

Constantinescu

GHEORGHE ADAMESCU

LUPTELE PENTRU NAȚIONALITATE

AL II

ROMÎNILOR DE PESTE MUNȚI

Pină cînd un popor nu va exista ca nație n'are ce face cu libertatea.

N. BALCESCU.

Devant la question de la nationalité il n'y a pas de question de démocratie : avant tout être et puis examiner le comment.

A. C. GOLESCU.

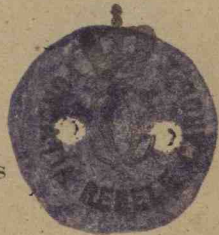
276

BUCURESCI

TIPOGRAFIA MODERNAGR. LUIS

24. — STRADA ACADEMIEI — 24.

1892.

Biblioteca Centrală Universitară
București

COTA 77997

Sulbit

INVENTAR 63433

n° C

n° In

Sec

Inv. A. 46.687

GHEORGHE ADAMESCU

LUPTELE PENTRU NATIONALITATE

ALE

ROMINILOR DE PESTE MUNTI

IN 1848 — 49

*Pînă cînd un popor nu va exista ca
nație n'are ce face cu libertatea.*

N. BALCESCU,

*Devant la question de la nationalité il
n'y a pas de question de démocratie : avant
tout être et puis examiner le comment.*

A. C. GOLESCU,

63433

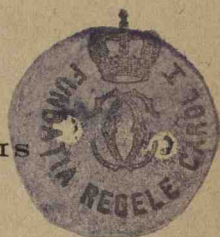
Donațiunea Prof.
Gh. Râmniceanu, Bârlad

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA MODERNA GR. LUIS

24. — STRADA ACADEMIEI. — 24.

1892.

1236

CONTROL 1953

1956

Biblioteca Centrală Universitară
Cora 77997 Sulet
Inventar 63433

C RC 99/01

B.C.U. Bucuresti

C63433

TABLA MATERIEI

	<u>Pagina.</u>
Bibliografia	II
Introducere	1
Cap. I. Starea Romînilor de peste munți în prima jumătate a sec. XIX	14
Cap. II. Evenimentele premergătoare mișcării Romînilor	31
Cap. III. Atitudinea Romînilor față cu chestiunea unirii	44
Cap. IV. Primele mișcări ale Romînilor. Adunarea dela Duminea Tomei.	60
Cap. V. ^{9/15} Maiu.	75
Cap. VI. Demersurile delegațiunilor romîne. Proclamarea unirii. Terorismul	103
Cap. VII. Atitudinea regimentelor de graniță	121
Cap. VIII. Inarmarea Ungurilor. Atitudinea Croaților. Adunarea Romînilor în Blaj	125
Cap. IX. Inceputul războiului civil. Intrarea Romînilor în luptă	135
Cap. X. Războiul în Ungaria. Războiul în Transilvania pînă la venirea lui Bem	151
Cap. XI. Abdicarea împăratului. Venirea lui Bem și războiul pînă la finele anului 1848	168
Cap. XII. Adunarea Romînilor în Sibiu	177
Cap. XIII. Intrarea Rușilor în Transilvania și luptele pînă la finele lui Martie 1849	182
Cap. XIV. Situațiunea Ungurilor și a Romînilor după victoriile lui Bem	207
Cap. XV. Evenimentele din munții apuseni	221
Cap. XVI. Cauza romînă în diplomație	235
Cap. XVII. Acțiunea emigraților din principate	253
Cap. XVIII. Luptele din vara anului 1849	267
Cap. XIX. Sfirșitul revoluțiunii	278
Cap. XX. Cauzele revoluțiunii	282
Cap. XXI. Ideile Romînilor și conducătorii lor în 1848	287
Cap. XXII. Urmările revoluțiunii	294
Tabla de greșeli	

BIBLIOGRAFIA

PENTRU PARTEA INTRODUCȚIVĂ

- A. P. Ilarian.—*Tezaur de monumente istorice*. Tom. III.
- V. A. Urechia.—*Doja*. articol publicat în „Buletinul instrucțiunii publice“ din 1867 pag. 18 (cu două stampe).
- Nic. Densusianu.—*Revoluțiunea lui Horia*, lucrată dupe documentele oficiale.—București 1885.
- A. T. Laurian.—*Studiu asupra Românilor transcarpatini*, publicat în „Magazin istoric“ tom. III.—București 1846.
- T. Cipariu.—*Acte și fragmente latino-române pentru istoria bisericești române, mai ales unite*, edite și anotate.—Blaj. 1855.
- At. M. Marienescu.—*Viața și operele lui Petru Maior*, discurs de recepțiune la Academia română.—București 1883.
- A. P. Ilarian.—*Viața, operele și ideile lui G. Șincai din Șinca*, discurs de recepțiune la Academie.—București 1883.
- I. C. E.—*Supplex libellus Valachorum Transylvaniae cum notis historico-criticis*.—Claudiopoli 1791.
- I. S. Pușcariu.—*Disertațiune despre împărțirea politică a Ardealului*.—Sabiu, 1864.
- G. Sguropulos.—*Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos*.—1860.
- V. Maniu.—*Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților, din punct de vedere istoric, juridic și politic*.—București, 1867.

PENTRU EVENIMENTELE DIN 1848-49

- A. Papiu Ilarianu.—*Istoria Românilor din Dacia superioară*.—Viena, 1855, două volume.
- G. Barițiu.—*Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*.—2 vol., vol. II 1890, Sibiu.
- Alph. Balleydier.—*Histoire des révolutions de l'empire d'Autriche, années 1848 et 1849*.—2-e ed. 1854. Bruxelles, 2 vol.
- Alph. Balleydier.—*Histoire de la guerre de Hongrie en 1848—1849*.—Bruxelles, 1858, și o altă ediție la Paris.
- Nicolau Popea.—*Archiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*.—Sibiū, 1879.

- Le comte Ladislas Téliki.** — *La Hongrie aux peuples civilisés.* Manifeste publié au nom du gouvernement hongrois. — Paris, 1848 Décembre.
- Daniel Iranyi et Charles Louis Chassin.** — *Histoire politique de la révolution de Hongrie 1847—49.* Première partie: Avant la guerre, Paris 1859. Seconde partie: La guerre, Paris 1860.
- Organul luminărei,** gazetă din 1848, apărînd la Blaj sub direcțiunea lui Cipariu.
- Gazeta de Transilvania,** ziar din 1848 și 49, apărînd în Brașov sub direcțiunea lui G. Bariț, (Încetată la 8 Noiembrie 1848, reîncepută la 1 Decembrie 1849).
- G. Barițiu.** — *Fragmente din istoria regimentului al doilea românesc grănișar transilvan.* — Publicate în *Analele Academiei române*, Tom. VII pe 1874.
- I. Ghica.** — *Amintiri din pribegia după 1848.* Nouă scrisori către V. Alexandri. — București, 1890.
- Trei raporturi de ale acelor prefecti de Vgiuni românești cari în anul 1848/9 au susținut luptele cu insurecțiunii unguri pînă la reîntrarea trupelor imperiale în Transilvania.** — Sibiu, 1884.
- N. Popea.** — *Memorialul arhiepiscopului și Mitropolitului Andreii de Șaguna saii luptele naționali-politice ale Românilor, 1846—1873.* Tom I, Sibiu, 1889.
- Iosef Sterca Șuluțiu de Cărpensiș.** — *O lacrimă ferbinte.* Brașov 1877. Continuată cu: *Partea II din Memorialul I. S. S. de Carpeniș.* Sibiu 1879. Apoi cu: *Partea III...* Sibiu 1880, și cu: *La 1784 și la 1849.* Tipărită în 1881.
- Transilvania,** foaia asociațiunei transilvane pentru literatura romînă și cultura poporului romîn. A apărut de la 1868 pînă la 1878; de atunci a încetat pînă la 1881, cînd a reapărut. Cuprinde articole diverse relative la evenimentele din 1848-49.
- I. Ciurileanu.** — *Fragmente istorice din anii 1848-49.* — București, 1887.
- General Klapka.** — *Memoirs of the war of independence in Hungary.* — 2 vol. London 1850.
- Dr. Ilarion Pușcariu.** — *Documente pentru limbă și istorie.* Tom. I, Sibiu 1889.
- Teofil Frîncu și George Candrea.** — *Romînii din munții apuseni (Moții),* scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie. — București, 1888.
- P. I. Cernătescu.** — *Istoria contimporană de la 1815 pînă în zilele noastre.* — București, 1871.

- Cestiunea Romînilor de peste Carpați.** — *Transilvania în fața pretențiunilor Ungariei.* Răspuns la scrisoarea generalului Klapka către generalul Garibaldi de P... — Precesă de două epistole adresate emigrațiunei ungare de Dumitru Brătianu. — București 1861.
- H. Desprez.** — *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie.* Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais. — 2 vol.. Paris 1850.
- Periețeanu Buzău.** — *La Transylvanie et son union forcée avec la Hongrie.* — Paris 1870.
- Die Romanen der oesterreichischen Monarchie.** — Wien 1850/51.
- Silvestru Moldovan.** — *Documente privitoare la mișcările Romînilor din anii 1848—49,* publicate în *Gazeta Transilvaniei* pe anul 1891, No. 120 pînă la 131.
- Winterfeldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849** von einem oesterreichischen Veteranen. Leipzig 1861.
- G. Sion.** — *Souvenir contemporane.*
- Foaie pentru minte, inimă și literatură,** revistă ce a apărut în Brașov. Numerele din 1848, cum și alte din alți ani, mai ales din 1861 și 1862.
- Albina romînească,** ziar apărînd la Iași în 1848.
- Le Moniteur universel,** journal officiel de la République française. Numerele din 1848—49.
- Bucovina,** gazetă romînească pentru politică, religie și literatură. apărînd la Cernăuți, 1848 și 1849. Insoțit textul romîn de traducere germană.
- N. Corcheș.** — *Povestirea luptei de la Fintînele.* Document inedit, aflat în archiva Acad. Rom. între docum. aduse de d. N. Densușianu, No. 395, vol. XXXVI, No. doc. 19.
- Der Sommerfeldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen im Jahre 1849,** von einem Veteranen. — Prag 1864.
- N. Bălcescu.** — *Mișcarea Romînilor din Ardeal la 1848.* Publ. în ed. Acad. 1887, pag. 563 și urm.
- A. T. Laurian.** — *Magazin istoric,* Tom. VII (coprinde documente din 1848).
- Kossuth.** — *Souvenirs et écrits de mon exil.* — Paris 1889.
- Iosif Vulcan.** — *Panteonul romîn : portretele și biografiile celebrităților romîne.* — Pesta 1869.
- Istoria Romînilor din Transilvania,** notițe asupra revoluției din 1848, publicate în *Bucovina.*

- G. Constantinescu-Rim. — *Romîniî transcarpatinî*, două conferințe la Birlad.—Birlad 1891.
 Iosif Sterca Șuluț. — *Din istoria munților apusenî*, studiu publicat în *Gazeta Transilvaniei*, No. 11—41 din 1889.

SE MAI POT CONSULTA :

- C. D. Aricescu. — *Corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunei romîne de la 1848* —București 1874.
 Czetz Iános. — *Bem Erdélyi Hadjárato 1848—1849* ben.—Pest 1868.
 Ioseph Bedeus von Scharberg. — *Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens...*—Wien 1877, două vol.
 Ludvig Kossuth *und die jüngste Revolution in Ungarn und Siebenbürgen.*—Wien 1850.
 Dr. A. Schütte. — *Ungarn und der Ungarische unabhängigkeitkrieg nach den besten Quellen und zahlreichen Mittheilungen ungarischer Notabilität.*—2 vol. Dresden 1850.
 Georg Kmety. — *Arthur Görgei's Leben und Wirken in Ungarn.* London 1853.
 Von der Union *und nebenbei ein Wort über eine mögliche dako romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone.* Geschrieben im Mai 1848. Hermanstadt.
 Boliac. — *Expatriatul*, ziar redactat de dinsul în Transilvania.
 C. A. Rosetti. — *Scrisori din junete și din exil*
 Republica romînă, ziar redactat de emigrații romîni în streinătate, unele numere apărute la Paris, altele la Bruxelles. (Vezi Iarcu Bibl. la data 1853).
 Kövari László. — *Okmánytár az 1848—49 ki Erdélyi eseményekhez.*—Pesten 1861.
 Kövari László. — *Erdely története 48—49.*—Pest 1861.
 H. Desprez. — *Les Révolutions d'Autriche.*
 I. Eliade R. — *Scrisori din exil.*—București 1891.
 Louis Léger. — *Histoire de l'Autriche-Hongrie.* Paris, 1879.
 Romîniî și Maghiarii, extract din *Oriental latin.*—Brașov 1875.

INTRODUCERE

Viața Rominilor a fost în revoluțiuni continue. — Revoluția lui Doja. — Măsurile luate de nobili. — Țăranii se răscoală în 1599. Răscoala lui Horia. — Cauzele. — Incidentele cari au provocat-o. — Revoluția se întinde. — Măsurile luate. — Armistițiul. — Reînceperea ostilităților. — Năbușirea revoluției. — Caracteristica generală a mișcărilor revoluționare ale Rominilor transcarpatini. — Aristocrația romină în istorie.

Viața Rominilor de peste munți a fost o continuă revoluțiune. Streini în propria lor țară, asupriți și batjocoriți de niște venetici, persecutați și loviți, declarați nevrednici a fi alături cu celelalte națiuni, sărăciți și legați de o mizerabilă bucată de pământ, muncind pentru stăpîn, Rominii grămădesc în sufletul lor nemulțumire peste nemulțumire, pînă când furia, izbucnește și se aruncă nebuni în luptă ca să moară sau să trăiască liberi.

E adevărat că la multe din aceste nevoi iobagii romini au avut ca tovarăși de nenorocire pe iobagii unguri și dacă în unele mișcări îi vedem alături pe unii cu alții, — timpul a mărit din ce în ce sarcina ce apăsa grumajii nefericiților noștri frați și ast-fei îi vedem luând în mînă arma ca să și apere pe lingă drepturile sociale și drepturile naționale.

Să amintim numai atît că exista o lege care pentru aceeași vină punea în condițiuni mai grele pe romîn de cît pe ungar. Iată ce citim într-o lege din Tîrgul Mureșului de la 1554: „*Nemo rusticorum Hungarorum pronunciari possit nisi vera et cognita fassione septem proborum hominum pro-*

nunciari debeat, et sic puniatur de facto; Valachus autem, trium hominum proborum pronunciatus, puniri debeat."¹⁾

Nu mai e nevoie de nici un comentariu.

* * *

Dar fatală lege a istoriei: apăsarea produce totdeauna rezistență.

Prima revoluțiune cu un caracter mai general se întâmplă la 1437 „*pro reacquirendis et reobtinendis pristinis libertatibus.*” Nobilimea învinsă e nevoită să cedeze de formă ca să înșele pe țărani; dar imediat ce pericolul trece—peste două luni de la potolirea revoltei—nobilii unguri cu Sașii și Săcuii fac prin jurământ alianța numită „*unio trium tionum.*”⁽²⁾ Dar curînd dupe aceea, provoacă pe țărani prin măsurile tiranice ce iaș și aceștia se ridică avînd în frunte pe *Galul Românul*, *Antoniu Magnu* și *Mihaiul Românul*. Nobilimea și strînge rîndurile și învinge: Magnu e sfișiat în bucăți, întreaga mișcare înecată în sînge.

Dar aceleași cauze produc aceleași efecte.

* * *

În 1514 izbucnește o nouă revoluție.

După ce sultanul Selim detronă pe tatăl său Bajazet, turburările ce se născură în imperiul turcesc deteră prilej Ungurilor să nădăjduiască cum că ar fi acuma momentul de a întreprinde o expedițiune în contra otomanilor. Cardinalul Toma, arhiepiscopul din Strigoniu, plecă la Roma și veni de acolo cu un steag alb cu cruce roșie și cu o bulă papală de la Leon X. Indată dete semnalul cruciatei.

Dar în timpul acesta regatul unguresc se afla într'o stare foarte slăbită și nu putea dispune de o oștire regulată. De aceea se făcură proclamații, chemîndu-se sub arme toți cei ce voiau să lupte pentru triumful crucei în contra semi-lune. Și se înțelege că părintele cardinal făgăduia că ori-cui va asculta de această chemare i se vor erta toate păcatele trecute și viitoare.

¹⁾ În *Monumenta comitialia regni Transylvaniae* la **Densușianu Rev. lui Horia** pag. 65.

²⁾ Vezi anexa I. Vezi *Foaia pentru minte* No. 3 din 1863.

Tot deodată se anunță în toată țara că s'a numit general al armatei cruciate Gheorghe Doja, un săcuii viteaz și obicinuit cu războaiele.

Indată încep țărani să vie cu cîrdușii la Pesta, unde se făcea concentrarea, pentru ca să scape de iobăgie, să scape de nevoile și angaralele cari îi apăsau acasă. Dar nobilii se vedeau lipsiți de slugi, vedeau că pămînturile vor rămînea nelucrate, de aceea încep să oprească pe țărani de a mai merge la oștire și îndreptează asupra lor cele mai crunte persecuțiuni. Aceste măsuri ațîțară și mai mult focul și țărani fugeau în cete și mergeau la Doja nu numai ca să se înscrie în armată, ci ca să se plîngă în același timp de cîte sufereau din partea nobililor. De și aceștia recurgeau la mijloacele cele mai violente, punînd în închisori, în lanțuri, pe cei ce voiau să fugă, cu toate acestea numărul celor adunați la Pesta trecu de 40 000 ¹⁾.

Văzîndu-se conducător al unei așa de mari mulțimi de oameni și văzînd că nobilii nu numai că nu vin la armată ba încă stau d'a curmezișul acestei nobile mișcări, Doja se hotărî să nu mai pornească în contra Turcilor, ci în contra aristocraților.

Și astfel o luptă de răzbunare se începe de către țărani, luptă în care se văzură escesele cele mai mari, cruzimile cele mai neînchipuite. Orașe întregi sînt arse, case jăfuite, nobilii măcelăriți, femeile și fetele maltractate...

Dar toate acestea sînt explicabile și legitime. Nu că voesc să susțin escesul și dezordinea, dar e lege fatală în istorie: cine seamănă vînt, culege furtună.

În acest timp Doja, neștiînd dacă trebuie să treacă în Transilvania sau nu stete cîtă-va vreme lîngă Mureș și apoi o porni spre Temisoara. Nobilimea înspăimîntată avu astfel răgaz să se pregătească spre a ține pept pericolului. Dar singură era cu desăvîrșire neputincioasă. De aceea apelă la Ioan Zapolia, voivodul Transilvaniei, ca să vie cu armată împotriva țărănilor. Acesta ajunse la Temisoara, unde Doja

¹⁾ Laurian. Magazin III 186 și urm.

atacâ cetatea, în care se afla închis Stefan Batori. Țăranii fură învinși în lupta ce se dete aci și Doja prins și dat soților săi să-l sfîșie, după ce aceștia fură ținuți nemîncați mai multe zile. ¹⁾

Istoricul contimporan Paulus Iovius zice că: „Deși Doja a meritat pedeapsa cea mai aspră, totuși ochii omului creștin nu pot să privească o asemenea moarte.“ ²⁾

O parte din ostașii lui Doja, cu popa Laurentiū în frunte, meraseră în Transilvania pînă la Cluj, dar fură învinși și pedepsiți în același mod.

Toate acestea nu putură să mulțumiască pe nobili; ei voiaū măsuri pentru viitor, și aceste măsuri se coprind în decretul VII al lui Vladislav din 19 Noembre 1514. Prin el se oprește țăranilor de a purta arme sub pedeapsă, de a li se tăia mîna dreaptă; nu mai pot să se mute de la proprietarii lor pe alte locuri, iar cei ce vor fugi să fie ceruți înapoi prin autoritatea regală; în fine, în fie-care comitat să se ridice cîte o fortăreță ca să aibă unde să se închiză nobilii în cazul cînd ar fi iarăși atacați. ³⁾

Puși sub asemenea apăsări, Romîniū nu așteptaū de cît un moment priincios ca să încerce a scutura jugul. Aceasta se întimplă la 1599.

După lupta lui Mihaiū cu Andreiū Batori și învingerea acestuia, țăranii romîni, cu nădejdea că vor avea de aci înainte un domn din neamul lor, începură să omoare pe Unguri, pe neînduplecații lor apăsători. Dar încercările lor aū căzut, dupe cum a căzut și nefericitul domn romîn. ⁴⁾

1) „Doja fu pus despoiat pe un tron de fer ars; dup'aceea i se puse pe cap o coroană de fer înroșită de foc și i se dete un asemenea sceptru în mîini. Se dice că între aceste turmente, Doja nici n'a gemut pînă ce nu și a dat sufletul în mijlocul focului. Nouē dintre prinșii soți ai lui, dupe ce răbdase foamea cinci-spre-zece zile, fură siliți să mănince carnea lui cea friptă.“ (Laurian op. cit. 189). Vezi articolul publicat de D. V. A. Urechia în *Buletinul instrucțiunei publice* însoțit de o stampă.

²⁾ Citat de Densușianu *Rev. Horia* p. 70.

³⁾ Laurian. *Magaz. Istor.* T. III, p. 190.

⁴⁾ Densușianu *Horia*. p. 70. Nota.

Cu furci și cu roți s'au *potolit* și acum nemulțumirile și fluviul și-a luat din nou cursul liniștit la suprafață, dar clo-cotind în adîncul lui cea mai grozavă ură de răsbunare.

Această ură avea să izbucnească într'o mișcare cu mult mai însemnată, în revoluțiunea lui Horia.

„Cînd un popor este despuiat de toate, zicea răposatul Ilarianu, îi mai rămîne un drept care nimeni nu i-l poate răpi: dreptul urei sclaviei și tiranului, *dreptul firesc al răsbunării.*“¹⁾

Ast-fel se mișcă Romîni în 1784.

**

Răscoala aceasta s'a început în munții Abrudului, unde trăiau mulți țărani cari se ocupau cu exploatarea minelor, și anume s'a pornit dintr'un proces al arendașilor și dregătorilor cu țeranii din comuna Zalatna.

Aceasta a fost o cauză ocazională, un incident care a grăbit producerea revoluțiunei. Și cu dreptate zice Papiu Ilarianu: „Revoluțiunile nu se nasc dintr'un incident, ci dintr'o necesitate. *Grămada apăsărilor de secolî, ce nu mai era de purtat: iată adevărata cauză a răscoalei lui Horia.*“²⁾

Și numai așa fiind, ne putem esplica pentru ce s'a lățit atît de repede mișcarea în toată Transilvania.

Să espunem în scurte cuvinte mersul acestei răscoale.

În Noembre 1783 Horia plecă la Viena ca deputat al țăranilor ca să spună împăratului suferințele Romînilor, cari se resculase în Zalatna și în Cămpeni. Împăratul ascultă cu bună-voință plîngerile Romînilor și făgădui că se va institui o comisiune de cercetare.

Intorcîndu-se între ai săi, Horia le spuse că împăratul a dat deosebite ordine ca să nu mai ducă poverile în măsura de pînă acum, dar nobiliu au făcut în toate chipurile ca acele porunci să fie zădărnicate, ba chiar să nu se știe nimic despre ele. În fine, spunea că împăratul l-a autorizat să în-demne pe Romîni a se ridica împotriva Ungurilor și a-i es-

¹⁾ Ilarian. *Tezaur* T. III. p. 299.

²⁾ Papiu, op. cit.

termina. Și spre a-i încredința despre adevărul spuselor sale, Horia le arăta o cruce de aur și un pergament cu inițialele de aur, cari zicea că i-au fost date de chiar împăratul.

Un alt incident provocător a fost chestiunea conscriptiunii militare din anul 1784. Împăratul Iosef ordonase guvernului transilvan să înscrie între grănițeri și alte comune apropiate de fruntarii, pe lângă cele cari mai de mult se află în această categorie. Horia, care se întorsese de curînd din Viena, găsi ocaziune să arunce noui schințe. Spuse țăranilor că împăratul a dat ordin, ca toți Romîni să fie înscriși ca militari, dar nobilii se împotivesc la aceasta pentru ca să-ți fie mai mult în iobăgie. Ast-fel o mulțime de țărani din comitatul Albei și Hunedoarei alergară la ofițerii din Alba-Iulia cerînd să fie înscriși și să li se dea arme.

Asemenea cereri s'au făcut și în alte cercuri și comisarul de război Ortmyer, întrebînd pe comandantul general din Sibiu, le-a satisfăcut dorința. Agitațiunea pentru militarizare se întinse neînchipuit de repede și țărani spunea peste tot că așteaptă numai armele pentru ca „*să taie capetele Ungurilor ca napii.*” Nobilimea ungurească, spăimîntată, a voit să prevină lucrul, arestînd și persecutînd pe cei mai îndrăsneți dintre țărani.

Dar cu măsuri de felul acesta nu se putea ajunge la nici un rezultat. Poate că ele fură numai pae peste foc.

Mai înainte de a se începe revoluțiunea țărani, din munții Abrudului avură o adunare secretă în biserica din Mesteacăn. De aci plecară sub conducerea căpitanului Crișian și în satul Curechiu fu proclamată revoluțiunea în mod fățiș.

De aci revoluțiunea se întinse în alte comune, în alte comitate, trecînd prin deosebite faze, pe cari nu e locul a le examina aci.

Pretutîdeni nobilii erau omorîți, casele lor jefuite și arse; pretutîdeni țărani romîni mergeau cu această deviză: „*dați! omorîți! așa e porunca împăratului să nu mai rămăie piatră peste piatră din toată stăpînirea ungurească!*”

Ce măsuri a luat guvernul transilvan în contra răscoalei?

Mai toți funcționarii fugise din comitatele lor și în aceste

momente, în cari guvernul trebuia să pășiască la o acțiune decisivă, se vedea lipsit de agenții necesari.

De aceea guvernul numi comisar pe Mihail Brukenthal, însărcinându-l a face toate chipurile ca să liniștiască pe răsculați, iar de nu va putea să isbutească în mod pacinic, atunci să ceară îndată intervenirea armatei, adresându-se comandantului general al trupelor.

La 12 Noembre căpitanii Cloșca și Horia tînărul încheiară la Tibru un armistițiu, care fu fatal Romînilor, căci îi făcu a perde pozițiunea căpătată și cînd se văzură înșelați prin făgăduelile ce li se făcuse, atunci fură nevoiți să se țină în defensivă, iar nu în ofensivă ca mai nainte.

Și din nenorocire ocaziunea veni curînd.

Nobilimea din Ungaria și Transilvania avea obligațiune să apere statul cînd era chemată de împărat și această obligațiune se numia *insurecțiune*.

Baronul Brukenthal, în fața gravei situațiunii în care se afla țara, fu de părere să proclame insurecțiunea generală și chiar o proclamă, cu toată opunerea generalului Preisz, care se temea de un război civil și care știa că e mai lesne de potolit o revoltă de cât un război. ¹⁾

Ordinele se deteră și în curînd, comitat după comitat, nobilimea se înarmă și începu asupra țaranilor un șir întreg de persecuțiuni și de violențe, cari fură cu atît mai stricătoare pentru dinșii cu cît acum se află în deplină liniște și așteptău ca să li se facă dreptate.

Dar ce dreptate le putea da nobilimea de cît să-i omoare? ²⁾

1) „Insurecțiunea era de două feluri: *generală* cînd toți nobilii cu toți iobagii lor, toți sașii și secuii erau obligați să meargă în persoană la răsboi; *particulară* era cînd peste tot se cerea un contingent mare de miliție, cînd nobilul putea să trimită la răsboi și un substitut în locul său.”

N. Densușianu. *Horia*, p. 290.

2) „Cetele acestea ale nobilimei, neputînd să înceapă o expedițiune regulată asupra țaranilor din munți și de altă parte nevoind să se mărginească numai la apărarea proprie, începură în timpul armistițiului să facă răsboi cu țaranii pe drumuri, cu țaranii cari nu se află în stare de revoluțiune, cari nu atacău și nu făceau nici o re-

Impăratul Iosef, care cunoștea asuprașii ce suferiau iobagii romîni, se arată foarte prieten cauzei lor și numi o comisiune care să cerceteze cu deamăruntul modul cum s'a născut revoluțiunea și pentru ce.

Știrile pe cari el le primi fură contrazicătoare și, cu toată bunăvoința lui, nu putu face nimic spre ușurarea iobagilor și nobilii rămaseră stăpîni pe situațiune.

Ei se constituiră în deosebite tribunale militare cari osîndiră la cele mai grozave pedepse pe țărani pe cari puteau să puie mâna. ¹⁾

În timpul acesta, Horia vîzînd că vremea armistițiului trece și nu se face nimic, dete poruncă să se ridice din nou țărani. Astfel că focul revoluției se aprinde iar, o serie de lupte se dau; dar acum țărani perdue tot terenul căpătat mai înainte și acțiunea lor slăbește din ce în ce, așa încît pe la mijlocul lunei lui Decembrie revoluțiunea căzu.

Și pentru ce? „Fiindcă i lipsia ideea morală, se întrebă d. Densușianu, pentru că nu era populară, iobagii romîni nu voiau să fie liberi și națiunea romînă nu voia să fie dînsa națiune dominantă în Transilvania?“ ²⁾.

De sigur că nu.

Și cauzele căderei le găsește în altă parte d. Densușianu.

sistență, năvăliau pe neașteptate asupra comunelor liniștite, atacaui tăiau și împușcau pe oameni pe drumuri și pe strade, pătrundeau în casele țărănilor și ale preoților, îi bateau, îi terorizau, le deschideau lăzile și sub titlu de despăgubiri le luaui banii, duceau cu dînșii vitele țărănilor, i despoiau de bucate și de fân, strîngeau pe țărani cu grămada, vinovați și nevinovați, bărbați, femei și copii, și în mod victorios îi duceau ca prizonieri în închisorile comitatelor. Așa că însurecțiunea nobilimii de la 1784 degeneră într'un război de bande infuriate cu populațiunea liniștii și narmată a țărănilor, în despoierile și atrocitățile cele mai brutale.“

Dens. op. cit. p. 294.

¹⁾ Vezi aceste pedepse în sentința publicată la Densușianu op. cit. p. 324 și urm.

²⁾ Densușianu. op. cit. 398.

„Revoluțiunea a căzut, zice d-sa, fiindcă avea să lupte cu niște forțe prea mari, în contra armatelor unui vast imperiu monarhic, în contra unui regim feudal puternic prin tot felul de influențe, regim care sute de ani distrusese toate forțele poporului român și preparase toate ca să i facă imposibilă liberarea din jugul sclaviei; a căzut fiindcă împreună cu armatele și cu nobilimea se ridicară asupra revoluțiunii și înalții demnitari bisericești; a căzut pentru că-i lipsiau toate elementele indispensabile pentru continuarea luptei, arme, munițiune și toate cîte sînt necesare pentru asigurarea succesului“¹⁾.

În curînd toți fruntașii revoluției, împreună cu Horia, fură prinși și executați în modul cel mai barbar.²⁾

Acestea sînt revoluțiunile cele mai însemnate întîmplăte la Românii transcarpatini, atîtea încercări zadarnice de a intra în posesiunea drepturilor lor.

Istoria ne vorbește și de alte turburări cu un caracter mai parțial, pe cari nu e locul a le examina aci.³⁾

Înainte de a termina această schiță introductivă, treb uie să ne întrebăm: care este caracteristica generală a acestor mișcări?

¹⁾ *Dens.* op. cit. 398.

²⁾ *Dens.* op. cit. 416—418, 446—459, 481—488.

³⁾ Iată enumerarea lor, dupe d. *Densușianu*:

— 1387 revoluțiunea lui Vlad Dan, Mihai Dan în Banat;

— 1435 revoluțiunea lui Costa, Stanciu și Popa-Volcul în țara Hațegului;

— 1474 revoluțiunea Românilor din districtul Șeice și Mediașului;

— 1486 revoluțiunea Românilor din Transilvania contra nobiilor și Sașilor;

— 1526 revoluțiunea lui Ioan Țarul în Banat;

— 1701 revoluțiunea Românilor din Alba-Iulia;

— 1707 participarea Românilor la revoluțiunea lui Rakotzi, conduși fiind de Vasile Negru, Dragul Balica, Bucur Câmpeanu ș. a.;

— 1721 revoluțiunea Românilor din Dobra;

— 1727 revoluțiunea Românilor din Abrud;

— 1730 răscoala Românilor din Trascău contra familiei Torotzkai;

— 1760 tumul ul Românilor din ținutul Abrudului. — Op. cit. p. 72.

Toate sînt pur țărănești. Țăranii le conduc, ei le formează; în cît cu dreptate zicea Papiu Ilarianu că: „Istoria Romînilor din Transilvania este istoria țăranilor din Transilvania.“¹⁾

A fost odată și o nobilime romînească. Dar de îndată ce Ungurii au putut să învingă pe Romîni, nobilimea n'a mai stat la postul ei de conducător, a părăsit curînd nădejdea unei reîmputerniciri naționale și a cugetat numai la păstrarea privilegiilor sale de clasă domnitoare,—atît e de adevărat că cu cît avem a face cu un strat mai nalt social cu atît vom întîlni o mai mare slugărnicie.

Totdeauna egoistă, totdeauna fricoasă, totdeauna lacomă, aristocrația noastră nu a pierdut nici o ocaziune de a se umili înaintea orî-cărui strein, cînd acesta i-a putut garanta oare cari foloase și multe din suferințele ce a avuță să îndure patria noastră în ultimele veacuri nu se datoresc de cît acestei aristocrații.

Așa a fost dincolo, așa a fost dincoace de munți. Să nu ne facem iluziuni. Puținele escepții pe cari ni le prezintă istoria sînt și acelea rare-orî înfățișarea unor *caractere*, ci mai adesea dovedim că au făcut-o saũ de nevoie saũ în speranța unui cîștig.

Nu încetăm azi de a plînge nefericirile țărilor în epoca fanarioților. Dar oare veacul XVIII este singur el fanariotic? Dar domniî anteriorului secul ce erau? Mai aveau aceștia conștiința demnității naționale?

Aũ fost deseori ocaziuni în cari boerii aũ înfățișat domnia țării cutăruia și acel *cutare* a răspuns că țara e *grădina sultanului* și nu va putea intra într'însa fără permisiunea stăpînului. Cînd trecea vreodată sultanul prin țară, domnul îi eșia înainte cu toată curtea la o depărtare de mai multe poștii de capitală și primea pe „stăpîn“ cu covoare întinse pe cale, ca pe un adevărat Mesia.

Domnul primea cu cea mai mare solemnitate pe trimisul

¹⁾ A. P. Ilarian op. cit. p. 299.

Porței care i aducea ordinul de distituire și săruta hîrtia care-î adresa insultele cele mai grozave pentru un suveran, zicînd că un al doilea Iov: „domnul a dat, domnul a luat, fie numele domnului bine cuvîntat!”

Și putem oare să numim șiragul acestor *slugi*: „domnie națională”? Intru atîta doară că aû fost romîni, dar și mai mare rușine! O pată mai mult pe fruntea clasei boerestî din care eșiau acești domni!

Ce au fost ei? Au fost niște adevărați *fanariofi naționali*... atîta tot.

Era vorba să aibă slugi Poarta? Atunci ea a făcut un act de înaltă înțelepciune cînd a început să trimeată barem niște slugi credincioase, cari să nu fie gata a o trăda la cea d'întîiî ocaziune.

Și ce a făcut oare *boerimea* noastră, aristocrația națională, cînd aû început să domnească *arendașii* Porței?

Un Niculcea este o excepție în mijlocul tuturor celorlalți scriitori și nobili, cari găsesc în domnul fanariot toate virtuțile după lume pentru că... le da slujbe productive.

Și acest lucru nu e o vagă afirmațiune. Este rezultatul unor numeroase cercetări a documentelor.

Noi ne-am obișnuit să zicem tot-dea-una că domniii fanarioti aû adus cu ei o mare mulțime de greci, cărora le a dat pe mîna funcțiunile statului de la logofeții și vornicii pînă la scriitorii isprăvnicilor.

Eroare! D. V. A. Urechia, profesorul nostru de istorie națională, a dat la lumină o sumă de hrisoave din cursul veacului XVIII, atit în lecțiunile d-sale de la universitate cit și în „Istoria Romînilor”, ce a început să publice, prin cari se dovedește că acei *exploatatori* ai norodului, acele *lipitori streine*, de la logofeți și vornici pînă la scriitorii isprăvnicilor, erau *patriofi, aristocrați, nobilime națională*.¹⁾

Și dacă avem prilej a constata cîte o dată *opozițiune* din

¹⁾ Vezi *Istoria Romînilor* de la 1777—1786 de V. A. Urechia. București 1891 Vol I.

partea cîtor-va boeri, aceștia sînt *paraponisiți*, cari nu au meritul de a fi reprezentanții unui curent din țară, ci sînt instrumente cînd ale Austriei, cînd ale Rusiei, puteri cari totdeauna au avut lăcomia lor îndreptată contra noastră și nu s'au dat înapoi dinaintea orî-cărei uneltiri, fie cît de mișlească, în relațiunile cu noi, cînd au întrevăzut putința unui cîștig.

Și din nenorocire deseori au cîștigat.

Au cîștigat pentru că mai nici o dată domnii și boerii noștri n'au așteptat scăparea lor de cît de la Rusia sau de la Austria și nu a pătruns în sufletul lor acel mare adevăr al istoricului Bălcescu că: „o nație nu se poate mîntui de cît prin sine însăși.“

Admirabilă e caracteristica pe care o dă el boerimei:

„Aristocrații, ei nu priviau jos, prea jos poporul, care se tira la picioarele lor și se muncia ca să le hrănească lenea; ei nu credeaș că din acest popor au eșit toți acei viteji; ei nu știaș ce poate face un popor cît de mic, cînd își apără ale sale și cînd e aprins de o sfîntă și nobilă idee. Ei nu știaș încă nici aceasta că chiar în sufletul acelor oameni amorțiți de o lungă tiranie, orbî sau corupți, este un glas ascuns care le vorbește neîncetat de adevăr, vîrtute și care la trebuință îi preface în eroi.“

Așa a fost totdeauna aristocrația noastră din principate, așa a fost aristocrația noastră de dincolo.

De îndată ce vitejii boeri au văzut că ar suferi și ei persecuțiunile Ungurilor dacă s'ar pune în fruntea norodului, l'au părăsit, l'au lăsat să fie o „*misera plebs contribuens*“ și ei s'au alăturat cu cele trei națiuni unite, pentru că această situație le mulțumea poftele și atît era de ajuns pentru dînșii, era de ajuns pentru această nobilime care nu a avut de cît stomac și nici de cum inimă.

Cu mult spirit satirizează pe la începutul veacului nostru Ioan Budaș Deleanu, în poema sa *Țiganiada*, pe această nobilime ungrită, lipsită de sentimente, lipsită de demnitate, care își schimba cu înlesnire un nume, adesea glorios,

pentru o cruciuliță și pentru un nemernic titlu de baron ce puteau să dobândească pînă și țiganiî. ¹⁾)

Această purtare a nobilimei mi se pare că se dovedește în deajuns din observarea istoriei fraților noștri de peste munți din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre.

D. Bariț se întreba cu toate acestea dacă „*ar fi fost mai bine pentru poporul român să fi avut o nobilime feudală ca romînă saî dacă aceasta ar fi fost tocmai o pricină pentru peirea națiunei.*“ ²⁾)

Neapărat că ar fi fost de preferit ca să nu părăsească nobilimea cauza națională.

Și cu dreptate zice d. Sterca-Suluț: „Dacă am fi avut aristocrație națională, n'am fi fost păcăliți la anul 1848 și nu am fi nici astăzi. Marea noastră nefericire e tocmai aceea că aristocrația noastră cu imensele ei proprietăți ne-a părăsit.“ ³⁾)

Iată de ce nu întilnim nici odată în istoria acestor răscoale nume de boeri romîni: pentru că printre răsculați nu puteau fi, iar printre unguri ei se aflaî identificați și în nume și în simțiri.

Aci, mai mult ca ori unde aiurea, avem în față un popor care a trăit prin el însuși, fără aristocrație. Romîniî au

¹⁾ E vorba de nobilul ungar Becîcherec :

*Becîcherec se trăgea dintr'o viță
Despre strămoșii lui țigănească,
Dar moșu-scî ajunsesse în spiță
De nemeși printr'o carte domnească,
Căci mulți ani cu lăuta și tindale
Desfătă curtea Măriei Sale.*

*Dup'aceea dobîndînd el moșie
Se ținea român, căci ungurește
Nu știa, măcar pe ungurie
Îi mai plăcea de cît pe românește.
Cum și astă-zî Nemeșii mai cu seamă
Tot spre ungurie trag și se chiamă.*

(Cântul II).

²⁾ Bariț în *Transilvania* N. 10 din 15 Maiu 1889 citat de I. S. Suluț în studiile sale din *Gazeta Transilvaniei* publicate în cursul lunii lui Februarie 1891.

³⁾ Iosef Sterea Suluț. *Observări asupra Istoriei Transilvaniei* de d. Bariț. *Gazeta Trans.* No. 41 din 21 Febr. 1891.

lăsat pe nobili să devie renegați, iar ei s'a'u hotărît să'si apere singuri limba și naționalitatea și și-a'u apărat'o pînă astăzi.

De aceea nu putem altfel termina mai bine aceste rînduri de cît repetînd cuvintele lui Ilarian: „Istoria Romînilor din Transilvania este istoria țaranilor din Transilvania.“

CAPITOLUL I.

STAREA ROMÎNILOR DE PESTE MUNȚI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. XIX

Situațiunea politică.—Transilvania sub principii independenți. — Căderea ei sub casa austriacă. — Unirea. — Supplex libellus Valachorum. — Discuțiunea în dietă a acestei petițiuni și rezolvirea ei. — Au avut vre un rezultat aceste încercări ale Romînilor? — Petițiunea lui Lement și Moga la 1834. — Iosef II. — Planul de ungire al lui Szechenyi și Wesselényi. — Articolul despre limbă din 1847. — Opozițiunea Romînilor. — Ziarele lor. — Protestul consistoriului din Blaj. — Școalele din Blaj. — Poporul. — Caracterizarea stărei politice. — *Situația bisericească* — *Situația economică.* — Starea primitivă a proprietății în Ungaria — Jus liberae migrationis. — Punctele regulatoare ale Mariei Terezia. — Măsurile lui Iosef II. — Rescriptul lui Leopold II. — Dieta din 1810—1811 și intențiunile ei asupra urbariului. — Impăratul Francisc trece prin Transilvania — Petițiile țaranilor. — Conscriptiunea din 1819. — Urbariul din 1847. — Esaminarea și caracterizarea lui. — *Situațiunea culturală.* — Importanța chestiunei. — Unirea cu Roma. — Efectele ei. — Isprăvile Ungurilor. — Epoca lui Șin-cai, ș. c. l. — Mișcarea posterioară lor. — Rezumat.

După căderea Ungariei sub Turci (1526 August 29, bătălia de la Mohács), Transilvania avu pentru întîia oară principe independent pe Ioan Sigismund, fiul lui Ioan Zapolia.

În 1653 și 1669 sub domnia principilor independenți se decretă legislațiunea Transilvaniei, cuprinsă în așa numitele: *Approbatae et compilatae constitutiones Transylvaniae.*¹⁾

1) „Cei de secta Romînilor numai pînă la un timp se sufer pînă va plăcea principilor și locuitorilor regatului “

„Măcar că națiunea Romînă în această țară nici nu s'a numărat între state, nici religiunea lor nu este dintre cele permise; cu toate acestea, pentru folosul țarei, până când se vor mai suferi, starea bisericească a Romînilor de aceasta să se țină.“

„Măcar că națiunea romînă pentru binele public s'a suferit în patria aceasta; totuși ne luînd în considerație ființa cea de jos a stărei sale... “

Acestea au fost în vigoare pînă la 1848, cu toate schimbările politice ce au intervenit în urmă.

Pe la finele sec. XVII Transilvania cade sub dominațiunea casei austriace. Diploma Leopoldină întărește toate legile de mai înainte depe cari Romîni erau sclavi în propria lor patrie. ¹⁾

Tot pe atunci, la 1697, o parte a clerului romînesc din Ardeal face actul cunoscut sub numele de *unire*, crezînd că vor putea să scape din greaua situațiune în care se afla, dar nu au putut să folosească din acest fapt așa cum socoteau și pe lingă puține bune, *unirea* a adus și multe rele. ²⁾

Nu e locul de a examina aci această chestiune, dar lucru pozitiv este că situația politică n'a modificat'o.

Romîni au dus'o din ce în ce mai rău, au fost nevoiți să se răscoale sub Horia, dar, cum văzurăm, fără isbîndă.

Peste șapte ani după această răscoală, în 1791, ei adresează împăratului Leopold II o petițiune, în care cer respectarea drepturilor lor naționale și dovedesc legitimitatea acestor drepturi. ³⁾ Ea se numește *supplex libellus Valachorum*.

Atît petițiunea aceasta, cît și o altă petițiune ce se adresează mai tîrziu împăratului tot în acest sens, fură trimise dietei din Transilvania ca să se pronunțe asupra lor.

„Popii românești pe un an sînt datori proprietarilor cu un anuit onorar.“

Acestea sînt specimene din legislațiunea ungară citate de A. P. Ilarian în istoria sa (op. cit. p. 49—50) și adaugă apoi că sînt și alte articole în cari Romîni sînt tractați de *vagabonzi*, iar preoții români *hoși și gazde de hoși*.

¹⁾ Vezi anexa XXIV.

²⁾ Vezi istoria acestei uniri la Samuel Klein în Cipariu: Acte și fragmente p. 79 și urm. Papiu în opul citat vorbește despre foloasele și relele ce au decurs din unire la pag. 57—60.

³⁾ Vezi anexa II. Vezi în *Foaia pentru minte*, etc. articolul intitulat: „*Ce voesc Romîni Transilvani?*“ No. 14 din 5 Aprilie 1848. În acest articol se vorbește despre petițiunea de drepturi a Romînilor și se reproduce această petiție însoțită de comentarii.

Dieta reduce chestiunea la patru puncte și anume :

1) Se poate acorda Romînilor cetățenia?

Răspunde că *nu*, pentru că Romîniî sînt venetici veniți din țările vecine și este cu totul imposibil a se ridica la rangul de *a patra națiune* a statului, căci acest lucru ar fi contrariu constituțiunei chiar.

2) Se poate admite libera exercitare a cultului?

Răspunde dieta că *nu*, pentru că nu e cu putință a se introduce o *a cincea* religione dominantă pe lîngă cele patru și n'aŭ Romîniî de cît să se alipească pe lîngă vre una din religiunile statului și se va sfîrși toată neînțelegerea.

3) Se poate prevedea întreținerea ambelor cleruri?

Aci totul revine credincioșilor și statul n'are nici un amestec.

4) Ce măsuri s'ar putea lua pentru ridicarea nivelului cultural al poporului?

Dieta răspunde că nu statul este răspunzător de o asemenea stare de lucruri, ci preoții sînt de vină, căci ei sînt neînvățați și de aceea poporul este incult.

Va să zică Romîniî și după această încercare se vād iar în umila pozițiune de tolerați.¹⁾

Pricina pentru care silința lor rămase fără rezultat, este în cea mai mare parte că aŭ lucrat pentru dînșii numai episcopii, cari nu puteaŭ să fie socotiți drept deputați ai națiunei și pe lîngă aceasta unul dintre dînșii, Bob, vindu cauza națională.

De aceea cu dreptate Papiŭ esclamă :

„Învățați odată, Romînilor, a nu vă mai încredința cauzele cele mari, de la cari depinde moartea saŭ viața națiunei și bisericeî, singur episcopilor și altor privați, pe cari lesne îi pot înșela, corupe saŭ și speria, ci le încredințați la oameni probați aleși din sînul vostru și răspunzători vouă.“²⁾

¹⁾ „Istoricul Kővári, ca maghiar ce este, recunoaște și observă că acea tractare dușmănoasă a cestiunei romine de către dieta din 1791 a lăsat în urma sa o rană deschisă și dureroasă precum a și fost în adevăr.“ (*Bariț. Ist. Trans.* I 542.)

²⁾ A. P. Ilarian op. cit. p. 90.

Totuși un rezultat oare care a fost. Se înțelege că nu putem vorbi de ceva pozitiv; dar fără îndoială că prin aceste încercări Romîniî și-au făcut un fel de educație politică, și-au ficsat oare-cum pretențiunile lor. De aceea este un fond de adevăr în zisele d-lui Barit: „*suplicele Romîniilor din acel an s'au prefăcut în programă politică și națională la care Romîniî au ținut cu pietate și cu dor fierbinte de a fi realizată.*“¹⁾

Altă urmare este din alt respect:

„Un alt bine mare pozitiv, zice tot d-nu Barit,²⁾ a mai rezultat din acea petițiune colectivă că Romînilor de ambele confesiuni trecuți prin școale, li s'a dat ocaziune de a se apropia unii de alții, au început a le cădea la mulți solzii depe ochii sufletului.“

Dela data aceasta nu mai aflăm vre o altă încercare analogă a Romînilor din Transilvania pînă la 1834.

Atunci episcopii Ioan Lemeni și Vasile Moga adresară iarăși o petițiune către împărat, cerînd ca națiunea romînă să se recunoască drept a patra națiune de sine stătătoare depe drepturile sale istorice, cari se dovedesc prin sumă de documente emanate chiar de la regii unguri.

Nici acum nu isbîndiră întru nimic.

Și de aci în colo greutățile Romînilor deveniră și mai mari din pricină că un nou factor adversar se adause: desvoltarea ungurismului.

Mai ales din timpul lui Iosef II, vîzînd Ungurii că națiunea lor devine din ce în ce mai slabă, risipită cum era în mijlocul atîtor popoare deosebite, încep a cugeta la un chip de a scăpa din această situație și socotiră că cel mai bun mijloc este a impune limba ungară tuturor celorlalți locuitori ai regatului.

Acest plan de ungurire fu dat pe față în scrierile comitetului S. Szechenyi depe la 1836. In anul acesta decretară ei în dietă că: *în toate școlile și institutele cari se află pe te-*

¹⁾ Barit. *Ist. Trans.* I 543.

²⁾ Barit. op cit 544.

ritoriul Ungariei să se introducă limba ungurească drept limbă a învățământului. ¹⁾

Un mare entusiasm cuprinsese pe inteligenții Unguri în asemenea momente și baronul Wesselényi zicea că în zece ani vor face Unguri pe toți Români.

La 1849 se decretă în Transilvania așa numitul articol despre limbă. În el se zicea că legile se vor face de aci înainte în limba ungurească; asemenea în ungurește să fie desbaterile dietei, redactarea protocoalelor, corespondențele cu comisarul regal și petițiunile la împărat; toată administrațiunea și justiția țării se va face în limba ungurească.

Acest articol fusese preces încă din 1840 de un decret care hotăra înființarea de școli prin satele românești în care să se învețe limba ungară.

Ce puteau face Români în contra acestor barbare lovituri? Pe calea politică nu se puteau împotrivi, de vreme ce n'aveau existență politică; singurele mijloace de opunere erau: prin literatură, biserică și școală.

Ast-fel, ca manifestațiune puternică contra ungurismului, fu *Gazeta de Transilvania* (apărută la 1838) redactată de George Bariț.

Apoi fu protestul consistoriului unit din Blaj la anul 1842. ²⁾

În acest protest consistoriul zice că națiunea romină are drept a sluji în biserică în limba romină și a întrebuința această limbă pentru predarea în școală; că nu peste zece ani, dar nici peste zece veacuri nu vor consimți Români să se supună unor legi cari le prepară peirea națională.

Iată ideea principală din protestul consistoriului.

În al treilea rând avem de însemnat ca opoziție contra ungurismului școlile din Blaj.

Dar împotrivirea cea mai puternică o făcea poporul, stratele de jos ale societății, cari nu puteau fi înșelate cu promisiuni și privilegii, poporul cel îndelung răbdător, pe d'a supra căruia trecuse toate hoardele barbarilor năvălitori în

¹⁾ **Paplu Ilarian** op. cit. p. 100.

²⁾ Vezi anexa III.

curs de atitea veacuri și el stătuse neclintit, ca să dovedească vechiul său proverb că *apa trece, pietrele rămân*.

În rezumat dar, o dezvoltare mare a ungarismului cu o opozițiune puternică, dar neîndestulătoare: iată situațiunea politică a Românilor Ardeleni înainte de 48.

* * *

Starea bisericească în restimpul de la 1832 pînă la 1848 a fost o decădere generală. Sub episcopatul lui Ioan Lemeni s'a făcut un fel de subordonare a episcopatului unit la mitropolitul din Strigoniū; apoi sinoade nu s'aū ținut, afară de cel de 1838, cînd clerul s'a aliat cu cele trei națiuni în contra Românilor; averea bisericeii s'a administrat în modul cel mai neregulat, făcîndu se și cheltueli extraordinare ¹⁾.

Va să zică, aci: ruină.

* * *

Trecem la situațiunea economică. ²⁾

Vom înșira aci în scurt datele cele mai însemnate în această privință, începînd din timpuri mai vechi, căci cele mai multe dispozițiuni în vigoare în secolul XIX își aū origina în secolele anterioare.

Constituțiunea primitivă a statului unguresc a fost prin eselență feudală și nicăiri poate în lume nu are istoria să înregistreze o nobilime mai sălbatică și mai refractară la ideile cele noue ³⁾.

¹⁾ Vezi opul citat al lui Papiu Ilarian vol. I p. 135—137 unde se ocupă cu această chestiune a stărei bisericeii sub episcopatul lui Leményi. Aci nu e locul a intra în detalii asupra acestui punct, avînd un interes secundar spre înțelegerea subiectului nostru.

²⁾ Iată aci o caracteristică scurtă a situației economice a Românilor în acest timp:

„... Era iobagiū, avea să facă zile de lucru domnului, carele nefiind legat prin lege, neexistînd vre-o normă urbarială pozitivă, îl ținea cît vrea, de multe ori și săptămîna întregă, în brasă la lucrul său domnesc. Iobagiul era legat de voia despotică a domnului său pămîntesc, ast-fel că acesta putea dispune de el dupe plac: îl putea bate, maltrata, ba și ucide, fără temere de a i se putea întimpla alta de cît cel mult ea să'l plătească cu bani.” *Archiepiscopul A. de Șaguna*, de Nic. Popeagap. 11.

³⁾ Papiu, op. cit. par. 97 și finele par. 98 de la pag. 147 și 153, în care e o minunată caracterizare a aristocrației ungurești.

În primii secolii ai vieții acestui stat țăraniile au avut o proprietate, cum dovedesc deosebite acte ¹⁾. Mai târziu însă prin decretul lui Verböczy s'a hotărît că *țăranul nu poate avea nimic afară de simbria pentru munca sa* ²⁾ și țăraniile deveniră *iobagi*, legați de pământ.

În 1538 căzînd Ungaria sub stăpînirea Austriei, Ferdinand I dă decretul pentru *libera migrațiune*, pe care l'repetă în 1556. Iar cînd și Transilvania veni în puterea Austriei ³⁾ împărații se interesară din ce în ce mai mult de situațiunea țărănilor, căutînd să le îndulcească, pe cît se va putea, nevoile lor.

Mai ales Maria Tereza se arată favorabilă iobagilor. Din ordinul ei se emisera de către guvernul imperial provincial

¹⁾ Stefan I zice: „vrem ca precum celorlalți le-am dat facultate a domni peste lucrurile lor așa să se înțeleagă și despre lucrurile șerbilor“. Andrei II zice: „să nu se facă nici o colectă în *cîmpiile șerbilor*“. Tot Andrei II: „porcii regali să se pască în *pădurile și livezile șerbilor*“. Regele Coloman zice: „*Veteres coloni ejecti, terram non habentes alibi, ad suam revertantur; si tamen terra eorum data est monasteriis vel ecclesiis et ipsi aliam habent, hoc inviolabiliter ita permaneat.*“

²⁾ Și chiar în deosebitele stipulațiuni ale acestui decret se vede că tot aveau țăraniile un rest de proprietate. Așa, de exemplu, cînd se vorbește despre fuga iobagilor, se zice: în cazul acesta toate *lucrurile mobile și imobile ale lui* se vor lua de domn.

³⁾ „Mihail I. Apafy murise în 13 Aprilie 1690, lăsând pe fiul său. Mihail II Apafy în vîrstă de 14 ani. sub epitropia imperatorului Leopold. Mihail II se lepădă de principat în anul 1696 și-l dete lui Leopold și următorilor lui în imperiu“ Laurian Mag. ist. III 267. Înainte Transilvania avusese domni independenți din familiile ungurești. Despre această epocă tot Laurian în opul citat zice: „Noi nu putem să ne mai oprim în fațetele tiranice ale acestor principii în respectul politic, ci observăm în scurt că în tot secolul acesta (1600—1700) urmează mișcările din afară și turburările din năuntru. Barbara sentință: „*Rusticus præter mercedem sui laboris nihil habet*“ se repetă în toate legile făcute pentru țărani; Românii se numesc numai în termenii cei mai esacerbați, religiunea lor numai cu dispreț.“ (pag 229—230).

în 12 Noembre 1769 așa numitele *puncte regulatoare* ¹⁾. Acest decret s'a dat fără invoirea dietei, căci dacă s'ar fi supus aprobărei dietei aristocratice nu s'ar fi putut realiza.

Ce cuprindeau acele puncte ?

Papiu Ilarian, în *Istoria* sa ²⁾ zice că s'au pus prea puține piedici abuzurilor nobililor. Nobilii fură obligați a nu mai impune țăranilor transporturi lungi pe vreme rea; țăranii nu mai fură constrinși a-și măcina grîul în morile domnilor, cum nici a întreținea vitele domnilor în timpul ernel.

Dar decretul acesta nu avea niște dispozițiuni pozitive și mai păcătuia și prin aceea că lăsa jurisdicțiunea dintre țăranii și nobilii tot în mîna nobililor.

Suirea lui Iosef II pe tron era inaugurarea unei epoce noi pentru că el voia să aplice în statul său ideile enciclopediștilor francezi, la cari se adăpase. Pe lîngă sollicitudinea ce a arătat el clasei țărănești, trebuie să însemnăm ca puncte capitale ale reformelor întreprinse de dînsul : introducerea limbei germane în toate școalele Statului, desființarea legămîntului celor trei națiuni și împărțirea întregului imperiū în comitate administrate în același fel. Ca

¹⁾ Acest act a fost preces de un rescript imperial în 1747, care regula articolul făcut de aristocrați în 1714. În acel articol munca pentru domn s'a redus la patru zile pe săptămînă, dar nu s'a precizat dacă această muncă se va face cu mîna de țaran sau dacă el va întrebuința vitele sale la munca domnului. Din această nedeterminare s'au născut o sumă de abuzuri, pe cari Maria Tereza a vrut să le curme prin sus numitul rescript, hotărînd sau trei zile cu vitele sau patru cu mîna. Dar nobilii nu prea tînură seamă de aceasta și convocară dese emigrări, din care pricină în 1763 împărăteasa ordonă directorului fiscal să facă o cercetare a acestor asupriri și amenința cu aspre pedepse pe nobili. Vezi P. Ilarian op. cit. 161. Vezi în această privință și Bariț : *Istoria Transilv.* I p. 384. Vorbînd despre rescriptul din 1747 zice : „După acel rescript starea țăranilor a devenit mult mai asuprită din cauză că toate celelalte servituți și dări numeroase rămînînd neregulate, domnii au știut cum să facă ca cel puțin o persoană din fie-care familie să stea necurmat peste tot anul cu merindea sa în robota domnului“.

²⁾ Op. cit. p. 162—163.

german, Iosef voia un stat german unitar; ca om cult, voia ridicarea țăranilor. Măsurile lui, atît cele rele cît și cele bune, aũ fost paralizate de opozițiunea sistematică pe care i-o făcea nobilimea. Și rezultatul a fost că s'a văzut nevoit să le revoace.

După moartea lui, urmașul său Leopold II dete un rescript în 1790, care asigură drepturile nobilimei, astfel în cît acea clasă vrăjmașă progresului se văzu iar în deplină putere și liberă se esercite toate apăsările și să stocarcă pe nenorocitul țăran cum 'i venea mai bine la socoteală.

Totuși în anul următor împăratul numi o comisiune care să se înțeleagă cu dieta în privința reformelor de introdus. Comisiunea avea să răspunză la următoarea chestiune: *se poate acorda țăranului dreptul de liberă migrațiune?*

O înțelegere definitivă nu s'a putut stabili între dietă și comisiune și guvernul imperial a decretat libera migrațiune, dar cu condițiuni foarte grele, așa în cît mai bine se lipsia țăranul de acest drept. ¹⁾

O nouă comisiune numită mai apoi făcu un proiect de reforme care avea să se discute în dieta din 1810—1811.

Aceasta nu făcu nimic spre rezolvirea chestiunii, dar de clară că are de gînd să o ia în desbatere.

Să nu ne facem însă iluziuni asupra intențiunilor ce putea să aibă această dietă și asupra caracterului ce ar fi avut reforma ei. Comisiunea arată condițiunile în cari *urbariul* va fi legal. ²⁾

„Urbariul va fi legal *dacă se va face așa ca printr'însul* „să nu se rateme, nicî decum prerogativele nobilitare; „ba încă dacă, conservînd întregi drepturile eredității nobililor, nu va apăsa pe nobil cu nicî o greutate; — va

¹⁾ „Libera migrațiune puțină bucurie cășună Românilor, căci era legată de prestațiunea tuturor datoriilor deoparte, de altă parte de a- cea îndatorire ca țăranul să pun alt om în locul său.“

A P, *Llarian*, op. cit p. 166.

²⁾ Laurian și Maxim definesc astfel acest termen în dicționarul lor: „Urbariul s. m. lege feudală care regula relațiunile între proprietarul direct și între colon.“ T. I. p. 1534.

„fi legal dacă, dupe proporțiune dreaptă, fără scurțarea fo-
 „loaselor domnești, va determina ceea ce trebuie să lase
 „domnul pămîntesc țăranului pentru susținerea vieței și
 „țăranul va fi îndatorat a sluji pentru folosința pămîntului
 „care va rămînea în mîinile sale atît timp cit va voi
 „domnul;—va fi legal dacă țăranul va fi obligat să facă dom-
 „nului cuvenitul serviciu și să nutrească slugile lui;—în fine va
 „fi legal dacă se va întemeia pe articolul dietal din 1714 ¹⁾,
 „pentru că acest articol s'a făcut lege publică prin *putere*
 „*legislativă* ²⁾ și nu s'a schimbat nici s'a abrogat, iar punc-
 „tele regulatoare din 1769 sînt numai o stare provizorie
 „pînă la decretarea *urbariului legal*., etc.“ ³⁾.

Urbariul legal nu s'a putut face, căci de la această dată
 pînă la 1834 nu s'a mai ținut nici o altă adunare; dar din
 reproducerea pasagiului de mai sus se poate vedea de mi-
 nune ce putea să aștepte poporul românesc de la dietă
 dacă s'ar fi adunat și mai de vreme. *O reformă agrară care*
să nu atingă privilegiile nobililor! iată o frumoasă idee care

1) Vezi nota relativă la actele ce au preces *punc'ele regulatoare*

2) Aluziune rău voitoare la decretalele Mariei Tereza, cari nu fusese
 supuse dietei.

D. *Bariș* zice în această privință că sînt greșiți cei cari cred că
 Maria Tereza a făcut reforme fără a consulta dieta și adaugă:

„In interesul adevărului și în mină cu colecțiunea legilor țării sin-
 tem datorî a constata că începînd din 16 Februarie 1745 pînă la 7
 Septembrie 1761, împărăteasa mai convocase două-spre-zece diete în
 cari s'au votat vre o 105 articole de lege, cari ne dau o idee foarte
 întristătoare despre învechitul spirit de reacțiune, despre frica de orice
 progres în spirit umanitar, despre întunecimea ce domnea în capetele
 mareî majorității a reprezentanților țării.“ (*Bariș*, op. cit. I, 364).

Afirmațiunea d-lui *Bariș* poate fi foarte bine adevărată și prin a-
 ceasta nu se esclude faptul să s'au dat oare-cari decrete cari n'au
 fost supuse dietei; căci dacă reprezentanții țării erau incapabili de
 a face o lege de progres—cum zice însuși d. *Bariș*—e foarte natural
 ca măsurile întru ceva mai liberale să se fi decretat fără învoirea
 dietei și astfel se esplică de ce dieta insistă a spune că articolul din
 1714 s'a făcut prin *puterea legislativă*, lăsîndu-ne să citim printre rin-
 duri: „Nu ca altele care nu s'au făcut în asemenea condițiuni“.

3) Vezi *Papiu* óp. cit. vol. I, p. 167—168.

nu poate încolți de cît în mintea unui genial aristocrat.

Și încolo își vedea foarte bine de treburi iscusită nobilime și sărmanul popor — în așteptarea reformelor — își simțea spinarea încărcată din ce în ce mai greu cu nevoi, din ce în ce mai numeroase se făceau angaralele, mai mari datoriile, mai nesuferită viața: „*săracii duc povara, iar rodu 'l ia bogatul*“.

De aceea cînd împăratul Francisc trecu prin Transilvania la 1817, țărani romîni alergară din toate părțile cu petițiuni, prin cari arătau mizeria în care ajunsese și se plîngeau de asupririle nobililor.

Împăratul voia să facă ceva, dar greutățile cu cari avea să lupte din partea nobililor erau foarte mari.

Trebuia în primul rînd să se determine distincțiunea între *alodiū*, adică porțiunea de pămînt rămasă de la străbuni și între *colonicatură*, adică porțiunea de pămînt ce o posedă un colon. Și în această determinare era și interesul statului în joc, pentru că alodiile nu erau supuse impozitelor către stat, pe cînd colonicaturile erau. Și tocmai aci era partea slabă a chestiunii, parte care putea lesne să fie interpretată și ca o lovitură dată intereselor țărănimei, ca o apăsare cu sarcini noi. În adevăr că așa a și fost. Nobilimea n'a scăpat ocaziunea ca să agite pe sătenii înfățișîndu-le planul guvernului ca un plan infernal și făcînd astfel ca fie care colon să caute a se înscrie la comisiunile instituite cu mai puțin pămînt cu titlul de colonicatură de cît aveau în realitate, iar partea cea-laltă declarînd'o de alodiū și decî dîndu se, fără să știe ce face, în mină nobilului împilător. Se vede că e prea adevărat că mai lesne poți în lume să înșeli de cît să faci un bine real. Cu dreptate zicea Eliade:

Avuși de adversar pe om și-atît ajunge:

Te iartă să-î faci răul, iar binele nici mort.

Guvernul imperial a înțeles aceste uneltiri ale nobilimei, pe cari nu le-a putut combate și de aceea nu s'a ajuns

1817

la stabilirea unui urbariu; mai ales că nobilii așteptau să moară iobagiilor cari făcuse conșcripțiunea din 1819 și pământurile, ce aveau ei de fapt, să rămîie ale lor de drept.

Și pe acest urbariu îl dorea foarte nenorociții iobagi. Și l-au așteptat mult, căci deosebitele încercări, ce s'au făcut în diferite epoce, au căzut. În fine tocmai în Ianuarie 1847 s'a decretat un urbariu.

Vom spune aci în scurte cuvinte principiile cuprinse în tr'nsul ¹⁾.

Vom avea de precizat următoarele puncte:

1) Ce este colonicatura?

Ca să răspundă la această întrebare, urbariul ia ca bază conșcripțiunea din 1819 și întărește decretul verböczian, dînd posibilitate domnului să alodizeze colonicatura adică să transforme colonicatura în alodiu, proprietate a sa. Și zice urbariul:

„Dacă cumva domnii de la 1819 încoace ar fi alodizat ceva, în puterea decretului verböczian și din pământul conșcrit ca colonic la 1819, acest pământ alodizat să rămîie și de aci înainte în mina domnilor“.

Ceva mai mult. *Domnul are drept să alodizeze și d'aci înainte dacă poate documenta că porțiunea de pământ, pe care o dorește, pe nedrept s'a conșcrit ca colonicatură.*

2) Cîtimea de proprietate ce se acordă țaranului este cu mult mai mică de cît cea ficsată la 1819 și mai mică de cît pământul care, în momentul decretării urbariului, se afla în mina țaranului.

3) Se stabilește prin acest urbariu un fel de proprietate uzufructuară pentru țaran, căci se zice că dacă se află în mina țaranului mai mult pământ de cît cel fixat prin conșcripțiune și prin urbariu, atunci acest pământ este proprietate alodială, dar domnul este obligat a-l lăsa țaranului pe timp de 12 ani și, în schimbul uzufructului pe care l-are, țaranul acesta va fi obligat să facă anume serviciul.

¹⁾ Vezi la **Papiu Ilarian** op. cit. 177—193 mai pe larg examinată această lege. Vezi anexa V.

1819
 Lingua imperii
 posibilitate
 țaranului
 și succesorul
 și se referă
 cum s'a face

4) *Domnul are drept să schimbe ori-ce porțiune din alodiul său cu ori-ce porțiune din colonicatura țaranului.*

5) Urbariul stabilește și un fel de monopoluri, precum :
numai domnul are drept să taie vite ;
numai domnul are drept să fie mori ;
numai domnul are drept de vînat, de pescuit, de piață, etc. ;
numai domnul are drept a întreține cîrciumă.

Aceste drepturi exclusiv domnești se puteau acorda și țăranilor, dar numai în baza unor contracte în toată regula.

6) În privința zilelor de lucru urbariul zicea că va fi *una pe săptămîină pentru un pămînt de cătimea determinată prin acest urbariū.*

Văzurăm mai sus (No. 2) că erau foarte mici porțiunile de pămînt stabilite prin legea de care ne ocupăm. Prin urmare dacă pentru această porțiune țaranul avea o zi de lucru, să adăugăm zilele pe cari le muncia în schimbul proprietății concese pe 12 ani, afară de învoelile deosebite, și vom vedea că stabilirea *unei zile* de lucru numai, este o minciună.

7) Țaranul avea să dea oare-cari impozite directe în natură către domnul său. Așa era *zecimea din bucate* ; apoi *două găini, doi pu. zece ouă pe an ; un stîngen de lemne adus din pădure, datorie pe care domnul o putea schimba într'o zi de lucru !!*

8) Urbariul vorbește și despre contracte. Prin acestea țaranul își poate răscumpăra pămîntul său prestațiunile, *dar nu pe timp nedeterminat, căci în asemenea caz nu erau legale.*

9) În privința atît desbătutei chestiuni : *facultas liberae migrationis*, urbariul face o modificare în bine, ștergînd obligațiunea țaranului, care vrea să se mute, de a aduce om în loc ; dar pe de altă parte îngreunează situațiunea colonului, dînd drept domnului *a forța la migrațiune pe țaran cînd ar voi să alodizeze un pămînt*, conform dispozițiunilor verbociziane.

10) Puterea judițiară rămîne tot în mîna domnului ca și mai nainte

Iată dar principiile de căpetenie ale urbariului din 1847.

Nu ne putem închipui o reformă agrară făcută în niște condițiuni mai apăsătoare pentru țaran. Absolut nimic nu câștigă iobagiul după atâtea veacuri de apăsare și după atâtea nefericite încercări de a sfărîma lanțurile.

Pămînturile răpite prin înșelăciune sînt recunoscute ca proprietăți legale și domnul poate și de aci înainte să mai răpească; domnul poate ori cînd să schimbe o întindere de pămînt care nu îi produce nimic cu sfoara de moșie a unui țaran care i se pare productivă; domnul are o sumă de monopoli de la cari depinde viața zilnică a țaranului; domnul poate să gonească ori cînd îi place pe țaran dupe moșie; domnul are în mîină și dreptul de a judeca. Iată caracteristica legii; iată ce putea produce spiritul unguresc la mijlocul secolului XIX și iată cît de nenorocită era soarta țaranului în preziua revoluției de la 48.

Pe cînd ideile liberale și umanitare cutreerau lumea, Romîni de peste munți trăiau, ca și în timpii de înflorire a evului meziu, sub apăsarea unei clase feudale sălbatice și lacome. Revoluția dar trebuia să se întîmple; revoluția s'a întîmplat.

* * *

Trecem la starea culturală a poporului.

Chestiunea aceasta are o importanță deosebită în studiul care ne preocupă și iată de ce. Cînd am căutat sa facem caracteristica generală a revoluțiunilor din cursul veacurilor, am văzut că toate acele mișcări sunt organizate și susținute numai și numai de țărănime, fără ca o pătură socială mai ridicată să'i dea mîină de ajutor, și aceasta pentru că atuncî nu exista de cît nobilime și țărănime: nobilime înstreînată, țărănime supusă. În revoluția de la 48 lucrurile ni se înfățișază cu totul într'alt chip. Deosebite împrejurări au făcut ca în restimpul de la Horia pînă la această dată să se ridice un strat dintre țărani, să se înalțe la rolul de pătură cultă și ea a fost sufletul și conducătorul revoluției din 48.

Iată deci de ce va trebui să esaminăm într'o repede privire aceste împrejurări atît de însemnate prin urmările lor.

În anul 1697 Mitropolitul ortodox Teofil subscrie la Belgrad. împreună cu o mare parte a clerului actul unirei ¹⁾.

Aceasta s'a făcut mai ales prin stăruințele lezuitului Barani și cu nădejdea că preoțimea română va căpăta privilegiu cît mai mare. Tot din aceleași cauze și următorul lui, Mitropolitul Atanasie, subscrie în 1700 aceleași puncte de unire ²⁾.

Unirea cu biserica Romei este de o importanță deosebită în istoria culturală a Romînilor de peste munți. „Cultura generală a unui popor, zice dl Atanasiu Marienescu ³⁾, atîrnă de la mai mulți factori. *Factorii cei de frunte sînt: starea politică și bisericească.*“ Și în adevăr, despărțindu-se în două clerul și credincioșii ortodocși de dincolo, în două chipuri separate s'a întîmplat și dezvoltarea lor culturală. Cei uniți au fost în condițiuni mai favorabile de înaintare și la ei a și luat mișcarea literară un avînt mai mare.

Aci stă și folosul pe care l-au tras Romîniî din unire, căci încolo destule rele le-a pricinuit ea. Ba încă nici cu dînsa n'au mers lucrurile de la început cum trebuiau să meargă.

Fără îndoială că n'au urmărit catolicii binele Romînilor, ci interesul lor particular, căci cu dreptate zice Samuel Micu: „*Religia catolică puținî următori avea, așa dar catolicii nu ar fi putut merge pe nimica.*“ ⁴⁾ Papa voia dar să aibă catolici cît mai mulți, fără să-i pese dacă aceia vor fi Romîni sau Turci.

Pe lîngă aceasta, Ungurii vedeau că Romîniî se vor dezvolta profitînd, de unele avantagii ce le da noua stare de lucruri. De aceea căutaî să paralizeze mișcările lor în toate chipurile. Merseră pînă a împedica pe copiii Romînilor de a se duce la școală. În 1721 fac Romîniî o plîngere

¹⁾. Vezi anexa VI. Vezi crezul uniților în Doc. pentru limbă și istorie de Pușcariu pag. 229.

²⁾. Vezi anexa VII.

³⁾. Viața și operele lui **Petru Maior**, discurs al d-lui **A. M. Marienescu**. Buc. 1883. Apendice pag. 87.

⁴⁾. **S. Micu** la Cipariu: Acte și fragmente.

în care denunță asemenea fapte și pomenesc de un băiat al unui preot din Grind, pe care *Ungurii l'au adus înapoi de la Cluj și l'au pus la bivoliu domnești*. De altfel, aristocrații Ungurii aveaă, dupe lege, drept la aceasta.

Totuși înaintarea culturală a Romînilor era numai întârziată. Cu încetul ea 'și făcu drum și școalele începură să se înființeze în deosebite orașe principale ale Transilvaniei.

Mai ales clasa preoțească — cum era și natural în acele împrejurări — lucră spre dezvoltarea culturii romînești. Numele neperitoare ale lui Ioan Inocențiu Micu, Grigore Maior, ș. a. rezumă o întreagă epocă, urmată de alta și mai strălucită, epocă ilustrată prin Samuel Micu, Sincai, Petru Maior.

„Cu începutul secolului prezent, zice Papiu Ilarian, se întoarseră Micu. G. de Șinca și Maior de la mama Roma, unde columna traiană reprezenta Istrul plecîndu-se sub jugul roman și unde osemintele mai marilor noștri vorbesc încă de curagiū și de virtute. Atunci se ridicară acești Romîni mari din fundul meditativei și studioasei Transilvanii, arătară începutul glorios a opt milioane de Romîni ai Daciei lui Traian, le înfățișară trecutul cel trist, le îndigetară viitorul cel măreț, îi uniră într'o cugetare națională pe toți Romîni dintre Nistru, Carpați, Tisa, Dunăre și Marea Neagră și cei d'întîiu puseră piatra fundamentală la edificiul cel măreț al gîntei romîne.“¹⁾

Am reproduș aceste rînduri ale lui Papiu Ilarian pentru că ele caracteriză de minune mișcarea în fruntea căreia stau cei trei mari bărbați.

Tot în acest timp trăiră și scriseră: Paul Iorgovici, Dumitru Țichindeal, ș. a.

Și de aci în colo întreaga jumătate primă a secolului nostru tot în această direcțiune se ține în deobște dezvoltarea culturală. La Blaj se înființă și un liceū, unde se predau științele în limba romînă, cu toată opozițiunea crîncenă ce o făceaă Ungurii. Se înființară și școale populare. La 1843 Si-

¹⁾ Papiu Ilarian, op. cit. vol II pag 111.

mion Romantzai lăsă pentru școalele române un fond de 44,000 florini.

Pe lângă școală era dezvoltarea cea-laltă literară. Se înființează o societate filosofică. La 1847 Timoteiū Cipariū începe a scoate în Blaj *Organul luminărei*. La Brașov Gheorghe Bariț tipărește *Gazeta de Transilvania* și *Foaia pentru minte*, care a succedat *Foaiiei literare*. Andreiū Mureșianu scrisse poeziile sale patriotice, cari înălțau sufletele și le încălzeau pentru lupta ce avea să fie.

Și alți mulți, lucrători modești la marele edificii al culturii, se siliră în toate direcțiunile ca să îndeplinească vorba lui Țichindeal:

„Să fim noi toți Romînii una; nu e aicia Grec sau Latin, Unit sau Neunit; una trebuie să fie nația romînească. Mintea! mărită nație daco-romînească în Moldova, în Ardeal, în țara ungurească; Mintea! cînd te vei lumina cu învățătura, cu lumina-tele fapte te vei uni: mai aleasă nație pe pămînt nu va fi înaintea ta.“ ¹⁾

* * *

Am văzut care era starea politică, economică, culturală, a Romînilor de peste munți pînă la 48.

Asupriți de Unguri politicește, storși economicește, Romînii trebuiau să se misce și în momentul cînd această necesitate nu se putea înlătura. dezvoltarea culturală luase un mare avînt și ridicase dintre clasele muncitoare un strat cult, un strat însuflețit de ideile naționale și liberale ale timpului, care înțelege reaua stare a națiunei romîne și vrea s'o mîntuie.

Această pătură inteligentă nu calcă pe urmele fostei nobilimi naționale, ci, rămânînd fidelă poporului, desfășură steagul revendicărilor, chiamă pe asupriți la luptă și sub cultele lui se adăpostește sărmanul popor apăsător, care pune mîna pe arme ca să dobîndească dreptul la viață și dezvoltare, pe care neînduplecații lui vrășmași voiau să i-l răpească.

1) Vezi **Papiu** în *Viața lui Sincai* pag. 3.

CAPITOLUL II

EVENIMENTELE PREMERGĂTOARE MIȘCĂREI ROMÎNILOR

Efectele revoluției franceze. — Revoluția din Viena. — Dieta ungară de la Pojon. — Cele 12 puncte — Impăratul admite cererile lor, dar nu voește să dea ministerul întreg. — Ungurii amenință. — Impăratul aprobă. — Sufletul ministerului era Kossuth. — Amorteala Ungurilor descrisă de Szechenyi — Ungurismul modern. — Ce urmărea el? — Legea de limbă — Cine era Kossuth? — Ce voia el? — Se deosebia el de ceilalți luptători ai ungurismului? — Spiritul constituției e strimt. — Ministerul reprezintă o idee a trecutului. — Mișcarea Slavilor. — Proclamațiunea lui Ielaciel. — Proclamațiunea mitropolitului Rajacici către Romîni. — Ungurii din Transilvania voiau unire cu orice preț. — Fac adunări. — Se deschide dieta la 30 Maiu de către Puchner. — Sașii fac concesiuni Romînilor. — Declarația universității săsești. — Atitudinea Sașilor în chestia unirei. — Rezumat.

Revoluția franceză din Februarîu, ca și toate mișcările acestui popor, care știe prin spiritul său să atragă simpatia tuturor, nu întirziă a arunca schinteia răscoalei în deosebite state ale Europei și pretutindenî unde pătura asuprită a națiunei nu mai putea răbda d'asupra-î putregaiul vechiului regim, această schinteie aprinse focul. „*Libertatea, egalitatea și frăția*“ sburaū acum în toate părțile Europei și toți voiau să facă din aceste cuvinte o realitate.

Asemenea se întîmplă și în Viena, unde știrea despre mișcarea din Paris făcu să izbucnească spiritul revoluționar, care fierbea încă de mult.

În 13 Martie 1848, după ce se mai dăduse dietei o petițiune cerîndu-se a se reforma constituția, studenții merseră cu grămada la dietă și, prezentînd o serie de cereri, pretinseră ca îndată să fie rezolvite. Deputații, urmați de o mulțime nerăbdătoare, pleacă la împărat. Autoritățile vor să restabilească ordinea și în învălmășeală un tinăr e omorît. Cadavrul lui e purtat pe uliți, poporul se agită, Viena e în picioare, ministerul cade.

În timpul acesta dieta ungurească era adunată la Pojon, deschisă fiind din 7 Noembre 1847. Ea alesese ca palatin

al Ungariei pe Stefan, fiul răposatului archiduce Iosef. Venind la 14 Martie știrea acolo despre revoluția din Viena deputații sub impulsul opozițiunii liberale din Ungaria, care formulase cererile sale încă din vara anului 1847 sub conducerea lui L. Battyany și Fr. Deak ¹⁾, cum și sub impresia demonstrațiunii republicane din Pesta din 15 Martie ²⁾, hotărîră să trimeată o delegație la împărat. Această delegație, alcătuită de vre-o trei sute de deputați, plecă la Viena, avînd în frunte pe palatinul Stefan și pe Kossuth și înfățișă împăratului cele 12 puncte sau cereri ale națiunii Ungare.

Aceste puncte sînt :

- 1) Minister unguresc independent,
- 2) Ridicarea censurei,
- 3) Dietă anuală la Pesta,
- 4) Libertate de religione, egalitate înaintea legii,

¹⁾ Iată punctele programului politic al lui Deak și Battyany :

1) Restaurarea integrității Ungariei cu Transilvania, Croația și Sclavonia, ba chiar cu **Galiția, Moldova și Muntenia**.

2) Asigurarea domniei absolute a limbei Ungare.

3) Dietă anuală.

4) Minister responsabil.

5) Libertatea tiparului.

6) Incorporarea Transilvaniei.

7) Egalitate de drepturi civile.

8) Imposite să plătească toți cetățenii

9) Desființarea totală a iobăgiei.

10) Desființarea aviticității.

Prin *aviticitate* se înțelege obiceiul ca proprietățile nobilitare să nu poată fi cumpărate de nenobili și nici chiar de aristocrați fără permisiunea coroanei.

²⁾ Cu ocaziunea acestei demonstrațiuni s'a cerut între altele :

1) Înființarea unui minister unguresc independent, Era o tendință de a nimici unirea cu Austria.

2) Adunare legislativă în fie care an.

3) Legea electorală să fie alcătuită așa ca să dea 377 deputați, iar dacă se va incorpora și Transilvania să dea și ea 69.

4) Unirea cu Transilvania.

5) Înființarea unei bănci naționale.

6) Stabilirea unei legi de presă.

- 5) Chemarea în țară a miliției ungurești,
- 6) Jurarea miliției pe constituțiune,
- 7) Gardă națională,
- 8) Eliberarea prinșilor politici,
- 9) Libertatea instrucțiunii,
- 10) Curti cu jurați,
- 11) Desfacerea cancelariei și a locotenenței,
- 12) Unirea cu Transilvania ¹⁾.

Silit de împrejurările politice prin cari trecea însăși a sa capitală, împăratul se văzu nevoit să cedeze și să admită cererile dietei ungare. Punctele cele mai multe erau de un interes secundar pentru monarh și cu dragă inimă le-ar fi conces Ungurilor, dar dieta anuală la Pesta, chemarea miliției în întrul țarei ungare și mai ales ministerul independent unguresc erau chestiuni cari nu convenea nici de cum interesului statului în acele momente și ar fi vrut să le modifice, dacă nu s'ar fi temut de o complicațiune, care se putea ivi dintr'un moment într'altul.

De aceea primește și însărcinează cu formarea cabinetului ungar pe Battyany. Acesta trimete curței lista miniștrilor, dar împăratul nu vrea să admită minister independent de finanțe și război și comunică aceasta Ungurilor prin rescriptul său din 28 Martie.

Ungurii protestează în întruniri sgomotoase, patrioții lor amenință că se vor despărți de coroana austriacă, palatinul Stefan stăruie pe cât poate mai mult și prin toate acestea monarhul se vede silit a aproba fără nici o restricțiune cererile făcute de Unguri ²⁾.

¹⁾ Vezi Iranyi et Chassin Rév. de Hongrie I. 146.

²⁾ Primul minister ungar fu compus ast-fel:

L. Battyanyi președinte,

B. Szemere interne,

Eszterházy externe,

L. Kossuth finanțe,

St. Szechenyi comerțiu,

Meszáros război,

Eötvös instrucție,

Klauzál agricultură,

Deák justiție.

Sufletul noului minister, care avea să aplice noua constituțiune, era Kossuth. Vom avea dar a răspunde la două chestiuni: cine era Kossuth? și: care era spiritul constituțiunei?

* * *

Cine era Kossuth?

Pînă la începutul veacului, Ungurii trăiau într'o stare de amortire neîchivuit de mare. Aceasta ne o mărturisește și Szechenyi:

„Nobilul ungar trăia într'o stare atît de vrednică de invidiat, în cît cu anevoie este a afla sub soare un muritor cu o soartă mai fericită. Dacă opria de la casa sa epistole și jurnale și avea un portar virtos, care nu lăsa pe nimeni a intra în castel, pîn'la ora morței se putea legăna în iluziunea dulce că dînsul este locuitorul unei planete singurate și mai fericite, în care toate sunt numai bucurie și petrecere desfătată fără nici o grijă, osteneală și lucru. El nu purta nici una din greutățile țarei, nu da dare, nici nu se lupta, nici nu mergea la adunări de nu vrea, pentru că toate acestea le putea face prin alții...”¹⁾

Ei încep să se trezească d'abia pe vremea lui Iosef II și merg crescînd pînă la începutul veacului prezent, cu venirea căruia se inaugurează ceea ce numim *ungurismul modern*, avînd ca născocitori pe Stefan Szechenyi și pe Nicolae-Wes-selenyi *)

Care e scopul acestui ungurism?

Voeste supremația absolută a Ungurilor asupra celorlalte națiuni conlocuitoare. Un spirit fierbinte și necumpănit îi mîină spre cele mai cumplite exagerări, pretinzînd celorlalte naționalități să devie *unguri* și socotind că aceasta va fi pen-

¹⁾ Reprodus de **Papiu Ilarian** în op. cit. t. II introducere.

*) **Despres.** *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie* I. pag. 84 și urm.

tru ele o mare fericire; ¹⁾ iar poeziile lor cîntă idealul națiunii maghiare :

*Minden ember legyen ember
És Magyar! ²⁾*

La 1836 ei decretează ca limba ungară să fie limba diplomatică a țării și Wesselenyi zice astfel despre acest fapt :

„Său doară se plîng națiunile streine că s'aŭ făcut violențe și fapte vătămătoare de naționalitate prin juridicțiuni, societăți sau particulari? Dacă s'aŭ făcut atari pași pentru lățirea limbei ungurești, aceasta — afară că este o datorie ce decurge din spiritul național și al legii — dar este și o împlinire de datorie tocmai către slavi și toți ceilalți de limbi streine.“ ³⁾

Tot acestuia aparține și faimoasa idee a Kișdedovurilor sau a azilelor de copii, pe care tocmai în zilele noastre i-a fost dat ministrului Csáky ca s'o transforme în realitate.

Urmaș al acestor luptători pentru ideea ungurismului fu Kossuth

El este un slovac unгурit din comitatul Zemplin (satul Monok). Fu un spirit exagerat, care mai mult compromise ideea de cît o sluji. Voia republică, despărțire de Austria și unгурirea tuturor naționalităților conlocuitoare, în timpul cel mai scurt posibil și cu ori-ce mijloace.

De aceea zicea :

„Său să le topească pe toate națiunile țării și să facă din toate o națiune ungurească mare și tare sau de nu Ungurii caută să piară.“ ⁴⁾

¹⁾ Iată ce zice Wesselenyi :

„Națiunea ungurească va da și va dărui locuitorilor țării **dreptul cel prea frumos al unгурirei**; dacă face dar, va avea drept a lega condițiunii de dar; este lucru prea firesc cum că acel drept il va dărui numai acelor locuitori cari sint în stare a se unгурi, cari se țin de națiune, cari se contopesc cu aceasta.“

Citat de **Papiu** în introducere op. cit. vol. II.

²⁾ Adică: *Tot omul să fie om și maghiar!*

³⁾ Citat de **Papiu** în introd. vol. II.

⁴⁾ Citat de **Papiu**, același loc.

Dar la o asemenea declarație categorică naționalitățile aveau dreptul să-și răspundă, precum zicea Papiu :

„Nu voim a ne perde naționalitatea, pentru că a o perde pe aceasta este a muri.”¹⁾

E adevărat că Szechenyi a combătut în public pe Kossuth ca exagerat ; dar nu trebuie să ne facem iluziuni în privința spiritului acestui om, căci nu-l combătea din punctul de vedere al scopurilor, ci numai al mijloacelor. Unul voia lipire cu Austria, altul voia despărțire. Încolo, identitate absolută în fond.

Și unul și altul spun :

„Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, ungerirea Slavilor și Românilor ! aceasta e ținta noastră.”

Acesta este Kossuth, acestea sînt ideile ce represintă²⁾.

* * *

Să vedem acum care este spiritul constituțiunei ungurești.

Constituțiunea aceasta din 1848 este un fel de încercare de a da o realitate principiilor șoviniste maghiare, căci este astfel alcătuită ca și cum n'ar exista pe pămîntul statului ungar altă nație de cît Ungurii^{*)}. Proclamă principiul libertății și sînt cei mai grozavi tirani. De aceea cu drept exclamă Buteanu : **„Libertatea voastră sînt furcile, egalitatea drepturilor stă într'aceea ca celelalte neamuri cari locuiesc cu voi într'o țară să le topiți în elementul maghiar.”³⁾**

Și să nu ni se pară că acestea erau exagerațiuni produse în focul luptei. Examinînd constituția, ne vom convinge.

1) Idem.

2) Balcescu zice despre dînsul : *„Kossuth este bun demagog, dar spun că n'are capacitate de om de stat.”* N. Balcescu către Ion Ghika în *Amintiri din pribegie* p. 283. În altă scrisoare se exprimă ast-fel : *„Kossuth a cîrmuit slab și rău, el mi-a dovedit și mai mult că nici o dată un demagog nu poate fi un om de stat.”*

Idem p. 343.

*) Kossuth zicea : Eū nu cunosc altă națiune de cît cea ungurească, nu cunosc Croația, ci numai niște comitate ungurești Agram, Szerem etc.

Papiu în introducerea op. cit.

3) Scrisoarea lui Buteanu către Unguri în *Amintiri din pribegie* p. 327.

Așa de exemplu, proclamau ridicarea censurei, adică libertatea tiparului, dar în același timp știaū să alcătuiască astfel legea de presă ca să fie o armă contra naționalităților și în special contra Romînilor. Îi știaū că's săraci; de aceea impuseră cauțiuni foarte mari celor cari voiaū să deschiză tipografiī sau să fundeze ziare. Apoi puseră pedepse, închisoare de patru ani pentru aceia „cari agită contra **perfectei unități a statului ungar.**“

Cu alte cuvinte, libertatea era admisă numai dacă voiai să zici ca dinșii, altfel te aștepta închisoarea.

Apoi legea electorală o alcătuesc așa ca să aibă celelalte naționalități numai o umbră de reprezentatie și o neînchipuit de mare majoritate să fie maghiară.

Așa înțelegeau ei egalitatea.

Proclamă *libertatea instrucțiunei*, dar în același timp Kosuth propusese și se primise în dietă următoarea dispozițiune:

„De aci înainte în toată țara ungurească toate cauzele oficiale, atît bisericești cît și publice, să curgă în limba ungurească; **limba instrucțiunei publice să fie singură cea ungurească.**“

Si aceasta numiau ei libertate de învățămînt!

În fine dieta decretează cu o absolută seninătate de suflet *incorporarea Transilvaniei la Ungaria*. Iată ce putea produce „spiritul liberal“ la această națiune, care se lăuda pe atunci cu principiile de progres și de libertate. Ei socoteau Transilvania ca pe o țară cucerită, în cît nici nu voiaū măcar s'o întrebe dacă vrea ori nu — cum ar fi cerut spiritul adevărat liberal, — ci o cereau d'a dreptul de la împărat.

Acesta este punctul cel mai necugetat al constituției maghiare, care nu a întîrziat să agite pe toate popoarele nedreptățite și în special pe Romîni și să provoace o adevărată furtună.

Ministerul care avea să aplice această constituție era în tot vrednic de dinsa și Desprez îl caracteriză, zicînd că *re-*

prezenta o idee a trecutului, pe cînd Slavii și Romîniî reprezentaî ideea cea mai liberală.¹⁾

* * *

Toți Slavii din imperiî, începurâ să se agite contra Ungariei pentru situațiunea excepțională ce i se făcuse. În Croația ei declarară că au dreptul a fi pe același picior de egalitate cu Ungurii și împrejurările venirâ în ajutorul lor.

Murind banul Croației, împăratul numi în această demnitate pe colonelul Ielacici, dîndu-i și comanda trupelor din acele părți.

Ielacici era un înfocat patriot; de aceea hotărî să profite de pozițiunea în care se afla ca să și slujească națiunea. Declarâ că nu recunoaște noul guvern ungar și dete o proclamațiune în care susținea drepturile poporului slav. Întrînsa zice:

„Eû poftesc ca națiunea noastră să fie tare și liberă și să aibă între națiuniî acea pozițiune glorioasă pe care i-o înseamnă pozițiunea sa geografică, spiritul său cel viu și năzuitor la lucruri înalte, precum și chemarea sa istorică. Reforma scuturâ și nimici fundamentele cele vechi pe cari se întemeiaî relațiunile noastre cu Ungaria, vechea noastră aliată. Datoria noastră este ca, avînd înaintea ochilor legătura cea veche cu coroana ungurească, să lucrăm așa ca — de și negăm respectul către noul guvern ungar — relațiunile între noi și coroana ungară să se stabilească în spiritul libertății și egalității, într'o formă care să răspundă demnității unei națiuni libere și brave. Noi avem mare chemare, a îndeplini reînvierea națiunei. Concordia și frăția să ne îmbrățișeze pe toți.“²⁾

La această protestare s'au asociat și Sirbiî din Banat, avînd în frunte pe mitropolitul Raiacici.

¹⁾ „L'idée qu'il représentait n'était qu'une idée du passé, une tradition expirante; et, il faut bien le dire, dans cette lutte déplorable, les Slaves, les Valaques et l'Autriche elle même représentaient l'idée la plus libérale, celle qui doit régénérer l'orient européen, le principe de l'égalité des nationalités.“

²⁾ Citată de **A. P. Ilarian** op. cit. II p. 39.

În această mișcare a lor ei au știut că interesele lor sînt comune cu ale Romînilor ; de aceea a și adresat mitropolitul mai tîrziu o proclamațiune către Romîni, în care explică modul lor de a vedea.¹⁾

„ A bătut ceasul libertății, egalității și al frăției !“ zice dintru început proclamațiunea.

De aceea națiunea Sîrbească salută cu frăție pe Romîni, căci suferințele lor au fost comune în decursul veacurilor : Ungurii au încercat să introducă limba lor în școală și biserică, „cu un cuvînt tuturor națiilor cărî trăesc sub sfînta coroană a Ungariei li s'au săpat groapa, mare și groaznică groapă, asupra căreia s'ar fi ridicat lespeda și monumentul domnitorului maghiarism.“

Dar n'a putut să se întîmple această nenorocire. „*Toate națiile trebuie să fie ca nații libere, precum toți oamenii trebuie să fie ca oameni liberi!*“

Acesta este glasul lui Dumnezeu, pe care națiile coapte pentru libertate l-au auzit și de aceea și noi ne am sculat.

Socotim că și concetățenii noștri Maghiari vor pricepe toate acestea și deșteptați de ideile cele nouă „*vor lepăda steagul cel vechiu al maghiarizării și fără a se trage înapoi vor cunoaște că **nația noastră** sub sfînta coroană a Ungariei **are acele asemenea drepturi care le are și a lor.***“

De aceea ne am ales patriarh, ne am ales voivod Sîrbesc și voim să fim în unire cu Dalmația, Slavonia și Croația, adică toți Slavii de sub coroana ungurească să fim uniți într'un singur mînunchiu.

Acestea am făcut noi, fraților Romîni. Faceți și voi tot astfel, arătați că aveți conștiința libertății, egalității și frăției, „*că sinteți și voi vrednici de a fi nație, mîrită nație romînească.*“

În petițiunea ce am făcut către împărat ne am îngrijit și de voi ca să vi se asigure starea națională. Sintem gata a vă ajuta ori cînd frățește, căci „*noi dorim ca să asigurăm a noastră sîrbească, voi a voastră romînească naționalitate.*“

1) Acest act e publicat în Memorialul Șaguna p. 142—145.

De acea vă zicem: *uniți-vă cu noi!* și „*nu ca robul vremii trecute, ci ca nație liberă pe temelul desăvârșitei egalități,*“ pentru că „*noi nu vrem nici cît un fir de păr să avem mai mult de cît voi; numai vrem să fiți frații noștri.*“

Acestea sînt foarte pe scurt ideile cuprinse în proclamațiunea mitropolitului Iosef Raiacici. ¹⁾

Să vedem acum ce făceau Ungurii din Transilvania și celelalte provincii romînești—pe cînd se agitaū Slavii.

Ideea ungurismului pătrunsese și la dînsii și prin deosebite orașe începură să se adune ca să discute chestiunea *unreii* și se înțelege că o rezolvaū în mod afirmativ.

Astfel fu întrunirea de la ⁸/₂₀ Martie în Cluj, în care se luă hotărîre a se cere guvernului pe lingă alte puncte și: „*Ca regalul guvern cît mai curînd să mijlocească deschiderea dietei pentru uniunea celor două patrii ungurești.*“ *)

La ¹⁶/₂₈ se dete tot în Cluj un banchet, la care luară parte persoane din deosebite clase sociale și se ridicară toaste „*mai ales pentru uniunea cît mai iute cu Ungaria.*“ ²⁾

Sosi asemenea o adesiune a Ungurilor din Gherla. Tot în scopul acesta se ținură întruniri: la Turda; la Aiud, unde „turnul templului reformatilor, colegiul, casa pretorială erau înfrumusețate cu flamure tricolore și devisa *Unio*“; la Tîrgul Mureșului, în care se ceru „*dietă cît se poate mai curînd și în aceasta efectuarea uniunei Transilvaniei cu Ungaria, așa cît de numele Transilvaniei nici pomeneală să nu mai fie.*“ ³⁾

La 23 Martie se ținu iar la Cluj o asemenea întrunire și tînerimea făcu o demonstrație, mergînd la primărie și ținînd discursuri, în cari proclamară unirea necondiționată a Transilvaniei cu Ungaria. Ideea aceasta deșteptă cel mai mare entusiasm și ei, cu spiritul lor exagerat, merseră pînă acolo în cît să ceară a se declara *crimă de înaltă trădare* pentru acela care va pune pe hîrtie numele de *Transilvania*. Iar ziarul *Ellenör* declara sus și tare: „*Toți aceia cari nu*

¹⁾ Vezi Iranyi et Chassin I 249 Rév. de Hongrie.

^{*)} *Organul luminărei* No. 64 din 1848.

²⁾ *Organul luminărei* No. 65 din 1848

³⁾ Citațiunii dupe *Organul luminărei* No. 65, 66, 67.

voesc unire trebuie să fie spînzurați.“¹⁾ Aceasta ca o dovadă nouă despre liberalismul Ungurilor.

Asemenea adunări și demonstrații pentru a se proclama unirea s'au ținut și în alte părți.

La 23 Aprilie o deputațiune din Transilvania se duse la Pesta ca să ceară unire.

Dieta Transilvaniei fu convocată pentru 29 Mai și se deschise la 30 Mai de către baronul *Puchner*.

Acest personagiū fu mare vrajmaș al Romînilor și autorul tuturor persecuțiunilor despre cari vom vorbi la rîndul lor. D. Bariț îl caracterizează foarte bine cu următoarele cuvinte :

„Incepînd de la măcelul cel spurcat, barbar, cu nimica motivat, executat asupra locuitorilor din Mihaltîu, pînă în Septembrie.—toate execuțiunile militare în sînge și avere, ce-rute de către autoritățile civile asupra comunelor romînești, s'au întîmplat numai cu permisiunea lui *Puchner*. Iobăgia se desființase deja prin lege și în puterea uniunei proclamate; proprietarii cei mari însă tot nu voiau să plătească țaranilor zilele de lucru, ci pretindeau ca să le robească tot ca pînă atunci; iară baronul *Puchner* le făcea pe voie, dîndu-le, din puțina oaste ce avea, toată vara asistență militară de execuțiune asupra satelor.“²⁾

* * *

Va să zică Ungurii din Transilvania agitaū în toate chipurile și prin toate mijloacele pentru unirea cu Ungaria.

Mai nainte de a trece să vorbim despre situația Romînilor, ne rămîne a vedea care era atitudinea unui alt element din Transilvania, anume a Sașilor.

Ei aū păstrat o linie de conduită cam în doi perî, pentru că nu voiaū să se strice nici cu Ungurii nici cu Romîni.

Sașii aveaū acum două chestiuni de rezolvat. Una era vechea neînțelegere cu Romîni pentru pămînturile în cari

¹⁾ La **Papiu**. op. cit. vol. II.

²⁾ **Bariț**. Ist. Trans. II. 59.

locuia și Sași și Români amestecați. Alta era unirea cu Ungaria.

În privința primului punct, se hotărîră să cedeze Românilor și universitatea săsească emise în acest sens următoarele puncte de concesiuni pentru Români:

1) „Românii pe viitor vor avea dreptul peste tot în pămîntul săsesc, atît de a putea fi aleși ca membri în comunitățile săsești, cît și a pretinde aplicare și înaintare la dregătoriile comunale și județene sub asemenea condițiuni cari se cer și pentru Sași, fără privire la mărturisirea religioasă.

2) „Vor fi primiți învățăceii români la meserii în breslele săsești și la intrarea lor în bresle nu le va sta înainte nici o pedică, îndată ce vor îndeplini aceleași condițiuni de cari este legată primirea învățăcelilor și cîștigarea dreptului de maestru de breaslă fără distincțiune de națiune.

3) „Pentru fie-care parohie neunită să se taie porțiune canonică din locurile comunale pe unde se mai află de aceea. În lipsa locurilor comunale și dacă comunitatea nici prin cumpărătură n'ar putea cîștiga porțiunea canonică, atunci se va da parohului bisericeii neunite o leafă amăsurată din respectiva casă alodială.

4) „Preoții neuniți în pămîntul săsesc să aibă aceleași drepturi personale de cari se bucură preoții religiunilor primite“.²¹⁾

Purtarea Sașilor e în adevăr surprinzătoare, cînd ținem seama că în timp de cinci-zeci de ani aș purtat proces ca nu cumva să ocupe vre un Român un post, orî să între într'o breaslă; dar orî cum, întoarcerea lor spre dreptate a fost primită de Români cu bucurie.²²⁾

În chestiunea unirei, spiritele erau la ei foarte împărțite. Totuși se adunară mai mulți Sași la Sibiu și la 27 Martie

1) Publicată în întregul ei de **Papiu**, op. cit. II 273 și urm. Vezi și Memorialul Șaguna de **N. Popea**, I p. 74—75. Vezi-o în Doc pentru limbă și istorie de dr. **Pușcariu** pag. 262 și urm.

2) Vezi acest proces în **A. P. Ilarian**, Istoria Românilor. Tom. I 121 și urm. Vezi și **Bariț**, Ist. Trans. I 390—397, care tractează relațiile Românilor cu conlocuitorii lor Sași în timpul Mariei Tereza.

trimiseră o petițiune către împărat, în care declară că sînt și rămîn credincioși coroanei imperiale.

Aceasta era o pronunțare indirectă contra unirei.

* * *

Văzurăm din aceste rînduri că revoluția din Viena dă curagiū Ungurilor ca să pretinză curței imperiale aprobarea constituției lor, care cuprindea și două puncte de o însemnătate capitală: minister unguresc separat și unirea cu Transilvania. Această constituție era manifestarea tendințelor extreme de unguire, reprezentate prin Kossuth mai ales.

Ungurii din provinciile romîne declarară că vor cu orice preț alipirea Transilvaniei și lozinca lor era: *Unire sau moarte!* iar Sașii păstraū o atitudine îndoioasă.

Să vedem acum ce făceaū Romîniū.

CAPITOLUL III

ATTITUDINEA ROMÎNILOR FAȚĂ CU CH STIUNEA UNIREI

Ce făceau Romînii față cu desvoltarea ungarismului? — Pe la începutul secolului al nostru vedeau cu plăcere învățarea limbii ungare. — Bojinca. — Papiu esplică aceasta prin teoria de panslavisism. — Poporul nu știa de insinuările maghiare. — Politicii romîni cari se temeau de panslavisism judecau fals — Schimbarea modului de a vedea al Romînilor în deceniul anterior lui 48. — Eft. Murgu. — Genația din Transilvania — Cele patru articole despre unire din *Organul lumîndrei*. — Articolul din *Gazeta Transilvaniei*. — Articolele din *Foaia pentru mințe*. — Examinarea principalelor argumente pentru unire. — Pentru Unguri era cîștig unirea. — Ce zice Teleki? — Respingerea unirei prin argumente tot ale gazetelor. — Starea de nedumerire. — Unioniștii și antiunioniștii, dupe d. Bariț. — Trebuia un om care să arate drumul. — Proclamația lui Bărnuț. — Efectul proclamației.

Văzurăm cît de puternic și de îndrăsneț devenia ungarismul pe zi ce mergea și cum pregătia o lovitură grozavă pentru naționalități și în special pentru Romîni, prin unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Față cu toate acestea, ne am pus întrebarea dacă Romînii produsera o reacțiune contra ungarismului și în ce condițiuni?

Reacțiunea lor fățișă a venit foarte încet și se părea că sînt pe cale a se obicinui cu dominațiunea ungară. Pe cînd Slavii vedeau o primejdie în faptul că o parte mare din pătura lor cultă se ungeria — cum se întîmpla și la Romîni, — ai nostri priveau lucrul cu liniște, ba poate 'l găsiau bun. Astfel ne citează Papiu Ilarian ¹⁾ un pasagiu din o scriere a lui Bojinca, tipărită la 1827 ²⁾, pe care nu ne putem opri de a-l reproduce, fiind cu deosebire caracteristic.

¹⁾ Op. cit. II. CVII.

²⁾ Animadversio in dissertationem hallensem... auctore Damasceno Th. Bozsinka. De la acest Bojinca mai posedem o lucrare intitulată: „Diregătoriu a buneî creștere spre îndreptarea multor părinți și bun folosul tinerimeî romîne, țesut de Damaschin T. Bojinca.. 1830.“ O dedică colegiului „preparandicesc din Arad“ și în această dedicație citim între altele următoarele vorbe: „... generoasele și vitezele ghinte ungeroască și nemțescă, care tot dauna au patronit pe frații și compatrioții săi Romîni.“

„Romînii *înțelepțește* se pun cu diligență spre a învăța *limba patriei ungurească* (**de a cărei dulceață și streinii se răpesc**), căci de ne vom întoarce ochiul critic asupra Romînilor locuitori de la Mureș pînă la marginile Marmației și mai încolo, se vor afla nenumărați bărbați de națiunea romînă cari nu numai că vorbesc *limba patriei ungurească* nu mai puțin ca Ungurii născuți, ci din amoearea cu care s'aũ purtat de la prima origine a țarei *către patrie și către Unguri*, ai căror fideli concetățeni sînt, și se poartă și acum și de a pururea se vor purta. nu neînsemnate osteneli contribuiesc la promoțiunea culturai patriei.“

Cum se esplică această orbire a Romînilor?

Papiu Ilarian spune că prin tactica pe cari o purtau Ungurii, cari căutaũ să exagereze pericolul din partea panslavismului și să facă pe Romîni a crede că interesul lor este a căuta să se ferească de Slavi, cari ar putea să-i înghițã, și pentru aceasta să se alipească de Unguri, să devie supușii lor. ¹⁾

Explicațiunea aceasta este foarte nemerită, cu att mai mult cu cît e vorba aci de situațiunea păturei culte, care se conducea astfel dintr'o idee politică, pe cînd poporul nu vrea să știe absolut nimic de insinuările maghiare, n'avea teamă nici de Rus nici de Turc și se împrotivea tendin-

1) „Ei, Ungurii, situați în mijlocul țarei în masă mai compactă, iar în celelalte părți ale țarei numai risipiți în număr prea neînsemnat, sînt înădușiți și strîși la miază noapte de Slavi, cari gravitează la toată familia cehică, la miazăzi de Croați cari le amenință cu toată seminția iliră, la răsărit de Romîni cari la un timp ar putea opune ungurismului o putere de opt milioane, — în atari împrejurări amenințătoare de viitorul Ungurilor, adică de susținerea supremației ungu-rești, ei Ungurii ca să dobîndească pentru ungurism ajutorul moral al opiniunii publice în Germania, de altă parte pentru ca să dobîndească pe Romîni mai curînd pentru ungurism, cari împreună cu Ungurii se află singuri în răsărit înconjurați de Slavime, — nu încetaũ a speria lumea cu panslavismul, descriindu-l în colorile cele mai înfricoșate, calomniînd pe Slavi Ungariei, provocînd pe Germani și pe Romîni ca să îmbrățișeze ungurismul cu toate puterile, ca singura scăpare a civilizațiunei, a răsăritului.“ A. P. I. op. cit. II pag. CVIII—CIX.

țelor de unguire și împotrivirea lui este zilnică, neadormită ¹⁾ Numai acestei împrejurări se datorește că trăesc pînă azi ca Romîni.

Nu mai încape vorbă că teoria politicilor romîni din timp era falsă; pentru că logica ar fi spus că de vreme ce pericolul era *egal* pentru amîndouă națiunile — Romîni și Unguri — din partea slavismului, trebuia ca și pozițiunea amîndurora să fie *egală*. Ei se cădea să zică Ungurilor: E nevoie să luptăm contra Slavilor, foarte bine! Iată, vă întindem mîna, să luptăm frățește și frățește vom împărți cîștigul său paguba. Dar Ungurii nu voiau alianță, ci supunere. Pentru ce? Pentru că așa le dicta interesul lor particular. Imprejurările le au dovedit că s'au înșelat.

A trebuit ca și Romîni să 'și schimbe modul lor de a vedea.

Această schimbare s'a operat treptat în ultimul deceniu care a preces pe 48. Și din generațiunea căreia se datorește aceasta face parte și Eftimie Murgu din Temișiana, care a atras băgarea de seamă a Romînilor asupra uneltirilor Ungurilor și a făcut petițiuni la împărat. Rezultatul a fost că la 46 un proces i se întentează, acuzîndu-l, că uneltește contra statului ungar și fu pus la închisoare, de unde eși în 1848.

Mai puternică fu această generațiune în Transilvania, unde luptătorii se îmulțeau pe fiecare zi și unde aveau și organe de publicitate, cum era *Gazeta Transilvaniei* a d-lui Bariț, *Organul luminării* al lui Cipariu și *Foaia pentru minte, inimă și literatură*.

Indată ce sînt primite de împărat cele 12 puncte și Ungurii din Transilvania fac adunări în cari proclamă unirea cu Ungaria, ziarele romînești încep să discute chestiunea, căutînd s'o lămurească, pentru că ea se prezinta foarte

¹⁾ „Dacă se și unguiriau învățații sau cel puțin nu combăteau unguismul, opozițiunea cea putinte o făcea totuși numerosul popor romîn, care la pretențiunile unguismului răspundea superb Ungurilor, cum au răspuns tuturor barbarilor în cursul secolelor: *Noi sîntem Romîni.*“ **Papiu.** op. cit. II. pag. CXXV.

confuz minții Romînilor de atunci și erau unii cari ar fi primit unirea bucurosi. Astfel erau Romîni din Banat, cari socoteau că prin unire vor scăpa de supremația mitropolitului sîrb.

Să esaminăm ideile din diferitele organe de publicitate.

Vom începe cu *Organul luminării*. În acest ziar s'au publicat patru articole ¹⁾ iscălite cu inițiala *C*, care va fi Ci-pariu, directorul foaiei.

Nu vom reproduce în întregul lor acele articole, ci vom rezuma numai ideile ²⁾

Din punct de vedere general, un stat cu cît e mai mic ca teritoriū și ca proporțiune, cu atîta mijloacele de îmbunătățire sînt mai restrînse. Din acest punct de vedere unirea cu Ungaria este, fără îndoială, un bine.

Transilvania în specie se află într'o pozițiune care o împedică de a ajunge la o stare mai fericită cu sistema actuală (de atunci) și nici nu poate schimba sistema din pricina intereselor rivale ale naționalităților.

Prin urmare Transilvania *nu putea să piarză nimic* unindu-se cu Ungaria, față cu situațiunea anterioară lui 15 Martie.

De la această dată Ungaria proclamă principiul egalității de drepturi și de datorii și cere pentru dînsa numai ca limba ei să fie limba diplomatică.

Astfel fiind, nu mai e îndoială că purtarea intolerantă a Ungurilor de pînă acum va trebui să se schimbe.

Și interesul Romînilor este tocmai ca unirea să se facă, pentru că această unire îi împuternicește pe dînșii, „*de oarece*, zice autorul, *1272782 de Romîni în Ungaria de astăzi* (de atunci) ³⁾ *mai curînd se puteau înghiți de cît trei milioane în Ungaria unită.*“

¹⁾ Art. I în No. LXV de la 24 Martie 1848.

Art. II în No. LXVI de la 31 Martie 1848.

Art. III în suplimentul No. LXVII din 7 Aprilie 1848.

Art. IV în No. LXVIII din 14 Aprilie 1848.

²⁾ **Papiu** a reproduis întregi aceste articole în *Istoria* sa II p. 76—87.

³⁾ Se știe că provinciile rominești Banatul, Crișiana și Maramureșul se consideraū ca părți ale Ungariei chiar cînd Transilvania era despărțită de Ungaria.

Deci Romîniî trebuie să se unească și nu e îndoială că drepturile speciale ale naționalităților nemaghiare se vor garanta prin legile țării.

Acestea sînt ideile cuprinse în primul articol.

În al doilea articol este discutat modul cum s'ar realiza această unire primită în principiu.

Aci părerile sînt împărțite: unii voesc o unire perfectă; alții vor ca Transilvania să păstreze privilegiile celor trei națiuni.

Oricum însă, unirea este impusă de împrejurări și dacă nu am voi-o de drept, ea va veni de fapt.

Ce rămîne dar Romînilor de făcut?

În cazul cînd unirea s'ar îndeplini numai de formă, ei trebuie să caute a cere să li se recunoască drepturi egale cu celelalte naționalități. Aceasta însă nu e probabil a se întîmpla și prin urmare Romîniî trebuie să fie favoritori unirei, căci aceeași va fi starea lor și ca națiune a Transilvaniei și ca națiune a Ungariei; ba poate că mai ușor își va vedea înlăturate greutățile, ca provincie a Ungariei.

Unirea va folosi și din alt punct de vedere, zice Cipariu în al treilea articol, adică va stabili o mai mare solidaritate națională.

Împrejurările vitrige aû împărțit națiunea noastră mai întîiu în două părți mari, cari aû avut o dezvoltare politică cu totul deosebită una de alta. Romîniî de peste munți se văzură iarăși tăiați în două: unii ce făceau parte proprie din regatul unguresc, alții din principatul Transilvaniei. Apoi la acestea se adause și diviziunea religioasă.

De aci a provenit slăbiciunea Romînilor; prin urmare interesul lor este să caute a se uni laolaltă ca să fie *un popor cu o lege*, adică cu o credință.

Pentru acest sfîrșit trebuie să se unească cu Ungaria pentru a'și apăra dreptul naționalității lor și limba națională.

La acest tezur strămoșesc Romîniî țin mai mult ca la viața lor și cu aceeași tenacitate vor ști să-l apere și dacă

vor fi ținuți separat de Ungaria și dacă se vor uni cu dînsa, ori cari ar fi condițiunile în cari s'ar face această unire.

„ Cu acest drept, zice Cipariu, e împreunat dreptul de a ne conserva și apăra limba națională. Drept învechit, care l-avem astăzi și care nu ni l-aŭ răpit nici n'aŭ putut a-l răpi ori ce calamitate publică.

„ Romînul nici unindu-se cu Ungaria nu'și va lepăda acest tezaur prețios.

„ Aceste drepturi cari singure se par periclitare prin uniunea cu Ungaria, **de și noi în persoană-ne nu simțim acea temere, sînt cele mai întăie drepturi și fundamentale fără cari nu este viață politică. Națiunea ungară prea bine simte (?)** marele moment al acestor drepturi, pentru cari atîta s'a luptat. Ea știe prea bine că nu numai cu pîne trăește omul, ci într'aceste zile de înălțare universală a inimilor, mai are trebuință și de nutriment politic.

„ *Națiunea ungară tocmai de la acele drepturi de naționalitate își începu viața politică și numai pe tîmeiul lor luptă la recîștigarea acelor drepturi omenești, ce fac gloria Ungariei moderne.*“

Așa începe Cipariu cel d'al patrulea articol.

Și nu se îndoeste că Ungurii, cari aŭ priceput pentru dînsii însemnătatea acestor drepturi, vor ști să le recunoască și celorlalte naționalități.

„ Se cuvine dar ca acele drepturi să le recunoască și celorlalte naționalități, slave, germane și romîne, din mijlocul său, căroră le dete însăși un așa nobil exemplu; pentru că numai așa va fi gloria Ungariei adevărată și completă, numai așa înfrățirea națiunilor sigilată.

„ De aci noi nici putem pricepe din ce rațiuni națiunea ungară ar putea să caute cu ochi răi la conservarea și apărarea acestor drepturi, ce n'aŭ nimic ostil în contra nici unei naționalități, cu atît mai puțin în contra națiunei ungurești. Garantizarea din contra a acestor drepturi credem că este o datorință din partea acestei națiuni spre tăierea din mijloc acelor prepusuri nu neîntemeiate, ce unii prea zeloși naționaliști ungari deșteptară îndreptul altor naționalități Ea

are datorință de a asigura pe celelalte naționalități cum că le va respecta ca pe a sa însăși; și în cuvîntul nobilei Ungarii, pronunțat înaintea de înființarea uniunii, mai mult se vor încrede de cît în jurămintele politice ce se țin numai de azi pînă mine.“

Autorul articolului nu vede ce ar putea face pe Unguri să ducă o altă politică de cît aceea impusă de logică și de propriul lor interes chiar, vorbind de interesul real, nu cel de fantazie. Căci dacă s'ar da asemenea garantare, atunci, zice autorul articolului: „Romînii ca și Sașii cu inimile așezate se vor întoarce din toate puterile către conc lucrarea spre binele și înflorirea patriei; cînd, fără aceea garanție, toate celelalte drepturi garantizate prin uniunea cu Ungaria ar rămînea seci, nemulțumitoare,—și însăși uniunea problematică.“

De și lucrul era perfect logic, dar Ungurii nu se arătau nici de cum dispuși la așa ceva și se vede chiar Cipariu silit să mărturisească:

„Drept, că noi nu putem deplin pricepe politica ce urmează din partea națiunii ungarice către noi și către Sași; noi am putea cita măcar No. 253 din *Erdély Hirado*, unde tot pe aceeași foaie și Sașilor se asigurază că nu'și vor perde pe ai săi 22 deputați și Romînilor li se deschide spemea (speranța) că vor merge și de ai lor de pe fundul regiîi dimpreună cu Sașii la dieta Ungariei. *La toată întîmplarea, aici și airea este ceva obscuritate.*“

* * *

*Gazeta de Transilvania*¹⁾ publică un articol intitulat „Unire națională,“ în care se tractează această chestiune.

Autorul începe printr'o introducere, în care arată cît de mari sînt foloasele ce pot rezulta din unire și că numai prin ea se pot face reformele cele însemnate în viața statelor. Apoi vine la întrebarea ce era la ordinea zilei.

„Unirea Transilvaniei cu Ungaria e cea mai interesantă

1) No. 37 din 6 Maiu 1848. Articolul e semnat: *T. A-n.*

întrebăciune nu numai pentru Unguri, dar și pentru noi Romîni din aceste două provincii.“

Romîni sînt despărțiți în două, zice în esență autorul articolului. Din această cauză elementele streine au putut să înfrîurească așa de grozav pe Romîni, în cît să stabilească deosebiri între cei din Transilvania și cei din provinciile ungurești (Banat, Temișiana, Crișiana), deosebiri atît fizice cît și de caracter.

Față cu această situațiune așa de rea, nu se poate găsi alt remediū de cît unirea Romînilor din cele două părți într'un singur corp, sub aceleași instituțiuni politice.

Toate națiunile au înțeles acest lucru și vedem în toate părțile foarte vădit exprimată tendința de a se concentra într'un singur mănunchiu puterile naționale reslătite.

E permis oare Romînilor ca să lucreze în alt chip în împrejurările actuale?

De sigur că nu; și aceasta ar fi o greșală neertată, pentru că — chiar de ar fi mai liberală constituția Transilvaniei — viitorul lor nu poate fi asigurat de cît prin strîngerea lor „sub o monarhie constituțională, zice autorul, **firește austriaco-ungară.**“

Mai departe, autorul e de părere a se exprima această dorință a Romînilor pentru unire cît mai repede, ca nu cumva dieta Transilvaniei să hotărească altfel; căci ar fi o nenorocire, de vreme ce *numai prin împreunarea sub o constituție putem să căpătăm autonomia bisericească și scolară.*

In *Foaia pentru minte, inimă și literatură* s'aū publicat mai multe articole asupra acestei chestiuni atît de importante.

In No. 12 (anul 1848) citim un articol intitulat „Unirea Transilvaniei cu Ungaria“ și iscălit de d. G. Bariț.

„Dintre toate reformele, zice autorul, voind să arate interesul întrebărei ce avea să discute, dintre toate reformele cari stau nainte-ne în Transilvania, aceasta e reforma reformelor pentru că prin ea, dupe a noastră părere, se vor cu-

triera cele mai multe reporturi politice și sociale peste toate clasele locuitorilor “

După ce face în scurte cuvinte istoricul chestiunii, arătând cum s'a dezvoltat la Unguri această idee, autorul se întreabă :

„ In ce va sta acea unire? Fi-va ea numai o confederație strinsă cum este între cantoanele suverane elvetice... sau în republica democratică nordamericană? Preface-se-va dreptul public al Transilvaniei? Dar dreptul privat? “

Și arată că de s'ar institui tribunale de jurați și s'ar desființa toate încercăturile de procedură, cari nu fac alta de cât ascund dreptatea, s'ar face un mare pas spre progres

Apoi se întreabă autorul: Ce vor zice Sașii?

Mulți dintre ei s'aŭ arătat favorabili ideii și n'aŭ de cât o singură preocupare: li s'ar păstra lor naționalitatea în cazul unirii cu Ungaria?

Această îngrijire e de tot temeinică; dar, zice d-nul Barit, nu mai poate fi de acum nainte teamă pentru nimeni. Soarta naționalităților nu mai atîrnă de schimbarea instituțiilor politice, ci de la cultura fie-căreia, de la păstrarea limbei lor în școală, biserică și literatură. Astfel fiind, pentru ca să poată o naționalitate să domnească asupra celorlalte, va trebui:

a) să fie mult mai numeroasă ca să poată la nevoie să le învingă pe toate;

b) să se afe într'un grad de cultură cu mult superior celorlalte;

c) celelalte să nu aibă nici limbă scrisă nici literatură.

În aceste condițiuni nu se va găsi niciodată vreuna din națiunile conlocuitoare în Ardeal și cu atît mai puțin Ungurii. Deci teamă nu poate fi.

În partea finală a unui alt articol intitulat: *Ce voesc Românii transilvani?*¹⁾ este reluată chestiunea.

¹⁾ *Foaia pentru minte*, etc. No. 16 de luni 19 Aprilie 1848. Articolul e semnat cu inițiala B.

Unii vor întreba, spune autorul, cari sînt garanțiile Romînilor în cazul unei uniri?

Cei ce cunosc pe Romîni e destul să cugete la numărul lor cel mare și vor pricepe că **viitorul lor este asigurat de la 1848 încolo.** „*Popoarele nu se pot lega într'o sarcină ca să le arunci în apă... Veacul măsurilor tiranice a trecut, el nu se va mai întoarce. De aci este că eu cred atît de tare în viitorul romînului că, de n'ar mai face el nimic de la sine pentru sine, totuși ar mai duce-o cel puțin o mie de ani...*“

Increderea e bună, dar cînd ea merge pînă acolo ca să te îndemne la inacțiune, e primejdioasă.

Mai departe autorul spune: „... orî ce încercare de a desnaționaliza pe Romîni transilvani este numai osteneală prea deșartă, luptă contra naturii, tot de-o dată contra unei majorități genetice foarte cumpănitoare, luptă oarbă în contra unei literaturi care nu mai poate apune.“

Apoi vorbește de drepturile ce ar trebui să se acorde Romînilor în cazul cînd s'ar realiza unirea.

* * *

Acestea sînt opiniunile ziarelor. Vom lua în discuțiune cele mai însemnate din argumentele lor ca să vedem că se află pe un teren fals.

Ce ziceau ele?

Punea de la început înainte principiul naționalității, zicînd: Cine poate să se opună la împreunarea unei națiuni? Foarte bine: nimeni. Inșă era vorba aci de principiul naționalității? Din acest punct de vedere judecau Ungurii cînd cereau unirea? Ei strigaau pe toate tonurile că vor **unirea celor două patrii ungurești.** Așa se citea în toate actele și, de la această idee pornind, au făcut Ungurii din Transilvania agitațiunea pentru unire. Așa dar cînd Ungurii cereau Transilvania o cereau ca posesiune a lor și în aceste condițiuni aveau să se alipească Romîni din Ungaria și din Transilvania. Prin urmare nu putea fi vorba aci de

principiul naționalității române, căci dupe acest raționament fals: „ori cum, numai să fim uniți“ ar fi putut să zică cineva foarte bine: să intre și Români din principate tot sub coroana ungară pentru ca să fie toți la un loc.

Al doilea argument era acesta: că Transilvania nu poate perde nimic prin unire. Transilvania în situațiunea anterioară era o provincie *anexă*, nu făcînd parte *integrantă* din Austria. Acum Ungaria o cerea ca *a sa*, ca *patrie ungurească*. Prin unire ea devenea integrantă a Ungariei, deci *perdea* pozițiunea ei dubioasă, prin care avea puțința să dea o mai mare dezvoltare libertăților și să-și cultive mai bine naționalitatea.

Se întrebau apoi susținătorii unirei: cum vor putea Ungurii să fie tot intoleranți ca mai înainte, cînd au proclamat egalitatea și libertatea pentru toți locuitorii? și aci punctul de plecare era fals, pentru că ei proclamau aceste principii pentru locuitorii *unguri*, din momentul în care le împărtășia tuturor locuitorilor *fără deosebire*.

Se mai zicea: N'avem de ce să ne temem, pentru că Ungurii nu îndeplinesc condițiunile cerute unui popor spre a desnaționaliza pe altul. Să zicem dar că Ungurii nu vor ajunge niciodată să desnaționalizeze pe Români; ce s'ar întîmpla însă fiind Români supuși lor? Un șir nesfîrșit de suferințe, de mijloace vexatoare, ar apăsa pe cei supuși. Primind deci Români unirea, se dădeau pradă acelor nenorociri ce i-așteptau în veacuri, — fie că ajungeau vrășmașii lor la un rezultat, fie că nu.

Ca un argument solid în aparență, se zicea: să ne unim, pentru că mai lesne se unguresc 1 milion de Români de cît 3 milioane. Întrebarea e: puteți voi, cele două milioane, să scăpați pe cel d'al treilea și să vă scăpați și pe voi? Răspunsul e simplu: *imposibil!* pentru că Ungurii nu voiau să le dea nici un fel de garanție de dezvoltare națională.

În fine mai aduceau unii un argument de oameni slabi: De vreme ce unirea se va vota și va fi sancționată de im-

părat, pentru ce să ne opunem? căci la urma urmei o vom primi cu forța *).

Un asemenea raționament nu se potrivește unei națiuni care are viață, căci nimic nu e mai nobil de cît ca o națiune să lupte contra împrejurărilor politice, cari vor s'o doboare, și să facă toate încercările pîn' la cea din urmă. Atunci, chiar de cade învinsă, cade cu cinste și dușmanul știe că ea în curînd se va ridica.

* *

Prin urmare argumente solide nu se puteau afla în folosul unirei... pentru Romîni: ori-cum am întoarce lucrul, numai dezastrul îi aștepta.

Pentru Unguri însă lucrul era dimpotrivă

Organul național în No 10 din 16 Iuniu 1848 reproduce următoarea întrebare cu răspuns a comitelui Teleki:

Ce am cîștigat cu unirea?

- 1) *Unirea elementului unguresc în un corp și suflet de stat.*
- 2) *Pînă aci făcurăm $\frac{1}{16}$ parte a imperiului, de aci încolo vom face mai mult de cît a treia parte.*
- 3) *Pînă aci cu populațiunea noastră eram cel mai mic stat al imperiului, acum vom fi cel mai mare.*

Acestea le-au cîștigat Ungurii și pe acestea le aveau în vedere cînd cereau unirea.

* *

Susținem deci că Romîni trebuiau să se declare contra unirei dela început — cum au făcut mai tîrziu.

Și ea o ultimă dovadă că exact este ceea ce susținem, vom aduce chiar argumentele unei foi care la început susținea unirea și mai apoi s'a convîns că greșită a fost.

*) În No. 23, *Foaia pentru minte*, publică un articol intitulat: „Cum stau romîni din Ardeal și ce au de a face ca să-și ferească nația?” în care se susține unirea cu Ungaria din motive de oportunitate, raționîndu-se cam așa: împăratul va fi nevoit să sancționeze unirea și noi vom fi nevoiți s'o primim, de ce dar să ne declarăm contra ei?

Redacțiunea pune notă: „Pînă cînd nu vom avea jurnale mai multe, ale noastre sînt datoare a **primi și opinii contrarii.**”

În ziarul „Pesti Hirlap“ s'a publicat în luna lui Maiu o proclamațiune ca în numele Romînilor din Ungaria, care impută celor din Ardeal că rău aũ făcut de n'aũ primit unirea, căci aũ perdut așa dreptul de a se bucura de libertățile ungurești. La aceasta răspunde *Foaia pentru minte* *) între altele: „Noi în loc de proclamațiune, vă spunem numai aceea ce aũ făcut, ce aũ încheiat vre o 40,000 de Romîni adunați în Cîmpul libertății. Acolo aũ proclamat *națiunea romîna ca națiune stătătoare de sine pe temeiul libertății egale.. Ardealul ca stat e liber... Prin unire își perde libertatea și se face o parte a țării ungurești; noi credem că e mai bine a fi liber, de cît supus altuia, pentru aceea nu voim a supune Ardealul țării Ungurești...*

„*Voi ziceți că sînteți liberi, iar noi robi. Luați seama bine și veți vedea că ștergerea iobăgiei pe voi numai trupește v'aũ făcut liberi, iar sufletește sînteți mai robi de cît pînă acum. Voi, fraților, n'aveți naționalitate recunoscută și garantată prin legi și dupe spiritul legilor ungurești nici nu puteți avea...*

„*Naționalitatea romîna fără limba romîna nu poate fi și libertatea fără naționalitate e ca și trupul fără suflet ..*

„*Fraților, voi ziceți că noi n'avem viitor fără de voi. Asta noi o primim ca adevărată, însă nici voi n'aveți viitor fără de noi.*

„*Ce să facem dar?... Trebuiește să dăm mîna ca frați...*

„*Însă de s'ar întîmpla să nu putem da mîna curînd, cel puțin vă rugăm să nu dați mîna cu altul în contra noastră.*“

* * *

Din nefericire n'aũ judecat așa Romîni în primele momente și am văzut cauza: i-a înșelat imaginea falsă a libertății. De aceea Ungurii nu întîmpinaũ nici un fel de opozițiune serioasă, afară doar de unele articole de prin ziarele săsești și acelea neavînd încă aprobarea unanimă a națiunei lor.

*) No. 22 dela 31 Maiu 1848.

În starea de nehotărire a Romînilor se simțea lipsa unei direcțiuni. Și acest lucru îl mărturiseau nu numai unii și alții în convorbirile particulare, ci însăși *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, care spune într'un număr că Romîni de aceea sînt slabi pentru că nu știu ce să voiască.

Ce ne lipsește? se întreba *Foaia*. Ne lipsește un om care să unifice dorințele și să arate drumul cel mai bun. ^{a)}

Drumul cel bun era greu de văzut atunci.

„ Unioniștii, învățați din lunga experiență a nu mai pune nici un temelie pe promisiunile aristocrației și ale patricianilor transilvani, la vederea reformelor radicale proclamate și chiar legiferate în Ungaria, apărau uniunea cu atît mai virtuos că în aceea vedeau totdeodată unirea politică și socială a întregului popor romînesc din ambele țări într'un singur corp național. ¹⁾

Partea cealaltă dimpotrivă.

„ Antiunioniștii mai puneau temelie încă numai pe parola monarhului, iară despre miniștri țineau aceea ce se și adevărase de nenumărate ori, că azi sînt mîine nu sînt. Antiunioniștii, făcînd abstracțiune de legile feudale, despre cari credeau că acum se pot desființa pentru totdeauna, țineau foarte tare la autonomia Transilvaniei, nu numai dupe exemplul celorlalte provincii ale monarhiei, ci și pentru că văzînd aici pe poporul romîn în majoritate numerică, sperau într'un veac în care să se poată măsura și în cultură și civilizațiune cu orî care alt popor din țările coroanei ungurești. ²⁾

^{a)} Vezi *Foaia pentru minte*, etc. No. 14 din 5 Aprilie 1848. Articolul e intitulat: *Ce voesc Romîni Transilvani?... Pe noi proaspetele evenimente ne află cam nepregătiți; de aci și purcede temerea ca nu cumva să se adevereze întru noi cuvîntul apostolului: nu știți ce cereți. Autorul vrea un om care să poată „a ne lua de mină și a ne zice: veniți încoace, aci să stați, de aci să porniți; cutare să voiți, acestea să pretindeți înainte de toate.“*

¹⁾ Bariț. op. cit. 82.

²⁾ Bariț. Idem. 83.

Va să zică invoială nu era între ei. Trebuia deci să se arate acela care să fie în stare a zice Romînilor din ambele curente și toate provinciile: „Iată ce aveți să faceți! Iată pe unde aveți să mergeți!“¹⁾

Și aceasta era cu atît mai necesar cu cît se părea că curentul pentru unire se lățește.

Din fericire, inima cea mare care să se opună și Ungurilor stăpînitori și înfuriați și Romînilor porniți pe cale rea, bărbatul care să sune trîmbița frăției și a luptei contra dușmanului,— se arată.

* * *

La 25 Martie se răspîndi printre tinerii din Sibiu o proclamațiune manuscrisă avînd în rezumat următoarea cuprindere:

„*Nici o unire cu Ungurii pînă nu vor tracta cu Romîni ca națiune liberă la națiune liberă, căci și republica nu este de cît un despotism afurisit fără naționalitate.*“²⁾

Proclamațiunea era nesubscrisă dar toți cunoscură stilul și ideile lui *Simion Barnuț*.³⁾

Entuziasmul produs de proclamațiunea lui Barnuț fu neînchipuit de mare. Tinerimea romînă o copia în esemplare cît se putea mai multe ca să se răspîndească în toate unghiurile țarei.

Această proclamațiune făcu pe toți naționaliștii să fie uniți asupra punctului atît de dubios pînă acum: unire cu Ungaria sau nu. Ei înțeleseră că în acest sens aveau să lupte pentru ca să facă pe popor a nu se amăgi nicidecum de imagina falsă a libertății, cu care Ungurii voiau să-l înșele și a avea totdeauna în minte că nu poate să existe libertate fără naționalitate.

¹⁾ **Papiu** op. cit. 95—96.

²⁾ **Papiu**. op. cit. p. 87. **Bariț**. p. 84. Papiu zice la Anexe că încă nu a avut în mînă textul proclamațiunii lui Barnuț

³⁾ Vezi Iranyi et Chossin. *Révolution de Hongrie I* 295. Spune că această proclamație e a lui Barnuț. Va să zică era fapt notoriu că el e autorul.

Prin proclamațiunea lui Barnuț s'a stabilit punctul cel mai important din programa de luptă a Romînilor. Răspîndindu-se aceste idei și devenind populare, toți Romîni știi spre ce țintă merg și pentru ce fac sacrificii și, încrezători în bărbații lor de frunte, ei merg ca niște soldați credincioși, necunoscînd alt strigăt de cît: înainte! *)

*) Nu am putut afla textul acestei proclamațiuni.

CAPITOLUL IV

PRIMELE MIȘCĂRI ALE ROMÎNILOR — ADUNAREA DE LA DUMINICA TOMEI

Adunarea Ungurilor dela Oșorhei. — Romînii vin la adunare. — Tinerii romîni află de proclamația lui Barnuț. — Agitațiune în țară contra uniunii. — La Cluj. — La Brașov. — Tinerimea romînă aleargă prin țară pentru adunarea de la Duminica Tomei. — Importanța ideii pentru întrunire. — Ungurii erau infuriați pe Romîni. — Guvernul cere lui Lemeni să pedepsească pe Pumnu. — Teleki nu voia să se ție adunări de Romîni. — Lemeni se mulțumește cu un sinod. — Guvernul admite să se facă adunări dupe confesiuni. — Adunarea de la Duminica Tomei e oprită oficial și se convoacă la 3 Maiu. — Măsuri contra adunării de la Blaj. — Funcționarii împiedică poporul. El se adună. — Cuvîntările tinerilor. — Comisarii vin la adunare, dar nu o pot sparge — Slujba din biserică. Fapt caracteristic. — Lemeni rușinat. — Se votează petițiune pentru Micheș. — Primirea lui Barnuț. — Vorbirea lui Barnuț. — Organul luminărei despre această adunare. — Adouazi capi Romînilor se consultă pentru 3 Maiu. — Raportul comisarilor către guvern. — Ungurii persecută pe cei ce fusese la adunare. — Ungurii acuză pe Romîni că sînt ațîțați de streini. — Rezultatele adunării dela Duminica Tomei.

Văzurăm cit de mare a fost importanța proclamațiunei lui Barnuț și silința ce și-au dat studenții ca s'o răspîndească în toate părțile. Ea n'a întîrziat ași da roadele.

La 24 Martie tinerii unguri și secuî, cari studiau și practicau dreptul pe lîngă tribunalul regesc din Oșorhei, fac o întrunire pentru a formula o petițiune către împărat. La această întrunire invită și pe tinerii romîni. Ei merg și Ungurii le dă și lor petiția s'o iscălească.¹⁾

Unul dintre Romîni luă cuvîntul și spuse că vor iscăli petițiunea, însă „ca Romîni“ și cerînd: să se desființeze iobăgia, să se respecte limbile și naționalitățile din Ungaria și Transilvania, să se facă deplină egalitate civilă și politică.

¹⁾ **Barit.** op. cit. numește pe următorii tineri practicanți la Oșorhei: Vasile Pop, Iacob Bologa, Servian Popovici, Ioan Mărgineanu, Iosef Hodos, Nicolae Solomon, Petru Dobra, Ioan Buteanu, Avram Iancu, A. Papiu Ilarian, Const. Secăreanu. Const. G. Ioan, Samuel Poruțiu, Petru Roșca, I. Pinciu, Dionisie Marțian, frații Brote.

Se înțelege că Ungurii n'aū admis cererea Romînilor ca declarațiunea aceasta să fie trecută în procesul verbal al adunărei.

În timpul acesta se afla în Oșorheiū și tînărul Avram Iancu, avocat. El convocă pe toți prietenii săi într'o întrunire intimă la dînsul acasă, la 26 Martie, și hotărîră în principiu ținerea unei adunări naționale în Duminica Tomei.

Pînă acum ei nu aflase nimic despre proclamațiunea lui Barnuț. La 28 Martie o dobîndiră. Iși poate închipui oricine efectul ce va fi produs pentru niște spirite de mai nainte înflăcărate și dispuse în același sens cum predica Barnuț.

Pe la începutul lui Aprilie mai toți tinerii plecară din Oșorheiū ca să cutreere orașele și să agite pe Romîni. Și nu aveaū să vorbească în pustiū. La Sibiū se ținură adunări. Nicolae Birlea ¹⁾ se duse la Blaj și convocă și acolo adunări și consfătuirii. La Abrud avocatul Buteanu nu mai așteptă venirea lui Iancu și chemă pe Romîni la adunare, spunîndu-le că a venit ceasul hotărîtor, că trebuie toți să se scoale și să se împotrivescă așa zișilor patrioți unguri cari vor să prefacă toate naționalitățile într'un singur element, că acum mai mult ca orî cînd îi amenință o moarte sigură, dacă vor sta în nepăsare. ²⁾

Chiar în Cluj, în acest oraș în care Ungurii aū toată preponderanța, Romîniū nu se temură de a se manifesta. Buteanu veni aci ca să insuffle și mai mult curagiū fraților săi. El află ca agitatori pe Florian Micheș și pe Ioan Suciu, cu cari își dete mîna și cu toată tinerimea de acolo făcea deosebite demonstrațiuni naționaliste romînești. Papiu ne spune ³⁾ că juristul Hodoș în public rupse și călcă în picioare cocarda ungurească, pe care maghiarii voiaū să i-o pună în pept. Publicară chiar în gazeta *Erdélyi Híradó* un

1) **Bariț.** op. cit. vol. II.

2) **Papiu.** op. cit. II 110. **Bariț.** op. cit. vol II. 86.

3) **Papiu.** idem p 112.

articol în care întrebau pe Unguri: „*Până cînd veți tracta despre noi fără a ne întreba și pe noi?*”¹⁾

Romînii din Brașov se mișcară și ei.

La 25 Martie se ținut o întrunire, în care se redactă un proiect de adresă către magistratul orașului.

Față cu gravele împrejurări petrecute în Viena și în alte orașe ale patriei, zice adresa, credem de a noastră datorie a vorbi și noi.

Mai întîi e o declarațiune de credință către împărat și urmează în mod sumar cererile Romînilor de a fi primiți în viața politică a statului.

Adresa termină cu aceste cuvinte:

„Convinsi fiind că noi propunînd aceste cereri ale noastre ne împlinim numai strînsa noastră datorință civilă și patriotică, fără a imita numai urmările altora și cu nădejde tare că vom vedea un rezultat prea ferbinte dorit în sensul devisei timpului, care este: libertate, egalitate și frățietate rămînem etc.”²⁾

Această adresă nu avu nici un rezultat și mulți Romîni o socoteau făcută în mod prea vag și fără destulă energie.³⁾ De aceea se ținut o nouă întrunire și Romînii, avînd în frunte pe avocatul Ioan Bran, merseră la magistrat și intrară în număr de 400 în casa orașului, cerînd să fie socotiți întru toate egali cu Sașii. Căci nu trebuie să perdem din vedere că Romînii din ținutul Brașovului au avut, pe lîngă asupririle Ungurilor, și neînțelegeri cu Sașii, cu cari au urmat procese de ani de zile. Chestiunea a fost tractată și în adunarea de la ³/₁₅ Mai.

Ideea de a se ține o adunare la Duminica Tomei, adoptată în principiu, lua din ce în ce mai multă consistență. Pretutindenii era bine primită. Tinerimea, care alerga pentru propagarea ei, întîlnea prin toate comunele romînești uși

1) Idem. loc. cit.

2) *Gazeta de Transilvania* No. 25, în supliment. p. 106.

3) Vezi **Paplu** op. cit. p. 113-114. Vezi comentariile *Gazetei* dela finele adresei. No. 25 supliment.

deschise, strîngerii de mină binevoitoare, făgădueli încurajatoare.

„Călătoria tinerimei d'a lungul țării, zice Papiu Ilarian, te făcea să-ți aduci aminte de călătoria apostolilor și de preconiia romani, pentru că nicăiri nu poți lege (citi) în istorie o însuflețire mai mare de cum era însuflețirea acestor tineri aprinși de dorul fericirii națiunei romîne ¹⁾

Și în adevăr era nobilă misiunea lor și salutară ideea.

Să judecăm.

Ce făceau Romîni cînd Ungurii din Transilvania aveau ca deviză *Unire saũ moarte*?

Uimiți, precum prea bine zice p. Nicolae Popea ²⁾, nu știu încotro să apuce. Unii voiau unirea cu Ungaria, alții o combăteau. Chiar gazetele — precum am văzut — nu erau hotărîte pe deplin.

În această confuziune tinerii din Oșorheiă își pun în gînd să lucreze pentru o adunare națională.

„Această idee fericită, zice p. Popea, străbătu țara întregă ca un fulger dintr'o margine în alta, întîmpinată fiind pretutindenea de aprobarea generală a Romînilor.“ ³⁾

Și era natural să fie astfel, pentru că adunarea pe deo parte ar fi șters deosebirile de vederi și ar fi stabilit un fel de program comun, pe de altă parte adunarea era o manifestațiune politică și tocmai de așa lucru aveau necesitate Romîni în aceste momente cînd erau cu totul desconsiderați politicește.

Călătoria acestor tineri are o însemnătate cu atît mai mare, cu cît nu exista o autoritate politică superioară, care să aibă în vedere interesele particulare ale națiunei romîne și să cheme poporul.

Inițiativa trebuia să fie luată și urmărită de cineva. A-

¹⁾ Papiu. op. cit. II. 114.

²⁾ Memorialul lui Șaguna de Nicolae Popea. Tom. I.

³⁾ Memorialul lui Șaguna, tom. I. p. 47.

ceastă necesitate fu înțeleasă de tinerime, de aceea ea mergea din loc în loc, strigînd tuturor :

„ Se apropie momentul mîntuirii și de aceea tot Românul credincios să fie la Duminica Tomei în Blaj la Adunare!“⁴⁾

* * *

Se înțelege că Ungurii nu puteau să stea nepăsători față cu acest curent. Ei, cari socoteau că au pus pe Romîni sub călcîi, că i vor putea duce așa și unde vor voi, văzură de odată că Romîni se ridică. Fierberea din toată Transilvania pentru ideea adunării naționale, îi speria, îi făcea să și piarză cumpătul și să publice proclamațiuni în cari amenințau pe Romîni cu spînzurătoarea. Uitau că tocmai alergarea dupe asemenea măsuri extraordinare le da pe față slăbiciunea.

Guvernul din Cluj ar fi voit să împedice agitațiunea și ținerea adunării.

Proclamațiunea profesorului Pîmnu fu confiscată și autorul ei dat judecății. Tot deodată episcopul Lemeny primește o adresă, cerîndu-i-se să tragă la răspundere pe Pîmnu — căci era preot. Episcopul se arată slab și răs-punse nu cum ar fi trebuit, ci își ceru scuze²⁾. Totuși se rugă de guvern să încuviințeze ținerea adunării.

Comitele Iosef Teleky, guvernatorul Transilvaniei, răs-punse că *Romîni sînt liberi să facă petițiuni în cari să-și exprime dorințele și cererile*³⁾, dar guvernul *nu poate încuviința adunările, căci masele grămădite vor provoca scandaluri*⁴⁾

⁴⁾ Papiu. op. cit. 115

²⁾ Bariț zice că ar fi trebuit să răspundă astfel : „Eü sînt episcop, nu sînt nici prefect administrator nici comandant de putere armată. Toată populațiunea catolică maghiară și nemaghiară din Ungaria și Transilvania ține adunări dese de sute și mii ; pentru ce nu trageți la răspundere din cauza acelor adunări și pe episcopii romano-catolici ? “ op. cit. 90.

³⁾ Trebuia să adauge : *Și cari să fie puse la dosar.*

⁴⁾ Bariț. op. cit. 90-91.

Episcopul Lemeny — căruia, se vede, nu prea i plăcea să-și spargă capul și să aibă multă grijă și neodihnă — cere atunci să se incuviințeze ținerea unui sinod.

Acest lucru nu plăcea inteligenței românești care se pusesse în capul mișcării. Ei știaū bine că un asemenea sinod va fi numai o formă, fără nici o însemnătate.

Dar nici guvernul n'a vrut să aprobe. Și — fiind că auzise că tinerimea din Blaj a declarat episcopului că va ține orî în ce chip adunarea proiectată — a cerut comandei generale de la Sibiu să trimită mai multe trupe la Blaj.

Tot se temea însă de vre o complicațiune; de aceea guvernul își schimbă părerea și trimete de știre episcopilor că se pot întruni protopopii și cîțiva mirenî mai luminați, *însă deoparte clerul unit, de altă parte clerul neunit și în orice altă zi, numai la duminica Tomei nu.*

Acum advocații și preoții romîni din Blaj se sfătuiră ce este de făcut.

Episcopul era de părere să se amîne adunarea pentru 21 sau 29 Maiu. Prin acesta se distrugea cu totul nădejdea pe care o avusese cei d'întăi propagatori ai ideei intrunirei, pentru că poporul era înștiințat să vie la adunarea de la Duminica Tomei, mulți erau pe drum și o amînare prea lungă i-ar fi făcut să pregete pentru a doua ocaziune.

Cîțiva advocați cerură numai o amînare de două trei zile pentru ca pe deoparte să nu se contrazică nici ordinul guvernului, pe de altă parte să nu fie siliți cei cari plecaseră d'acasă să se întoarcă înapoi.

După multe greutăți și debateri s'a hotărît ziua de 3 Maiu pentru adunare.

După aceasta ambele episcopii deteră circulare protopopilor prin cari opriau în primul rînd de a mai veni cineva la adunarea de Duminica Tomei și în al doilea rînd îi invitau să participe și să cheme și pe credincioși la adunarea din 3 Maiu la Blaj ¹⁾.

¹⁾ D. Bariț (op. cit. p. 94) zice : „Episcopul Ioan convocase cu cir-

Guvernul trimise imediat instrucțiunii episcopilor asupra adunării din Maiu, zicînd între altele:

„ în acea adunare să nu se discute de cît numai punctele din cari se va formula petițiunea către dietă; orî cari alte desbateri și concluse cari ar avea de scop a turbura liniștea publică să nu fie suferite; și petițiunea către dietă să fie compusă în termeni cît se poate de moderați “²⁾.

Precum se vede, adunarea de la duminica Tomei în mod oficial era amînată; se luase chiar măsuri ca poporul să fie întors din drum, înspăimîntîndu-l că la Blaj e adunată oștire. că aŭ să fie omoriți, că curtea episcopilor e plină de Unguri, — saŭ înșelîndu-l că adunarea s'a amînat, că se vor ducе de geaba, — saŭ amenințîndu-l cu deosebite persecuțiuni în comitate.

Toate acestea puțin efect aŭ avut și mult norod românesc era așezat Duminică prin satele de lingă Blaj.

„ Lucru minunat, zice pâr. Nic. Popea, prelingă toate opririle guvernului țarei, care amenința cu aspră pedeapsă, pe cei ce vor cuteza a se ducе la adunare; prelingă toate împrotivirile și pedicile puse din partea episcopului Lemeny,

culariul din 21 Aprilie pe protopopii săi și pe delegați la Blaj pe ziua de $\frac{3}{15}$ Maiu. Episcopul Andreiu încă tot nu ajunsese la Sibiu; dară consistoriul din Sibiu, sub presiul lui Moise Tulea, convocă pe ai săi tot pe $\frac{3}{15}$ Maiu, dară locul adunării nu-l numi și așa diecesaniŭ au presupus că și ei aŭ să se adune tot la Blaj⁴.

Aserțiunea d-lui Bariț este neexată. Citind cineva convocarea despre care vorbește d-sa, se va convinge de adevăr. Iată ce spune circularul consistoriului din Sibiu, publicată în *Gazeta de Transilvania* No. 31 din 1848 și reprodusă în *Memoriul lui Șaguna* al pâr. N. Popea (pag. 52): „ . . . binecuvînțenia ta vei avea cea mai strînsă datorie a te afla pre acum însemnata zi $\frac{3}{15}$ Maiu la Blaj “. Nu mai poate încăpea îndoială. Convocarea consistoriului din Sibiu, ca și convocarea episcopului Lemeny („ am determinat ca pe $\frac{3}{15}$ a lunei lui Maiu să ținem adunare în Blaj “) pricizează anume că adunarea se va ține la Blaj. Nu știm pe ce se va fi întemeiat d. Bariț ca să facă o afirmațiune contrarie.

²⁾ Bariț. op. cit 94.

adict Maghiarilor; prelingă toată ceata funcționarilor, în frunte cu comisarii regimului Fosztó Menyhardt și Miksa Iános, trimiși anume la Blaj pentru ca să impede, eventual să spargă adunarea; ba în fine pe lângă toate că spre acel scop se comandase chiar și miliție la Blaj; adunarea națională de la duminica Tomei tot a avut loc în Blaj, adunându-se poporul din diferite părți ale țării în număr de vre o 5—6000, în frunte cu tinerimea și conducătorii ei.¹⁾

Dis de dimineață agenți ai guvernului fură așezați pe la bariere ca să îndemne în tot chipul pe popor să se întorcă înapoi. Nu putură însă să isbutească.

Asemenea nu putură isbuti nici acei partizani ai Ungurilor cari voiaū să împrăștie poporul ce începuse să se adune pe la 6 ceasuri în piața bisericeii catedrale.²⁾

Funcționarii voiaū să impede adunarea și căutaū să provoace scandal pentru ca ast-fel să fie justificată intervenirea armatei, căci era adevărat că se adusese pentru această ocaziune trupe neobicinuite.³⁾

De aceea, îndată ce văzură că un tîner se suie pe piatra de la intrarea bisericeii ca să vorbească poporului, trimiseră o trupă de linie care se așeză în fața adunării. Mulți începură a se teme; alții voiaū să ceară depărtarea ei. Dar acela care vorbea le zise cu ton liniștit:

„Nu vă temeți, fraților! Cu noi e Dumnezeu; cu noi este dreptatea! Sintem credincioși împăratului. vrem dreptate și pace! Voi sînteți poporul și dacă ne veți asculta, gloanțele puscilor nu pot să pătrundă în voi!“⁴⁾

¹⁾ Op. cit. pag. 48

²⁾ Papiu. op. cit. II. 134. Bariț op. cit. 97—98.

³⁾ „..... Din toate aceste faime singur aceea era adevărată că în curtea episcopului erau adunați mai mulți ofițeri ungurești, pe cari îi trimise guvernul ca să impede adunarea — și cum că pe 28 Aprilie (Vineri) sosise la Bucerde o companie de infanterie de la Alba Iulia și pe 29 se aștepta la Sancel o centurie de dragoni.“ (Papiu op. cit. II 133),

⁴⁾ Papiu op. cit. II. 134. Bariț, op. cit. II 98.

În acest sens vorbiră poporului și alți tineri. A bătut ora mîntuirii. Spiritul libertății universale a deșteptat pe toate popoarele Europei și a ajuns și la noi. Să aruncăm vest-mîntul sclaviei, să nu dăm de rușine numele roman. Ne am adunat ca să spunem tuturor că nu mai voim să fim șerbî, că nu mai voim să domnească nimeni asupra-ne. ¹⁾

Așa vorbeau ei. Vorbe energice, dar liniștite; ast-fel că soldații rămaseră la locul lor fără ca să se întîmple nimic.

Pe la 9—10 eșiră din palatul episcopiei, unde fusese găzduiți. comisarii guvernului, pe cari i-am pomenit mai nainte: M. Fosztó și I. Miksa ²⁾.

Poporul român sta gata să asculte pentru orice întîmplare de glasul conducătorilor săi. De aceea cînd văzu venind pe cei doi agenți ai autorității, întrebă pe conducători: „Să-i lăsăm să vie?” Aceștia le ziseră să-i lase și astfel comisarîi intrară printre rîndurile adunării. ³⁾

Cu această ocaziune s'a petrecut o scenă caracteristică. Unul dintre tribuniî Romînilor voi să se apropie de comisari; dar poporul îl opri.

El zise atunci:

— Lăsați-mă, fraților, să mă înțeleg cu dinșii.

— Să te înțelegi; dar nu te apropia prea mult de ei, că îi știm noi, sîntem pățiți.

Și au ținut pe tribun să vorbească cu comisariî de la distanță. ⁴⁾

Comisarîi voră să citească porunca imperială prin care adunarea era oprită, dar poporul nu-i lăsă, zicînd:

— Le știm noi! Le știm!

Atunci îndemnară pe popor în limba romînă să fie ascultător, să nu turbure liniștea publică, să plece acum pe acasă pentru că a încuviințat guvernul altă adunare la 15 Mai, că Unguriî voesc binele Romînilor, că Ardealul se va

1) Papiu loc. cit. 135.

2) Papiu 136. Bariț 98.

3) Papiu. 136. Bariț 98

4) Fapt raportat de Papiu (136—137) și de Bariț (98—99)

uni cu Ungaria și atunci va fi mare fericire pentru toți Români... și altele de acest fel. Dar poporul auzind vorba de unire începu să strige :

— Nu ne vindem țara ! Nu vrem să știm de unirea ce au făcut-o domnii fără știrea noastră ! ¹⁾.

Un tribun vorbi cam acestea :

„Poporul s'a adunat în pace, se va consulta în pace : guvernul se va convinge că n'a fost trebuință să aducă armata ; căci, ori-ce s'ar zice, nu va putea guvernul să ne împedice de a consfătui cînd Ungurii, Secuii și Sașii fac aceasta în toată libertatea “ ²⁾.

Astfel comisarii au fost nevoiți să se retragă, văzînd că sînt zadarnice încercările lor de a sparge adunarea, după cum se zădărnici și planul de a porni armata contra Romînilor, căci comandantul trupeii nu se învoi, găsind că totul se petrece în liniște și intervenirea forței armate ar fi neînțeleasă. ³⁾.

La 10 ore sosiră Avram Iancu și Buteanu cu mai mulți munteni. Adunarea îi întîmpină cu strigăte de bucurie, îi duse în triumf pînă la ușa bisericeii și apoi cîți putură intrară înlăuntru ca să asculte slujba. ⁴⁾.

Cu această ocaziune se petrecu un fapt, care e o întărire a opiniei lui Papiu, pe care am pomenit-o mai nainte, că comandantul trupeii nu a voit să asculte pe comisari.

Cînd intră mulțimea în biserică, comandantul trupeii *dete*

¹⁾ Papiu op. cit. 137 **Barit.** 99. Aceasta arată cit e de falsă afirmarea lui Kövari că la adunarea de la Dum. Tomei Romîni s'au pronunțat pentru unire. Vezi și Foaia pentru minte No 7 din 1862

²⁾ Papiu op. cit. 138.

³⁾ Faptul este raportat de Papiu op. cit. p. 140, **Barit.** (100) nu-l confirmă, dar nici nu-l desminte, ba îl găsește foarte probabil. „Acest secret a putut să'l afle Papiu numai de la vr'un ofițer. Un lucru era știut în acele zile de toată lumea că adică trupele de linie nici de cum nu simpatizau cu violențele ungurești.“

⁴⁾ Papiu. 141. **Barit.** 100. Memorialul lui Șaguna 49.

voe soldaților Romîni să lase pușcile și să intre și ei să asculte slujba. ³⁾

După eșirea din biserică, episcopul Ioan Lemeny voi să vorbească poporului, căutînd să-i convingă că trebuie să plece pe la casele lor, să se supue poruncilor autorității, căci, precum zice scriptura, orî-ce putere este de Dumnezeu. Poporul nu putea însă să auză tocmai în momentele acestea asemenea cuvinte. De aceea fu întrerupt de un tribun, spunîndu-i-se că nu cine ascultă pe cei mari ascultă pe Dumnezeu, ci cine ascultă poporul, căci vocea poporului este vocea lui Dumnezeu. Iar mulțimea îi răspunse printr'un lung murmur.

Astfel fu nevoit episcopul să se retragă acasă cu rușine. ⁴⁾

Apoi se votă o petițiune prin care se cerea liberarea avocatului Micheș ⁵⁾, care fusese arestat la Cluj acuzat că răsvrătește poporul. ⁶⁾

Cu aceasta se sfîrși întrunirea de dimineață.

După prînz poporul se adună din nou. Veni vestea că în satul vecin Mănarade a ajuns, venind pentru adunare, un deputat din Sibiu.

Acesta era Barnuț.

Toată mulțimea îi ese întru întîmpinare. Entusiasmul era de nedescris. „Mișcarea poporului, zice *Organul luminărei*, se părea ca sgomotele și undele mării.“

Se reped toți să scoată caii de la căruță și să-l ducă în triumf în oraș El, vîzînd aceasta îndreptă următoarele cuvinte pline de foc către popor :

„ Acuma, fraților, nu este timpul ca să bîgăm pe oameni în jug, ci să-i scoatem. Lăsați dar să tragă vitele, că voi ați tras destul și acuma o să fim oameni liberi.“

³⁾ Fapt reportat de Bariț op. cit. p. 100.

⁴⁾ **Papiu**. 142. **Bariț**. p. 100.

⁵⁾ D. Bariț zice Micaș.

⁶⁾ **Bariț**. p. 100. **Papiu** 143.

Totuși mulțimea, înflăcărată și mai mult, îi duse căruța pînă în curtea seminarului. ¹⁾

Momente solemne în istoria națiilor și dovadă de cît poate însufleți lupta pentru o cauză mare.

Adunarea nu se mulțumi numai că l-a dus în triumf pe Barnuț, dar voia să-l și auză vorbind.

Barnuț veni la intrarea bisericeii și le spuse că a venit timpul ca să se șteargă iobăgia și Romîniî să capete drepturile lor ca națiune. Pentru a se ajunge aci se cere în primul rînd unire, luptă cu puteri împreunate. Apoi se cere purtare așa ca să nu putem fi acuzați că am voi să răpim ceva de la altul. Ascultați și de aci înainte pe domni pînă va veni îndreptarea leguită. Duceți-vă acum pe la casele voastre și la ³/₁₅ Maiu să vă adunați cu toții la întrunire ²⁾.

Pe la 4 ceasuri dupe amiază mulțimea se risipi.

Organul luminărei, vorbind de această adunare, zice între altele :

„Entusiasmul cu care ascultau cuvintele însuflețitoare și ascultarea de îndemnele oratorilor era nemărginită. Cine va mai zice că poporul romînesc e popor sălbatic? Cine ar mai avea așa îndoială a fost păcat că n'a venit în Blaj la duminica Tomei să-l vadă și să se convingă. Noi credem și dorim că poporul romîn tot deauna se va purta cu aceea cuviință ca eri. Și atunci soarta lui în viitor nu poate să fie de cît fericită“ ³⁾.

Seara orașul a fost iluminat. S'aũ făcut procesiuni pe strade, s'aũ cîntat cîntece naționale și s'aũ ținut discursuri ⁴⁾.

* * *

Adouazi Barnuț se consultă cu Cipariu în privința adunărei din ³/₁₅ Maiu. Ei voiaũ două lucruri. Intiiũ : să stabi-

¹⁾ **Papiu** op. cit. p. 144. **Bariț** op. cit. p. 100. Memorialul p. 49

²⁾ **Papiu** p. 145. **Bariț** p. 101. Memorialul p. 49 Iranyi et Chassin : Rév. de Hongrie I 296.

³⁾ Memorialul p. 49 pomeneste de articolele organului. **Bariț** reproduce o parte p. 101. **Papiu** reproduce mai mult p. 147.

⁴⁾ **Papiu** op. cit. 148. **Bariț** 102.

lească o definitivă înțelegere între clerul unit și cel neunit, ca mână în mână să pășiască în fața poporului, asemenea episcopii să lase orî ce pricină de disensiune între dinșii și să caute a se împăca în orî ce chip. Al doilea: să se aducă la adunare și Romîni din celelalte provincii cari se aflau sub coroana Ungariei, adică Banatul, Crișana, Maramureș.

Pentru primul punct lucrul era mai lesne de făcut. Pentru al doilea se înfățișau mai multe dificultăți, căci Romîni din celelalte provincii aveau alte preocupățiuni de cît ale celor din Transilvania. Poate chiar că în unele puncte se ciocneau interesele lor. Așa de pildă, Romîni din Transilvania trebuia să fie cît mai de aproape legați de Sîrbi, să facă cu ei cauză comună—și am văzut că înțelegerea n'a lipsit,—iar cei din Banat tocmai contra Sîrbilor aveau să lupte pentru că nu puteau suferi supremația episcopului Sîrb peste Romîni neuniți.

Trebuia însă ca să se înlătore orî ce pedică

„Cu toate aceste diferențe de interese dupe provincii, zice d. Bariț, erau altele de importanță superioară comune tuturor Romînilor, cari pretindeau în mod imperios ca toți Romîni din monarhia habsburgă să facă odată cauză comună. Nu trecu anul pînă cînd Romîni din toate provinciile ajunseră la convicțiune că ei în adevăr au cauze comune vitale, de cari erau datori existenței, viitorului și onoarei lor naționale ca să se intereseze cu toți“¹⁾.

* *

Raportul făcut guvernului de către comisari a fost favorabil, căci nici nu se putea alt-fel, recunoscînd că nimic contra ordinii publice nu s'a făcut de cei adunați. E adevărat, zic comisarii, că adunarea s'a ținut contra poruncilor date de guvern; dar ce puteam face? Trebuia să recurgem la intervenirea forței armate și numărul soldaților era prea

1) Bariț op. cit. p. 103.

mic față cu al celor adunați și ne temeam de o rușine și mai mare.

Comisarii nu vor să spuie că cei adunați erau *Romîni*, ci *niște contribuabili* ¹⁾).

Raportul acesta e bun pentru istorie, dar rezultat practic n'a avut, căci Ungurii nu pregetară imediat după adunare să îndrepteze cele mai cumplite persecuțiuni în contra celor ce luase parte la ea. Inchisori, bătăi, dări în judecată: tot ce le venea în minte și ce puteau pune în aplicare. Mulți nici nu îndrăsneaș să se ducă acasă saș, dacă se duceau ședeau ascunși cum puteau mai bine. Inșii conductorii poporului se temeau de persecuții și cerură comisarilor o adevărîță că n'aș nici o vină asupra-le și să fie lăsați în pace de autoritățile comitatelor. ²⁾

Pe lângă acestea, ziarele lor erau ca turbate contra Romînilor și răspîndeau calomniile cele mai nerușinate și cele mai infricoșate amenințări.

Știm noi, ziceau ele, că nu fac aceasta Romîniî din propriul lor îndemn, ci sînt agitați de streinî. Toți aceia cari se numesc conducătoriî lor nu sînt de cît oameni plătiți de Ruși — alții ziceau de Sași; — astfel că de vom spînzura pe acești douî-trei turburători totul va intra în liniște.

* * *

Se înțelege că nu cu ochi bunî puteau privi Ungurii mișcarea Romînilor; pentru noi însă rămîne să ne întrebăm terminînd acest capitol: care a fost însemnatatea întrunireî din duminica Tomeî?

E foarte adevărat că un rezultat efectiv nu a avut și nici că putea să aibă, totuși mai toți scriitorii cari aș vorbit de dînsa recunosc însemnatatea ei și noi înșî-ne o vom susține.

Se acuzase poporul romîn că nu e vrednic de libertăți.

¹⁾ Raportul comisarilor e publicat de Papiu op. cit. Anexa IX p. 279—283

²⁾ Publicată de Papiu p. 283 Memorialul o reproduce p. 50 Este în limba ungară.

Atitudinea lui hotărîtă dar liniștită, a probat tocmai contrariul în adunarea de la duminica Tomei.

Poporul are multe nevoi, dar, cînd e momentul de a se manifesta, dacă e nepregătît, nu știe ce să ceară. Adunarea de la duminica Tomei a pregătît mulțimea. a făcut-o să înțeleagă lămurit cari sînt doosebitule puncte pe cari trebuie să le reclame.

Poporul poate să rabde mult. Apăsarea de secole nu-î distruge sentimentul de libertate, dar i l amortește și e nevoie să-l deștepți ca să-l faci a se folosi de un moment binevenit. Această deșteptare a îndeplinit-o adunarea din duminica Tomei.

Orice mișcare populară trebuie să aibă o direcțiune și ca să nu se abată dupe calea cea dreaptă, e neaparată nevoie ca poporul să cunoască pe conducători, să se deprinză a-i asculta, convins că vorbesc pentru interesele sale. Această cunoștință s'a făcut prin întrunirea de la duminica Tomei.

Dacă nu se făcea adunarea aceasta oamenii din sate depărtate nu erau să știe la ce aũ să se aștepte, ar fi ascultat poate de vorbele Ungurilor, cari acum nu mai aveau trecere, căci auziaũ chiar de la frații lor ce se pregătește în realitate la Blaj,

Fără adunarea din duminica Tomei, n'ar fi venit atît de mare mulțime cum a venit la 3 Maiu, ci mai mult preoți și ciți-va din pătura cultă civilă și astfel lesne puteau Ungurii să-î intimideze și să dea adunării din Maiu o altă direcțiune de cît aceea pe care a avut-o și trebuia s'o aibă.

Intr'o vorbă adunarea aceasta a fost pregătirea adunării din Maiu și fără de care cealaltă n'ar fi reușit.

CAPITOLUL V.

3/15 MAIŪ

Convocările episcopilor.— Adversarii unirei se înmulțesc.— Un fel de program politic — Ungurii voesc să zădărnicească adunarea din 3 Maiū : persecuții, acuzații. — Guvernul voește să pue bețe în roată, dar este tirziū.— Poporul începe să vie la Blaj.— Tribunii de la Dum. Tomei vorbesc poporului — Liturgia, declarația episcopilor. — Discursul lui Bărnuț.— Adunarea conducătorilor.—Deschiderea adunării în 3 Maiū.— Instrucțiunile din partea guvernului.— Tot poporul merge în cîmpia Blajului.— Cele patru puncte propuse de Bărnuț. — Jurămîntul.— Petițiunea pentru Micheș.— Ședința de la 4 Maiū. — Cele 16 puncte.— Examinarea lor.— Alegerea delegațiunilor.— Papiu face o observare dreaptă. — Proclamațiunea și adeverința dată de Șaguna.— Apărarea lui Șaguna contra apretierei lui Papiu. — Greșala lui Șaguna nu e mare în comparație cu a lui Lemeni.—Ședința III.— Închiderea adunării.— *Organul Național* despre adunare.— *Gazeta de Transilvania* ce zice.— Ce zice *Siebenbürgischer Volkfreund*, — Relațiunea comisarilor guvernului.—Aprețieri asupra adunării din 3 Maiū.

Am văzut că încă de la începutul lui Aprilie episcopul Lemeny și consistoriul din Sibiu trimisese convocări pro-topopilor pentru întrunirea din 3/15 Maiū.

În așteptarea acestei zile discuțiunile în privința chestiunei unirei deveniaū și mai aprinse.

În acelaș timp adversarii unirei se înmulțeaū pe toată ziua și cel mai puternic argument al lor era că spiritul întregii constituțiuni ungare era să se distrugă naționalitățile. Romîniū din Ungaria socoteaū că prin unirea aceasta se va împreuna toată romînimea din imperiū într'un singur corp și prin aceasta va căpăta o întărire.

Cei cari erau contra unirei respundeaū că nu va fi de cît un mijloc pentru Unguri de a'i asupra pe toți mai tare.

Unii ar fi voit unire, însă cu condițiuni: ca legile țerei să se facă romînește, ca limba școalei să fie cea romînă, ca limba bisericei și administrației să fie cea romînă, etc.

Dar se înșelaū tocmai asupra punctului de plecare, adică

asupra putinței de a propune condițiuni. Căci ce zisese Bar-
nuț în proclamarea sa? *Nu voim să știm de nimic în această
chestiune pînă cînd nu se va tracta ca de la egal la egal.*
Și acest lucru nu'l făcea Ungurii, ci strigau din răspuțeri :
„ *Unire saū moarte! Cine e contra unirei trebuie spîzurat!* “
Cum era să te înțelegi dar cu asemenea oameni în privința
condițiunilor ?

Lucru vrednic de însemnat în discuțiunile ce aū urmat
după întrunirea pregătitoare de la Duminica Tomei este
schimbarea de atitudine a gazetei lui Cipariu: *Organul lu-
minărei.*

Am văzut în capitolul în care am tractat chestiunea în
sine că această foaie căuta să demonstreze că sînt foloase
în unire. Acum se abate de la această linie de purtare și
declară că, dupe realitatea lucrurilor, Românul este și va fi
fără drepturi politice, orî ce schimbări se vor produce din
partea Ungurilor, adică orî de va fi unire, orî de nu va fi.
Trebuie dar ca Romîni să lupte în primul rînd pentru e-
manciparea *nu personală* ci emanciparea *ca națiune romînă*
si rezumă în următoarele puncte programul politic al Ro-
mînilor :

- a) Emanciparea națională, adică recunoașterea întregii
libertăți politice.
- b) Emanciparea religiunei romîne ;
- c) Emanciparea pămîntului romînesc ;
- d) Libertatea limbei romîne ;
- e) Dreptul de representațiune națională după proporțiune ;
- f) Dreptul alegerei naționale la dregătoriile publice și bi-
sericești ;
- g) Dreptul de a întrebuița limba romînă în afacerile na-
ționale bisericesti, politice, scolastice ;
- h) Fundarea și întreținerea de școli naționale romîne din
casa statului.

În timpul acestei ferberî generale de la duminica Tomei
(30 Aprilie s. n.) pînă la 15 Maiū, Ungurii făceau toate chi-
purile de a zădărnici adunarea ce avea să se ție.

Astfel, căutaū să atragă în favoarea unirei pe toți cîți puteau din pătura cultă, făgăduind potropopilor și celorlalți tot felul de bunătăți, cari vor rezulta dintr'insa și nu cruta nici vorbe, nici chiar argumente sunătoare..dacă ar fi avut cui să le dea. ¹⁾

Pentru poporul de jos, știaū subprefecții cum să lucreze: persecuțiuni, pentru cei ce fusese la adunarea pregătitoare; amenințări pentru toți, dacă se vor duce la cea din Maiū. ²⁾

Iar pentru lumea cea mare se slujiau de broșuri și gazete, spunînd aci că Romîniū sînt *vînduși Ruș lor*, aci că aū primit ordine secrete *de la Viena*, aci că vor să se despartă de coroana Austriei pentru a se uni cu principatele și a face *Daco-Romînia*. Ce le pása lor că se contrazic? Des-tul să calomnieze, căci, scoteaū ei, o crede lumea barem una din cîte le spunem. ³⁾

Acestea erau armele de luptă ale Ungurilor contra Ro-mînilor: calomnie, amenințare, corupțiunea celor slabi.

Dar dacă aū reușit saū nu ne vor dovedi evenimentele ce urmează.

* * *

Guvernul unguresc nu putea acum, după ce acordase ținerea întrunirei din Maiū, s'o mai oprească. Voia însă sa ia oarecari măsuri ca s'o paralizeze.

Știm că în adresa ce făcuse la timp episcopilor, guvernul spusese că întrunirea să se ție dupe cele două confesiuni. Episcopii însă făcuse convocările pentru aceeași zi și pen-tru același loc. De aceea le a trimes cîte o instrucțiune cerînd separarea adunărilor. Acum însă era prea tîrziu și *Gazeta de Transilvania* declară că acest lucru nu se poate întîmpla, pentru că aci nu e vorba de o chestiune religioasă, ci de o chestiune cu totul politică și decî civilă.

Guvernul a recunoscut și el tardivitatea măsuri și a în-

¹⁾ Papiu op. cit. p. 191-2.

²⁾ Papiu op. cit. idem.

³⁾ Papiu op. cit. 176-177.

științat pe episcopi că se acordă ținerea unei singure întruniri, dar ei să fie direct răspunzători de orî ce desordine s'ar întîmpla. În același timp invită pe comandantul armatei din Transilvania ca în ziua adunării să trimeată la Blaj un număr de trupe îndestulător pentru a stăpîni mulțimea la un moment dat, cum și două tunuri.

Aproape zilnic primeau episcopii instrucțiuni. Să bage de seamă să nu ia parte la adunare de cit cei cari au drept; să ție adunarea nu sub cer, ci în biserică; să dea ordin protopopilor de a nu aduce deputați sătenî; și altele de acest fel. Măsurî zadarnice și doveditoare că nu dreptatea era călăuza Ungurilor în luptă și de aci teama și îngrijirea atît de mare.

Cu toate acestea Romîniî nu s'au dat înapoi și din toate părțile țării au alergat acolo unde îi chema datoria în aceste momente solemne.

* * *

Ziua fixată pentru întrunire era $3/15$ Maiu, care cădea într'o luni. Dupe cum spune *Organul Național* ¹⁾, oamenii încep să sosească încă de Vinerî seara.

Sîmbătă sosește episcopul Șaguna din Sibiu; iar pe seară vine Iancu, Buteanu și alții din deosebite unghiuri ale țării, urmați de o mulțime mare de nôrod. ²⁾

¹⁾ Ziarul lui Cipariu *Organul luminărei* cu începere de la 3 Maiu și-a schimabat numele în *Organul național*.

²⁾ „P. S. Sa d. **Andrei Șaguna** Ep. gr. n. u. sosi tot atunci într'un cortegiu de vre o 20 căruțe între aclamațiunile preoțimeî și poporului adunat. O deputațiune din partea Capitolului îi eși înainte și-i bine ură sosirea în această mică locuință. P. S. Sa descalecă în reședința episcopească.“

Organul Național la Bariț op. cit. 107.

„Sîmbăta la 1 Maiu sosi episcopul de la Sibiu Andrei Șaguna, însoțit de un frumos număr de preoți și mireni, primit de o deputațiune tocmai la Mănăradia și trase drept în reședința episcopească.“

Gazeta de Transilvania No. 39 din 1848.

Duminică de dimineață piața cea mare a Blajului era înțesată de lume. Cei trei tribuni de la duminica Tomei, adică Avram Iancu, Buteanu și Alexandru Papiu salutară poporul și începură a-i da consilii cum să se poarte la întrunire.

Dar să ascultăm în această privință chiar pe unul din ei, pe Papiu Ilarian :

„Tribunii pe ordine salutară miile poporului, zicînd : „Cristos a înviat ! Libertatea a înviat !“ iar miile răspundeau : „Adevărat că a înviat !“

„După aceea unul după altul ținură învățăturii politice despre cele ce aū a face Romîniî în această adunare mare; spuseră poporului ca să fie cu cea mare luare aminte că mulți sunt învățătorii și profeții cei mincinoși, cari prin minciuni, intrigî, măestrii, vor cerca toate ca să amăgească pe Romîni să nu păsească și să nu urmeze drept pe calea cea adevărat națională; să'î asculte pe toți, dar să urmeze numai învățăturile acelora pe cari îi cunosc de mai nainte că sînt adevărați Romîni, bine-voitori ai Romînilor; adunarea să se poarte cu acea cuviință, moderațiune și maturitate cu care s'a purtat la Duminica Tomei și peste tot în toată țara, ca purtarea Romînilor să facă onoare națiunei înaintea lumii în toate timpurile viitoare, ca purtarea lor

Papiu spune că la început Șaguna era decis să nu se ducă la episcopul Lemeny, dar n'a putut refuza invitația ce i-a făcut-o delegațiunea de la acesta. Vezi op cit. p. 205—6.

„Sămbătă după amiază sosi la Blaj și episcopul Șaguna cu numeroase deputațiuni de la Sibiu, Brașov și de airea.“

N. Popea în Memorialul cit. p. 54.

Vezi și pag. 76.

Relativ la aserțiunea ce reproducem mai sus din Papiu despre intenția lui Șaguna de a nu merge la Lemeny, păr. Popea în viața lui Șaguna zice :

„Aici d. Papiu rătăcește, nu știu cu voe orî din neștiință, de oarece d-sa în multe locuri comite atari erori față cu episcopul Șaguna.“ op cit p 205.

să insuflă respect streinilor și să umple de rușine pe toți dușmanii și defăimătorii cei răutăcioși ai României; inimicii vor invidia purtarea Românilor în această adunare, ei vor cerca toate mijloacele cari vor fi prin putință ca să producă dezordine în adunare și să compromită pe Români, — dar voi Români, strigă un tribun, *dacă vă va da cine-va o palmă, întoarceți cu răbdare și cealaltă față pînă cînd va bate ora răsbunării cei drepte a gîntei romine!* iar miile poporului strigau din fundul inimilor: *Așa vom face, așa vom face!*¹⁾

După aceea se începu leturgia în biserica mitropolitană și intrară cu toții fără deosebire de confesiune. Această purtare atît de demnă în asemenea momente este o dovadă mai mult că Români au pus totdeauna mai pre sus naționalitatea de cît religiunea. Chiar episcopii au fost adînc mișcați și au simțit că trebuie să urmeze și ei pilda poporului. De aceea eșind în mijlocul mulțimei ei declarară că sînt frați, „*frați nu din vre o fătărie, ci frați în Hristos, frați romîni.*“²⁾

1). Papiu op. cit. II pag. 207—207

2) Faptul e pomenit de Papiu p. 208. *Gazeta de Transilvania* No. 39 spune aceste cuvinte: „Duminică după sf. liturgie d-nii episcopi Ioan Lemeny și Andrei Șaguna, eșind în mijlocul zecilor de mii, mărturisiră că P. S. Sale sunt frați, nu din vre-o fătărie, ci frați în Hristos. frați romîni.“ Apoi adaugă: *Cuvîntul rostit* în acest înțeles de d. episcop A. Șaguna făcu impresiune foarte bună, tăia și calea mai multor prepusuri și temeri deșerte.“ Nu am aflat publicat acest discurs nicăeri. Nici Papiu nu l' cunoaște, ci zice numai: „In acest înțeles cuvîntă către popor chiar însuși Șaguna“ [pag. 208] Re ațiunea din *Organul Național*, reproducă de Barit, nu pomeneste nimic despre acest fapt al episcopilor și nici Barit nu adaugă vre o observație în această privință. Dar mai curios de cît toate este că nu pomeneste de el nici pâr. Popea în *Memorialul lui Șaguna*. Mirarea mi este cu atît mai mare cu cît pâr. Popea reproduce din Papiu mai multe pasagii și pe ceta cu infrățirea episcopilor și cu discursul lui Șaguna nu-l reproduce și nici nu atrage atențiunea cititorilor asupra lui, desmintîndu-l dacă ar fi neexact.

Pe la 10 ore așa numita inteligență se adună în biserică pentru a se înțelege, căci nu erau pe deplin fixați toți ce atitudine vor avea în adunare și cu această ocaziune Simion Bărnuț rosti acel lung, dar celebru discurs, în care arată drepturile Românilor și care a fost oare-cum o direcțiune pentru desbaterile din zilele următoare.

Vom căuta să-l rezumăm aci. ¹⁾

„Frați Romîni,

„Cine să nu se închine înaintea înălțimei omeneshi cînd se uită la această adunare măreață, care face să salte de bucurie inima fiecărui romîn bun și insuflă respect și spaimă celor ce nu vor libertatea oamenilor și urăsc pe Romîni! Cine va mai putea zice că Romînul nu dorește o stare mai fericită, că pe el nu-l mișcă nici versul cel dulce de libertate, nici chiar sentința de moarte care i se prepară în adunările ungurești?

„Ce judecați, Fraților? aș dacă presimțesc rîndunelele apropierea verei și a ernei și animalele furtuna cea grea, și dacă unii oameni își spun mai nainte chiar și ora morții, o ginte întregă să nu presimță pericolul ce o amenință, un popor întreg să stee nemișcat ca piatra cînd îi bate ora fericirei și să tacă ca un surd și mut cînd i se trage campana de moarte? Acesta ar fi un lucru contra naturei și de tot cu neputință; inima Romînilor a bătut totdeauna pentru libertate și iacă-i vedem și acum cu multă bucurie cum s'aș deșteptat și cu ce unire minunată s'aș legat că nu vor mai suferi ca să i calce în picioare alte națiuni; ei se adunară cu cuget de a-și revendica drepturile cari le uzurpă Ungurii, Secuții și Sașii de sute de ani și ca să și apere de peirea viitoare acel drept neînstreinabil, de care nici Gotul nu cutează a se atinge, nici Hunul cel sălbatic, nici Turcul necredincios; iar acum cei Unguri liberali ne spun în față că vor să-l iee astăzi în epoca frăției și a libertății.“

Astfel începe Bărnuț faimosul său discurs.

¹⁾ E publicat de **Paplu** în *Anexe* pag. 307 seqq. și de **N. Popea** în *Memorial*.

Dupe aceasta spune că Ungurii au dobândit minister propriu al lor și în dorințele ce le-au exprimat au pus între cele 12 puncte și *unirea Ardealului cu țara Ungurească*.

Ce trebuie să facă Româniilor față cu această chestiune?

Spre a răspunde, Bărnăț își propune a face mai întâi un istoric al relațiilor dintre Români și Unguri pentru ca lucrul să fie mai bine priceput.

„O! de v'ar face cuvîntul meu, zice dînsul, ca așa să simțiți cei 944 de ani ai umilirei Romînilor cum simte ser-vul o zi de domnesc, în care a lucrat de dimineța pînă seara flămînd, ars de soare și bătut! O! de v'ați înflora de această leșinare lungă a națiunii noastre, ca și cînd ar fi căzut numai erii la riul Căpușului domnul nostru Gelu! Atunci eu sper că la lumina istoriei și a libertății va peri și năluca unirei cum pere negura dinaintea soarelui.“

Dupe aceasta face istoria Romînilor transcarpatini, arătînd asupririle și nedreptățile ce le-au suferit din partea Ungurilor în cursul veacurilor, arătînd cum nobilimea romînă a părăsit cauza națională și s'a unгурit, examinînd unirea religioasă și efectele ei, pomenind despre cererile pentru naționalitate ale Romînilor în 1791 și termină această parte a discursului cu următoarea esc amățiune :

„*Să jurăm fraților! și ca frați de un sînge să eșim la luptă contra celui dușman al naționalității noastre ce vine către noi cu flamura de uniune nouă de la țara ungurească!*“

Apoi vorbește de continuele tendințe manifeste ale Ungurilor în secolul nostru de a maghiariza pe celelalte naționalități, despre Wesselényi, Szechényi și Kosuth.

Pînă în 15 Martie Ungurii nu știau cum să lucreze, căci erau legați de ministerul din Viena. Acum au ministerul lor și pot să lucreze liber. Care a fost prima lor măsură îndată ce s'au văzut în această pozițiune? *Uniunea!*

Ce vor Ungurii prin aceasta? Vor să nu mai fie două patrii ungurești mici, ci o singură patrie ungurească mare.

Acesta este adevărul. Prin urmare întelesul real al întrebării dacă trebuie să primim unirea saă nu este ast-fel: să ne

vindem țara noastră Ungurilor să nu ne o vindem? să fim și de aci înainte slugile altor națiuni să nu fim liberi?

Neapărat că adunarea, că întreg poporul român, nu poate răspunde de cît printr'un: *nu!*

Ca să clarifice și mai bine lucrul oratorul își propune a deslega două puncte: ce este unirea pentru Unguri? și: ce este unirea pentru Romîni?

„Să considerăm, zice dînsul, că unirea dă Ungurilor o țară întreagă fără nici o osteneală; că Ardealul e patria aurului care va curge în punga națiunii ungurești; că sarea și toate bunătățile pămîntului nostru vor adăuga tezaurul Ungurilor; iar feciorii Romînilor vor forma legiuni cari se vor bate pentru gloria celor ce le au șters numele cel glorios și i-au botezat pe nume barbar; uniunea le dă Ungurilor o putere nemărginită peste Ardeal de a pune legi, de a comanda, de a administra țara numai în folosul națiunii ungurești; să le considerăm toate acestea bine și vom afla **ce este uniunea pentru Unguri.**“

La cea d'a doua întrebare oratorul răspunde:

„Dacă ne aducem aminte ce au folosit Romînilor toate uniunile de pînă acum politice și religioase și vom considera că și unirea de acum numai spre binele Ungurilor se urzește, putem prevedea **ce va fi uniunea pentru Romîni.**“

Totuși oratorul găsește necesar a examina acest punct mai de aproape și lucrul era foarte necesar căci multe spirite erau în stare de nedomirire.

Ce ar face Ungurii, se întreabă dînsul, cînd s'ar scula împăratul Iosef din mormînt și le ar zice: aveți toate libertățile închipuie, dar nu puteți vorbi și lucra nimic de cît nemțește? Ce ar face Germanii cînd ar veni un Napoleon și le ar da toate libertățile, chiar republica, toată cultura, dar le ar impune limba, legile și datinele franceze?

Așa fac și Ungurii. Ei zic Romînilor: „Astăzi e ziua libertății tuturor, pentru voi încă sînt puse scaune la masa libertății, veniți de ședeți și voi judecători de la comitate pînă la cancelaria de curte și luați parte la toate onorile politice și militare, **însă numai cei ce știți ungurește ca ungurii năs-**

cuți; acum e ziua dreptății pentru toți, însă să luați totdeauna un unghur lângă voi ca să vorbească pentru voi la judecător; astăzi e ziua luminei, scoatele țării sunt deschise și pentru voi, învățați toți și vă luminați, însă numai unghurește, pentru că așa cere unitatea statului.

De sigur aceasta nu este în nici un chip libertate, căci „libertatea cea adevărată a oricărei națiuni nu poate fi de cât națională“.

Ce va folosi libertatea tiparului, când ori ce Român care va apăra interesele națiunii sale va fi dat judecății și pedepsit?

Ce va folosi ministerul responsabil, chiar când ar fi toți miniștri români, dacă nu vor înfățișa națiunea română și interesele ei?

Cine poate avea iluzii despre ridicarea culturii noastre, când ei spun pe față că sub coroana unghurească nu pot fi mai multe națiuni?

Cum va folosi Românul de egalitatea înaintea legii când el numai cu gura Ungurului poate vorbi?

Se promite ridicarea servitutei; dar aceasta nu este un dar al Ungurilor, ci este o necesitate impusă de timp care se va face și cu unire și fără unire.

Se cere ca limba statului să fie cea ungară. Dar cu ce drept? Cu ce drept într'un stat unde sînt mai multe națiuni una să zică celorlalte: *numai eu sînt statul, numai limba mea poate fi diplomatică?*

„Unitatea limbii în statul poliglot n'o cere nici unitatea statului, nici unitatea legislațiunii, nici înlesnirea, efinăta-tea și repegiunea guvernării, nici starea culturii altor limbi; ci o cere numai comoditatea despotismului și cugetul cel nelegiuit de a răpi libertatea națiunilor ca să domnească peste ele.“

Așa dar: ce este unirea pentru Români? *E moarte, e servitute eternă!*

În asemenea condițiuni putem noi primi unirea? se întreabă marele patriot. Putem noi să lăsăm acest jug pe grumajii urmașilor noștri? Nu e mai bine să ne luptăm, să intrăm

toți în morminte încoronati de glorie de cît să lăsăm o rușine vecinică nefericiților noștri strănepoți? Ce condei ar putea să descrie durerea celui îngropat de vin care și-ar mușca buzele de desnădejde și nu i-ar luci nici o rază de scăpare cînd s'ar deștepta în întunerecul mormîntului?...

Ca concluziune dar: ce aș să facă Romîniî în adunarea lor?

Pentru chestiunea unirei aș să răspundă: „*Numai dupe ce va fi constituită și organizată și națiunea romîna pe temeiul libertății egale, atunci să facă federațiune cu Ungurii pentru apărarea comună, cum face o națiune liberă cu altă națiune liberă*“.

Apoi să proclame libertatea și independența națiunei romîne.

După aceea să jure toți că nu se vor lepăda de națiune, că o vor apăra ori cînd în contra ori căruî dușman.

În aceste cuvinte se dă oare cum normă lucrărilor adunării.

Și cerea concursul tuturor celor întruniți în biserică, îi conjura să lucreze contra unirei.

„Căutați la această mulțime de Romîni cari strigă în numele a toată națiunea: să nu ne ducem la masa libertății unguresci căci bucatele ei toate sînt înveninate; să nu ne vindem țara și limba, căci pierzîndu-se odată nu se mai pot căștiga!“

Iar de va fi trebuință de luptă, le zice marele tribun, nu vă dați înapoi, cugetați că alte popoare s'aun luptat sute de ani pentru libertate!

Iar dacă lupta vi se va părea grea, dacă greutățile se vor ridica d'asupra capului vostru ca niște valuri ale mării turbate, gîndiți-vă la strămoși, cari vă vor striga din mormintele lor. „Și noi am fost în împrejurări grele, și peste noi aș trecut veacuri întunecoase și valurile nesfîrșite ale barbarilor. Vedeți cum ne-am luptat noi pentru limba și romanitatea noastră; luptați-vă și voi să le apărați ca lumina ochilor voștri, până ce se va restaura capitoliul și va trimite la voi Senatul și poporul roman pe Traian cu legiu-

nile peste Dunăre ca să vă încoroneze cu laurul nemurirei pentru constanța și bărbăția voastră! Dixi et Salvavi animam meam“.

Așa se termină acest celebru discurs al lui Bărnăț, care va rămîne ca un model de elocuență și de patriotism fierbinte.

Vorbirea lui Bărnăț fu primită în aplause și nimeni nu mai luă cuvîntul, iar concluziunile lui fură primite în unanimitate ^{a)}.

La 3 ore adunarea se desfăcu.

După amiază la 5 ceasuri se ținut o nouă conferință între inteligenți. La aceasta luă parte și episcopii. Se decise facerea unei petițiuni prin care să se ceară liberarea lui Micheș și a altora, cari erau arestați pentru chestiuni politice ¹⁾.

Pe cînd inteligenții se sfătuiă în biserică tinerimea învătă poporul, care umpluse piața, și-î spunea cum are să se poarte la întrunirea de a doua-zi, cari sînt punctele stabilite în adunarea de dimineață și altele asemenea lucruri interesante ²⁾.

* * *

a) Cu rea credință și neadevărat spun Iranyi et Chasin în Rév. de Hongrie I 300 că în conferința de după amiază: „Barnutz lui-même revient sur ce qu'il a dit, cesse d'exiger un teritoire roumain particulier et n'est print opposé d'une manière aussi absolue que précédemment à l'union de la Transylvanie et de la Hongrie.“

1) **Papiu** op. cit. p. 214—216.—*Organul național* la **Bariț** p. 107. — *Gazeta de Transilvania* No. 39 zice: „În conferința de după amiază steteră și episcopii față.“ Și mai jos: „Între bărbații de inteligență cauza avocatului Fr. Micheș cum și a doi preoți prinși și publicarea creptului statar fu singurul prilej la care se manifestă un necaz și o înverșunare, precum merita natura lucrului. O comisiune în ședința preliminară compuse o petițiune către guvern pentru scăparea lui Micheș.“

2) **Papiu** op. cit. p. 217. — *Organul național* la **Bariț** op. cit. 107. — *Gazeta de Transilvania* zice în numărul citat: „Într'aceea poporul care umpluse piața și al cărui număr pînă luni, dupe socoteala mai multora, crescuse la 40 mii, condus și învățat de ciți-va junii avocați și

În sfârșit sosi ziua $\frac{3}{15}$ Măiū atit de mult așteptată ¹⁾.

La 6 ceasuri de dimineață tot poporul se adunase la biserică și la această ora chiar episcopul Semeny începu serviciul divin ²⁾.

La 9 ceasuri și jumătate fură chieმაți comisarii guvernului, consilierul Ludovic Szabo și comitele Bánffy. Ei citiră decretul guvernului prin cari se da autorizațiunea ținerii adunării ³⁾.

Dupe aceea episcopul Andreiu Șaguna, citi instrucțiunile guvernului în privința întrunirii.

Iată acele instrucțiuni.

1. Consultarea este liberă, dar să se facă așa ca să se aibă tot-deauna în vedere respectul și credința între maiestate și către patrie.

2. Nimeni să nu agite masa poporului necunoscător de politică, să n'o ducă pe cale rătăcită, ci fie-care înțelegător și vorbitor la popor să caute a convinge în numele guvernului regesc pe toți cei de față să fie ascultători de poruncile înalte și țăraniī așteptînd în pace legea despre legăturile urbariale ce se va publica în curînd, să facă toate serviciile ca și pînă acum.

3. Aceasta este și dorința M. Sale, care se vede din punctul 4 al propozițiunei trimese de maiestate către dietă.

4. M. Sa dorește îmbunătățirea soartei națiunei romîne; lucru ce se vede din punctul 6 al aceleeași propozițiuni.

canceliști,—se purtă cu atita liniște și ascultare cit însulă cea mai dorită încredere pentru tot cursul desbaterilor următoare cum și respect și recunoaștere în ochii altor națiuni dintre cari încă venise mai mulți inși ca ascultători. Nicī o ceartă nicī o ametri prin băutura spirtoasă nu se vèzu în toate acele patru zile.“

¹⁾ Vezi anexa XIII.

²⁾ **Papiu** op. cit. 218 — **Barit** dupe *Organul național* p 107.—Protocolul adunării în *Memorialul lui Șaguna*, p. 56. *Gazeta de Transilvania* No. 39.

³⁾ **Papiu**, 218, **Barit**, 108. *Memorial* 56. *Gazeta* No. 39.

5. Numai celor chemați la această adunare și numai patrioților este ertat a vorbi la popor.

6. Dacă saū vre-unul din țară streină ar căuta să agiteze poporul saū de ar fi și patriot și ar căuta să ațite poporul contra principiilor enumerotate mai sus, numai sieși va avea să impute neplăcuta urmare ¹⁾.

Semnați : L. Szabo. Bánffy Miklós.

Dupe ce fură citate aceste puncte ale instrucțiunei, comisarii se depărtară ^{a)}.

Acum se născu întrebarea : unde să se ție adunarea ? Unii erau de părere să se ție în biserică și să intre numai cei ce aveau drept. Bărnuf însă se opuse, zicînd că toate debaterile trebuie să se facă în cîmp deschis la vederea și în auzul tuturor. Părerea lui fu admisă și plecară cu toții, spre cîmpia de sus a Blajului ²⁾.

În frunte mergeau episcopii și înaintea lor stindardul național : vinăt, roșu, alb ³⁾, cu inscripțiunea *Virtutea romană reînviată* ⁴⁾.

Ajungînd mulțimea în cîmpie inteligența se așează în cerc în mijlocul adunării, iar împrejur miile poporului împărțit în cete ⁵⁾.

¹⁾ Reprodus dupe **Papiu** p. 219—220, care l publică și în textul ungar (Anexe) 290—1). Protocolul din *Memorial* amintește numai primele două puncte. Aceleași le pomenește și *Organul* lui **Bariț** 108. Vezi și *Gazeta* No. citat mai sus.

^{a)} Iranyi et Chassin I 300.

²⁾ **Papiu**. 220—221. **Bariț** dupe *Organul* p. 108. Protocolul în *Memorial* p. 57. *Gazeta* No. citat. Iranyi et Chassin. Rév. de Hongrie I. 301.

³⁾ Acestea erau colorile vechi ale Transilvaniei

⁴⁾ Aceasta era inscripțiunea dupe stindardele regimentelor romine din Transilvania instituite de Maria Teresia. Ungurii ziceau că colorile steagului sînt muscălești. Vezi **Papiu** op. cit. p. 222 și în notă. Vezi Iranyi et Chassin. Rév. Hongrie I 301. **Sikőrcari** spune că au fost steaguri ungurești. Vezi *Foaia pentru minte* No. 10 pag. 78—79 din 1862.

⁵⁾ **Papiu**. 229.

Ambii episcopi se proclamară președinți ai adunării naționale. Vicepreședinți se aleseră Simion Bărnut și Gheorghe Bariț. Asemenea zece secretari: Timotei Cipariu, Ioan Popasu, A. T. Laurian, Dumitru Boeru, Iacob Bologna, Paul Dunca, Gheorghe Anghel, Ioan Bob, Petru Maniu și Ioan Bran. ¹⁾).

Episcopul Șaguna fu de părere să se cheme și generalul Schurter ca să fie față la rugăciunea ce se va face pentru împărat. Generalul veni și fu primit în lungi aplause. El ascultă rugăciunea și declarațiunea de credință a episcopului rămasă încântat de înfățișarea adunării ²⁾). Nu se putu opri de a 'și mărturisi admirațiunea pentru atitudinea demnă a Romînilor prin aceste cuvinte:

„Am văzut multe adunări populare în deosebite țări ale Europei, dar nicăiri n'am văzut o adunare atît de numeroasă care să arate atîta liniște, atîta seriozitate — ca aceasta.“ ³⁾).

* * *

¹⁾ **Papiu** 230. **Bariț** 108. Protocolul în *Memorial* p. 57. *Gazeta de Transilvania* numărul citat.

²⁾ **Papiu** 231. **Bariț** dupe *Organul* p. 108 — 109. Protocolul în *Memorial* p. 57. *Gazeta* No. 39 zice: „La o rugăciune făcută în cîmp pentru împăratul fu chemat și d. general Șurter, care și raportă voturile Romînilor că re Escelența Sa d. comandant general baron Puchner sum și d-nilor comisari către guvern.“

³⁾ **Papiu** op. cit. p. 231. Fiindcă veni vorba de general, se cade să amintim că și miliție se trimesese la Blaj pentru adunare *Gazeta de Transilvania* în numărul citat zice în această privință:

„Ostașimea, p destrime, călărimie, artilerie, concentrată la Blaj și împrejur în număr de 740 capete, ori cînd se arăta era primită de popor cu cele mai sgomotoase vivaturi, în cât aceeași nu avu nici o treabă alta de cit a da salve la închiderea adunantei.“

Iar **Bariț** pag 109 — 110, dupe *Organul* zice tot asupra acestui punct:

„Un cuvînt pentru miliție. Cîta fu miliția la Blaj? Două tunuri, dragoni, infanteriști de ai lui Bianchi și Siskovich cu secul, staționați parte în Blaj, parte în satele vecine în sumă ca la 700 de inși.

Dupe plecarea comisarilor ședința se deschise.

Bărnuz supuse votului adunării următoarele puncte, cari se primiră în unanimitate, în strigăte însuflețite de bucurie :

I. *Locul unde s'a ținut această adunare generală a națiunii române transilvane se va numi pentru tot-deauna „Cîmpul libertății“.*

II. *Națiunea română declară că vrea să rămîie pururea statornic credincioasă înălțatului împărat al Austriei și Mare principe al Transilvaniei și al Augustei case austriace.*

III. *Națiunea română se declară și se proclamă națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale.*

IV. *Națiunea română depune jurămînt de credință către împărat, către patrie și către națiunea română ¹⁾.*

Iată formula jurămîntului :

„Eu..... jur în numele Tatălui, al Fiului și al Spiritului Sfînt, Dumnezeu cel viu. cum că voiî fi pururea credincios împăratului Austriei și Marelui Principe Ferdinand I și Augustei Case Austriace, amicilor Maiestății și ai patriei voiî fi amic și inamicilor inimic, — cum că ca Român voiî susține totdeauna națiunea noastră română pe cale dreaptă și legiuită și o voiî apăra cu toate puterile în contra orî cărui act și asupriri ; nu voiî lucra nici odată

Ce făcu ea aci? Ea neîndoit era trimisă spre ținerea păcel publice... Ea era adunată pe ritul satului esercitîndu-se și nu fu întrebuițată de cit să dea salve la solemnitatea atînsă și la tuastele de sub prînz. Incredințarea, amoarea, entusiasmul, vivatele din partea poporului către ostașii împăratului ar fi fost în stare a dezarma și inimile cele mîi de fiară. Miliția recunoscu numai de cit că ființa ei de față nu putea fi de cit de paradă.“

¹⁾ **Papiu** op. cit. p. 232—233. **Bariț** dupe *Organul* p. 110 *Gazeta de Trans.* No. 39. Protocolul în *Memorialul* p. 57. **Papiu** face cinci puncte și în frunte pune pe acesta : „Adunarea aceasta se proclamă de adunarea generală națională a națiunii romine din Transilvania.“ — De vreme ce nu există în protocolul oficial nici în relațiunea ziarelor din timp, am socotit de cuviință a nu-l trece între punctele votate.

în contra drepturilor și a intereselor națiunii române, ci voiți ținea și voiți apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea : pe aceste principii voiți respecta toate națiunile ardelenne, poftind egală respectare de la dînsele ; nu voiți încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voiți suferi să ne asuprească nimenea ; voiți conlucra dupe puțință la desfășurarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerțului, la păzirea dreptății, la înaintarea binelui unanimității, al națiunii române și al patriei noastre. Așa să mă ajute Dumnezeu și să-mă deie mîntuirea sufletului meu. Amin“.¹⁾

Toată adunarea se ridică în sus și jură.

Formula aceasta este foarte interesantă. Ea caracteriză de minune lupta întreprisă de Romîni și dă de minciună pe aceia cari susțin că Romîni ai slujit cauza despotismului. Dar fidelitatea către împărat ? se va zice.—Cînd te lupți e lucru foarte natural să voești a avea un tovarăș și a căuta să nu te puî rău cu acela care pare a avea interese comune cu ale tale. Aceasta ai făcut Romîni. N'aveau nici un interes să devie dușmanii împăratului și deci nu voiau să devie.

Dupe aceea se citi și se aprobă petițiunea și liberarea lui Florian Micheș. Dupe ce o scrisă președinții, fură însărcinați cei doi secretari să o dea comisarilor cu rugămîntea de a o înainta guvernului.²⁾

Apoi adunarea se risipi, ducîndu-se la prînz.

„ În toată ședința desbaterile fuseră vii, entusiastice și prea puțin curmate prin opozițiuni, căci tot ce se vorbea era numai nouă întăriri ale adevărurilor propuse de unul recunoscut mai de toți.“³⁾

Acest lucru îl mărturisesc și comisarii guvernului în ra-

¹⁾ Papiu. 223—234. Bariț 110. Memorial 57—58

²⁾ Papiu. 235.—Protocolul ședinței în Memorialul p. 58. Bariț pag. 111 Gazeta de Transilvania No citat.

³⁾ Gazeta de Transilvania No. 39.

portul lor, zicînd că adunarea s'a ținut „în marginile cuviinței, fără nici o agitațiune și în cea mai mare liniște.“¹⁾

* * *

A doua zi, Marți 4/16 Maiu se ținut a doua ședință. Tot la 6 ceasuri se făcu slujba bisericească și la 8 poporul era în *Cîmpul libertății*.²⁾

Ședința se începu printr'un incident caracteristic. Cînd veni la adunare episcopul Lemeny, mulțimea îi striga din toate părțile: „*Să nu faceți unirea! Nu voim să ne vindem țara!*“ Ocupînd scaunul prezidențial, episcopul spuse cele auzite și adause: „*Nu poate fi vorba astăzi de unire, pentru că n'o vrea poporul*“.³⁾

După aprobarea protocolului ședinței trecute, se începură desbaterile și, dupe discursul lui Laurian, se votară următoarele puncte în mijlocul celui mai mare entusiasm:

I. *Națiunea romînă, rezemată pe principiul libertății, egalității și frăției, pretinde independența sa națională în respectul politic, ca să figureze în numele său, ca națiune romînă, să-și aibă reprezentății săi la dieta țării în proporțiune cu numărul său, să-și aibă diregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune. să se servească de limba sa în toate trebile ce se ating de dînsa în legislațiune cît și în administrație. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală.*

II. *Națiunea romînă pretinde ca biserica romînă fără distincțiune să fie și să rămîie de confesiune liberă, independentă de orice altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte bise-*

¹⁾ Vezi raportul în întregul lui la **Papiu Anexa** p. 303 în original, ar în traducere în text p. 239—240.

²⁾ **Papiu** 241.

³⁾ **Papiu** op. cit. 242 **Bariț** dupe *Organul* p. 111—112. *Gazeta* No. 40 repoartă lucrul. Asemenea protocolul adunării în *Memorialul* p. 58.

rici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual dupe vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mireni. In același sinod să se aleagă și episcopii romini liber prin majoritatea voturilor, fără candidațiune.

III. Națiunea romină, ajungînd la conștiința drepturilor individuale omenesci, cere fără întîrziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi, atît în comitate cît și în districte, scaune și granițe militare. Ea cere tot-de-odată și desființarea zecimilor, ca a unui mijloc de contribuire împedicător economiei. ¹⁾

IV. Națiunea romiună pofteste libertatea industrială și comercială cu ridicarea cehurilor și a privilegiilor și a tuturor piedicilor și stăvilor comerului în țările vecine, de care se ține desființarea vămilor la graniță.

V. Națiunea romină pofteste ca darea ce s'a pus de la un timp încoace asupra vitelor, cari, din cauza strimtoarei hotarelor gremiale, se țin și se pasc în țările vecine cu mari cheltueli, cu nespusă greutate și însuși cu pericolul vieții, ca o adevărată pedică a industriei și a comerului activ, — să se șteargă cu totul și tractatele, ce s'au încheiat între prea înalta casă austriacă. Poarta otomană și principatele romine pentru economia vitelor, să se păzească cu toată scumpătatea.

VI. Națiunea romină cere desființarea zeciuiei metalelor create în patria aceasta, care zeciuieală e o adevărată pedică pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fodină ²⁾, fără deosebire

¹⁾ La acest punct protocolul adaugă: „La acestea observează DI Bărnuț: măcar că sperăm că în scurt timp se va șterge iobăgia, totuși pină ce va urma deplină hotărîre de la împărăție, țărani să-și plinească toate datoriile lor către domni pămîntești și să fie în așteptare. Aceste le a inculcat poporului și Măria Sa, d. Episcop Șaguna iar poporul a zis că bine, numai să fie cit mai curînd.“

Protoc. în *Memor. Șaguna*. p. 59.

²⁾ Fodină va să zică mină de metal. Vezi *Laurian și Massim Dict. Limb. rom.* I 1248.

între urbari și metalurgii să li se dea același drept în privința măsurii hotarului fodinii.

VII. Națiunea română cere libertatea de a vorbi, a scrie și a tipări fără nici o censură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărți, de jurnale și de altele fără sarcina cea grea a cauțiunii, care să nu se ceară nici de la jurnaliști nici de la tipografi.

VIII. Națiunea română cere asigurarea libertății personale; nimenea să nu se poată prinde sub vre un pretext politic. Cu aceste dimpreună cere libertatea adunărilor, ca oamenii să nu cadă la nici un prepus dacă se adună numai să vorbească și să se înțeleagă în pace.

IX. Națiunea română cere tribunale de jurați cu publicitate, în care procesele să se facă verbal.

X. Națiunea română cere înarmarea poporului său gardă națională spre apărarea țării din lăuntru și din afară. Militia română să-și aibă ofițerii săi români ¹⁾.

XI. Națiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte, compusă din Români și alte națiuni transilvane, pentru cercetarea cauzelor de mediuină ²⁾, a moșiilor și pădurilor de ocuparea pământului comun și a sesiunilor colonicale ³⁾, și altele ce se țin de categoria aceasta. ⁴⁾.

¹⁾ Relativ la acest punct protocolul spune: „La aceste a adaus canonicul Raț că pînă staă grănițerii, să li se îndrepteze abuzurile pentru moși și din o familie să se ieie numai câte unu cum a fost la început; mai încolo ca grănițerii să se intrupeze cu garda națională cînd se va inființa aceasta.” *Protoc. in Memor Șag.* p. 60.

²⁾ Medivină înseamnă loc dintre arături, dintre moși. Vezi **Laurian** și **Massim**, *Dict. Limb. rom.* II p. 259.

⁴⁾ Aci protocolul zice:

„La aces'e s'aă adaus: Romînii din pămîntul regesc nu se mulțumesc nici cu cele patru puncte ce li le aă dat națiunea sasă și le numesc concesiuni, — nici cu atit cît s'a cerut în instanța episcopilor dată la anul 1842 dietei, ci potesc egalitate perfectă întru toate. Iară în privința asuprelilor a coprinderilor de pămînt s'aă adaus cele ur-

XII. Națiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului întocmai cu clerurile celorlalte națiuni.

XIII. Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele, a gimnaziilor, institute'lor militare și tehnice și a seminarelor preoțești precum și a unei universități române dotate de casa statului în proporțiunea poporului contribuent, în dreptul deplin de a-și alege directorii și profesorii și de a sistematiza învățăturile dupe un plan scolastic și cu libertate de a învăța.

XIV. Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice dupe starea și averea fie căruia și stergerea privilegiilor.

XV. Națiunea română pofteste ca să se facă constituțiune nouă pentru Transilvania prin o adunare constituantă a națiunilor.

mătoare: Rominii din pământul regesc poftesc ca prin o comisiune mixtă hotarele care le au ocupat comunele săsești de la cele rominești să li se întoarcă Rominiilor înapoi; publicurile cetățene și opidane din Fundul regesc cari au munți, păduri, mori, moși în hotarele rominești ocupate, dacă nu vor dovedi acele publicuri în restimp de trei luni înaintea pomenitei comisiuni cu documente vrednice de credință că acele sint adevărata proprietate a lor, să se deie îndărăt comunităților romine cu venitul lor prin abuz luat. Cum se știe de obște, națiunea sasă biruește în Fundul regesc mai multe domeniiuri al cărora venit a intrat numai în casa națională săsească cu titula ca numiții sași să păzească grani-ele de către țările vecine; iară granițele s'au apărat numai de către Romini, de către plăiașii romini din satele romine și de către miliția română de graniță și greutățile publice din Fundul-regesc iară Rominii ca parte mai numeroasă le au purtat, pentru aceea dreptatea netăgăduit cere ca toate venitele cari au intrat din acest domeniu în casele naționale cetățene și opidane săsești, să se întoarcă Rominiilor ca din acele să se realizeze un fond național romin spre a se folosi dintr'insul Rominii de obște, provincialii și militarii. Moșiile în Fondul-regesc din pământurile de obște pe seama bisericilor săsești cuprinse, să se împartă familiilor și bisericilor romine fără distincțiune și unde se află două comunități, adică sasă și romină pe un hotar nedespărțit cu mete (b rne de hotar) să se împartă a *proportione familiarum* între amindouă comunitățile." Protoc. în *Memor. Sag.* p. 61.

țării, care constituțiune să se înteneieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și frăției, să se lucreze codici noi de legi civile, penale, comerciale, etc. tot dupe acele principii.

XVI. Națiunea română cere ca conlocuitoarele națiunii nici decum să nu ieie la desbateri cauza uniunii cu Ungaria. până cînd națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă, iar din contra dacă dieta Transilvaniei ar voi totuși a cerceta această unire despre noi fără de noi, atunci națiunea română protestează cu solemnitățe.¹⁾

Să examinăm în scurt cîte-va din punctele votate acum de Romîni.

Națiunea română se declară de sine stătătoare și parte integrantă a statului. Voește deci ca singură să fie stăpîină pe destinele sale, se înțelege „ca parte integrantă a statului” Vrea desființarea totală a iobăgiei, vrea libertate industrială și comercială, libertatea tiparului, libertatea intrunirilor, jurații, egalitate de dări publice, desființarea privilegiilor. Adică tot ce le putea dicta spiritul liberal și tot ce cerea partidele revoluționare în celelalte state. E adevărat că și Ungurii înscriseseră în programul lor aceste libertăți, dar în același timp dădeaă dovadă de cel mai exagerat despotism Ungurii strigaă: dăm libertăți, dar numai celor ce vor voi să se facă Unguri, celor ce se vor lăsa să fie asupriți! Romîni ziceaă: Voim egalitate și frăție, voim pentru noi drepturi și nu atingem întru nimic dreptul celui-lalt! Cine eraă dar liberalii, spiritele emancipate și înaintate: Romîni sau Maghiarii?

* * *

¹⁾ Protocolul este publicat în întregul lui și de **Barț Ist. Trans.** II p. 117 seqq. — și de **Paplu** în *Anexe* vol. II, a *Ist. DAC. super* p. 291 seqq. — și de **Popea** în *Memor. Șag.* p. 56 seqq. Vezi și *Fôia pentru minte, inimă și literatură* din Brașov. No. 20 din 17 Maiu 1848. Vezi asemenea *Iranyi et Chassin Rév de Hongrie* I 302.

După votarea celor 16 puncte se decise alegerea a două delegațiuni: una de 30, care să meargă la împăratul, alta de 100 care să meargă la dietă, — cum și instituirea unei comisiuni permanente la Sibiu compusă din cel puțin 12 persoane. ¹⁾

Capii ai delegațiunii la Împărat fură numiți episcopul Șaguna și Vasile Nopcea. Cap al delegațiunii la dietă episcopul Lemeny.

Iar președinte al comisiunii permanente episcopul Șaguna și vice președinte Simion Bărnuț. ²⁾

Relativ la acest punct, Papiu face o observațiune foarte nemerită: „In urma proclamării națiunii romine, la dieta celor trei națiuni *nu trebuia să se dea petițiune*, ci numai declararea proclamării națiunii romine; petițiune numai la împărat avea loc, să se sancționeze proclamarea libertății“ ³⁾.

Adunarea se risipi.

Tot în ziua aceea se tipări o adevărită care să se împartă poporului și să se spună într'însa că s'au purtat bine, ca să fie o dovadă față de domni spre a nu suferi ceva persecuțiuni. ⁴⁾

Mai mulți dintre conducătorii Romînilor cerură episcopilor să dea câte o proclamațiune către credincioșii lor în privința purtării ce trebuia să aibă. Șaguna făcu un concept, pe care îl trimise să-l aprobe și Lemeny, dar acesta nu voi, ci zise că va face el unul separat. ⁵⁾

Proclamația lui Șaguna și cu adevărită se împărți celor de față. Printre'însa poporul e sfătuit să meargă pe acasă liniștit și să aștepte legea pentru ștergerea iobăgiei. Papiu

¹⁾ Numele deputaților din aceste delegațiuni în protocolul adunării în *Memorial* citat p. 62—63. **Iranyi** et **Chassin** I 303 și 305.

²⁾ **Papiu** op. cit. p. 250. **Barit** dupe *Organul* p. 112. *Gazeta de Transilvania* No. 40.

³⁾ **Papiu** op. cit. p. 250—1.

⁴⁾ Publicată de **Papiu** op. cit. *Anexe* p. 305.

⁵⁾ Vezi *Memorialul lui Șaguna* pag. 77.

observă poate cu drept că rău se adresează proclamațiunea numai către Romîni de o confesiune și nu către toți, precum și că nu se găsește numele de *popor român și de națiune română*. Asemenea dreaptă e observațiunea că vorbește Șaguna despre *înlesnirea iobăgiei*, cînd tot poporul aștepta *ștergerea iobăgiei*.

Șaguna în *Memoriile* sale impută lui Papiu că i-a judecat cam cu asprime proclamațiunea sa și circulara sa și n'a pomenit nimic despre a lui Lemeny.

Eu socot că vină nu poate avea Papiu pentru că el a vorbit despre circulara dată atunci chiar în timpul adunării și împărțită poporului — cum a fost a lui Șaguna. Lemeny a făcut și el alta, pe care o aflăm reprodusă în *Memoriile Șaguna*, dar ea e datată, precum vedem, din **Cluj în 14 Iunie 1848**.

Prin urmare nu era locul ei aci dupe ordinea cronologică. De sigur că dacă continua opera sa, Papiu ar fi vorbit de dînsa și nu s'ar fi oprit de a o înfiera cum merită ¹⁾.

Greșala lui Șaguna neapărat că nu e mare — mai ales în comparație cu actul lui Lemeny care apără și laudă *unirea*, — dar putea prea bine să fi stăruiat a se face o proclamațiune către popor iscălită de amîndoi episcopii. În ziua d'in-

¹⁾ Nu vom reproduce aci circulara întreagă. E publicată în *Memorialul Șaguna* p. 77 seqq. Vom însemna numai cîteva pasagii, „Iată unirea cu Țara ungurească s'a făcut și prin înălțatul împărat s'a întărit și prin unirea aceasta cea mai mare parte a nației noastre, care pînă acum se socotea numai suferită, nu numai de slujbele domnești s'a mîntuit, ci întru toate asemenea drepturi cu celelalte nații a dobîndit, toți sint nu numai slobozi, dar și cetățeni ai țării ungurești....“ Aci susține unirea, cînd fusese și el președintele adunării din Blaj, care se declarase contra. Apoi caută să ție aprins focul deosebirei de rit, cînd ar fi fost dator în aceste momente să lase acest lucru la o parte : „... *nicî să se amăgească (poporul) cum că doară prin adunarea de la Blaj s'ar fi hotărît ca de aci înainte în treaba religiei tot una să fim; ...însă sîntem sub ascultarea patriarhului de la Roma.*“

tăiū a adunării se declarase că sint frați în dreptate și acum așa curînd uită acest mare act și devine fie-care episcop al eparhiei sale.

Socotesc apoi că are dreptate Papiu cînd impută lui Șaguna că a vorbit numai despre „înlesnirea“ iobăgiei, iar nu despre „suprimarea“ ei. Poate că a fost o scăpare de condeiū, căci la început se vorbește de o *lege pentru ștergerea iobăgiei*; dar ori-cum nu era momentul potrivit ca Șaguna sa atîțe pe popor la revoltă. ^{a)}.

* * *

Ședința III de la ⁵/₁₇ Maiū se începe la 10 ceasuri de dimineată.

Se citi și se aprobă protocolul întreg al adunării. Apoi canonicul Rațiu propune a se ridica un monument în *Cîmpul libertății* spre amintirea acelor zile. Se mai propuse a se face colecte pentru strîngerea sumelor trebuincioase, pentru ajutorarea celor săraci, etc. ¹⁾.

La 1¹/₂ veniră comisarii guvernului și declarară închisă adunarea. Ei recunoscără că poporul s'a purtat cu cea mai mare seriozitate și demnitate. Făgăduiră asemenea — de formă, se înțelege — că vor da tot sprijinul pentru cauza romînă. ²⁾

^{a)} Iată ce zice pâr. **Popea** :

„...Mai întîlu d-lui (Papiu) impută episcopului Șaguna că ar fi mințat poporul acasă prin acel circular sau proclamațiune-cum o numește. Și aici d-sa se află în eroare, căci de și lucrările adunării se terminase deja, mai rămînînd numai verificarea protocolului îndărăt; de și poporul era obosit și lipsit de atîtea zile și abea aștepta întoarcerea sa acasă; de și în circular nu se amîntea nici cu o iotă ca poporul să se ducă acasă: ori nu însuși episcopul Șaguna prin întrevinerea sa, sprijînînd pe inteligență în contra unioniștilor, cari voiau a incurca lucrurile prin depărtarea poporului, delătură p edicile și neînțelegerile ce se iviseră din acel incident.“

N. Popea Mitropolitul Șaguna. p. 207.

¹⁾ **Papiu** op. cit. 253.—**Bariț** op. cit. 113.—*Gazeta* No. 40 din 1848

²⁾ **Iranyi** et **Chassin** I 306.—*Gazeta* N. 40 din 48.—**Bariț**. 113.—**Papiu** 253.

După mai multe discursuri de închidere, rostite de uni și alții, adunarea se risipi și poporul începu să plece chiar de atunci spre casă.

* * *

Se vedem acum ce apretieri s'aŭ făcut asupra acestei adunări.

Organul Național socotesce numărul celor adunați la vre o 40—50 de mii și spune că atitudinea demnă și serioasă a poporului te umplea de mirare. Apoi exclamă: „Ascultați popoare ale Transilvaniei! Luați exemplul de la acest popor disprețuit și vă învățați de la dînsul ce este ascultarea, pacea, ordinea bună și respectarea persoanelor și a proprietății“ ¹⁾.

Gazeta de Transilvania spune că aŭ luat parte la adunare 40 de mii de oameni și laudă foarte mult purtarea tinerimei exclamînd: „Dea cerul ca viitorul nostru să fie consolidat într'înșii!“ ²⁾

Ziarul *Siebenbürgischer Volksfreund* din Sibiu sub titlul de „Adunarea generală a Romînilor în Blaj“ publică o dare de seamă foarte interesantă despre întrunirea Romînilor la 3 Mai. Recunoaște că aci a fost reprezentat tot poporul, căci zice: „Adunarea cea mare de la Blaj o putem numi națională și a și fost chiar numită ast-fel de episcopul Șaguna“. Mai departe spune că „un spirit de ordine extraordinar a însuflețit adunarea într'un mod admirabil.“ Socotește la 30.000 numărul celor adunați acolo. ³⁾

Relațiunea comisarilor guvernului zice între altele: „E de mirare cum acest popor incult — în număr mai mult și de două-zeci de mii — s'a purtat în tot cursul adunării deștept și moral“. Ecsplucațiunea acestei împrejurări o gă-

¹⁾ **Barț** op. cit. pag. 114. **Papiu** op. cit. 256.

²⁾ *Gazeta de Transilvania* No. 40. **Papiu** 257.

³⁾ *Memorialul Șaguna* 67 68. Vezi **Iranyi** et **Chassin** *Rév. de Hongrie* I 300: spune că numărul celor adunați era de 15.000. Știu Ungurii cum să falsifice adevărul când interesul lor le dictează așa. **Urban** în opera sa „Winter Feldzug.... etc“ pag. 23. spune că numărul celor adunați era de 40.000.

sesc comisarii în faptul că lucrările s'au condus de episcopul Șaguna ¹⁾).

* * *

Iată cum s'a judecat de ai noștri și de streini această măreață adunare a națiunii romîne.

Așa cum a fost ea alcătuită, are o însemnătate foarte mare în istorie. Dacă s'ar fi făcut numai o întrunire a păturei culte, cum voiaș ungerii, am fi avut de înregistrat discuțiunii violente și pe puținii, cari fusese corupți de către Unguri, i-am fi văzut ridicînd glasul ca să susție unirea.

Divergența de opiniuni și nehotărîrea, care în mare parte se înlăturase prin întrunirea de la Duminica Tomei, ar fi izbucnit din nou și rezultatul ar fi fost poate un argument pentru Unguri de a zice: iată! și ai voștri vor unirea.

Fiind însă de față mulțimea cea mare, care era convinsă că unirea e o nenorocire, ea a împus tăcere acelor puținii unioniști și i-a oprit de a ridica glasul contra intereselor poporului.

Acest popor atît de hotărît întru apărarea drepturilor sale, știe să se poarte cu atîta demnitate, cu atîta calm, în cit chiar comisarii guvernului să recunoască faptul și să-l explice prin prezența lui Șaguna. Laudele pe cari în ambele rapoarte le aduc comisarii acestui bărbat sînt cu drept socotite de Papiu exagerate, pentru că episcopul era prea de curînd numit și nu făcuse încă nimic prin care să devie atît de popular în cit numai prezența lui să impuie poporului modul de purtare. Noi vedem în laudele Ungurilor un mijloc de a-l atrage în partea lor. Din fericire, nu-și găsisse omul. ²⁾

¹⁾ Papiu op. cit. 258. Parintele Nicolae Popea la pag. 209—210, ca să arate ce a făcut Șaguna la adunarea din Blaj aduce mărturie laudele pe cari le fac rapoartele comisariilor. Lucrul nu probează nimic, pentru că ei aveaș interes să-l lingusească, spre a le fi favorabil.

(Viața lui Șaguna).

²⁾ Vezi Papiu Ist. Dac. sup. II 259 seqq.

Reușita adunării se datorește numai poporului, cum prea bine zice Papiu, poporului care singur a dus în curs de veacuri lupta pentru naționalitate, părăsit cînd de nobilimea sa conducătoare, cînd de preoțime.

Și acest fapt îl mărturisește chiar proclamația comitetului permanent ales la ³/₁₅ Maiu cînd zice: „Pe sufletul protopopilor și al preoților și a tot clerul zace o răspundere grea ca să nu se lepede de poporul român de frică saă pentru interes, **cum s'aă lepădat mulți** pe timpul protestantismului, cînd aă ținut cu Ungurii calvinii și cu unitarii. Cîtă jale și su-părare a trebuit să fie atunci în popoarele romine părăsite de părinții lor, a spus și va spune istoria tot-dauna. *Preoții aă datorii să-i mîngie, să-i inimeze pe cei ce sead cu inima și pe ei să nu-i abată nici o întîmplare rea de la apărarea și în-vățarea popoarelor lor.* 1).

Purtarea poporului, a cărui viață s'a petrecut în împrejurări atît de grele, arată că era matur pentru libertăți.

Cînd ne gîndim la piedicile pe cari le aă întîmpinat țărani, la amenințări, la faptul că s'aă stricat poduri de peste rîuri ca să nu poată trece, că s'aă oprit cu arma mulți din ei acasă și cu toate acestea aă asistat la adunare 30 de mii, după calculul adversarilor, atunci ne pătrundem de admirație și pricepem entuziasmul celor ce descriu dupe văzute această adunare, hotăririle luate atunci vor fi — precum zice proclamația comitetului — un document că Romini din Ardeal aă înțeles spiritul timpului și s'aă însuflețit de libertate.

În adevăr punctele votate de Romini în adunarea de la Blaj, jurămîntul depus de ei atunci, sînt mărturii că libertatea pentru care aă lucrat dinșii a fost un adevăr viu și nestrămutat. 2).

1) Proclamația a însoțit publicarea protocolului adunării și se află reproducă și de **Papiu** și de **Barit** și de **N. Popea** în *Memorial* p. 64—65.

2) Vezi despre adunarea aceasta și Winterfeldzug.... la pag. 23—25.

CAPITOLUL VI

DEMERSURILE DELEGAȚIUNILOR ROMÎNE. — PROCLAMAREA UNIRII. —
TERORISMUL

În adunarea de la Blaj s'au ales două delegațiuni. — Șaguna n'a putut să plece cu ceilalți deputați la Viena pentru că s'a dus să depună jurământ. — Dați o petițiune în care fac cunoscute împăratului cele 16 puncte de la Blaj. — Împăratul întârziează cu darea răspunsului. — Răspunsul împăratului. — Ce sens are purtarea împăratului? — Delegațiunea hotărăște să dea a doua petiție. Șaguna credea posibilă o împăcare cu Ungurii — Cuprinsul petițiunii a doua — Ce răspunde împăratul? — Deputații români se despart. — Circulara necugetată a lui Șaguna. — Acuzările contra deputaților ce stau la Pesta. — A doua delegațiune sosește la Cluj cînd se deschidea dieta. — Consfătuirea deputaților Români — Ce Români erau în dietă? — Cum s'a votat unirea? — Desființarea comitetului român din Sibiu. — Balint închis. Barbarii. — Aprețierea unui scriitor străin despre unire. — Arestări. — Catastrofa de la Mihalț. — Comitetul român cere dreptate, dar nu e ascultat. — Atacul mișelesc contra Românilor în Abrud și dreptatea ungurească. — Ordine de a prinde pe agitatori. — Vay comisar al guvernului. — Capii Românilor urmăriți

Am văzut în capitolul precedent că Români în adunarea de la Blaj alesese două delegațiuni cari să meargă la împărat și la dieta Transilvaniei ca să prezinte cele 16 puncte votate de ei. Să vedem la ce rezultat au ajuns.

* * *

Una din delegațiuni, sub conducerea lui Șaguna, trebuia să plece la Viena la împărat.

Șaguna însă n'a putut merge împreună cu ceilalți pentru că era de curînd numit episcop și trebuia să meargă mai întîiu la Cluj ca să depună jurământul de credință către

guvern.¹⁾ Aŭ plecat deci numai ceilalți, iar Șaguna s'a dus la Cluj, unde a fost nevoit să întîrzieze cîteva zile pînă să poată depune jurămîntul și a și comunicat acest lucru membrilor delegațiunii, încredințîndu-î că se va grăbi să vie cît se va putea mai curînd.²⁾

Dupe ce trecu pe la Sibiŭ ca să-și facă pregătirile de drum, Șaguna veni la Viena și află că Bran, Cipariŭ, Laurian și Popazu s'aŭ dus la Innsbrück, unde era împăratul.³⁾ Aceștia imediat ce ajunseră în Tirol fură arestați ca spioni, dar la 30 Maiŭ li se dete drumul, căci se încredințară toți despre scopul venirei lor.⁴⁾

Cum scăpară, merseră la împărat și i deteră o petițiune, în care îi vorbeau despre adunarea Romînilor în Blaj și-î făceau cunoscute cele 16 puncte votate atunci, pe cari le rezumăm aci în scurt.

1) Independență politică și administrativă și adunare națională.

1) *Memorialul Șaguna*. p. 131. **Papiu** face o vină mare episcopului Șaguna pentru întîrzierea ce a pricinuit delegațiunii. Dînsul esplică (*Memorialul* p. 131—132, pag. 139—140) că nu putea să nu îndeplinească formalitatea depunerii jurămîntului, că a fost nevoit să aștepte cîtva pînă să se ficseze ziua solemnității, că a trebuit să se întoarcă la Sibiŭ să se prepare de drum, căci nu putea să plece oricum într'o călătorie atît de lungă. Nu am socotit că merita această chestiune: acuzația lui **Papiu** și apărarea lui **Saguna**, s'o trecem în cursul espunerii, pentru că întirzierea lui Șaguna nu a pricinuit nici o pierdere pentru delegațiune, căci și dacă s'ar fi dat petițiunea cu o săptămîină mai înainte ar fi fost tot același rezultat.

2) *Memorialul Șaguna* p. 131. P. r. **Popea** confirmă în notă că știe și d-sa despre această scrisoare.

3) *Memorialul Șaguna*. 132. **Laurian** și dupe dînsul și d. **Bariț** (*Ist. Trans.* p. 170) imputară lui Șaguna că înainte de a merge la Viena și-a perdut timpul la Pesta, fiind purtat cu vorba de către miniștri. **Saguna** în notele sale (*Memorial* p. 139) desminte această aserțiune, spunînd că nici s'a oprit în Pesta la ducere, ci numai la întoarcere. Vezi: **N. Popea**: *Archiepiscopul Șaguna* p. 215.

4) **Bariț**. op. cit. p. 170. Vezi în privința mergerei la Innsbrück **N. Popea**. *Archiepiscopul Șaguna*, pag. 215.

- 2) Biserica română egal îndreptătită cu celelalte.
- 3) Desființarea iobăgiei fără despăgubire din partea țărănilor.
- 4) Desființarea breslelor și libertatea comerciului și a industriei.
- 5) Ridicarea dărei asupra vitelor.
- 6) Desființarea zeciuelei pentru mine și libertatea exploatarei.
- 7) Libertatea cuvîntului și a tiparului și desființarea oricărei cauțiuni.
- 8) Asigurarea libertății personale.
- 9) Tribunale cu jurați.
- 10) Inarmarea poporului.
- 11) Numirea unei comisii mixte pentru regularea pămînturilor de arat, finețe, ș. a.
- 12) Dotarea clerului român cu bani din casa Statului.
- 13) Inființarea de școli primare, gimnaziale, seminariale, speciale și a unei universități romîne.
- 14) Purtarea egală a sarcinelor publice.
- 15) O constituție nouă pentru Transilvania.
- 16) Să nu ia în discuție unirea Transilvaniei pînă cînd națiunea romînă nu va fi egal îndreptătită ca și celelalte națiuni. ¹⁾

Împăratul a întîrziat cu punerea unei rezoluțiuni pînă la 11 Iuniu, cînd a fost primită iarăși delegațiunea în audiență și i s'a comunicat rezoluția. ²⁾

Pentru ce atîta întîrziere?

Chestiunea este foarte importantă, pentru că arată chiar din aceste momente ale preludiului revoluțiunei că pe cînd Romîinii lucrau pe față și cu sinceritate, toți cei dimprejurul lor căutaă să-i înșele.

¹⁾ *Memorialul Șaguna* p. 132 — 135. Petițiunea poartă următoarele iscălituri :

I. Lemeny, Andr. Șaguna, S. Bărnuf, G. Bariț, A. T. Laurian, I. Popasu, Tim. Cipariu, I. Bran, P. Manu, I. Bologa.

²⁾ *Memorialul Șaguna*. 132. **Bariț**. op. cit p. 170—171.

Împăratul vede în punctul 16 al petițiunii Romînilor că ei nu vor să discute *unirea* pînă nu vor fi pe un picior egal cu Ungurii și că de s'ar realiza aceasta ei o vor considera ca o stare de fapt, iar nu de drept și prin urmare nu vor fi ținuți să i se supună.

Împăratul, dacă voia să fie nepărtinitor, trebuia să caute în primul rînd o împlinire pentru condițiunea pe care o puneau Romîni. Trebuie să ținem însă socoteală că Ferdinand V era un om foarte slab, lipsit de energie și fricos. Izolat la Innsbrück, departe de consilierii săi, cari ar fi putut să-l îmbărbăteze, el aștepta tremurînd hotărîrile dietei ungurești și nu îndrăsnea să dea răspuns delegațiunii Romînilor.

La 6 Iuniu Battyani vine lîngă împărat cu proiectul uni-rei votat de dietă și știe să stărue cu atîta putere în cît la 10 Iuniu legea era sancționată.¹⁾

Legea e sancționată la 10, iar rezoluțiunea împăratului, pe care el o comunică delegațiunii în ziua de 11, poartă data de 7 Iuniu. Iată cuprinsul ei:

„Fiindcă rugăciunea compusă de supușii mei Romîni în adunarea de la Blaj a devenit inutilă prin unirea Transilvaniei cu Ungaria, care s'a decretat de dietă prin art. 7 și s'e sancționat de mine²⁾, — mă bucur că pe deputații cari se află față îi pot asigura că **numitul articol**, care, fără privire la naționalitate, limbă și religie, dă tuturor locuitorilor Transilvaniei aceeași libertate și aceeași drepturi, **a împlinit dorințele lor în cea mai mare parte. Prin urmare fericirea lor viitoare atîrnă de la împlinirea acestei legi.** Iar sentimentele de neclintită credință ce mi arătați le primesc cu plăcere și vă asigur pe D-voastră de regeasca mea grație și favoare.“

7 Iuniu 1848.³⁾

¹⁾ Bariț. op. cit. p. 170.

²⁾ Aceasta nu e exact. Vezi Bariț dupe Miko la Al. Jakab (*Szabadság harcunk történetéhez* p. 173) p. 170—171, de unde se vede că la 7 legea nu era încă sancționată.

³⁾ *Memoriulul Saguna* p. 136. *Gazeta de Transilvania* No. 48. Vezi și Iranyi et Chassin *Rév. de Hongrie* I 307.

D. Bariț, citind cuvintele lui Miko ¹⁾, arată presiunea ce s'a întrebuințat asupra împăratului pentru ca să sancționeze legea și ajunge la concluziunea că împăratul a făcut aceasta de nevoie.

Imprejurarea că rezoluțiunea poartă data de 7, când sancțiunea legii despre care vorbește în rezoluție se dă la 10, este o dovadă de reaua credință întrebuințată față de români.

Împăratul imediat ce află că s'a votat legea în dietă face o rezoluție respingătoare pentru Romîni, ca și cum ar fi așteptat numai un motiv în baza căruia să-i respingă și să declare că cererile lor sînt *acum* „inutile.“

În acest demers vedem chiar lipsă de tact politic; căcî în momentele în cari Ungurii se arătau fățiș așa de ostili, era o greșală neertată pentru împăratul Austriei să se poarte cu slăbiciune și îngăduire. Și nu e aceasta prima greșală a împăratului, ele se îmulțesc mereu; dar nu e departe momentul cînd se va căi amar.

Romîni vedeau în atitudinea împăratului o lovitură, la care nu se așteptau și pe care nu o merita.

Deputații romîni erau cu totul nemulțumiți și se consultară ce e de făcut. Erau unii dintre ai noștri pe cari îi îmbătau vorbele pompoase ale monarhului și fericirea ce le făgăduia că va rezulta din noua stare de lucruri. ²⁾ Deputații însă conveniră că ar fi o dovadă de slăbiciune de a lăsa lucrurile baltă. De aceea hotărîră să adreseze o nouă petițiune împăratului și încă în termeni mai energici. ³⁾ O asemenea hotărîre a fost cu greu de pus în practică, mai ales din pricina lui Șaguna, care nu era hotărît în aceste momente ce atitudine să ție față cu Ungurii și ar fi voit să

¹⁾ Comitele Emeric Miko a fost față la întrebarea cu împăratul și istoricul Al. Jacab citează cuvintele lui. **Bariț**, p. 170—171.

²⁾ Vezi *Gazeta de Transilvania* No. 48 din anul 1848.

³⁾ *Memorialul* p. 136. **Bariț** op. cit. 173.

se ducă astfel politica în cît la un moment dat să fie încă posibilă împăcarea între Romîni și Unguri.¹⁾

Putem oare acuza pe marele bărbat pentru această credință?

În adevăr a fost o greșală și încă mare, dar mulți dintre frații de dincolo căzuse într'însa. Și încă ne aflăm pînă acum în ajunul revoluției, cînd nu se știa ce față puteau lua lucrurile de azi pînă mîine. Dar dacă l'am acuza pe el, ce ar trebui să zicem despre aceia dintre Romîni de dincoace, emigrați după 48, cari stăruiau în toate chipurile să se împace Romîni cu Unguri în vremile în cari sîngele curgea șiroaie pe cîmpiile Transilvaniei?²⁾ Sînt împrejurări în cari nici oamenii mari nu pot vedea limpede calea ce trebuie s'o urmeze.

Cum-cum, delegațiunea se învoește să facă o altă petiție „compusă în termeni mai tari, în care să se spuie împăratului că pentru Romîni naționalitatea și limba este clenodiul (odorul) cel mai prețios pentru a cărui conservare dinșii au fost mai gata în sute de ani a se lipsi de libertate.“³⁾

Iată cuprinsul petițiunei:

La început se amintește împăratului despre petițiunea anterioară a Romînilor și despre rezultatul ei.

Împăratul zisese în rezoluțiunea sa că Romîni au să cîștige libertăți și drepturi prin unirea Transilvaniei cu Ungaria. Deputațiunea răspunde prin această petițiune că ori cari ar fi bunătățile ce ar rezulta pentru naționalități din faptul unirei, totuși ele nu se pot compara cu pierderile ce vor suferi Romîni; așa încît legea „alcătuește o vădită nedreptate și oucidere desăvîrșită a existenței politice naționale a Romînilor.“

Se spune apoi și se esplică împăratului că stipulațiunile

¹⁾ **Bariț** op. cit. p. 172—173.

²⁾ Această chestiune a amestecului emigraților o vom tracta pe larg într'un capitol următor.

³⁾ **Bariț**. op. cit. p. 175.

legilor ungurești sînt numai vorbe goale, căci de fapt națiunea romînă rămîne esclusă de la toate drepturile

De aceea, zice petițiunea, stăruim în dorințele arătate de noi în ocaziunea precedentă.

Iar în ce privește unirea pronunțată la Cluj fără noi protestăm contra ei.

Și se esplică împăratului că în dieta care a votat aceasta Ungurii aũ făcut ce aũ vrut, căci Romîniile aũ fost **numai vre-o trei**, de și ei formează majoritatea locuitorilor în Transilvania.

Incheind, Romîniile cer „o dietă specială, cu deputați liber aleși, în număr proporțional cu numărul de suflete al diferitelor națiuni.“¹⁾

La 23 Iuniu împăratul a dat un răspuns, în care spune: „...naționalitatea voastră **va fi asigurată** dupe propunerea ministerului meu unguresc printr'o anume lege și prin înființarea de școli naționale. Egala îndreptățire a bisericeii greco-orientale, pe care o cereți, precum și îndestularea trebuințelor voastre bisericești și didactice din banii statului sînt încuviințate prin art. 20, — egalitatea la impozite prin art. 8, — desființarea iobăgiei și dijmeii prin art. 9, — libertatea preseii și tribunale de jurați prin art. 18, — înarmarea poporului prin art. 22 **ale ultimei diete ungare....**

„...Supușii mei romîni vor fi admiși în toate ramurile administrațiunei publice....“²⁾

Ce vedem în acest răspuns al împăratului?

În primul rînd observăm că nici nu atinge chestiunea unirei, de și Romîniile în petițiunea lor tocmai asupra acestui punct insistase mai cu seamă, — ci o consideră ca fapt împlinit asupra căruia discuțiune nu mai încape.

Apoi vedem că *le făgăduiește* asigurarea naționalității *dupe propunerea ministerului unguresc*. Aceasta e mai mult de cît

1) Publicată în *Memorialul Șaguna* 136—138. Vezi despre această petițiune *Organul național* din Blaj No VII' din 30 Iuniu 1848.

2) *Memorialul* 138—1:9.

curios! Ne aducem aminte că ministerul unguresc a delarat că nu există naționalități, că *în toată Ungaria nu sînt de cît Unguri*, și tocmai de la acești oameni să aștepte Romîni asigurarea naționalității lor? ¹⁾

În fine vedem că împăratul găsește că cea mai mare parte din cererile Românilor sunt îndeplinite *în baza hotărîrilor dietei ungurești*. Dar Romîni în petițiunea lor tocmai aceasta spusese că nici un folos real nu rezultă pentru dînșii din hotărîrile dietei ungurești, *pe care n'o recunosc*. Ce mai poate dar însemna încredințarea aceasta a monarhului?

Vezînd așa dară că nici o speranță nu pot avea din partea împăratului, că ori cîte petițiuni i-ar adresa, zadarnice vor fi, deputațiunea se hotărește să plece din Innsbrück și veni la Viena. ²⁾

De aci delegații romîni se despărțiră. Unii rămaseră în capitala Austriei ³⁾, alții merseră la Pesta ca să vază cum stau lucrurile și alții se întoarseră pe acasă ⁴⁾.

Dintre aceștia ne interesează cei cari aū rămas în capitala Ungariei.

Episcopul Șaguna s'a crezut dator să adreseze poporului romîn o circulară în care să spună cari aū fost rezultatul misiunii delegațiunei alese la Blaj.

Documentul acesta e de un mare interes. Am examinat răspunsul împăratului la petițiunea a doua și am văzut că nu are nici un sens sau dacă are, este o lovitură pentru Romîni. Vedem acum cu mirare că Șaguna îl ia drept monetă bună și 'l reproduce întreg în circulară, zicînd: „*aceas-*

¹⁾ Vezi și **Iranyi** et **Chasin** I p. 339, unde se rapoartă verbelo lui Hrabovschi: „*nu cunosc națiunea sirbească pe charta ungară.*“

²⁾ *Memorialul Șaguna* p. 141.

³⁾ **Laurian** și cei cu locuința acolo. *Mem. Șag.* 141

⁴⁾ La Pesta merseră: Cipariu, Șaguna, Dunca, Bran, Ighian, Dem. Moldován, idem. loc. cit. În privința șederii lor acolo vezi articolul iscălit de Cipariu și L. Ighian în *Foaia pentru minte*, No. 31.

ta este prea bogata milă a părintescului nostru monarch!"

Maî departe episcopul încredințează pe credincioșii săi că „nația romînă se va recunoaște de nație și se va asigura printr'o lege deosebită“.

Am văzut ce putea fi această recunoaștere *dupe recoman-
dația ministerului unguresc.*

Aceeași valoare au și legile votate de o dietă, pe care Ro-
mîniî nu o recunoașteau ca fiind legală.

Și totuși episcopul Șaguna se adresează Romînilor în
niște termeni cari te fac să te umpli de mirare.

„Iacă voi, iubiților mei fii, cari alaltă-eri încă gemeați
sub greul și apăsătorul jug al iobăgiei, iacă zic, astă-zi
sunteți oameni slobozî și cetățeni ai țării, precum fiește care ;
**dați dar laudă lui Dumnezeu care ne-a învrednicit de
timpul acesta din inimă dorit ; dați ferbinte mulțumită tu-
turor acelora, cari cu nespusă iubire de dreptate v'au făcut
din robi oameni slobozî, v'au pricinuit o bucurie de cât
care maî mare sub soare nu cred că se poate dobândi.**

„Mulțumiți zic pentru aceste *din toate puterile părintelui ță-
rei*, prea bunului nostru împărat ; *mulțumiți așisderea între-
gei măritei diete a țării*, prin urmare foștilor voștri domni
cari, știind ce e dreptatea, v'au făcut asemenea lor.“ ¹⁾.

Ori ce s'ar zice, circulara aceasta nu era *imperios* cerută
de nimic și dacă credea că trebuie să dea oare cum sea-
mă despre activitatea sa acelora cari l-au însărcinat cu
un mandat, atunci nu se cădea să spună neesactități, căci
neesactitate era să spuî poporului că a venit vremea adu-
cătoare de toate fericirile, cînd deputații în Viena erau con-
vinși că n'au căpătat de cît vorbe ^{a)}

¹⁾ Vezi circulara publicată în întregul ei în *Memorialul Șaguna* p.
147—150, Vezi-o asemenea în *Gaz. de Trans* 1848 pag. 222 - 223.

^{a)} „Ca totdeauna, așa și acum în aceste împrejurări grele, epis-
copul Șaguna, aducîndu-și aminte de clerul și poporul său eparchial
și voind a-l mîngia și din depărtare... îndreptă în 8 Iuniu din Pesta
o hirtie pastorală către același prin care, încunoștiîntîndu-l despre

Asemenea tot neesactitate era să îndemni pe popor a mulțumi *dietei*, care nu făcuse de cît să lovească pe Romîni și nu le dase nimic.

Prin urmare circulara aceasta este o greșală. Și cu cît vom înainta în studiul evenimentelor, ne vom convinge că așa este.

Faptul șederei în Pesta a unora din deputații romîni a provocat bănueli din partea multora, cari nu înțelegeau ce caută ei acolo. Ba încă li s'a adresat și o scrisoare, prin care li se interzice ori ce fel de înțelegeri cu miniștri unguri. Erau însă și alții cari nu acuza întru nimic pe deputați, că dimpotrivă îi lauda pentru isbînzile dobîndite.

Nu vom intra în detaliile acestei chestiuni. Neapărat că nu putem în nici un caz bănui buna credință a marelui bărbat, a lui Șaguna, dar nu e mai puțin adevărat că avea prea multe iluziuni, pe cari curînd va fi nevoit să le piarză. ¹⁾

Și ca să ne încredințăm că trebuia Romîni să piarză iluziunile—să vedem ce a făcut delegațiunea care s'a dus la dieta Transilvaniei la Cluj, căci ceastă-laltă de care vorbim n'a isbîndit, în realitate, nimic

*
* *

împlinirea misiunei sale la împăratul, despre rezultatele călătoriei sale la Innsbrück și sosirea sa la Pesta, îl îndemnă prin sfaturi archierești să fie bun și credincios împăratului și să trăiască frățeste cu cele l'alte popoare din Patrie. *Hîrtia aceasta încă produse însuflețire mare în inima Românilor.*"

N. Popea, Șaguna, p. 216

A judeca așa mi se pare a denatura cu desăvîrșire adevărul. Nu cred că e necesar, cînd voiești să faci a reeși meritele unui bărbat mare, să cauți a aduce laude chiar greșelilor lui.

¹⁾ Vezi *Memorialul Șaguna* p. 151 seq. Se află acolo publicate citeva scrisori ale unor bărbați care încredințează pe episcop despre deplina lor încredere și combat pe aceia cari îl acuză. Mai e și un rês. pîns al episcopului, care zicea că nici un om nu poate mulțumi lumea toată, dar cel ce are conștiința împăcată că face bine nu trebuie să asculte vorbele ce se șoptesc pe ici colo.

A doua deputațiune compusă din 48 de inși și condusă de episcopul Ioan Lemeny, plecă la Cluj ¹⁾

În ziua de 28 Maiu toți delegații se aflau acolo, căci pentru 30 era convocată dieta. Pe toate stradele se așezaseră stindarde, casele erau împodobite și pretutindenă citeau inscripțiunea cu litere mari: *Unio vagy halál* (Unire sau moarte). ²⁾

Așa se inaugura de Unguri regimul parlamentar al erei celei nouă de libertate și progres. Veniți, propuneți, discuțiunea e liberă; dar de nu veți vorbi ca noi vă așteaptă moartea! Așa se înțelegea libertatea.

Deputații romini ținură chiar în ziua aceasta de 28 o primă constătuire la episcopul Lemeny. ³⁾

A doua zi se întruniră din nou și discutară cu multă înfocare dacă lupta Românilor trebuie să se mărginească contra Ungurilor sau să fie îndreptată și contra Sașilor, cari au făcut destule neplăceri națiunii noastre transilvane în cursul timpului.

În fine se învoiră ca să adauge pe lângă petițiunea principală și o plângere împotriva Sașilor. ⁴⁾

Relativ la acest fapt d. Bariț zice: „Așa sînt ori și unde pasiunile politice înfuriate, ele suferă totdeauna de miopie.“ ⁵⁾

În adevăr, e o greșeală această ură contra Sașilor toc-

¹⁾ D. Bariț povestește călătoria sa personală de la Brașov la Cluj. *Vezi Ist. Trans. II p. 134—136.*

²⁾ Bariț op. cit. 136. *Gazeta Trans. No. 42 din 1848.*

³⁾ „... Se ține o conferință pregătitoare în care unii își descoperiră neplăcerea lor din cauză că în adunarea de la Blaj cele mai multe imputări și inculpari se ridicase tot numai asupra națiunii maghiare, iară asupra sașilor prea puțin... Intre aceștia ciți-va crescuți cură ungurește. Alții și căsătorii în familii maghiare. Alții cari judecau lucrurile mai cu sînge rece susțineau că sașii ori cit să fi voit nu ar fi fost în stare să facă nici un rău Românilor, dacă nu i-ar fi dat aristocrația și principii țării pe mina lor.“ Bariț op. cit. 137.

⁴⁾ Bariț 137.

⁵⁾ Bariț op. cit. 138.

mai în niște momente în cari nu era prin nimic justificată. Acum pericolul venea de la Unguri, pe cînd Sașii se aflau în pozițiune tot atît de dificilă ca Romîni. Natural ar fi fost ca și unii și alții—cari aveau aceleași interese—să se unească. Sașii intrase pe calea concesiunilor; Romîni trebuia să cel puțin să facă posibilă împăcarea, iar nu să pue tocmai pedici și să se pornească cu ură contra lor. 1).

Adouazi se ținu o nouă întrunire, în care fură însărcinați Paul Dunca și Gheorghe Bariț să meargă pe la miniștri și pe la diferite persoane marcante din oraș ca să caute a-i influența să fie favorabilii cauzei romîne. Deputații romîni fură primiți pe unde se duseră, dar rezultat bun nu a avut. Măsura aceasta a fost ceva inutil cu desăvîrșire, lucru pe care îl mărturisește chiar d. Bariț, unul dintre delegați. 2).

Apoi deputațiunea întregă merge la guvernatorul țării și la comisarul plenipotent al monarhului, baron Puchner. 3)

În acest chip ea își împlinise datoria, pentru că prezen-tase guvernatorului—ca să prezinte dietei—rezoluțiunile Romînilor. Totuși cei mai mulți dintre deputați rămaseră ca să vază ce are să lucreze dieta. 4).

În ajunul zilei de 30 Maiu s'a ținut o conferință pregătitoare, în care s'a discutat în scurt punctele rescriptului regesc 5). și s'a făcut formalitățile de deschidere. Poporul

1) Vezi în cap. II. declarațiunea universității săsești.

2) **Bariț**. *Ist. Trans*, II 138. Aci e și o conversație a lor cu Ves-selényi, dar nu prezintă nici un interes, căci e întreruptă tocmai cînd voiau să pună chestiunea unirei. *Gazeta de Transilvania* pe 1848 pag. 183 No. 44

3) **Bariț** op. cit. pag. 140—141.

4) **Bariț** op. cit. pag. 142.

5) Erau 7 puncte :

1. Alegerea unui cancelar în locul lui Sam. Ioșka ;

2. Alegerea de președinte la curtea de apel ;

3. Chestiunea unirei Transilvaniei cu Ungaria ;

4. Incetarea serviciilor urbariale ;

5. Generalizarea greutăților Statului asupra tuturor locuitorilor ;

6. Cercetarea stării populațiunei romînești ;

7. Desființarea censurei și decretarea unei legi de presă. **Bariț** op. cit. 143 **Iranyi** et **Chasin** I. 282.

ungur era adunat în mare număr și striga mereu unire și iar unire. 1).

Din partea Romînilor participa în dietă: Episcopul Lemeny, protopopul C. Papfalvi și Al. Bohățel.

Cînd deputații romîni au voit să afle condițiunile în cari se va face unirea și ce fel va fi egalitatea, despre care se vorbește că va rezulta de aci, li s'a răspuns că se va face egalitatea personală, iar nici decum națională. 2).

În ședința din 30 Mai unirea este pusă la vot înaintea orî cărei alte chestiuni și un sgomot diavolesc începe atît din partea deputaților cit și din partea mulțimei ce venise să asiste. Unde se mai putea auzi vre-o voce a unui Sas sau a unui romîn care ar fi vrut să protesteze?

Și astfel președintele declară că unirea este votată în unanimitate. 3).

Bietul Lemeny și sasul Schmidt au fost luați pe sus și purtați în triumf ca și cum ar fi fost partizani ai unirei.

Ce ironie a soartei!

Am văzut purtarea dietei.

Mai putea să aibă cine-va iluziuni asupra tendințelor Ungurilor?...

* * *

Și, ca să nu mai încapă nici o îndoială, să amintim aci și măsurile ce au luat Ungurii după adunarea Romînilor în 3 Maii.

Mai întîiu comitetul național permanent din Sibiu fu declarat desființat prin o hotărîre a guvernului țarei. 4).

1) Vezi în detaliu desbaterile conferinței pregătitoare la **Bariț**, op. cit. 143—150.

2) Vezi **Iranyi** et **Chassin** I 283, unde spune că atît deputații sași cit și romînul Al. Bohățel au rămas satisfăcuți de răspunsurile Ungurilor.

3) **Bariț** op. cit p. 151. *Gazeta de Transilvania* 1848 pag. 176 Textul articolului despre unire vezi-l la **Iranyi** et **Chassin** I 283—4.

4) **Bariț** op. cit. p. 130.

Toți cari luase parte la adunare erau persecutați în toate chipurile. ¹⁾

Preotul Simion Balint din Abrud fu prins, închis sub acuzarea de răsvrătire și maltratat, mai întâiu chiar în acel oraș, apoi fu dus la Aiud în urma unei mișcări populare. ²⁾

La Poiana, la Sint-Craiu lângă Aiud, la Turda și pe aiurea Ungurii se purtau cu cea mai mare barbarie față de Romîni. ³⁾

* * *

Pe cînd dar Romîniî căutaū să rămie cît se putea mai mult pe căile legale, conlocuitorii lor, Ungurii, nu cunoșteaū alt mod de purtare de cît terorismul.

Era dar lesne de prevăzut că conflictul între unii și alții foarte curînd avea să isbucnească.

* * *

Așa dar unirea era hotărîtă, glasurile de protestare ale Romînilor înăbușite și totuși Ungurii se întitulaū apărători ai libertăților.

Să ascultăm ce zice în această privință un scriitor strein, belgianul Balleydier, ca dovadă că orî cine a voit să caute adevărul nu l'a găsit în partea Ungurilor.

„Acest act votat în urma moțiunei baronului Wesselenyi, n'a aflat opozițiune serioasă de cît în reclamațiunile Saxonilor și Valachilor. Deputatul valach de la Hațeg declarase că ai săi conaționali primesc unirea cu condițiune ca egalitatea drepturilor Valachilor să fie proclamată de cele trei națiuni ale Transilvaniei, cari erau legal constituite.

¹⁾ Bariț 131. Memorial 159.

²⁾ Bariț. 131—132.

³⁾ Bariț 133—134.

„Deputații saxonî, din partea lor, nu primise unirea de cît cu condițiunea expresă ca pragmatica sancțiune să și conserve inviolabilitatea ei și să se mențină uzul limbei germane în afaceri, imunitățile municipale, integralitatea teritoriului și conservarea raporturilor imediate ale Saxo- nilor cu regele.

„Nici o voce nu s'a ridicat contra acestor pretențiuni, admise în principiu, totuși s'a cerut ca ele **să nu fie so- cotite ca o condițiune sine qua non**, ci numai ca niște dorințe ce aveau a fi supuse dietei ungare.

„*Precum se vede, acest eveniment de o însemnătate capitală, a fost rezultatul unei surprinderi.*“ ¹⁾

Prin surprindere, pe căi lăturalnice, așa știu să lucreze Ungurii.

Imediat ce unirea fu proclamată, măsurile de persecuți- une, pe cari văzurăm că le exercitau Ungurii după aduna rea din 3 Maiu, se lățiau din ce în ce.

D. Sion, care mersese în Cluj, fu arestat. ²⁾

Dar arestările nu puteau mulțumi pe Unguri, le trebuia sînge. Și ca îndeplinire a acestei dorinți se poate socoti vărsarea de sînge din comuna Mihaștiu.

Să spunem în cîteva cuvinte cum s'a petrecut întîm- plarea.

*
* *

Această comună este situată între Ajud și Blaj. Era pro- prietatea familiei Esterhazy. De mai mult timp se născuse un proces între proprietar și locuitorii comunei pentru o livadă. Bieții Romîni socoteau că acum, cînd se tot vorbea despre desființarea iobăgiei, despre libertate și alte cuvinte frumoase, dreptul lor va fi recunoscut. De aceea duc vitele ca să pască în acea livele. Proprietarul îi urmărește pe

¹⁾ Pag. 52—53 Balleydier.

²⁾ Vezi *Suvenire contimporane* de G. Sion.

cale judițiară și cîștigă, dar țaranii se opun hotărîrilor justiției ungurești, care nu voia să le asculte plîngerile.

S'a crezut necesar a se chema armata. La 30 Maiu veni o companie și la 2 Iuniu alta, ambele secuești și conduse de prefectul comitatului Nic. Banffy. Impreună cu el erau și alți funcționari. Toți cercară să facă pe țaranii a se supune, dar ei nu voră, ci în număr mare se strînseră și din alte comune vecine.

Momentul era greu, dar Maghiarii nu steteră la îndoială și focurile începură. Pînă seara, morți și răniți zăceau pe cîmp. Țaranii se apărară, dar fură puși pe fugă. ¹⁾

Ordinea fu așa dar restabilită.. Ziua de 2 Iuniu este o înștiințare a celor ce aveau să urmeze, este începutul terorismului maghiar.

Comitetul național din Sibiu ²⁾ înaintează o petițiune la dietă și aceasta numește o comisiune de anchetă. ³⁾ Pînă la 21 Iuniu ținură lucrările comisiunei: dreptatea se înțelege că s'a găsit de partea Maghiarilor, iar *petițiunea comitetului național a fost socotită de calomnie și cei cari o iscălisă dați în judecată.* ⁴⁾

* * *

¹⁾ Vezi **Bariț** Ist Trans. II 153 seqq. Vezi *Gazeta de Transilvania* No. 43 din 1848. Ea povestește acolo această întîmplare și termină cu aceste vorbe: „Sîngele nenorociților, vaetul și amarul văduvelor și al orfanilor va striga răsbunare către cer și va fi testimoniu numai de ura națională eare jucă rolul principal la acea execuțiune atît de barbară“ Vezi asemenea No. 46 din 7 Iuniu 48 pag 191, unde să spune că și grănițerii de la reg. 1 romînesc trimiseră o deputatie la guvern ca să ceară satisfacție pentru întîmplarea aceasta.

²⁾ Acest comitet era compus din : Papiu Ilarian, Bărnauț, Buteanu, C. Roman, Aron Pumnul, N. Manu, ș. a.

³⁾ Comisiunea de anchetă se compunea din Fr. Beldi, baronul St. Kemény, căpitanul Teutch și Sandor. Vezi **Bariț** op. cit p 157. Vezi *Gazeta de Transilvania* No. 46 din 1848 pag. 191.

⁴⁾ **Bariț** op. cit. 157. Vezi tot în privința acestui măcel și p. 158-159, unde este adusă așteptarea foarte importantă a lui Kővari.

Un alt exemplu.

În orașul Abrud primarul Carol Nagy cere ajutor de la guvern, zicînd că elementul maghiar este în pericol. Guvernul trimite arme în ziua de 27 Maiu și la 29 Maiu se și produce un scandal: Romîni, apucați fără pregătire, sînt bătuti și răniți; iar cercetările cari se fac dovedesc, se înțelege, că tot Ungurii au dreptate, pe cînd *Romîni sînt niște calomnatori, cari și-au făcut rănile singuri numai ca să poată acuza.*

* * *

Tot atunci guvernul central dă ordin administratorilor județeni ca să prinză orî unde vor găsi pe agitatorii romîni și să-i aresteze. Aceasta însemna: persecutați pe cine veți voi, aveți acuzație ca să le aruncați în spinare.¹⁾

Comitetul din Sibiu primi ordin să se considere ca desființat. Membrii declarară că se supun acestei porunci.²⁾ Au renunțat la existența oficială, nu însă și la cea reală.

* * *

Dar măsurile „Ungurilor liberali“ se înmulțesc pe fece zi. Fiind numit comisar al guvernului în Transilvania, baronul Nicolae Vay,³⁾ Ungurii voiau să-l silească să înceapă o

¹⁾ **Barit** 158, *Gazeta de Transilvania*, 1848 p. 216 spune că s'a publicat legea marțială nu numai contra ucigașilor, etc., dar și contra revoltanților, contra încercărilor de revoltă, îndemnătorilor.

Al. Papiu Ilarian face un manifest către Unguri în care se plînge de persecuțiile ce au îndreptat autoritățile contra familiei sale, apoi vorbește despre ordinele date ca să fie prinși toți conducătorii Romînilor: „Pentru ce, zice dînsul, ne prindeți voi numai pe noi? pentru ce nu prindeți un milion și cincî sute romîni, cari tocmai așa știu ce e naționalitatea și limba ca și noi, cari tocmai așa — ba încă mai tare — și-apără naționalitatea și limba ca noi?...“ *Organul național IX*, din 1848. Pentru cazul din Abrud vezi **Barit** op. cit. 159—161.

²⁾ **Barit**, op. cit. 158.

³⁾ **Barit** 178.

bătae sistematică contra Romînilor, să prinză pe toți tinerii cari agitase poporul la Blaj, ba făcură și o listă de 400 de inși cari trebuiaū să fie spînzurați la cea d'întîi ocaziune. 1)

Dorința fanaticilor înflăcărați dobîndi—de și nu pe deplin—realiate, căci guvernul trimise la Sibiu pe comitele Francisc Beldi cu însărcinarea specială ca să facă toate chipurile și să pue mîna pe bărbații conducători ai Romînilor. 2) I se dete spionî, i se dete ajutor militar. 3)

Astfel la 17 August încercară să prinză pe Bărnuț, dar el isbuti să scape. 4) La 18, Laurian și Bălășescu fură arestați. 5)

Romîni cerură liberarea lor, făcură petițiuni, protestară și în fine isbutiră ca la 25 August s. n. să fie liberați. 6)

* * *

Așa lucraū Ungurii.

1) **Bariț**. p. 179. Despre spînzurările ce făceau Ungurii vezi Amintiri istorice de Ciurileanu pag. 15.

2) **Bariț**. p. 179. *Gazeta de Trans.* No. 67 din 16 August 1848.

3) **Bariț** p. 180.

4) **Bariț** p. 180. *Gazeta de Transilvania* No. 67 din 1848.

5) **Bariț**. p. 181. *Gazeta de Transilvania* No. 66, idem No. 67 mai pe larg. Vezi studiul publicat în ziarul *Bucovina* No. 15 din 1849.

6) **Bariț** op. cit. 181—183. *Gaz. de Transilv.* No. 68 din 1848.

CAPITOLUL VII

ATITUDINEA REGIMENTELOR DE GRANIȚĂ

Inființarea regimentelor de graniță. — Regimentul I ține adunare la Orlat și face petițiune. — Adunarea reg. II și petițiunea ce face. — Ungurii cer un batalion din reg. II. Acesta nu vrea să se bată cu Sirbii. — Ancheta în această chestie și raportul. Amnistia.

Dupe încheierea păcei de la Carlovitz (1699), intrînd Transilvania sub administrația Austriei, guvernul împăratului Leopold I înființă în 1702 primul regiment pedestru de linie în Transilvania. Al doilea regiment fu înființat în 1741, cînd sancțiunea pragmatică era atacată. În timpul deosebitelor răsboaie de succesiune în țările Slavogermane ale împărăției, hotarele Transilvaniei erau amenințate și regimentele de graniță se înmulțiră. Pînă la 1760 se organizase vre-o 14 regimente confiniare în Dalmația, Croația, Slavonia și în Banat. Maria Teresa voia să întindă acest cordon și în Transilvania și așa pînă pe la 1765 se formează 6 regimente de graniță în Transilvania, dintre cari unul românesc de cavalerie și două de pedestrime.¹⁾

Regimentul I pedestru român era așezat în regiunea Orlatului, iar cel II în regiunea Năsăudului.

Regimentul I cere guvernului permisiunea să poată ținea în 27 August la Orlat o adunare; dar, din pricina turburărilor ce se întîmplă în timpul acesta, fu amînată pentru 11 Septembrie. Deputații deosebitelor companii adunați în Orlat ținură ședință sub președința comandantului baronului Rauber. Ei declară în primul rînd că *nu cunosc altă autori-*

¹⁾ G. Bariț în Istoria reg. II grănițăresc, publicată în *Analele Academiei* tom. VII, p. 157—159.

tate supremă de cît pe împărat, iar **ministerului unguresc nu-i vor da nici o ascultare.**

După aceasta se formulă și se votă o petițiune către împărat, alegîndu-se o comisiune și din militari și din alți Romîni, ce venise să asiste la adunare, care să ducă petițiunea. ¹⁾

Ei cereau în această petițiune ²⁾: libertatea personală și națională, protestaui contra terorismului guvernului unguresc, desființarea iobăgiei, libertatea cuvîntului, a tiparului, a întrunirilor, o adunare națională romînească în tot anul și un comitet permanent ales de aceasta, afacerile bisericești să se conducă de un sinod compus din mireni și clerici. ³⁾

În al doilea rînd vorbeau despre chestiunea miliției de graniță. Cereau ca această miliție să se înmulțească și anume în loc de un regiment, care avea paza graniței de la Brașov pînă la porțile de fier ⁴⁾, să se formeze trei regimente, la cari să se adauge și un regiment de cavalerie și să se militarizeze satele întregi, — lucrul lesne de făcut pentru că chiar ele cereau aceasta.

În al treilea rînd vorbeau despre egalitatea personală și națională. Ca persoană, fie-care Romîn să aibă un drept egal cu cetățenii celorlalte națiuni. Apoi să fie deplină egalitate națională și, dupe acest principiū al egalității, să se organizeze toate dregătoriile publice și dieta țarei* ⁵⁾

În zilele de 13 și 14 Septembrie, delegații reg. II se adunară în Nasăud și votară o petițiune ⁶⁾ în care spun împăratului. „Nu cerșim ajutoare materiale. Să-și exprime M. V. „numai voința și naționalitatea romînă va găsi forță ca să

¹⁾ Comisiunea era compusă din: David Ursu, locotenent; Mihai Novac, locotenent; Ion Moldovanu, preot; Anton Vestemian, preot; Ion Banciu, învățator; Constantin Stezar, învățator. Vezi **Bariț Istoria Transilv.** II. 184.

²⁾ Punctele petițiunii reg. I rominesc sint publicate și în *Foaia pentru minte* No. 37 din 1848.

³⁾ Vezi și studiul din ziarul *Bucovina* No. 15 din 1849.

⁴⁾ Reg. I cu reședința la Orlat.

⁵⁾ Vezi despre această adunare și Winterfeldzug pag. 60—65.

⁶⁾ Vezi-o în *Memorialul lui Șaguna*, publicată în limba germană.

„îndeplinească acea voință în contra orî cărei tendințe de „trădare a unei alte naționalități.“

Colonel al acestui regiment era sîrbul Iovicî, om bun, însă lipsit de energie. În schimb, locotenentul colonel Urban era și mai inteligent și mai hotărît.

În timpul acesta Ungurii începuse răsboiul civil cu Sîrbiî și ministerul dete ordin să iasă un batalion din regimentul II de graniță. ¹⁾

Batalionul cerut se formă din soldați din întregul regiment și plecă la ¹¹/₂₃ Iuliu (1848) Cînd ajunse la orașul Dej (la 26 Iuliu) fu primit de garda națională maghiară și i se ceru să depue jurămîntul pe tricolorul unguresc, dar sergenții trimeși de batalion la raport declară că Rominiî nu se luptă de cit pentru casa împăratească. ²⁾

Ajungînd la Segedin (la 8 August s. n.), trebuia să fie trimis de aci la Becia Veche, unde avea să se bată cu Sîrbiî. Cînd primiră ordine spre aceasta, toți soldații refuzară.

Iată cum se exprimă un scriitor belgian despre întîmplarea de care vorbim :

„În timpul acestor împrejurări, ofițerii și soldații cari, precum am zis, fusese puși sub ordinele cabinetului ungar, începură a murmura pe față contra unei stări de lucruri care îi silea să se lupte cu frații lor de arme din regimentele grănițerești, cari apăraseră cu putere onoarea și drepturile patriei amenințate de insurecțiunea italiană. Un batalion transilvan compus din Valachi dete cel d'întîiî pilda despărțirei de cauza maghiară, mergînd spre Krasso, dupe ce refuzase să se suie într'un vapor care avea să-i ducă la Becia Veche“. ³⁾

Și refuzul lor fu mai mult de cit categoric, căci se întoarseră înapoi și la 14 August s. n. fură la Beba. Aci se întîlniră cu colonelul Marziany și cu un comisar ministerial, cari isbutiră să convingă pe soldați a se întoarce îna-

¹⁾ Barîț op. cit. 193.

²⁾ Barîț op. cit 194

³⁾ Ball-ydier. Historie des révolutions d'Autriche. p. 149.

poi la Segedin, de unde fură espediați cu trenul și apoi cu vaporul la Pojon (Presburg). ¹⁾

De la 22 August (s. n.) și pînă la 16 Octombrie, batalionul a fost împărțit prin deosebite orașe ²⁾. și s'a instituit și o comisiune de anchetă. ³⁾

Raportul acestei comisiuni de anchetă este foarte interesant ⁴⁾, căci *cere grație* pentru batalionul care călcăse disciplina într'un mod așa de grav.

Raportul constată :

— că numai soldații sînt vinovați de această crimă, iar ofițerii n'au luat nicidecum parte ;

— că nu a fost la mijloc nici o instigațiune streină ;

— că pricina adevărată a călcării disciplinei a fost că nu au vrut să uite jurămîntul de credință ce depusese odată către împărat ;

— că în rîndurile Sirbilor se aflau mulți Romîni și prin urmare nu se puteau lupta frați cu frați ;

— că soldații nu s'au întors din teama de luptă, căci cereau în tot momentul să fie trimiși să se lupte în Italia.

Pe baza acestor constatări raportul ajunge la concluziunea că trebuie ertate toți soldații batalionului ; lucru ce s'a aprobat la începutul lui Octombrie de către ministerul unguresc.

Era însă în zadar acum, căci ceea ce se întîmplase cu regimentele grănițarești romîne se întinde pe o scară mai mare și o sumă de generali și coloneli din Ungaria și Transilvania declară că nu se pot supune ministerului unguresc ⁵⁾.

¹⁾ Bariț op. cit. 196.

²⁾ Presburg, Lepoldstadt și Oldenburg. Despre batalionul trimis din reg II romînesc vezi *Foaia pentru minte* din 1848. Vezi și Winterfeldzug... pag. 50—52.

³⁾ Bariț op. cit. 197, Vezi și *Gaz. de Trans* No. 75 din 1848.

⁴⁾ Vezi Bariț op. cit. p. 197—201.

⁵⁾ Bariț op. cit. 202

CAPITOLUL VIII

INARMAREA UNGURILOR — ATITUDINEA CROAȚILOR — ADUNAREA
ROMÎNILOR ÎN BLAJ.

Împăratul Ferdinand se dase legat în mina Ungurilor. — Ungurii votează înarmarea. — Delegațiunea dietei vine la împărat. Cererile și răspunsul. — Ielacii numiți din nou ban — Ungurii infuriați. — Palatinul demisionează Ministerul Battyani. Războiul declarat. Slavoii Croații se declarase de la început contra Ungurilor. — Măsurile lu Ielacii. — Incercări de împacăciune. Banul destituit El merge la împărat — Răscoala Slavonilor — Declararea războiului cu Ungurii. — Romînii încep să se adune la Blaj. — Vay vrea să spargă adunarea — Cum justifică protocolul această întrunire — Cererile Romînilor. — Se declară contra unirei. — Ce însemnau aaste evenimente ?

Greșială neertată, pe care a comis-o împăratul Ferdinand, a fost faptul că a ordonat trupelor din Ungaria să se supue ministerului unguresc și că a permis ca regimentele ungare și transilvane cari s'ar afla în alte provincii să se întorcă în Transilvania ¹⁾. Acest lucru însemna pur și simplu a-și da părul în mâna dușmanilor săi și a-i monarchiei Mai târziu a recunoscut greșeala, s'a convins că nu e vrednic a conduce statul mai ales în împrejurări atît de grele și a socotit că-l va scăpa dacă va lăsa puterea. Era însă prea târziu.

Fată cu un asemenea împărat Ungurii făceau ce voiau.

„La 18 Iuliu 1848, camera reprezentanților maghiari din Pesta, decretase o recrutare de două sute de mii de oameni; comitetul de apărare, prezidat de Kossuth, îi pusese la dispoziție o sumă de 42 milioane de fiorini ²⁾.

¹⁾ **Bariț** Ist. Trans. II 219.

²⁾ Balleydier. Histoire de la guerre Hongrie p 16. Vezi **Bariț** op. cit. p. 219. Asemenea *Gazeta de Transilvania* No 57 din 1848 pag. 234 publică o telegramă din Pesta despre votarea împrumutului pentru armată. Vezi pentru detalii **Iranyi** et **Chassin** Rév. de Hongrie-II 47 seqq.

„De atunci agenții revoluționari; răspinziți pe tot pământul unguresc, lucrase cu o foarte mare activitate la desvoltarea insurecțiunei.

„Din toate părțile se organizaū batalioanele ungurești, numite *honved*. Din armata imperială 26 batalioane, 59 escadroane, în total 41.799 oameni, trecuse la inimic. ^{a)}

„Afară de acestea, Maghiarii aveaū 2402 tunuri cu cai foarte frumoși dați de nobili sau luați cu forța. Aceste tunuri aveaū artileristi soldați fugiți din regimentul 5 din Pesta, studenți streini cari slujise în artilerie.

„Toate locurile întărite ale teritoriului, afară de fortărețele Arad, Temeșvar și Carlburg în Transilvania, erau toate—cu un material considerabil—in mâna rebelilor“. ¹⁾

Așa ne vorbește istoricul belgian Balleydier despre înarmarea Ungurilor. ²⁾

Ministerul nici n'a așteptat sancțiunea monarhului și a început să tipărească hîrtia; dar camera a văzut cît de nelegală este acea procedare și de aceea trimite pe Battyáni și pe Deák ca să ceară sancționarea celor două proiecte: pentru emiterea hîrtiei monetă și pentru recrutare ³⁾.

Impăratul refuză aceasta și atunci se ia hotărîre a se trimite o delegație mai numeroasă — ca să impue — și

¹⁾ Balleydier op. cit. p. 16.

a) La începutul lui Septembrie se formară în Ungaria zece batalioane, iar în Transilvania două.

Barîț op. cit. 220.

²⁾ La **Barîț** găsim o deosebire de dată, care are însă o importanță secundară, căci e vorba de 7 zile. Kossuth în ședința de la (11 Iulie) ceru de la cameră un credit de 42 milioane și 20,000 de crucuți Dieta votă și însărcină pe ministrul de război Meszáros să facă un proiect de organizare a armatei, pe care el îl prezintă tocmai la 16 August. Meszáros era de opinie că regimentele ungare cari făceau parte din armata austriacă și cărora li se permisese de împărat a reintra în patrie, să fie lăsate cu organizarea lor cea veche: iar pentru cele nouă să se facă uniforme ungurești. **Barîț** 219.

³⁾ **Barîț** op. cit p. 220.

la 5 Septembrie se duseră la Viena 200 de deputați. ¹⁾

Kovári a făcut parte din delegație și spune că președintele camerei a citit adresa, care cuprindea trei puncte: să sancționeze legile votate de dietă; să vie în persoană la Buda; să oprească pe Ielacici a face invaziune asupra Ungariei. ²⁾

Impăratul răspuse că va trebui să examineze mai întâi legile și apoi să le sancționeze; că starea sănătății îl oprește a veni la Buda; că integritatea statului va ști s'o apere. ³⁾

După plecarea delegațiunii, apare în *Monitor* (Wiener Zeitung) decretul prin care Ielacici este numit din nou în demnitatea sa de ban, din care fusese mai înainte degradat (în Iunie după propunerea ministerului unguresc). ⁴⁾

La auzul acestor știri, se formează două curente în minister: Kossuth și cu Szemere voiaū răsboiū, iar cei-lalți erau de părere că se poate încerca o împăciuire ⁵⁾ Din această pricină ministerul demisionează și palatinul însărcinează tot pe Battyani cu formarea cabinetului. Acesta ia pe foștii săi colegi, afară de Kossuth și Szemere. De aci urmă desbinarea între minister și dietă, care autoriză pe Kossuth să tipărească și bilete de câte 5 florini. ⁶⁾

Archiducele Stefan a voit să facă o împăcare ca Ielacici care venea spre Ungaria, dar nu s'aū putut înțelege (⁷⁾ De aceea el și-a dat demisiunea din palatin și s'a retras la moșiile sale, iar Unguriū, drept recunoștință, i aū decretat titlul de *trădător al patriei* ⁸⁾

¹⁾ **Barit** op. cit. 220.

²⁾ **Barit** op. cit. 221.

³⁾ **Barit** op. cit. 222. Iranyi et Cassin, Rév. de Hongrie II 54—55.

⁴⁾ **Barit**, op. cit. 222 Manifestul împăratului prin care anunța grănițerilor degradarea lui Ielacici e publicat în *Gazeta de Transilvania* No 48 din 14 Iunie 1848. Manifestul poartă data de 10 Iunie. Iranyi et Chassin op. cit. II pag 56.

⁵⁾ **Balleydier**. *Hist. des. rev. de Hongrie* p. 17.

⁶⁾ **Barit**, op. cit. p. 223.

⁷⁾ Iranyi et Chassin op. cit. II 71.

⁸⁾ **Barit** op. cit. 223. Iranyi et Chassin op. cit. II 87—88.

Impăratul n'a voit să primească ministerul Battyani și a însărcinat cu formarea cabinetului pe Nicolae Vay¹⁾, iar în locul arhiducelui numi comandant general al armatei ungare pe Lamberg. Dieta nu voi să'l recunoască și cînd veni la Buda fu omorît în 28 Septembrie 1848²⁾.

Prin urmare relațiunile cu Austria erau rupte și deci dieta numi un comitet de apărare națională³⁾

Așa dar, lupta contra Austriei era declarată pe față și Ungurii trebuiau numai să se gătească de luptă cu ea.

*
* * *

Ne amintim că îndată ce ministerul din 15 Martie luă puterea, colonelul Ielacici, devenit ban al Croației, declară că nu vrea să'l recunoască.

Și Ielacici reprezenta sentimentul națiunii întregi.

Pe ceas ce mergea, zicea o gazetă din timp, ura Slavo-Croaților contra Ungurilor creștea în așa chip, în cît se vedea de toată lumea că e peste putință o împăcare.⁴⁾

Ungurii răspîndeau tot felul de sgomote și de știri rău voitoare la adresa banului, spunînd că va fi nevoit să se retragă din demnitatea sa. În realitate însă toți locuitorii croați erau încântați de purtarea șefului lor și priveau cu cea mai deplină încredere toate măsurile luate de dînsul, cât de extraordinare ar fi fost.⁵⁾

¹⁾ Iranyi et Chassin, op. cit. II 97.

²⁾ **Bariț** op. cit. p. 224, 225 *Gazeta de Transilvania* No. 79 din 1848 Asemenea No. 80 din 30 Sept. 1848. Iranyi et Chassin op. cit. II 99.

³⁾ **Bariț** op. cit. 229. Consiliul era compus din: Kossuth, Szemere, Paul Nyári, Ladislau, Madaràs, Patay, Zembéry, Sig. Perényi, Mih. Eszterházi, Nic. Josika.

⁴⁾ *Gazeta Transilvaniei* No. 32 din 19 Aprilie 1848 pag. 134 zice că pricinile acestei uri sunt cam următoarele: reaua purtare a maghiarilor cu Slavii în timp de mai mulți ani. participarea în ministerul ungar a persoanelor dușmane Slavilor; legea în privința limbii maghiare, neprimirea nici unui slavo-croat în minister.

⁵⁾ *Gaz de Trans.* No. 38 din 1848

Ast-fel la începutul lui Maiu publică dreptul statar (judecată în 24 de ore) pentru toate provinciile de sub cîrmuirea sa. Aceasta mai ales cu scop de a lovi în uneltirile ungarilor, cari umblău prin toate părțile țerei, ațîțînd pe deoparte pe aristocrați contra poporului de jos, pe de alta pe popor contra cîrmuirii, zicîndu-î că el este maghiar și numai de la Maghiari aŭ să aștepte a lor scăpare și bunăviețuire. 1)

Mai tîrziu, la 16 Mai, publică o proclamație către popor prin care l'invită să fie gata cu armele ca să se apere ori cînd ar voi Ungurii să-î atace 2). Tot-de odată luă dispozițiunii pentru formarea gardei naționale, pentru aprovizionarea cu cele necesare oastei. 3)

În același mod se purtară și Sirbii din Banat, care ținură o adunare la Carlovitz, proclamară pe mitropolitul Baiacic patriarh și se declară gata a-și apăra drepturile cu armele 4).

După cîte-va încercări de împăcaciune 5) care rămaseră zadarnice 6) Croații nu voriră să renunțe la pretensiunile lor și fiindcă se răspîndise vorba că tot Slavii voese a forma un stat aparte în monarhie, împăratul opri ținerea dietei croate și chemă pe Ielacic să se înfățișeze la Innsbrük 7)

Banul Ielacic ceru împăratului să mai amîne data prezentării sale la Innsbrük, iar pe de altă parte deschise dieta slavonă-croată la Agram printr'un discurs foarte interesant,

1) *Gazeta de Transilvania* No 38 din 1848 pag. 158, telegramă din Agram cu data de 2 Mai

2) *Gazeta de Transilvania* No. 41 din 1848. vezi **Barîț** Ist. Trans. II pag. 230-233. Vezi și manifestul posterior al Croato-Slavonilor publicat în extrat în *Gazeta de Trans.* No. 64 din 5 Aug. 1848.

3) *Gaz. de Trans.* No. 41 din 1848 pag 171.

4) *Gaz. de Trans* No. 41 pag. 170 **Iranyî** et **Chasin** *Rev. de Hongrie* I 249.

5) *Gazeta de Trans.* No. 44 din 31 Maiu 1848 pag 183 vorbește despre aceste încercări din partea generalului Hraboschi și de proclamațiunea lui.

6) *Gazeta de Trans.* No. 45 din 3 Iunie 1848 pag 186.

7) *Gaz. de Trans.* No. 45 din 1848.

în care spune că principiul pentru care luptă este *îndreptăţirea egală a tuturor naţionalităţilor de sub coroana ungară*. El declară că voeste în orî-ce moment să se împace cu Ungurii, dar numai pe temeiul egalităţii căci *a trecut timpul ca o naţie să mai dicteze altei naţii*. ¹⁾

Împăratul fu foarte supărat de purtarea banului şi 'l destitui din toate demnităţile sale, comunicînd aceasta grăniţerilor transilvani printr'un manifest publicat la 10 Iunie ²⁾.

Tot în această zi plecă şi banul la Innsbrück, lăsînd să continue şedinţele dietei ³⁾, Cînd se prezentă la împărat, acesta îl mustră pentru nelegala deschidere a dietei şi-i comunică destituirea. Primind în aceeaşi zi şi pe patriarhul Raiacic (19 Iunie), împăratul declară că nu poate asculta în nici un chip cererile Slavilor, ci ei n'au de cît să se adreseze ministerului unguresc de care depind ⁴⁾. Bine măi vedea împăratul situaţia !

La întoarcerea lor acasă, atît Ielacic cît şi patriarhul Raiacic fură primiţi cu cel măi mare entusiasm de către populaţiune. ⁵⁾

* * *

În această situaţie Slavonii său trebuia să se supună Ungurilor său să ia arma în mină. Şi n'au stat mult la cum-pănă ca să ia o hotărîre bărbătească.

Chiar în primele zile ale lui Iunie isbucni o răscoală care se întinse şi în Carlovitz. Contra acesteia porni generalul Hrabovschi cu soldaţi unguri. Lîngă acest oraş se dete o luptă sîngeroasă cu mari perderi şi de o parte şi de alta ⁶⁾

1) *Gazeta de Trans.* No. 47 din 10 Iunie 1848 pag. 195.

2) *Gaz. de Trans.* No. 48 din 1848 pg. 199.

3) *Gazeta de Transilvania* No. 48 din 1848 pag. 200.

4) *Gazeta de Trans.* No. 52 pag. 216.

5) *Gaz. de Trans.* No. 55 pag. 226 din 1848.

6) *Gazeta de Trans.* No. 48 diu 1848 pag. 200. Vezi raportul generalului Hrabovschi, dupe ziarul *Közlöni*. în *gaz de Trans.* No. 49 din 1848. Vezi asemenea *Gazeta de Trans.* No 55 din 5 Iuliu 1848.

De aci încolo lupta între trupele ungurești și Sirbi cari se organizau din ce în ce mai bine, a continuat ¹⁾.

În aceste împrejurări fu trimis batalionul, despre care am vorbit, din reg. II romînesc de graniță și care a refuzat să se bată cu Sirbii.

Ungurii erau înverșunați, mai ales că perdeau mai toate bătăliile ²⁾, pe cînd Sirbii nu numai cîștigau teren, dar erau încurajați de ajutoarele primite din Croația și de pregătirile ce se făceau acolo. ³⁾.

În ziua de 6 August ⁴⁾ Ielacic dete o proclamațiune către popor în care spune că atitudinea răsboinică a slavilor a fost provocată de purtarea Ungurilor și că el e gata a face pace dacă condițiunile sale vor fi ascultate. ⁵⁾.

Toate încercările de împăciuire ale lui Ielacic erau zadarnice și se văzu nevoit în Septembrie să intre pe pămîntul Ungurilor ca inimic al lor. Cu această ocaziune dă o proclamație către locuitorii în care le spune că nu vine ca dușman, ci numai voește să restabilească legile Austriei, cari au fost călcate și să proteagă pe locuitorii pacinici contra turburătorilor ⁶⁾.

Ast-fel procedează Slavonii.

* * *

Ce făceau Romîni în aceste împrejurări?

Dupe ce se publică legea ungurească pentru înarmarea celor 40 de mii, tinerimea romîna din nordul Transilvaniei se adună la Năsăud și depuse jurămint pe steagul împără-

¹⁾ Vezi *Gazeta de Trans.* No. 58 din 15 Iuliu 1848 pag. 238

²⁾ *Gaz. de Trans.* No. 60 din 22 Iuliu 1848 pag. 246 Ungurii atribuiseră aceste pierderi trădării comandanților. Vezi **Iranyi** et **Chassin** II 38—42.

³⁾ *Gaz. de Trans.* No. 60 din 22 Iuliu pag. 247.

⁴⁾ *Gazeta de Transilvania* No. 66 pag. 275.

⁵⁾ *Gaz. de Trans.* No. 67.

⁶⁾ **Barit** op. cit. II pag. 233.

tesc. La adunarea din Orlat, precum am văzut, venise și alți Romîni afară de militari. ¹⁾ Mulți dintre acestia o porniră, dupe adunare, spre Blaj; ast-fel că la 16 Septembrie se află în acest oraș vre-o 2000 de oameni și toți armați ²⁾.

Pe toată ziua alți Romîni se adună aci și se sfătuiau despre starea lucrurilor. ³⁾ Sosi și Avram Iancu cu trupa sa mult mai bine disciplinată de cît cetele celelalte romî-mînești ⁴⁾.

În zilele acestea veni și N. Vay ⁵⁾ comisarul plenipotent al guvernului cu scop de a sparge adunarea, dar văzînd atît numărul cel mare al celor adunați cît și atitudinea lor hotărîtă, în loc să se slujiască de amenințări, socoti că e mai bine s'o ia pe tonul mai blajin al făgăduelilor ⁶⁾ Vay le spuse să-și formuleze plîngerile și cererile și să fie siguri că dieta ungurească va da soluțiunea cuvenită ⁷⁾.

Era prea tîrziu acum ca să poată fi înșelați Romîni cu vorbe goale; ⁸⁾ lunga experiență îi învățase să nu mai dea crezemînt așa lesne celor puternici și să-și pună toată nădejdea numai în ei înși.

De aceea și Vay s'a văzut nevoit să plece chiar peste o zi.

Pînă la 24 Septembrie adunarea crescuse foarte mult și a douazi, cînd veniră Bărnuț, Papiu și Laurian din Sibiu se începu discuțiunea asupra modului de a se redacta o petițiune ⁹⁾.

Protocolul fu gătit și aprobat chiar în ziua aceea și se

¹⁾ Bariț op. cit. p. 243.

²⁾ Bariț 244.

³⁾ Bariț 244.

⁴⁾ Bariț 244. *Memorialul Șaguna* I 176.

⁵⁾ Vezi Notițele publicate în ziarul *Bucovina* No. 15 din 1849.

⁶⁾ Bariț 244. *Memorialul Șaguna* 176

⁷⁾ Bariț 244. *Memorialul* 176.

⁸⁾ Se ținu și Vay de vorbă într'o chestiune de detaliu, liberă pe Florian Micheș. *Memorialul* 117. **Bariț.** 245.

⁹⁾ Mai erau aci, dintre conductorii Romînilor: Ion Axente, Brad, ofițerii Ursu, Novac, ș. a.

alese o comisiune de 22 de membri care să meargă cu ea la comandantul general Puchner ¹⁾).

Iată cum se justifică întrunirea: Impins de terorismul unguresc și de stoarcerile, jafurile, arestările, batjocurile, violențele, prigonirile și uciderile urmate în timpul din urmă poporul român s'a adunat la Blaj ca să se consfătuiască.

Să vedem acum și cererile Romînilor:

1. Să înceteze sistema teroristică și să abroge legea stară; prin urmare să înceteze jafurile, luarea armelor, a instrumentelor de lucru, ș. a., și să se libereze cei ce au fost pînă acum arestați sub diferite pretexte.

2. Să înceteze toate prigonirile, nimeni să nu mai fie sustras de la judecătorul său ordinar și să nu se înființeze tribunalul încvizitorial ce era proiectat în Oșorhei, să nu se mai trimită execuțiunii militare asupra satelor, să nu se mai pună în aplicare nici o lege neîntărită de Maiestatea Sa.

3. Să se înființeze garda națională în satele și ținuturile romîne.

4. Să se numească o comisiune mixtă (romîni, unguri, sași, țărani și orășeni), care să cerceteze toate jafurile și stoarcerile petrecute de cînd a început sistema teroristică și toate perderile să fie despăgubite.

5. Să se numească o comisiune mixtă din toate clasele societății, cari să reguleze raporturile între foști domni de pămînt și foștii clăcași, deveniți acum oameni liberi.

Totdeodată adunarea declară că *nu vrea să recunoască unirea Transilvaniei cu Ungaria și nu se supune ministerului unguresc* și cere: să se convoace de Maiestatea Sa adunarea generală a Romînilor și să se întărească legal comitetul permanent ales în Maiu trecut, să se convoace dieta

¹⁾ Textul protocolului a publicat în limba germană în *Memorialul Șaguna* p. 174—176, iar romînește în *Barîț* op. cit II 249 seqq. Vezi și *Gazeta de Transilvania* No. 78 din 1848 pag. 324. Asemenea *Foaia pentru minte* din 1848 No. 39. Vezi și studiul din ziarul *Bucovina* No. 16 p. 1849.

Transilvaniei compusă din deputați ai tuturor națiunilor în proporție cu numărul fie-cărei națiuni. 1).

* * *

Ce însemnează toate aceste evenimente?

Ungurii se înarmează, caută să stingă cu arma revoltele populațiilor slave, pe de altă parte Slavonii declară pe față războiul Ungariei și banul Ielacic trece cu armată pe teritoriul unguresc; iar Români la rindul lor declară că nu recunosc unirea și ministerul maghiar. Toate aceste forțe cari organizează—cum putea fie care—pentru luptă, se află față în față și ciocnirea lor hotărîtă avea să se întimple în curînd.

1) La 27 Septembrie baronul Puchner adresează Romînilor o proclamațiune, în care vorbește despre întrunirea lor și le spune în esență aceasta: V-ați adunat ca să vă formulați cererile și ați cerut împăratului ca să fiți și voi deopotrivă cu celelalte națiuni. Eu vă făgăduesc că dorințele voastre vor fi îndeplinite; deci să fiți liniștiți și... să vă plătiți dările.

Am pomenit aci acest act, dar nu-l reproducem întreg, căci e o simplă formalitate, fără un rezultat real. Vezi-l în *Memorialul Șaguna* p. 177--178.

CAPITOLUL IX

INCEPUTUL RĂSBOIULUI CIVIL. INTRAREA ROMÎNILOR ÎN LUPTĂ

Trei manifeste ale împăratului — Rescriptul 'din 3 Octombrie — Comitetul de apărare al Ungurilor. Proclamațiunea lui Kossuth. — Instituirea comitetului de pacificațiune. — Manifestul lui. — Proclamațiua lui Puchner. — Circulara lui Șaguna. — Circulara lui Lemeny — Ce-a pățit Lemeny. — Proclamațiunea comitetului de pacificațiune. — Revoluția din Viena. Latour spinzurat. Revoluția cade — Rominii sînt spinzurați. G. Apor. — Spinzurările din diferite orașe. — Adunarea Săcuilor la Agygfalva. — Alcătuirea armatei săcuiești. — A treia adunare a Rominilor în Biaj. — De ce erau slabi Rominii? — Apelul la arme către Romini. — Organizarea Rominilor. — Purtarea nepricepută a lui Puchner. Comitetul micșt apărător de țară. — Rominii aleargă la Urban. — Puchner pune bețe în roate — Prima lovire a Rominilor cu Ungurii.

Din toate împrejurările pe cari le vëzurăm în capitolul precedent rezultă că lucrurile nu mai erau în starea lor normală și împăratul Ferdinand, cu toată a lui ră-tăcire, trebuia să vază că are în față o adevărată insurecțiune. Trebuia dar să ia măsurile necesare pentru apărarea imperiului.

Mai întiiu împăratul dete 3 deosebite manifeste 1) prin care invita pe locuitori și armată să fie credincioși casei austriace. Când însă vede că Ungurii merg cu îndrăsneala până acolo ca să omoare pe Lamberg, după ce împăratul le făcuse toate concesiunile posibile și imposibile, după ce-î lă-sase să înceapă răsboiul cu Sirbii, după ce destituise și pe

1) Primul manifest către popoarele Ungariei e dat din Schönbrün la 22 Septembrie. Vezi-l în *Memorialul Șaguna* p. 179—183. Al douilea e tot către popoare, dat din Viena la 25 Sept. 1848 *Memorialul* pag. 183—184. Al treilea către armata din Ungaria tot cu aceiași dată *Memorialul* p. 184—185. Vezi și Bariț op. cit. p. 250—251.

Ielacic, atunci dete un rescript în 3 Octombrie prin care spune :

- 1) Dieta Ungariei ¹⁾ este disolvată.
2. Toate deciziunile nesancționate de împărat se declară nelegale și fără putere.
3. Punem sub comanda banului Ielacic toate armatele din Ungaria și țările învecinate și cele staționate în Transilvania.

4. Până se va restabili pacea și ordinea, Ungaria se pune sub legile marțiale.

5. Banul Ielacic este numit loco-țiitor al împăratului în Ungaria, Transilvania și țările învecinate și tot ce va hotărî dînsul să se hotărască ca și cum ar fi fost hotărît de împărat. ²⁾

Ungurii constituiesc și ei un comitet de apărare sub preșidenția lui Kossuth. ³⁾

Ei știaū că în aceste momente atitudinea ce vor lua Români va fi de mare preț dacă nu hotărîtoare. De aceea Kossuth și adresează către Români o proclamațiune, un apel la arme, care începe ast-fel :

„Națiunea maghiară frățește a împărțit cu Românii toate drepturile și nu și-a ținut pentru sine chiar nici unul (!!) nu și-a însușit nici un privilegiu ce ar restrânge libertatea Românilor“.

Apoi spune că toate suferințele lor—ale Românilor și ale Ungurilor—au venit de la împărat și de la cei ce au stat în jurul lui. Dar a venit ziua libertății și a dreptății, toate bu-nurile s'au decretat de o potrivă pentru Români și pentru

¹⁾ La 5 Iulie se deschise cea d'intiū dietă constituțională a Ungariei la Pesta.

Organ Națion. No. 9 din 1848. Vezi și **Iranyi** et **Chassin** *Rév. de Hongrie* II 1,

²⁾ *Memorialul Șaguna* p. 185—187. **Barit** op cit. p. 251—253. **Iranyi** et **Chassin** op cit. II 126.

³⁾ **Barit**. op. cit. 254. *Memorialul Șaguna* 179. *Gazeta de Trans.* No 82 din 1848.

Maghiari. Impăratul n'a putut să vadă aceasta cu ochi buni și a început intrigă, a întăritat pe Sîrbi, pe Sași, pe Croați, pe Români „ca să-i facă ucigători ai bunilor lor frați maghiari”

După acestea proclamațiunea trece la amenințări.

„Cârma țării vă poruncește vouă Românilor fiește căruia deosebit și tuturor cari fiind amăgiți ați rătăcit de pe calea cea dreaptă și legiuită (1).— ca fiește care în 8 zile să se supună legilor, să fie în pace.... cați altmintrelea precum e un Dumnezeu în cer și acesta apără dreptatea, așa e adevărat și aceea că se va coborî asprimea pedepsei pe capetele vinovaților și viteaza noaseră oștire va porni în contra voastră și atunci vai și amar de fie-care răsculător, și iară de trei ori vai de întăritori.

Tot de odată Kossuth adresează un decret către toți comandantii de fortărețe și de trupe ca în termen de șapte zile să înalțe tricolorul unguresc. 1)

* * *

Ne aducem aminte că autoritățile ungurești n'au voit să aprobe în nici un chip comitetul permanent național ales de Români și l-au declarat chiar desființat

Dar conducătorii Românilor lucrau fără să aibă o ființă oficial recunoscută. Numai mai târziu, prin Septembrie, se consttui un nou comitet cu titlul de „Comitet de pacificațiune” care ceru și căpătă aprobarea comandantului general al țării 2).

1) Bariț op. cit. 254. *Gazeta de Trans.* No. 82 din 7 Octombrie 1848

2) Decretul prin care se dă această aprobare e publicat la Popea în *Memorialul Șagun* p 146. Membrii comitetului erau: Nic. Bălășescu, S. Bărnuț, A. T. Laurian, T. Cipariu. I. Bran și Fl. Micheș. Decretul poartă data de 16 Oct. s. n și e iscălit de Pfarsman în locul lui Puchner care era bolnav. Vezi decretul lui Puchner de confirmare în *Gazeta de Trans.* No. 89. de la 1 Noembrie 1848. Vezi și *Bucovina*, ziar ce apărea în Cernăuți No. 5 din 1848.

Acest comitet dete și el un manifest către națiunea maghiară și Secuiei din Transilvania. Mai întâiu se miră că Ungurii s'a ridicat contra monarhiei și îi îndeamnă neapărat să iasă din această greșeală și să puie un termen situațiunei celei încordate din patrie. Romînii sînt dispuși să se împace și să nu mai aibă nici un resentiment contra lor. Dacă nu voesc Ungurii să se întoarcă sub stindardul imperial să știe că vor găsi în Romîni niște dușmani. Și aci însă e'iar voi ca fapte de cruzime să nu se comită, nevinovății, bătrînii și copiii, să nu sufere, satele să nu fie arse și prădate. Dacă nu pot Ungurii să se învoiască la așa ceva, să știe că li se va plăti întocmai cu aceeși monetă. 1).

Era timpul manifestelor. De aceea și comandantul general Puchner dă unul către autoritățile și locuitorii din Ardeal 2).

Ocîrmuirea teroristică stabilită de guvernul unguresc a fost declarată ca nelegală de către Maiestatea Sa împăratul. Totuși Ungurii n'au voit să intre în legalitate. De aceea am luat comanda absolută a trupelor din Ungaria și țările învecinate pînă la restabilirea ordinei. De aceea invit, în numele împăratului, toate autoritățile civile, militare și eclesiastice să lucreze împreună cu mine spre a readuce siguranța în acele țări. Iar vouă, locuitori cari voiți să rămîneți credincioși împăratului, v'e zic: apărați-v'e cu armele libertatea dobîndită și egalitatea constituțională a tuturor națiunilor.

Proclamațiunea saŭ manifestul acesta s'a trimes și episcopilor ca să-l răspîndească.

Cu această ocaziune dau amîndoi episcopii cîte o circulară către eparhioți.

Șaguna, după ce rezumă proclamația lui Puchner, adaugă:
„Deci, filor, înarmați-v'e cu toții spre susținerea rîndului

1) Textul german la *Memorialul Șaguna* pg. 190—193.

2) *Memorialul Șaguna* pag. 193.

bun și spre sprijinirea voinței ceî mai înalte a M. S., stați gata și hotărîți a întîmpina cu bărbăție pe ori ce vrășmași!...“ 1).

Iar episcopul Lemeny face și dînsul o circulară, dar într'un chip cu totul ciudat și greșit. 2)

După ce amintește despre mergerea de la Cluj la dietă și a lui Șaguna la Viena, Lemeny vine la chestiunea certeî dintre împărat și Ungurî și zice: Bine faceți că țineți cu împăratul *dar sînteți greșiți dacă credeți căl-veți apăra contra Maghiarilor*, „**că Maghiarii încă voesc a fi supuși împăratului..**“

Apoi spune că într'adevăr trebuie să se supună Romîniî lui Ferdinand, căci el e împăratul; „dar, adaugă dînsul sîntem datorî a fi credincioși și țării și aceasta de protivnicî a o apăra, sîntem datorî a asculta și a ne supune și mai marilor țării, că așa ne poruncește Dumnezeu.. etc“

Și nu găsește alt sfat să dea Romînilor de cît: Ascultați ce vî va spune comisarul plenipotent Nic. Vay și de nu veți face așa „*să știți că vor năvăli mî de mî din țara ungu-rească..*“

Cu alte cuvinte: dați-vî legați în mîna Ungurilor, că sînt oameni foarte de treabă.

Și acest om fusese deputat în faimoasa dietă din Cluj care votase unirea în chipul ce arătarăm mai sus

Nu e vorbă, a plătit scump această purtare nepolitică și nesocotită.

Pe deoparte comitetul național de pacificațiune a dat o proclamație prin care-l somează să retragă tot ce spusese; iar pe de alta a și fost suspendat de către împărat și înlocuit cu Simion Crainic ca vicar provizoriu. 3).

1) *Memorialul lui Saguna* p. 196—197.

2) *Memorialul Saguna* p. 197—201.

3) Vezi decretul acestei suspendări și numirî, iscălit de **Puchner**, în *Memorialul Saguna* pag 208, cu data de 9 Noembre 48

fost exilat în minăstirea Franciscanilor din Viena, unde și-a dat sufletul. ¹⁾

Proclamația comitetului de pacificațiune este de un interes foarte mare, pentru că lămurește situațiunea așa ca să poată bine pricepe și oamenii de la țară cari nu erau în curent cu mersul încureat al politicei.

Le spune că atât Ardealul cât și Ungaria sînt împărțite în două: o parte ține cu împăratul, iar alta cu Kossuth. În Ardeal comanda supremă, ofițerii cei mari națiunea română și sasă întreagă țin cu împăratul.

Ce vrea Kossuth cu ai lui? Văzînd că Ungurii sînt puțini și slabi, înconjurați de seminiții tari, temîndu-se că prin egalitate vor perde supremația ce au avut-o pînă acum, și-au propus să unească Ardealul cu țara ungurească și să facă o singură nație tare peste tot aci: nația ungurească.

Ei fac felurite proclamații, felurite făgădueli, dar băgați de seamă să nu vă înșele.

Și dovedește că atât libertatea preseii, cât și libertatea și egalitatea politică, ș. c. l. pe cari ungurii le tot strigau în gura mare, — sînt niște minciuni.

Se repoartă apoi proclamațiunea la circulara dată de Nic. Vay, în care acesta a spus că Ungurii au liberat pe Romîni din iobăgie ²⁾ și arată că asemenea afirmare e o minciună. Numai împăratul are meritul acesta, căci el a gonit despotismul și a primit ideile cele noi pe cînd Ungurii pe unde au putut au omorît și au jefuit pe Romîni.

După aceea vine la circulara lui Lemeny, care „își ia îndrăzneala a îndemna pe credincioși și încă tocmai cu cuvintele sfintei scripturi ca să asulte de accia cari nu ascultă de împăratul, ca să țină cu Ungurii accia cari s'au sculat asupra împărăției austriace și cari acum și în Ardeal se bat în potriua oștilor împărătești și asupra națiunilor celor credincioase împărăției“.

¹⁾ Memorialul pag. 209.

²⁾ Vezi proclamația lui Vay la Memorialul Saguna p. 201 - 202.

Prin această procedare Prea Sfinția Sa a arătat necredință către împărat; dar comitetul crede că poporul nu va asculta asemenea rătăcirii. În același timp cere Prea Sfinției sale să retragă toate cele spuse și printr'o nouă proclamație să îndrepteze ce a stricat prin minciunile sale.

Proclamația comitetului termină ast-fel:

„Frați Romîni! încă o dată să nu credeți minciunilor lui Kossuth, Vay și Lemeny că Ielacic și cei-l'alți generali împărătești ar fi bătuți, aceștia sînt pretutindenî învingători; iar voi încrezîndu-vă în dreptatea voastră, sperați în Dumnezeu părintele națiunilor și fiți convinși că în anul 1848 este cel mai de pe urmă al tiraniei ungurești 1) și cel d'întîiu al încivirii națiunilor asuprite.

Să trăiască împăratul nostru Ferdinand I. 2)

„Sibiu 1 Noemb. (20 Oct.) 1848

„S. Bărnuț
președinte

G. Bariț.
secretar

*
* *

În timpul acesta la Viena se întîmplau lucruri cu deosebire grave.

Ministrul de război, comitele Latour, dăduse ordin unui batalion de grenadiri numit Richter să plece la 6 Octombrie ca ajutor la armata lui Ielacic.

Agenții Kossuthiști agită pe studenți, și un număr însemnat dintre aceștia împreună cu cete de oameni plătiți es la barieră ca să oprească pe soldați. Cu ei se unesc mulți oameni de prin mahalale, cari puteau fi lesne înșelați cu vorbe și pe dată ridică baricade. Lupta se începe, sîngele curge, răniți și morți cad de amîndouă părțile. Insuși comitele Latour este prins și spînzurat de un felinar. 3).

1) Din nenorocire, ani aū trecut la mijloc și starea de plins a rominilor nu s'a îmbunătățit.

2) Vezi textul *Memorialul Șaguna* 203 - 208.

3) Bariț op. cit. *Gaz. de Transilvania* No. 82 pag. 340.

A doua zi la 7 Octombrie, împăratul și curtea fugiră la cetatea fortificată Olmütz 1).

În dieta austriacă partida revoluționară a dobândit majoritate și a votat o adresă către împărat prin care îi spune să distitue pe Ielacic și să numească alt comandant. Dar Ielacic venea cu armată spre Viena. În timpul acesta se aude că un corp unguresc vine către capitală ca să susție revoluția; dar Ielacic îi ese înainte și îl prăpădește. Apoi întorcându-se, se unește cu principele Windischgraetz, care venise și el cu altă armată să scape capitala 2).

Revoluționarii declară că nu se supun și nu depun armele. Atunci armata imperială îi atacă și prin lupte parțiale în timp de vre o șapte zile Viena cade în mâna armatei. Capii revoluționarilor sunt parte pedepsiți cu moartea parte izbutesc să fugă între cari și polonezul Bem. 3).

Așa dar această încercare căzu.

* * *

Situațiunea rămânea tot așa de încurcată.

Războiul civil nu se începuse pe o linie generală, ci ici colo, în multe locuri focul se aprinsese.

Persecuțiunile începute de Unguri contra Românilor se înmulțeau pe toată ziua.

În luna lui Septembrie, baronul George Apor, spânzură 26 de Români fără nici un fel de motiv 4). Și pe când nenorociții se svîrcoleau în torturile morței nobilul se plimba cu mâinele la spate printre arborii de cari erau agățați și-și fuma pipa în liniște.

În Timișoara mai mulți preoți români fură spânzurați. 5).

1) **Barit** op. cit. 257 Iranyi et Chassin op. cit. II 126.

2) **Barit** op. cit. 258.

3) **Barit** op. cit. 259 Iranyi et Chasin op. cit. 131 - 133.

4) **Barit** op. cit. 261.

5) **Barit** op. cit. 262.

În Oșorhei Teologul Vasile Pop fu omorît pentru că declara că sprijină programa națională a Românilor ¹⁾. În Cluj asemenea se spînzurau Români pe toată ziua, fără motiv. Bariț publică o listă de nume pe care le-a putut afla ²⁾.; dar cîți nenorociți necunoscuți, neștiuți de nimeni nu vor fi fost sacrificați pe altarul „libertăților ungurești!”. Între aceștia erau și Alexandru Baternaî (sau Bătrîneanu) și Vasile Simonis. Prinși de soldații Kossuthiani, fură aduși legați în fiare la Cluj și li se citi sentința de moarte. Fu chemat preotul român Pop ca să le dea grijania Acesta avu curiozitatea să întrebe pe comitele Paul Matskási: Ce crimă ați făcut aceștia? Atunci comitele răspunse: Crima pe care o faci și d-ta, voind ca Români să fie de o potrivă cu Ungurii. Formele religioase se împliniră și cei două martiri periră împușcați, iar Baternaî cînd se dete comanda *foc* strigă: „*Să trăiască Romînul, piară Ungurul!*“ ³⁾

* * *

Persecuțiunile și omorurile acestea erau izolate; dar n'a trecut mult și ele aũ căpătat sistemă și organizație, mai ales după adunarea Săcuiască din 16 Octombree.

După uciderea lui Lamberg guvernul revoluționarului Kossuth trimise în Transilvania pe Ladislav Berzenczei ca să facă un regiment de Husari din Săcui ⁴⁾. Agitațiunea lui era cu entusiasm primită de Săcui și de aceea îi veni în cap ca în loc de a forma un regiment să scoale pe toți săcuii în masă. Pentru acest scop convocă o adunare pentru 15 Oct. s. n. în comuna Agyagfalva, la care să participe toți săcuii de sex bărbătesc cari pot să poarte arme. Baronul Puchner a voit să oprească această adunare printr'o proclama-

¹⁾ Bariț op. cit. 263.

²⁾ Bariț op cit. p. 266—268. Vezi și fragmente istorice de I. Ciurleanu pag. 15.

³⁾ Bariț op. cit. 268—269,

⁴⁾ Bariț op. cit. 281.

țiune ¹⁾ și chiar guvernul unguresc din Cluj s'a opus și a permis să se facă numai o întrunire de delegați ²⁾. Nă-trecut însă mult și guvernului din Cluj i s'a impus să con-ceadă ținerea adunării lucru pe care l-a făcut cu condiție să numească el un president. President fu numit comitele Miko. ³⁾

După cuvîntul presidentului și după discursul moderat al deputatului Moise Berde, Berzechzei începu să atace gu-vernul, să provoace la răscoală și să spună că toți trebuie să se ridice să pornească contra Valachilor cari nu s'au su-pus ministerului unguresc ⁴⁾

Rezoluțiunea adunării a fost să pornească îndată în contra Romînilor. Totdeodată s'a votat și o proclamație către Ro-minii și Sași, prin care îi îndeamnă să se împace și să se supună unirei, căci altfel vor fi siliți la aceasta prin arme ⁵⁾ Comandant al trupelor săcucești ce aveau să meargă contra Romînilor a fost numit colonelul Alexandru Zsombori ⁶⁾.

Comitele Miko, ca să-i împedice de a porni în masă ca să înceapă jafurile, fu de părere să se formeze un consiliu de răsboi ⁷⁾, însă Berzenczei, văzînd că colegii vor să-i mode-reze furia ⁸⁾ ațîță poporul, care sili pe comitet să acorde for-marea imediat a unui lagăr de răsboi ⁹⁾.

Armata săcuiască se alcătui chiar acolo, împărțindu-se în patru brigade de cîte 4000 de oamei. Una comandată de vice-colonelul Betzman a plecat spre Reghinul Săsesc. O a doua comandată de Zsombori trebuia să se stabilească cu

¹⁾ Bariț op. cit. 282

²⁾ Bariț op. cit. p. 283 Iranyi et Chassin. II. 154

³⁾ Bariț op. cit. 284 Iranyi et Chassin II 155. Vezi și Istoria reg. II romînesc de G. Bariț în Anal. Acad. VII 191.

⁴⁾ Bariț op. cit. 285. Vezi și *Gazeta de Trans.* No. 76 pag. 314

⁵⁾ Bariț opt. cit. 286. Vezi și nota 2.

⁶⁾ Bariț opt. cit. 287 Iranyi et. Chassin II 155.

⁷⁾ Compus din Zsombori, Dorschner, Donath, Betzman, Czerniko, I. Bethlen, M. Berde, M. Miko, I. Keller, Berzenczei, Al. Gál.

⁸⁾ Bariț 287.

⁹⁾ Bariț 289.

statul major la Tîrgul Mureşului. Iar dintre celelalte două brigade una plecă spre Blaj, comandată de vice-colonelul Donath, alta apucă pe Mureş în jos, comandată de Dion Lázár ¹⁾.

Aşa dar războiul era început pe faţă şi Ungurii din Transilvania se ridicău direct în contra Romînilor.

Să vedem măsurile luate de acestia.

* * *

Din momentul în care stabilise adunarea de la Blaj că se declară contra unirei, linia de conduită a Romînilor era fixată: *aū sū lupte contra unirei*. Pe cită vreme Ungurii aū ameninţat, Romîniū aū făcut cunoscute protestările lor; cînd aū văzut că sînt loviţi cu persecuţiuni, Romîniū aū început să se pregătească pentru rezistenţă şi văzurăm că în a treia adunare de la Blaj ei vin armaţi. În toate aceste mişcări ei predică pacea, caută să convingă pe Maghiari a eşi din rătăcirea lor şi a le îndeplini condiţiunile drepte ce aū pus. De îndată însă ce Maghiariū încep pe faţă războiul civil, era neapărat ca Romîniū să ia o atitudine cerută de trebuinţele momentului. Greutatea situaţiunei lor provenia din faptul că împăratul Ferdinand era un om cu desăvîrşire lipsit de pricepere politică şi nu ştia nici măcar să-şi ocrotească propriile sale interese.

Slăbiciunea Romînilor se datoreşte împăratului şi de aceea în curînd armata imperială se vede nevoită a primi, a cere chiar, ajutorul Ruşilor ca să poată învinge pe Maghiari. Aceştia pe faţă lucaū contra împăratului. Romîniū declaraū că în numele împăratului şi pe steagul împărătesc jură. În faţa unor asemenea împrejurări e aproape de mintea omului că trebuie să dai mîna acelor ce'ţi spun că sînt prieteni şi să te ții în pază despre cei ce te duşmănesc. Împăratul Ferdinand n'a făcut așa. El lasă pe Maghiari să se

¹⁾ **Barit** 289. Vezi şi *Gazeta de Trans.* No. 77 din 1848.

organizeze cum vor, le acordă putința de a-și face o armată tare; iar pe Romîni îi bătuse de necredință pînă în ultimele momente. Cînd vede însă că Ungurii aruncă mînușă, atunci „iubiții Romîni“ sînt încurageați și poftiți în rîndurile oștilor imperiale.

Pe cît de rea impresiune face această purtare a împăratului, pe atît ne umple de admirațiune modul de conducere al Romînilor în grelele împrejurări, ale începerii unui război civil.

Am pomenit despre cele două manifeste unul al lui Kossuth, altul al comitetului român. Ori-cine voește să judece cu nepărtinire vede în cel întîiu pe omul îngîmfat, care se încrede peste fire în puterea sa și amenință că va răsturna lumea cu dînsa, va face să curgă șiroaie de sînge și să ridice la cer flacări nepotolite. În cuvîntul Romînilor către Săcui se vede tovarășul sincer, care e lovit în tot ce are mai scump, e deci nevoit să devie dușman, dar și atunci cuge-tă încă la împăcare și nu uită că și vrășmașul e om.

Tot pe atunci, după ce invită pe Săcui și Unguri să vină la pace ¹⁾ comitetul dă o proclamație către Romîni prin care le spune să ia armele.

Acest document este de cea mai mare însemnătate pentru istoria revoluției, căci arată cari erau sentimentele ce conduceau pe Romîni cînd aruncară și ei sabia în cumpănă.²⁾

Frații Romîni! începe proclamațiunea, de unde pînă aci erați fără organizație, fără căpetenii și fără arme, acum puterea imperială se unește cu noi *ca să luptăm pentru împăratul, patrie, libertate și naționalitate.*

Iată care era ținta Romînilor, iată pentru ce și vărsaui sîngele: pentru patrie și libertate pe cari împăratul făgăduia că le garantează, iar nu pentru *cauza despotismului* cum susțin lealii noștri vecini.

¹⁾ Vezi proclamația către Săcui în *Bucovina* suplem. No. 6 din 1848

²⁾ Publicăm acest act în întregul lui în supliment. E luat după *Gazeta de Transilvania* No. 87 din 25 Oct. 1848.

Spre apărarea acestor idei mari le zice comitetul: „*Ridicați-vă cu toții pînă la cel mai din urmă om, vărsați-vă sîngele pînă la cea mai din urmă picătură!*“

Dar nainte să mai facem o încercare: să propunem pace vrășmașilor noștri și de nu vor voi s'o primească, „*atunci să începem sîngerosul războiul pentru cauza noastră cea sfîntă.*“

Romîniî dar nu doresc războiul: ei nu se luptă numai ca să se lupte, ca să jefuiască și să arză, ei aū în vedere o cauză sfîntă și dacă numai cu războiul pot s'o apere atunci se arată gata să facă și aceasta.

De aceea comitetul le zice:

„*Aduc-ți cauzei acesteia tot felul de jertfe, tot bunul și sîng-le nostru!.... De vom începe războiul, să batem pe vrășmași pînă îi vom subjuga, pînă îi vom nimici.*“

Dar în acelaș timp amintește Romînilor să nu meargă prea departe cu furia războiului. Deviza voastră să fie: „*Moarte și prăpădenie vrășmașului, ertare și milă celor nearmați, prinșilor, biruiților, minorilor, copiilor și bătrînilor. Cruzimile nefolositoare necinstesc pe fie-care om liber, pe fie-care ostaș; viteazul n'are trebuință de dîsele spre a birui.... Prin asemenea cruzimi ați necinsti chiar a voastră vrednicie omenească: omul rămîne om, frate al nostru, chiar și cînd este vrășmaș al nostru...*“

Iată cu ce idei intra în luptă poporul romînesc

Niciodată n'am văzut asemenea cugetări în manifestele Ungurilor. Dar ce alt se putea aștepta? Pe cînd chestiunea unirei trebuia să fie discutată în parlament, Ungurii scieau la ușa acestuia: *Unire sau moarte!* Amenințarea cu moarte era argumentul lor în discuție; cum ar fi fost cruțarea sentimentului lor în luptă?

* * *

Ca să înceapă războiul, Romîniî trebuiau să fie organizați. Spre acest sfîrșit comitetul a luat măsurile necesare, a dat instrucțiuni cum să se facă ridicarea generală și care

să fie modul de procedare în luptă. Laurian în „Romaenen der Oesterr-Monarchie“ ne face cunoscute aceste instrucțiuni.

Fiecare sat să-și numere oameni buni de oaste, să-i armeze cu puști, coase, lănci, etc. și să-i împartă în turme; fiecare turmă să aibă maximum 250 inși și să fie comandată de un căpitan. Dacă satul are mai puțin ca 150 de oameni de luptă, să se unească în bătaie cu turma satului vecin. Pentru trei turme așezate în linie de bătaie trebuie un tribun. Dacă se află în localitate pedestrimă sau călărime împărătească atunci turmele se vor uni cu ea și se vor supune comandantului ei.

În contra vrășmașului trebuie să meargă cîte trei turme la o laltă și cînd năvălesc să se arunce numai cea care e mai aproape de dinsul, iar cele l'alte să-l atace în laturi și numai cînd slăbește turma întîia să se arunce și ele. Dacă vrășmașul este gonit atunci trebuie urmărit departe, însă numai de o turmă, iar cele l'alte să stea gata pentru un nou atac.

Acestea sînt punctele mai importante din instrucțiunile date de comitet pentru înarmare și pentru luptă ¹⁾.

Comitetul voia să formeze în toată Transilvania 15 legiuni. Fie-care legiune să fie comandată de cîte un prefect și vice-prefect, să fie împărțită în batalioane comandate de tribuni și vice-tribuni, iar batalionul în zece centurii (cam de 100 inși) comandate de centurioni sau căpitani. Numărul total al armatei romine avea să fie 195,000 de oameni. ²⁾

Acest plan fu comunicat comandantului general Puchner ca să fie aprobat și să li se dea ajutoare necesare pentru înarmare și ofițeri esperimentați.

Și aci se dovedește mai bine ceea ce ziceam: că împăratul și organele sale nu pricepeau cîtuși de puțin situa-

¹⁾ **Barit** op. cit. 304

²⁾ **Barit** op. cit. 309.

ția. Mareșalul Puchner în loc să primească cu toată inima propunerea Romînilor și să sară imediat în ajutorarea lor, stă la îndoială și numai cînd vede că nu e glumă cu atacurile Ungurilor, atunci—la 21 Octombree—trimete comitetului o adresă, aprobîndu-i și făgăduindu-le ofițeri și arme. ¹⁾

E interesant a aminti că în această adresă se spune că Romîniilor se armează „*pentru cauza întregii monarchii austriace, pentru împărăteasca dinastie cum și pentru asigurarea pro-priei lor naționalități și a așezămintelor constituționale*“
 În așa condiții intră ei în luptă și dau mina cu împăratul.

Acum comitetul național ia în mîină conducerea acțiunii romînilor. Poporul alerga din toate părțile la Sibiu la așa numitul „guvern romînesc“ ca să le facă dreptate. ²⁾ Dar prea puțin lucru putea isprăvi el, căci îi lipsiau mijloacele materiale și tot în aceeași grea pozițiune s'a au aflat după ce—conform ideii lui Puchner—s'a format un comitet mixt de Sași și Romîni numit *comitet apărător de țară* ³⁾ compus din 6 membri. ⁴⁾

Puterea Romînilor în aceste momente era alcătuită din două părți: armata regulată sau regimentele grănițarești și gloate armate.

*
* *

După adunarea din Năsăud, Romîniilor din comitate aler-gau la Urban, comandantul regimentului II și cereau să depună jurămîntul de credință către împărat și să fie îns-crisi în rîndurile ostașilor ⁵⁾. Urban propuse lui Puchner să-i trimeată banii necesari ca să organizeze un corp de vînători de 10,000 oameni. Generalul refuză, spunînd că e

¹⁾ Publicată la **Barîț** op. cit. 310--311.

²⁾ **Barîț** op. cit. 314.

³⁾ **Barîț** 315. Vezi: Trei raporturi ale prefectilor de legiuni; nota lui Barîț pag. 79.

⁴⁾ Fură numiți din partea Romînilor: A. T. Laurian și Gr. Munteanu, apoi G. Barîț în locul lui Laurian.

⁵⁾ **Barîț**. Fragmente din istoria reg. II. Analele Acad. VII 190.

de idee a proclama ridicarea maselor. Acest gînd, ca să poată da rezultate, trebuie să fie însoțit de sume de bani colosale ca să aî cu ce să îmbraci, să înarmezi și să întreție un număr așa mare de oameni. Și tocmai acest lucru lipsea cu desăvîrșire Romînilor.

De aceea Urban a înscris pe propria sa răspundere 700 de voluntari.

Afînd de pregătirile săcuilor, el pleacă la Regim cu două batalioane de grănițeri la 14 Octombree. Romîni erau vre-o 1300 cu toții iar Săcuî vre-o 10 mii. Astfel, era chiar zadarnică lupta ce aî dat Romîniî în ziua de 21, căci puteaî să prevază rezultatul care a fost o pierdere înspăimîntătoare. ¹⁾

Astfel fu prima lovire a Romînilor cu Unguriî îndeplinită în mod așa de nenorocit. De acum lupta e începută, vom avea s'o cercetăm.

¹⁾ **Bariț**. Fragm ist. reg. II. An. Acad VII 191. *Gazeta de Transilvania* No. 89 din 1 Noembrie 1848 pag. 368.

CAPITOLUL X

RĂSBOIUL ÎN UNGARIA. RĂSBOIUL ÎN TRANSILVANIA PÎNĂ LA
VENIREA LUI BEM.

Ielacii nu se putea împăca cu Ungurii.—Ielacii calcă pe pământul unguresc.—Ce fac Ungurii? Greșala împăratului.—Intilnirea de la Pákosd.—Situațiunea grea a lui Ielacii.—Latour îi trimete ajutoare și se întâmplă răscoală. Ielacii și cu Windischgraetz scapă Viena.—Feldmareșalul se hotărăște să înceapă lupta dar intirzie.—Ungurii profitaă ca să se organizeze.—Austriacii ajung la Pojon.—Operațiunile fericite ale lui Ielacii.—Gyorgey bătut Perczel îi vine în ajutor. Bătălia de la Moor.—Luarea Pestei.—Comitele Teleki publică la Paris un manifest.—Examinarea acestei publicațiuni.—Săcuii pornesc contra Rominilor.—Gedeon se duce la Oșorheiü.—Săcuii fug din luptă.—Gedeon ia Oșorheiü, dar nu profită de victorie. —Heydte cuprinde Odorheiul.—Pregătirile din Săcuime.—Strurterhein vine să pacifice săcuimea.—Brașovul în pericol.—Puchner voia să ocupe Clujul.—Participarea lui Iancu.—Ocuparea Dejului, Gherlei.—Ocuparea Clujului.—Venirea trupeii lui Teleki și Katona. Invingerea ei. Proclamațiunea lui Urban.—De ce nu pricepea Puchner situațiunea?— Bem e trimis în Transilvania.

Impăcarea între Ielacii și Ungurii nu era chip să se facă; iar pentru că Ielacii nu putea să se supună Ungurilor,—urma neapărat să înceapă un război decis.

În 11 Septembrie banul Ielacii trece pe pământul Ungariei dînd o proclamațiune în numele împăratului contra Ungurilor revoltați ¹⁾ și avînd sub comanda sa peste 40000 de soldați ²⁾.

Ce a făcut guvernul unguresc?

„La începutul războiului Sîrb s'a adoptat următorul sistem: să se trimeată contra inamicului garde naționale com-

¹⁾ **Iranyi** et **Chassin**. *Rev. de Hongrie* II 77.

²⁾ **Iranyi** et **Chassin** op. cit. II 86 *Gazeta de Trans.* No. 68 spune că Ielacii poate scoate 30000 soldați bine reguțați și armați.

puse din tineri luați pe câte trei săptămâni și când își îndeplinesc termenul adică tocmai când învață să poarte armele să fie liberați“¹⁾.

Batthyany însă cere împăratului să dea poruncă regimentelor ungare, ce erau cu serviciul în provinciile austriace să se întoarcă în patrie. *Impăratul aprobă această cerere*²⁾. Așa dar împăratul i-a ajutat ca să întretină rebeliunea.

Ielacici venea cu oștirea spre Pesta; de aceea Kossuth a dat ideea ca să se încerce mai întâiu o luptă în câmp și dacă o vor perde, atunci capitala să se părăsească și dieta, adică conducerea țării, să se mute în alt oraș³⁾.

Păreră lui a fost primită, dar Ielacici nu a mers asupra capitalei. El întâlnește armata ungurească la Pákosd. Aci nu s'a dat o bătălie în toată regula, ci numai mici atacuri după cari la 30 Septembrie s. n., Ielacici se întoarce și se îndreptează spre Viena⁴⁾.

Armata ungurească pleacă în urmărirea lui,⁵⁾ dar în același timp garda națională a capitalei se gătește de apărare în caz de trebuință, căci era mare temere că Ielacici se va întoarce pe alt drum și va ataca Pesta.

Pe cînd Ielacici se retrăgea, rezerva sa rămăsese înapoi și colonelul Perczel izbuti să pue mîna pe un număr însemnat de prizonieri⁶⁾.

Orî-cum s'ar interpreta lucrul, Ielacici nu se putea socoti învingător și în aceste împrejurări ministru Latour îi trimite

¹⁾ **Iranyi et Chassin** op. cit. 77.

²⁾ Vezi **Iranyi et Chassin** op. cit. II „78. Louis Batthyany fit signer au roi un échange des régiments hongrois cantonnés dans les provinces autrichiennes contre les régiments non-hongrois cantonnés en Hongrie“.

³⁾ **Iranyi et Chassin** op. cit. II. 101.

⁴⁾ **Iranyi et Chassin** op. cit. II 105 *Gazeta de Trans.* 1848 No. 79, Idem, 80 pag. 331.

⁵⁾ **Iranyi et Chassin** II. 109

⁶⁾ **Iranyi et Chassin** II 110 exagerează numărul prinzilor, spunînd că în 4 Octombrie au fost prinși 1800 de oameni și la 7 Oct. 7500 de oameni.

ajutoare, când se întâmplă revoluțiunea despre care am vorbit; în care cade victimă chiar ministrul ¹⁾.

După această întâmplare împăratul fuge din capitală la Olmütz lăsînd să se publice manifestul său cu data de 3 Octombrie ²⁾.

În acest moment se esplică mergerea lui Ielacici spre Viena care căzuse în mâinele rebelilor. Dar chestiunea este că a pornit spre capitală cu ceva mai înainte și că ministrul crezuse necesar să-î trimită ajutor; prin umare, situațiunea lui nu era fericită.

Odată cu Ielacici vine și prințul Windischgraetz să supună capitala cu corpul său de armată.

În același timp consiliul de războiu al Ungurilor delibera asupra părerei lui Kossuth de a merge să dea mâna cu răsculații din Viena și rezultatul a fost că au plecat spre acest oraș dar au fost întâlniți la Schwechat și bătuiți de către prințul Windischgraetz ³⁾.

Acest general fu numit în 16 Octombrie comandant general al forțelor imperiale și însărcinat să supună pe Ungurii ⁴⁾. El izbutește să ia Viena la 1 Noembrie ⁵⁾.

¹⁾ Vezi capitolul relativ.

²⁾ Despre care am vorbit. Vezi capitolul respectiv.

³⁾ Despre această învingere **Iranyi** et **Chassin** spun atât: „Le 30 Oct. elle [l'armée hongroise] *livra bataille* près de Sewechât, en vue de Vienne.“ (No. 132. Nu pomeneste nimic despre rezultatul luptei; aceasta pentru că Ungurii au rămas bătuiți. Dacă ar fi fost învingători, ar fi scris cel puțin o jumătate de pagină. Vezi **Balleydier**: *Guerre de Hongrie* pag. 1.

⁴⁾ „Printr'un ordin suveran din 16 Octombrie 1848 prințul Windischgraetz, numit feldmareșal și general șef al tuturor forțelor militare ale monarchiei, afară de cele din Lombardia de sub ordinele mareșalului Radetzky, comanda trupele destinate a potoli insurecțiunea maghiară“: Ball. op. cit. pag. 2 Vezi și **Iranyi** et **Cassin** op. cit. II 128.

⁵⁾ **Iranyi** et **Cassin** II 133. P. Cernătescu. Istoria contemporană. Buc 1871 pag. 164—165 Vezi documentele publ. în *Gazeta de Trans.* 1891 scrisoarea lui Bălășănescu către Iancu No 121.

„Înainte de începerea luptelor el voi să încerce un mijloc de împăcare. De aceea dete o proclamațiune către generali și ofițerii care părăsise rîndurile ca să le aducă a-minte jurămîntul către steag“¹⁾

Văzînd că împăcare nu se poate face, generalul comandant se hotărî să înceapă lupta și mută reședința generală de la Schoenbrunn la Fischament²⁾.

Dar nu voi să profite de victoriile sale și nu încep lupta ofensivă de cît la 15 Decembre³⁾, după ce mută din nou cartierul general al armatei la Petronell⁴⁾.

Toți comandanții de corpuri aveau poruncă să destitue autoritățile ungurești din orașe și să le înlocuiască cu persoane vrednice de încredere.⁵⁾

În timpul cînd principele sta în așteptare, Ungurii căuta să profite de acest răgaz și să se organizeze.⁶⁾

În locul lui Moga fu numit comandant general al armatei Ungurești Arthur Görgey.⁷⁾

Armata pusă sub conducerea lui era alcătuită în parte din regimentele ungurești regulate și din streini fugiți din țările lor, mai ales din Polonia. Apoi era garda națională care la început—precum am văzut—se alcătua din voluntari înrolați pe un termen scurt, dar mai tîrziu celor ce voiau să intre li se cerea să slujească pînă la finele războiului civil.⁸⁾

Geörgey își stabilise cartierul general la Presburg⁹⁾ și

1) **Balleydier**. Guerre de Hongrie pag. 9. Apoi adaogă :

Această proclamație e un apendice la proclamația împărătească de la Olmütz și nici ea n'a izbutit să înlătore uneltirile maghiare.

2) **Balleydier** op. cit. ed. I. pag. 9

3) **Balleydier** op. cit. ed. 53 pag. **Iranyi** et **Chassin** op. cit. II. 137.

4) **Ball.** op. cit. I. 10. Planul general de luptă vezi-l la **Balleydier** Histoire de la guerre de Hongrie pag. 18-19.

5) **Balleydier** idem.

6) **Iranyi** et **Chassin** op. cit. II. 137.

7) **Iranyi** et **Chassin** op. cit. II. 138.

8) Vezi pentru detalii **Iranyi** et **Chassin** II 146-148.

9) **Iranyi** et **Chassin**. II 196

așteptînd pe Austriaci să înceapă atacul, nu știa ce să crează; socotea une ori că prințul Windischgraetz nu are de gînd să deschiză o campanie de iarnă. ¹⁾ Dar de odată, la 16 Decembre, primul corp de armată trecu hotarul prin mai multe puncte ²⁾; iar cel d'al doilea porni în ziua următoare asupra Presburgului (Pojon), fosta reședință a dietei ungurești. ³⁾ Așa dar primul pas fu făcut.

*
* *

Indată ce armata austriacă se arată la porțile cetății, locuitorii din Pojon se declarară gata de supunere și garnizona era prea slabă ca să poată rezista. Ast fel în ziua următoare (18 Decembre s. n) orașul căzu în mîinile Austriacilor. ⁴⁾

În timpul acesta banul Ielacici, după o luptă sîngeroasă, ocupă orașele Altenburg și Wieselburg iar aripa stîngă a oștirii comandată de feld-mareșalul Simunic repoartă cîte va victorii asupra Ungurilor ⁵⁾.

Ungurii, învinși de Ielacici, se retrag la Raab (Györ), oraș foarte bine întărit și cu o însemnată pozițiune strategică. Pe acesta voia să puie mîna mareșalul și hotări să prinească asupra-i ⁶⁾.

Görgey părăsește cetatea, fără măcar să încerce o apărare și așa Windischgraetz își îndeplinește dorința fără nici-o greutate ⁷⁾. Pe cînd Görgey se retrăgea, fu atacat de o brigadă de cavalerie austriacă și toată partea din urmă a corpului său prăpădită ⁸⁾.

¹⁾ **Iranyi et Chassin** II. 197.

²⁾ **Iranyi et Chassin** II 197, **Balleydier** op. cit. 14

³⁾ **Balleydier** idem. 15

⁴⁾ **Balleydier** idem. 15.

⁵⁾ **Balleydier** idem. 17

⁶⁾ Vezi planul de bătăie în **Balleydier** op. cit. 18-19.

⁷⁾ **Balleydier** op. cit. 20-21 **Iranyi et Chassin** II 199.

⁸⁾ **Balleydier** 21. **Iranyi et Chassin** II 199.

Perczel, ridicat acum la gradul de general, primi ordin să plece în ajutorul lui Görgey. Acesta se retrăgea spre capitala Ungariei și în drum n'a fost chip să se întâlnească cu generalul Perczel, pe care-l întâlnește la Moor și-l bătău¹⁾.

În urma acestor împrejurări o parte a armatei austriace se îndreptă spre Buda-Pesta, iar în noaptea de 31 Decembrie 1848 spre 1 Ianuarie 1849 membrii guvernului revoluționar, văzând succesele Austriacilor, fugiră din Pesta²⁾ și se duseră la Debreczin, unde Kossuth adresă locuitorilor o proclamație, spunând că a venit să stabilească acolo guvernul libertății maghiare³⁾.

La 5 Ianuarie capitala căzu în mâna Austriacilor⁴⁾ și prințul de Windischgraetz dădu o proclamațiune, în care invită pe Unguri la supunere și la reintrarea sub puterea legilor imperiale.

* * *

În timpul acestor lupte comitele Teleki, care se afla la Paris, publică în luna lui Decembre un manifest în numele guvernului unguresc adresat popoarelor civilizate ale Europei⁵⁾.

Se cade să insistăm asupra acestei publicațiuni, fiind că ea ne arată cum Ungurii isbutiră să capete simpatia statelor apusene, exploatând în folosul lor iubirea acestora pentru libertate și dându-se ei de soldați ai unei idei mari pe cînd pe naționalitățile ce locuiau împreună cu dînșii le consideraū niște instrumente ale tiraniei.

⁴⁾ Balleydier 23---25 Irany et Chassin II 201.—*Albina Românească* din 1849 Iași No 1. pag. 4.

⁵⁾ Balleydier op. cit. 29. Vezi *Albina Românească* No. 7 din 1849 cu proclamația dată de Kossuth înainte de a pleca din Pesta.

⁶⁾ Balleydier op. cit. 31. Vezi aci și textul acestei proclamațiuni.

⁷⁾ **Barit** op. cit. II 396.—*Albina Românească* din 1849 No. 5.

⁸⁾ La Hongrie aux Peuples civilisés. Manifeste de comte Teleki. Décembre 1848 Paris

Ca să sprijine ideea unui minister unguresc separat, manifestul argumentează ast fel :

„..... cum să pretinzi ca un minister austriac, eșit din majoritatea unei adunări **in care nu se află nici un Ungur, să aibă dreptul a se amesteca în afacerile Ungariei?**“ ¹⁾

Dar aceleași cuvinte ar fi putut să fie adresate și de către Romîni Ungurilor : *cum voiți ca un minister eșit dintr'o cameră în care Romîni nu sînt reprezentați să conducă afacerile Romînilor ?*

Am văzut în cursul evenimentelor că nobilimea ungurească a fost cât se poate de crudă și de refractară la ideile nouă. Manifestul însă spune că această nobilime a renunțat îndată la privilegiile sale și a dat pămînturi țăranilor. ²⁾

Se înțelege că streinii cari nu cunoșteau de loc starea lucrurilor din împărăția austriacă, auzind de această purtare a nobilimei, auzind că în Ungaria s'a și lătit dreptul de vot pînă a ajunge un sufragiū universal ³⁾ vor fi zis : iată un popor nobil, un popor care merită să fie ajutat !

„Reformele îndeplinite de ultima dietă din Presburg, zice manifestul, **au stabilit în Ungaria libertatea și egalitatea. De bunurile publice s'a putut împărtași oricare cetățian fără deosebire de rasă sau de religione.**...“ ⁴⁾

Dar nu spun și aceea că această *neosebire* de rasă însemnează că ei nu vor să deosebească rasele existente și

¹⁾ La Hongrie aux peuples civilisés pag. 8.

²⁾ La noblesse ne crut pas accomplir tous ses devoirs en anéantissant seulement les droits dont elle jouissait : elle contentit encore à se dépouiller de son bien, à concéder gratuitement aux paysans les terres qu'ils avaient reçues d'elle comme tananciers.

La Hongrie etc. pag. 8-9

³⁾ Manifestul zice la pag. 9 :

„Le mode d'élection usité en Hongrie n'est pas précisément le suffrage universel mais y équivant.“

Și în alt loc [pag. 43] :

„In urma stabilirei unui *sufragiū aproape universal.*..

⁴⁾ Manifestul citat pag. 43.

că acestea au dreptul să se împărtășască de bunurile publice întru cât nu vor mai fi rase și se vor face Unguri.

Lista neadevărurilor ce aflăm aci se poate lungi mult. Să amintim și afirmarea că *împăratul a ținut trupele streine în Ungaria și pe cele ungurești în Austria.* ¹⁾ Noi am văzut în cursul expunerii evenimentelor de până aci, că adevărul e tocmai contrariu, că *împăratul a primit propunerea lui Bathyani de a trimite trupele ungurești în țară înapoi.* Lucrul acesta am văzut că l mărturisește și ungurul Iranyi în cartea sa (scrisă cu Chassin, citată des de noi) și noi l-am mai amintit și cu altă ocaziune, observând că această faptă este o greșeală mare a împăratului care și-a dat sieși o lovitură în loc s'o dea rebelilor. ²⁾

Ridicarea naționalităților apăsate atitea veacuri de către Unguri și desnădăjduite cînd ved că și acum în momentele în cari se proclamă libertatea și egalitatea lor li se pregătește o nouă robie, această ridicare atât de naturală e descrisă de manifest ca rezultat al unor intrigi. ³⁾

Și după asemenea afirmațiuni Teleki începe să se plîngă:

„*Ce popor trădat amenințat, atacat, a arătat vre-odată mai multă răbdare, un mai mare respect pentru niște legi pe cari suveranul le viola pe față?*“ ⁴⁾

Și în fine trec la laude, căutînd să dea mișcării un ca-

¹⁾ „Osindit să stea în nelucrare pe când populațiunii întregi erau exterminate, guvernul unguresc dobindea incredințarea că *ministerul austriac ține în streinătate trupele naționale și lasă Ungaria sub protecțiunea trupelor streine, din pricină că e înțeles cu inimizii.*“

Manifestul citat 21—22.

²⁾ Vezi și Balleydier Guerre de Hongrie cap. I.

³⁾ Guvernul austriac a căutat să domnească țara răspîndind desbinarea... A încercat să pue față în față pe Maghiari cu ne-Maghiari și, mulțumită influenței de care dispune a putut să ridice contra Ungariei populațiunea citorva districte militare, cari au isbutit la rîndul ei să împingă pe locuitorii provinciilor la insurecțiunii parțiale.“

Manifestul citat.

⁴⁾ Manifestul citat p. 41.

racter cu totul altul de cît a cea pe care l-a avut în realitate.

„Crima noastră este că am înălțat în orientul Europei stindardul libertății și al progresului...”

„Invingători, misiunea noastră va fi în viitor să apărăm ca antegardă civilizațiunea și principiile pentru cari am luptat...”

„Simțim că pentru o parte a lumii suntem soldații libertății și că tot ce e mare, nobil și generos trebuie să lupte alături cu noi...” ¹⁾

Cu asemenea vorbe și-a asigurat multe simpatii în apus, pe cînd Romîni, cari luptau în adevăr pentru libertate și egalitate, erau neștiuți de nimeni, sau socotiți ca unelte ale împăratului în contra liberalismului maghiar.

Dar să vedem ce făceau Romîni din Transilvania în acest timp.

* * *

Dupe adunarea Săcuilor în Agyagfalva, ei fură împărțiți în trei și o parte plecâ spre Blaj.

După ce prădară satele pe unde trecură, răspîndind focul și groaza în drumul lor ²⁾, meraseră înainte, dar norocul nu le sluji, căci locuitorii satului Bogaciu cerură ajutor maiorului Kleiser, care se afla la Mediaș cu un batalion de Romîni. Acesta venind cu oaste, isbuti în mai puțin de două ceasuri să bată pe Săcu și să le ia cai, arme, steaguri și proviziuni. Ast-fel Blajul fu scăpat de atacul ce i se pregătea ³⁾.

Generalul Gedeon plecâ și el din districtul Făgărașului spre Oșorhei (Tîrgul Mureșului), unde era stabilită o altă parte a oștirea săcuști. El avea 2000 soldați regulați, 300 de călăreți și 400 de Sași din garda națională. Afară de a-

¹⁾ Vezi și Balleydier, Guerre de Hongrie p. 121—122.

²⁾ Bariț op. cit. II 319.

³⁾ Bariț op. cit. II 320.

ceștia se afla și Romîni ca trupe auxiliare, conduși de locotenentul David Ursu ¹⁾.

La 4 Noembrie generalul Gedeon se afla în fața orașului ²⁾.

Ofițerii Săcuilor ținură consiliu militar sub președința colonelului Zsombori și hotărîră să iasă la luptă. A doua zi ambele armate se afla față în față ³⁾ Gedeon le trimise vorba să declare că se supun împăratului, dar ei răspunseră că nu voesc să facă aceasta ⁴⁾.

Atunci generalul ordonă unei baterii să înceapă focul. Peste cite-va minute, pe cînd Romîni se așteptau ca adversarii să intre în foc, de odată văd cu mirare că rîndurile încep să se strice și Săcuii o iau la fugă înapoi, cu toate comandele ofițerilor cari voiau să'i oprească ⁵⁾.

Nu vom discuta aci cauza unei fapte atît de ciudate, pe care scriitorii unguri o esplică zicînd că soldații erau nebicinuți cu lupta și atunci auziau întîiu bubuitul tunului ⁶⁾. Adevărul e că așa s'a întîmplat; vitejia mult lăudată a Ungurilor s'a arătat dintru întîiu printr'o fugă. Se înțelege că acest lucru a profitat trupelor romînești, le a înălțat moralul, le a dat curagiu și mai mare; dar comandantul n'a știut să tragă folosul ce eșia natural de aci și n'a urmărit de fel pe Săcu, comițînd ast fel o eroare gravă, căci o victorie dobîndită în asemenea condițiuni nu se poate socoti

¹⁾ **Bariț** op. cit. 320 Lupta de la Tîrgul Mureșului e amintită și de Balleydier, Guerre de Hongrie. 38.

²⁾ **Bariț** op. cit. 320. Vezi și Istoria reg. II de G. Bariț Anal. Acad. VII p. 192.

³⁾ Vezi dispoziția oștilor la Bariț 318.

⁴⁾ **Bariț** op. cit. 322

⁵⁾ **Bariț** op. cit. 322. Iranyi et Cbassin (II 156) denaturează lucrurile și vor să ascunză adevărul, spunînd nu că soldații au fugit, ci că colonelul comandant *n'a vrut* [!] să meargă la luptă: „A l'heure de venir aux mais avec les Assallantz, Zsombori se refuse a commander contre les troup impériales.“ Și autorii nu întrebă de ce acest lucru?

⁶⁾ Vezi **Bariț** 222, apoi 323—325.

ca atare pînă cînd nu vei lovi pe inimic și-l vei pune în stare de a nu mai continua lupta. Altmintrelea, dacă'l lași întreg, n'ai făcut în realitate nimic. Gedeon n'a procedat astfel, ci s'a ocupat de oraș. Trimise un batalion ca să se stabilească acolo ca garnizonă și numi comandant al lui pe maiorul Clococeanu. Orășenii nu făcură nici cea mai mică împotrivire 1).

* * *

Nu trecu mult și se simți efectele greșelii comise de a nu urmări pe Săcuî.

Gedeon se duse la Sibiu ca să ia instrucțiuni pentru pacificarea ținuturilor Săcuești, lăsînd în locu-î pe generalul Kalliani să comande corpul care operase acolo și trimițînd pe căpitanul Heydte în contra orașului săcuesc Odorhei 2) Tot cu acest scop plecase și căpitanul Steinburg, dar el o păți cât de bună cu Sașii săi, căci acestia—recruți nedepriși—îndată ce se văzură în fața Săcuilor dupe ce tratativele de împăcare nu isbutiră, în loc să înceapă lupta, o luară la fugă, lăsînd pe comandantul lor singur sigurel 3).

Afînd despre această întîmplare de la satul Bikafalva căpitanul Heydte, care avusese să lovească în cale câte-va cete de husari Koșuthini 4), porni repede încă cu două companii luate din regimentul de la Sighișoara, spre Odorheiu dar îi eși înainte o deputațiune din oraș spunînd că atacul de la Bikafalva a fost o greșeală a tinerilor înflăcărați, dar orașul e gata a se supune legilor imperiale 5)

La 9 Noembrie baronul Heydte coprinse Odorheiu și dezarmă pe Săcuî 6)

1) **Barit** op. cit. 323—Treî raporturi... etc. Raportul lui Axente Sever pag. 34 Balleydier. Guerre de Hongrie pag. 34.

2) **Barit** op. cit. 328.

3) **Barit** 330.

4) **Barit** 329.

5) **Barit** 331.

6) **Barit** op. cit II 331.

În timpul acesta în ținutul Trei-Scaune se făceau mari pregătiri și aci era centrul insurecțiunii maghiare. Ca să alibă liniște comitetul săcuesc trimise o delegațiune la Brașov care să prezinte autorităților de acolo un memoriu și să se ducă cu el la Sibiu la guvernul central. Garnizona din Brașov a oprit pe delegați și memoriul l'a trimis la Sibiu. Pe urmă și delegați au fost lăsați liberi să se întoarcă acasă. Cu asemenea uneltiri ¹⁾, ei câștigă vreme ca să poată pe de o parte primi știri din Buda Pesta pe de alta să se înarmeze ²⁾.

Austriacii nu știaă nimic despre aceste pregătiri și cînd se treziră cu ele gata se hotărîră să pedepsească pe săcu ³⁾, și chiar trimise Gedeon pe colonelul Stutterheim contra lor ⁴⁾. Dar de abea se începuse expedițiunea și comitetul revoluționar săcuesc trimite o adresă lui Gedeon, spunînd că aderă la proclamațiunea lui Puchner. Trupele austriace se liniștesc; dar tocmai atunci un batalion de săcu atacă Feldioara, o pradă, îi dau foc și se retrag așa de repede în cît colonelul Stutterheim nu-î poate ajunge cu cavaleria sa ⁵⁾.

Căpitanul Heydte prădă cîte-va sate ale săcuilor, dar ei nu se speriară nici de cum de aceasta și hotărîră să atace Brașovul, hotărîre luată după lungi discuțiuni între comitetul revoluționar și colonelul Zsombori ⁶⁾.

Locuitorii aceastui oraș erau cuprinșii de cea mai mare spaimă și cînd auziră că săcu ⁷⁾ au trecut Oltul se și găteau de moarte, iar cari puteau fugeau în Muntenia. Dar norocul a slujit Brașovului, căci căpitanul Heydte a năvălit în Trei Scaune și la auzul acestei vești trupele Săcuilor se întoarseră înapoi.

*
* *

1) **Barit** op. cit. II 332.

2) **Barit** 333—334.

3) **Barit** 336.

4) **Barit** 337.

5) **Barit** 338.

6) **Barit** op. cit. 339.

7) **Barit** op. cit. 340.

Dar nu asupra acestei părți era îndreptată atențiunea lui Puchner și a generalului Gedeon Eî voia să ocupe Clujul.

Generalul Kalliani primi ordin să se coboare de la Oșorhei în jos pe Mureș și să se unească cu trupa colonelului Urban spre a merge către Cluj. Tot cu acest scop fură cheamate gloatele de popor romînesc ale prefectilor Iancu și Axente, cari fură puși sub comanda căpitanului Gratzke 1).

Iancu primind ordinul, trecu pe la Ajud, pe la Vințul de sus și pe la Turda unde se întîlni cu armata comandată de generalul Gedeon 2). În raportul său marele patriot vorbește de acuzațiunile ce s'au adus Romînilor relativ la trecerea lor prin aceste locuri și declară că toate sînt calomnii, că Romîniî s'au purtat așa de bine în cit au căpătat chiar încrederea locuitorilor maghiari din acele părți 3).

Primind dar ajutoare și știindu-se încă rezemat pe trupa generalului Wardener care trebuia să l ajungă, colonelul Urban înaintă la 7 Noembrie spre Cluj 4).

Prima lovitură cu ungurii se dete la Dej și orașul fu ocupat de către armata lui Urban împreună cu Wardener care-l ajunsese acolo. 5).

Tot în ziua aceasta armata imperială ocupă orașul Gherla 6).

Plecînd de aci colonelul Urban în recunoaștere spre Cluj, întîlni la un sat apropiat o trupă de Unguri pe care o bătă și o puse pe fugă. Această trupă, reîmputernicindu-se, îi mai eși odată înainte la alt sat, dar și acum fu învinsă. 7).

În Cluj se și răspîndise faima că vine Urban. Ceî mai mulți locuitori, cuprinși de spaimă, se gătea să fugă sau

1) **Bariț** op. cit 553. Vezi „Fragmente istorice“ de I. Ciurileanu fost tribun, care a luat și el parte cu trupa sa la atacul Clujului). pag 17-21

2) Trei raportori etc. Raportul lui Avram Iancu p. 8.

3) Trei rap Rap lui Avram Iancu 9.

4) **Bariț** op. cit. 356 **Iranyi et Chassin** II 163.

5) **Bariț** 358 **Balleydier** op. cit. 38.

6) La 10 Noembre **Bariț**. 359. Vezi documentele publicate în *Gazeta Transilvaniei* din 1891 No. 120.

7) **Iranyi et Chassin** II 164.

căuta mijlocul de a declara că se supun. În adevăr Wardener dăduse ordin ca armata să înainteze spre Cluj. La 16 Noembrie seara Urban ajunsese aproape de oraș și maiorul Daun, cu un batalion, se repezi prin întunecul nopții spre o parte de unde auzise împușcături și fugări trupa ungurească pusă acolo spre apărarea unui pod.

Retrăgându-se în cetate, ea mări spaima locuitorilor ¹⁾. Consiliul de război și consiliul municipal ținură ședință toată noaptea și hotărîră ca a doua zi să trimeată o delegație la Wardener. Mulțimea fanatică nu s'a învoit cu aceasta și a tras chiar focuri în primar, care eșise în balcon să le comunice hotărîrea. Dar lucrul nu s'a schimbat întru nimic. A doua zi comitele Miko și primarul Grois plecară din oraș ca să se înțeleagă cu Wardener în privința capitulării. ²⁾.

Capitularea se făcu în aceste condițiuni:

1. Garda națională să depue armele;
2. Învingătorii nu se vor amesteca în administrațiunea civilă a cetății;
3. Să se libereze toți cei închiși pentru motivul că țin cu partida austriacă;
4. Soldații vor fi opriți de la prăzi ³⁾.

Pe lângă aceasta, dupe ordinul lui Puchner, s'a impus orașului și o dare de 200,000 fiorini.

Intrarea în Cluj a învingătorilor s'a făcut la 18 Noembrie. ⁴⁾.

Generalul Wardener a tractat pe supuși cu multă blîndețe, ba chiar cu prea multă blîndețe; dezarmarea a fost numai iluzorie, căci îndată ce eșiră—mai tîrziu—trupele austriace din Cluj eșiră ca din pămînt soldați armați. ⁵⁾.

¹⁾ **Bariț.** 361 *Iranyl et Chassin* II 164.

²⁾ **Bariț** 362

³⁾ **Bariț.** 362 - 363.

⁴⁾ Vezi și **Balleydier** opera citată pag. 35. *Iranyl et Chassin* II 164 pun data de 17. Vezi **Balleydier** op cit. 39

⁵⁾ **Bariț** op. cit 364

Pină la 18 Decembre trupele austriace steteră în regiunea aceasta aproape în neactivitate. 1).

*
* *

Am văzut că orașul Dej fusese ocupat de Austriaci și cînd s'a pornit atacul contra Clujului s'a chemat și armata de acolo, lăsîndu se comanda garnizoanei colonelului Formacher. El află că o trupă de Unguri condusă de comitele Al. Teleki și de Nicolae Katona vine spre Dej. Indată la 16 trimete știrea generalului Wardener despre aceasta, căci el însuși nu putea rezista, avînd prea puțini soldați. 2) Wardener se afla tocmai ocupat cu atacul capitalei; de aceea Formacher a fost nevoit să se retragă la Gherla și orașul fu coprins de insurgenți. Dupe ocuparea Clujului Urban plecă spre Dej 3) și după o luptă scurtă îl supuse, și pe insurgenți îi luă în goană 4). În această goană avea de gînd să meargă să atace Baia Mare, dar primi ordin să se întoarcă la Ciuj și să se stabilească acolo ca să-l apere, căci insurgenții se găteau să-l atace din mai multe părți 5).

În aceste împrejurări, văzînd Urban că generalul său se arată foarte slab și că merge pînă acolo în cît nu silește pe locuitori măcar să procure cele necesare soldaților, ci trece cu vedere toate cruzimile comise de Unguri, se hotărî să facă un pas mare și dete în numele său o proclamațiune către locuitorii țării. 4).

1) **Barîț** 365. Vezi și trei raporturi etc.. „După ce loc. col. Urban a ocupat Ciujul, noi toți ne am împreunat și am primit ordin ca să demitem pe poporul, ceea ce s'a și întimplat. „[Raportul lui Axente pag. 34].

2) Istoria reg. II romîn Anal. Acad. VII 192 de **G Barîț**.

3) **Barîț** op cit 366. Ciurileanu, Fragm. cit. 21.

4) **Iranyi** et **Chassin** II 163 Amintiri istorice de I. Ciurileanu pag. 21—25.

5) **Barîț** 367. Vezi și Ist. Reg. II romîn de **G. Barîț** în Anal. Acad. VII 193. Vezi și *Moniteur Universel* No. 5 din 1849 pag. 40.

6) Publicată la **Barîț** op. cit. 368—369.

Iată declarațiunile lui în această proclamațiune.

1. *Orî care primar nu mă va înștiința despre adunarea saü apropierea trupelor rebele, va fi împuşcat.*

2. *Orî ce comună prin care trec ei să scoată steag alb saü negru-galben.*

3. *Locuitorii fie cărei comune trebuie să depue armele, căci cel ce va face în contra va fi împuşcat, iar casele în cari se vor afla arme vor fi ruinate.*

4. *Pentru fie care român spînzurat saü omorît altcum din cauza că a rămas credincios împăratului,—vor fi spînzurați cîte doi maghiari.*

Romînilor le spune să nu facă rău nici unuia prins în luptă și cu atît mai puțin să-l omoare.

Și închee zicînd :

„Siguranță persoanei și proprietății, apărare vrășmaşului nearmat, însă moarte rebelilor!“

Proclamațiunea aceasta e foarte importantă. Ea arată că Urban era om de acțiune și care știa să ia hotărîri energice cînd era vorba de situațiunii cari cereau asemenea soluțiunii. Asprimea cu care vorbește e foarte justificată, căci el nu provoacă, el pedepsește.

Dar ce putea să facă Urban, orî cît de energetic ar fi fost, cînd avea alți mai mari, pe cari trebuia să-i asculte? Nu putea să comită indisciplina de a părăsi rîndurile și a lucra după capul său; căuta însă să convingă pe Wardener că neapărat e nevoie să proceadă cu tărie și cu forțe unite să lovească șarpele orî pe unde își înalță capul, dar să-l lovească așa ca să nu se mai poată scula. În zadar. Pe lîngă că nu se putea înțelege cu Wardener, vine ordin de la Puchner să se trimeată generalul Schurter în apărarea Braşovului. ¹⁾ Va să zică iar fracțiunări ale unei armate care întreagă și tot nu era îndestulătoare. Și încă prin aceste fracțiunări scăpaü aproape din mîna Clujul, cheia Transilvaniei nordapusene.

* * *

¹⁾ Bariț op. cit. 371

Dacă însă vedea Puchner atât de rău situațiunea, crezînd că țara e pacificată și numai în răsărit, la Săcuî, e trebuință de măsuri urgente? D. Bariț esplică aceasta ¹⁾ prin situațiunea în care se aflaî cei din Sibiū. Ori ce fel de comunicație era întreruptă și cei din Sibiū nu știaî de loc cum este situația. Puchner socotea că nu mai are trebuință de Romîni ²⁾ și numai cînd află despre manifestul împăratului și despre proclamațiunea prințului de Windischgraetz, văzu că lucrurile nu staî cum își închipuia el și Romîniî sunt încă necesari. ³⁾

De aceea dete poruncă să se continue cu adunarea Romînilor și pe cit va fi cu putință să li se dea arme din magaziile statului.

În aceste momente grele se aude că guvernul revoluționar unguresc a numit general pe Iosef Bem și l'a însărcinat cu comanda trupelor din Transilvania. ⁴⁾

¹⁾ Bariț op. cit. 373.

²⁾ Bariț 375.

³⁾ Bariț 376.

⁴⁾ Bariț 372.

CAPITOLUL XI

ABDICAREA ÎMPĂRATULUI, VENIREA LUI BEM ȘI RĂSBOIUL PÎNĂ

LA FINELE ANULUI 1848

Caracterul împăratului Ferdinand.—Purtarea lui față cu Ungurii și față cu Romîni. Demisiunea. Manifestul de abdicare.—Manifestul lui Frantz Iosef.—Ce impresiune a produs Romînilor venirea lui Frantz Iosef?—Afitudinea Ungurilor.—Cine era Bem?—Bem comandant în Transilvania—Generalul Wardener se pregătește.—Wardener și Urban bătuti.—Cetele romine.—Greșelile lui Wardener.

În ziua de 13 Decembrie 1848 o știre gravă veni coman-dei generale din Sibiu: împăratul Ferdinand abdicase.

Cum se întîmplase aceasta?

Din cît am putut noi să judecăm caracterul lui Ferdi-nand, am văzut că era un om cu desăvîrșire lipsit de e-nergie, un om care se încovoia ca trestia dupe cum bate vîntul și cînd lîngă dînsul se afla ministri d'ai Ungurilor era amicul, supusul acestei națiunii, gata să-i îndeplinească orî ce vrea, iar cînd oamenii săi din palat puteau să vor-bească cu dînsul în liniște după plecarea celor l'alți, atunci împăratul devenea vrășmașul Ungurilor și gata a porni cu oaste contra lor. Cu un asemenea caracter, cu asemenea purtare, Ferdinand era un adevărat pericol pentru Stat. Sub o presiune cît de mică era în stare să comiță greșeli enor-me. Cînd Ungurii se revoltă și cer să li se dea lor absolu-ta stăpînire asupra celor l'alte naționalități din partea ră-săriteană a monarchiei, am văzut că împăratul Ferdinand —neputînd să pipăe pulsul politic, acordă minister separat unguresc și chiar minister de război și peste puțin regi-mentele ungurești primesc ordin să se întoarcă în țară; cu alte cuvinte tendința separatistă maghiară e încuragiată de împărat al căruia cel mai mare interes era tocmai uni-tatea statului.

Slăbiciunea lui se dovedește în primul rînd față de Un-guri, în al duoilea rînd față de Ielacici. Oare pentru intere-

sul monarhiei a sprijinit el pe capul croaților? Nici decum, căci dacă ar fi priceput acest interes, ar fi putut zice în orî ce moment: acesta luptînd pentru o cauză dreaptă a lui, luptă și pentru mine. Dar n'a fost astfel; pentru că imediat ce Ungurii, prin ministerul lor, îi cer să destitue pe banul Croației. Ferdinand îl destitue. Iar cînd acesta se prezintă la împărat ca reprezentant al unei întregi provincii care avea o deplină încredere într'însul, Ferdinand îl întărește din nou în funcție și-l — numește general al armatei austriace.

Numai grație unui împărat care era în stare să producă asemenea încurcături, avem ocaziunea să vedem acest curios spectacol: ca locuitorii unei provincii să se lupte cu locuitorii altei provincii și împăratul să fie în același timp și prietenul și dușmanul unora și altora.

Cînd Ungurii au omorît pe Lamberg și prin aceasta au declarat fățiș războiul împăratului, Romîni s'au arătat gata să iasă la luptă și să apere pe împărat și au cerut comandantului general Puchner să le dea arme pentru batalioanele ce se recrutau pe toată ziua *în numele împăratului, în numele libertății și al egalității*. Și care este răsplata unei asemenea atitudini?

Dupe cum împăratul zisese delegațiunei romîne: voiî sarcina pe ministerul unguresc să vă satisfacă cererile, — un răspuns cam de același soiî dă și Puchner cînd spuse comitetului național romîn: opriți pe soldații voștri de a mai face cruzimî, pentru că altmintrelea voiî întoarce jumătate din oștile mele în contra voastră. ¹⁾ Dar aceste cruzimî erau rezultatul cruzimelor ungurești și generalii romîni în toate proclamațiunile lor ziceau: nu uitați că și inimicii voștri sunt oameni tot ca voi!

Oare marea dragoste de oameni îndemna pe Puchner să se poarte ast fel?

Nu! pentru că înainte de a se începe ostilitățile cu cea mai mare ușurință pusese oștile sale la dispoziția nobililor

¹⁾ Bariț ep. cit. II.

unguri ca să lovească pe Romîni și nu e nici decum strein de măcelurile comise în atîtea sate romînești.

De ce atunci face asemenea lucruri?

Pentru că era un adevărat reprezentant al împăratului, și nu pricepea situațiunea politică nici la început, cum n'a priceput'o nici mai tîrziu cînd credea că Transilvania e pacificată și purta armata de colo pînă colo, dupe cum îi trăsnea prin cap în cabinetul său, unde sta bolnav de reumatism.

Așa împărat a fost Ferdinand, așa a fost administrația sa în Transilvania.

* * *

Care era situațiunea lui Ferdinand cînd luptele între insurgenți și armata imperială începură să se desfășure cu toată puterea?

Pînă cînd evenimentele se mărginiră la frămîntări, era bună atitudinea lui cea în doi perî; dar din momentul în care războiul era declarat, se cerea acțiune, se cerea putere. Ferdinand nu avea de fel aceste calități. Trebuia deci să se gîndească la un mijloc a eși din încurcătură și simțindu și umerii prea slabi pentru sarcina cari îi apăsa, hotărî să se scoboare după tron.

S'a emis deosebite păreri asupra cauzelor cari l'a în demnat la asemenea act. S'a zis de către cei favoritori lui că „făcuse toate concesiunile Ungurilor, sacrificîndu-le chiar „drepturile celor l'alte națiuni din imperiū” și nu a putut să-și calce „promisiunile și jurămintele.“¹⁾

A presupune acest fapt drept cauză a demisiunei împăratului este o eroare, din două motive: a) pentru că el nu era un om care să meargă așa departe cu scrupulele și tot ce acordase Ungurilor nu acordase din convingerea că așa se cade să facă, ci fiind-că n'a putut să reziste presi-

¹⁾ Vezi și **P. I. Cernatescu**. *Istoria Contemporană* pag 165. **Iranyi** et. **Chassin** II 187.

unilor; b) pentru că rupura cu Ungurii se făcuse prin disolvarea dietei și prin numirea lui Ielacii comandant al trupelor din Ungaria.

Adevărata cauză este cea pe care am spus-o: că nu era în stare să mai ție sceptrul în fața evenimentelor cari se desfășurau a).

Dar situațiunea era grea și din altă pricină. Moștenitorul tronului, fratele lui Ferdinand, numit Francisc Carol, nu voia nici de cum să primească coroana și din această pricină abdicarea a mai întârziat citva timp pînă la 2 Decembrie s. n.

În vremea aceasta lucrurile s'a'u hotărît așa ca fiul moștenitorului, archiducele Francisc-Iosef, să ia tronul ¹⁾.

Și ast-fel apare la data susmenționată manifestul de abdicare iscălit de împăratul Ferdinand, de moștenitorul Francisc Carol și de primul ministru Schwarzenberg ²⁾.

Acî împăratul spune că față cu mișcarea contrară legii care s'a stîrnit de citva vreme și a aprins războiul civil, „o mulțime nemăsurată din popoarele noastre a rămas neclătită în credința cu care s'a stiut datoare către monarch. Din toate părțile împărăției noastre am avut dovezi cari în mijlocul celor mai aspre cercări ne a îndulcit inima cea mîhnită“.

Cu toate acestea, adaugă împăratul, „*grămădirea întîmplărilor și trebuința obștește recunoscută și neînlăturată de o schimbare în formele statului nostru* — pe cari le am întîmpinat în luna luna lui Martie anul curgător și căroră le am deschis calea, — *ne a întărit în convingerea că spre înaintarea acestui lucru mare și spre aducerea lui la săvîrșire fericită e trebuință de puteri mai tinere*“.

Și închee:

„Noi, așa dară, dupe o judicată matură și pătrunși de tre-

a) Vezi și **Iranyi** et **Chassin** II 187.

¹⁾ **Bariț** op. cit 381.

²⁾ **Memorialul Șaguna** I 212—216 textul german și romin.

bunța poruncitoare spre acest pas am ajuns la hotărîrea să ne lăsăm de tronul împărăției austriace“.

După aceasta spune cine va fi moștenitor și îndeamnă pe popoare să dea toată ascultarea noului împărat.

Tot în ziua aceasta apare și manifestul împăratului Frantz Iosef, iscălit de dînsul și de ministrul Schwartzberg ¹⁾.

De la începutul actului, împăratul recunoște și aprobă instituțiunile liberale născute din principiile revoluțiunei franceze.

Speră că va isbuti să întărească *patria* prin libertatea cea adevărată prin **egala îndreptățire a tuturor popoarelor monarchiei** și a egalității tuturor cetățenilor înaintea legii, precum și prin participarea poporului prin deputați la alcătuirea legilor.

Spune apoi că voește să păstreze drepturile coroanei, dar să le împartă cu puterea poporului și 'și exprimă nădejdea că va ști să împreune „toate țările și neamurile monarchiei”.

Acestea sînt ideile principale din manifestul lui Frantz Iosef.

Ce impresiune a produs Romînilor venirea la tron a lui Frantz Iosef?

Desigur că ei au văzut acest eveniment cu mare bucurie, pentru că își inchipuiau că noul împărat va fi mai favorabil cauzei romîne. Ar fi fost și natural să se întîmple așa; pentru că în momentul în care ocupă tronul, monarchia e sfișiată de lupte civile și vrășmașii coroanei sale sînt Ungurii, iar între cei mai zeloși apărători sînt Romîni.

De aceea conducătorii națiunei noastre au căutat să facă cunoscute împăratului sentimentele de iubire ale ei și speranțele ce a deșteptat. Cu mai mult foc și cu mai multă încredere în viitor alergau acum Romîni să ceară arme spre a lupta pentru împăratul care avea să le dea toate bună-tățile, să le îndeplinească toate cererile. Prin Februarie a anului 1848 Romîni socotiră să trimeată o delegațiune și la

¹⁾ *Memorialul Șaguna* I 216—218, textul german.

noul împărat, să i supună și acestuia cererile lor și nu se îndoiau că dreptate li se va face.

* * *

Dar Ungurii ce ziceau ?

Ei s'aũ declarat categoric contra noului împărat și dieta a proclamat că Frantz Iosef este un usurpător, iar cei ce vor asculta de dînsul sînt trădători de patrie¹⁾ și la 7 Decembre dieta ungară din Pesta decretă o protestațiune, în care contestă împăratului dreptul de a abdica fără învoirea poporului și declară :

„Nu stă în puterea nimenui să dispue cum vrea de coroana ungurească.

„Și pentru acest motiv este oprit, socotindu-se ca înaltă trădare, de a asculta de acela pe care legile, constituțiunea și dieta nu'l recunosc ca suveran legitim și al căruia amestec în afacerile Ungariei e socotit ca uzurpare.“²⁾

Ast-fel a fost judecată de unii și de alții venirea la tron a lui Frantz Iosef. Să vedem acum ce se petrece pe câmpul de luptă.

* * *

Primele ciocniri între armata ungurească și trupele austriace și romine fură nenorocite pentru cea d'întîiũ. Chiar capitala, Clujul, căzu în mîna lui Wardener.

N'a trecut însă mult și succesul a început să treacă în partea Ungurilor. Aceasta s'a întîmplat cu venirea lui Bem în capul armatei insurgenților din Transilvania.

Bem era un patriot polon, care se luptase în patria sa pînă o văzuse căzînd și apoi plecase să se lupte în alte părți, unde i se părea lui că e o cauză nobilă de apărat.

Ast-fel veni în Viena și luă parte la revoluțiunea din 6 Octombrie ; iar cînd capitala căzu el isbuti să scape de pedeapsă și să fugă la Pesta.³⁾ Aci fu numit peste puțin co-

1) **Barîț**, op. cit. II 389.

2) **Iranyi et Chassin** II 191.

3) **Iranyi et Chassin** II 298. **Barîț** II 387.

mandant al armatei din Transilvania ¹⁾ și intră în funcțiune pe la jumătatea lui Decembre, cu misiune de a lua din mina Austriacilor tot ce aceștia cucerise împreună cu Români.

Pînă la sosirea lui, în grelele împrejurări prin care trecea Unguri, comanda o avea, în mod provizoriu, tânărul maior Czech ²⁾ El își propuse să reocupe Transilvania și să atace din trei părți armata austriacă: în dreapta pe la Ciucia ³⁾, în stînga pe la Baia Mare ⁴⁾, în centru pe la Șimlău ⁵⁾.

Bem luă dar comanda acestor trupe și cînd intră în funcțiune convocă corpul ofițeresc și le zise următoarele cuvinte: „*Guvernul m'a numit comandant cu deplină putere. Cer ascultare fără condițiuni. Cine nu va asculta va fi împușcat; cine va merita va fi răsplătit.*“ ⁶⁾.

În contra acestui general și în contra armatei lui avea să lupte trupele imperiale.

Generalul Wardener dete o parte a trupelor sub comanda lui Urban ca să apuce pe la Almaș la Nireș. Cu altă trupă plecă el de la Cluj prin munți înainte. Către Dej trimise pe colonelul Iablonski, dar cu o trupă neîndestulătoare. Iar în Cluj rămase o singură companie ca garnizonă ⁷⁾

Afară de regimentele regulate, s'a chemat și din cetele populare romîne

Ast fel, la 10 Decembre prefectul Axente Sever primi or-

1) **Iranyi et Chassin** II 299. **Bariț** II 387--388.

2) **Bariț** op. cit. II 388. **Iranyi et Chassin** op. cit. II 299. - **K'apka** Memoirs of the war in Hungary vol. I pag. 35.

3) Trupa din această parte comandată de colonelul Riczko.

4) Trupa comandată de maiorul Zsurmay.

5) Trupa comandată de colonelul C. Mikcs. Despre acestea toate la **Iranyi et Chassin** II 299 și la **Bariț** II 391.

6) Raportate de **Bariț** II 390.

7) **Bariț** op. cit. II 392. **Iranyi et Chassin** II 300.

din să adune poporul său armat și să stea gata. Axente a strâns cinci batalioane de câte 120 tineri. ¹⁾

Cu aceștia și cu încă 2006 de lănceri de la Sibiu, Axente a ajuns la 16 Decembre la Turda. La 18, cînd ajunsese în fața Huedinului, a primit ordin să se așeze pe dealul Căpușului ²⁾ și să aștepte.

De altă parte o trupă din legiunea lui Iancu ³⁾ ajunsese la 19 Decembre aproape de Hecedin și primi ordin de la Wardener să stea în anteposturi. ⁴⁾

Pe cînd trupele ședeau în așteptare, gata să se lupte și suferind de frig și de lipsa de munițiuni ⁵⁾, se aude știrea că generalul Wardener s'a retras în marșuri forțate și armata imperială și romînească a fost bătută.

Cum se întimplase aceasta ?

* * *

Wardener hotărîse să puie mîna pe strîmtarea de la Ciucia, care se afla în mîna Ungurilor. Urban ajunge și acolo pe drumul ce apucase și cu trupa sa și intră la luptă cu Ungurii. Wardener comite greșiala de a nu i trimite un ajutor imediat, ci merse a doua zi el; dar suferiră aci o grozavă învingere la 19 Decembre și a fost nevoit Wardener să se retragă spre Heredin, iar Urban spre Nireș. ⁶⁾

¹⁾ Comandate de tribunii: Ariton, Ioan Pop, Ioan Maior, Ioan Tacit, locotenentul Șandru. Vezi trei rap. Rap. lui Axente 34.

²⁾ Trei rap. : Rap. lui Axente. 34.

³⁾ Comandată de tribunii N. Corcheș și Clement Anidan și compusă din 1500 soldați.

⁴⁾ Trei raporturi. Rap. lui Iancu 17.

⁵⁾ D **Bariț** [II 392] zice relativ la oastea lui Wardener: „Generalul dispune și de gloate de lănceri, însă foarte tîrziu, după cum este cunoscut din raporturile celor trei prefecti.“ Lucrul nu mi se pare tocmai exact. Din raporturile prefectilor rezultă *nu că gloatele s'au chemat tîrziu, ci că au fost lăsate în inacțiune.* Văzurăm că la 19 Decembre trupa trimeasă de Iancu era aproape de Huedin, iar cea mai însemnată trupă, a lui Axente, era gata de la 10 Decembre și la 18 era la Huedin și în loc să primească ordin a veni în rinduri, primește ordin a sta de pază. — Relativ la chestia munițiilor vezi și trei raporturi. Rap. lui Iancu p. 17.

⁶⁾ **Bariț**. II 393. Trei raporturi. Rap. lui Iancu 17; rap. lui Axente 35 **Iraný** et **Chassin** II 300, 301, 302. Ciurilianu. Frag. ist. 27.

În urma acestei întâmplări unele din trupele populare române au putut să meargă neatacate spre reședința lor, altele însă fură surprinse de Unguri și bătute și risipite. ¹⁾

Iar Ungurii cu Bem înaintau victorioși și ajunseră la Cluj la 25 Decembrie. Poate tot din greșala lui Wardener ²⁾, corpurile românești nu s'au putut împreuna și Clujul a căzut în mâna insurgenților.

Acum Wardener era fugărit și cu chin cu via ajunse la Aiud. Aci se îmbolnăvi și, dus la Alba Iulia, a murit curînd ³⁾. Urban se retrase spre Bucovina. ⁴⁾

Soarta armelor era cu totul schimbată și în această stare de lucruri găsește Transilvania anul 1849.

¹⁾ Trei raporturi Rap. lui Iancu 17—18 Rap. lui Axente 35.

²⁾ Așa zice Urban. **Bariț** II. 394.

³⁾ **Bariț**. II. 395.

⁴⁾ **Bariț**. II. 397.

CAPITOLUL XII

ADUNAREA ROMÎNILOR ÎN SIBIÛ

Circulara lui Puchner. — Decursul adunării din Sibiu. — Discursul lui Şaguna. — Debateri. — Punctele votate. — Examinarea punctelor şi a întrunirii.

La 9 Decembrie 1848 (s. n.) comandantul general Puchner, trimite ambelor episcopi româneşti cite o circulară ¹⁾ prin care le spune să convoace adunări naţionale, de preoţi şi mirenî, cu scop ca în acest chip „să se pună capăt tuturor violenţelor şi cruzimilor, precum şi tuturor prădărilor şi devastărilor, tuturor scenelor de răpire şi despoicare“. Şi zice adresa către Şaguna: „să chemi pe toţi protopopii şi alte persoane inteligente şi cu influenţă, într'o zi hotărîtă la Sibiu şi în prezenţa unei comisiuni militare să-i obligi şi să i îndatorezi a lucra prin influenţa lor asupra poporului ca ordinea şi siguranţa legală să fie sfîntă, să nu se facă excese brutale şi violenţe, nici cu persoanele orî de ce naţiune şi opiniune politică ar fi, nici cu averea străină“.

Puchner voia să se ţie două adunări: una la Sibiu, alta la Blaj, după confesiuni. a).

La Blaj nu s'a putut ţinea, pentru că insurgenţii ocupase Clujul. La Sibiu însă s'a adunat vreo 250 preoţi şi mirenî la ¹⁶/₂₈ Decembrie.

* * *

Să vedem în scurt mersul acestei întruniri

Comisiunea militară trimisă de comandant să asiste era compusă din generalul Pfersman, secretarul Florian Glanz şi colonelul Klima²⁾.

1) Vezi textul german în *Memorialul Şaguna* I 227.

a) Vezi scrisoarea lui N Bălcescu către I. Ghica în „Amintiri din pribegii“ pag. 239: „...Blestematul general-Comando, ca să-i paralizaze (pe Romîni) i-a silit să facă două adunări, una de Romîni uniţi şi alta de neuniţi“.

2) *Memorialul Şaguna* I 218. **Bariţ** op. cit. II 380.

La 9 ore și jumătate episcopul Șaguna deschise ședința printr'un discurs ¹⁾.

Dupe ce citi invitațiunea lui Puchner, episcopul vorbi despre mișcările din Europa, spunînd că un spirit nou agită toate statele, spirit care se socotește product al culturii și al civilizațiunii, dar care n'aduce folosul la care am avea drept să ne așteptăm. E adevărat însă că simțimîntul liberal și național s'a desvoltat la toate popoarele și la al nostru.

Dar ce este acest simțimînt liberal și național? se întrebă oratorul. Simțimîntul liberal este năzuința către desvoltarea liberă a statului și a cetățeanului; iar cel național este deosebita simpatie către cei de un neam și de o limbă.

Acest simțimînt liberal și național trebuie să se bazeze pe moralitate, să nu fie condus de egoism și de separatism, ci de dragostea pentru libertate și naționalitate să fim conduși și față de toate națiunile Europei

Noi Romîni tot-deauna ne am condus de aceste principii în raporturile cu celelalte naționalități conlocuitoare și acum foarte fericiți ne am simțit, adauge marele bărbat, cînd am văzut că împăratul voește să aplice pentru toate națiunile principiile de libertate, fraternitate și egalitate. Partida ultramaghiară însă nu a văzut cu ochi buni acestea și a atîțat poporul maghiar în contra tronului.

Vorbește apoi de purtarea Ungurismului și de terorismul ce au exercitat asupra Romînilor și Sașilor, de începutul războiului civil, de intrarea Romînilor în luptă, de decretarea înarmării generale.

În fine termină, anunțînd venirea la tron a lui Frantz Iosef și făcînd urări pentru fericirea și isbînda lui.

* * *

Dupe ce sîrși discursul, episcopul Șaguna procese la for-

¹⁾ *Memorialul* (I 219—227) cuprinde textul acestui discurs. Vezi și protocolul adunării în acest *Memorial* p. 229. Idem **Bariț** op. cit. II 330—331. Asemenea vezi textul în *Foia pentru minte* din 1848 No. 51.

marea biuroului ¹⁾ și apoi invită pe cei adunați să-și spună părerile asupra chestiunii împăciuirii țării. ²⁾

Dintre cei cari luară la început cuvîntul unul fu de părere că ar trebui să știe adunarea ce a lucrat comitetul românesc național schimbat mai apoi în comitet de pacifi-cațiune. Atunci August Laurian făcu o dare de seamă amărîntă despre activitatea comitetului în timp de două luni și jumătate. ³⁾

În fine, după ce luară cuvîntul și alți deosebiți oratori ⁴⁾ se redactă și se aprobă o petițiune națională în 13 puncte.

1. *Alegerile de funcționari să se facă dupe proporțiunea celor trei naționalități: Romîni, Maghiari și Sași*

2. *Să se numească comisiuni mixte, cari să cerceteze toate neînțelegerile dintre foștii iobagi și foștii domni.*

3. *Să se numească comisiuni mixte cari să cerceteze toate pierderile făcute de dușmanii prin ardere și prădăciune și să mijlocească a lor despăgubire.*

4. *Să se dea arme de foc cu baionetă unei garde romînești ca de 15 mii, care să fie bine deprinsă și disciplinată.*

5. *Să se capete 50,000 de puscă pe socoteala și pe creditul națiunii romîne.*

6. *Să se deschiză școale, să se înființeze cursuri juridice provizorii la Cluj și la Sibiu pînă se va deschide universitatea ce-rută Monarchului.*

7. *Comunităților, ai căror bărbați petrec cu lunile în lagăr, să li se dea lemne din pădurile statului ca să nu sufere familiile de frig.*

8. *Procesul locuitorilor din munții apuseni să se recomande din nou monarchului.*

9. *Adunarea protestează din nou contra unirii Transilvaniei cu Ungaria și cere ca marele principat al Transilvaniei să rămî-nie independent.*

¹⁾ S'au ales secretari: P. Dunca, G. Bariț, I. Orbonas, I. Hannia
Vezi Memorialul pag 233, Bariț II 381.

²⁾ Memorialul 229.

³⁾ Bariț op. cit. II 281 Memorialul I 229.

⁴⁾ Memorialul I 230.

10. *Guvernul din Cluj, compromis prin purtarea sa cea perfidă, să fie desființat și toate ordinele date de dînsul să fie declarate nule și să se numească un guvern provizoriu care să aibă încrederea țării.*

11. *Majestatea Sa să fie rugată să confirme comitetul românesc cu însărcinări permanente pînă se va organiza națiunea romînă prin o dietă generală.*

12. *Cît mai curînd să se deschiză o dietă compusă din delegați ai tuturor naționalităților*

13. *Intemeiîndu se pe egalitatea de drepturi ale naționalităților, națiunea romînă să aibă dreptul a-și alege un cap, care se va confirma de Majestatea Sa. ¹⁾*

* * *

Dupe votarea acestor puncte, adunarea respinge acuzațiunile ce s'au adus Romînilor că sunt *reacionari*, că *vor să calce peste celalte naționalități*, că *sînt republicani (!)*, că *sînt comuniști* și declară că Romîniî voesc *monarchie constituțională, îndreptățire egală pentru toate națiuni'e țării, ștergerea iobăgiei și împroprietărirea țărănilor.*

* * *

Să examinăm în scurt această adunare și hotărîrile ei.

Din punctul de vedere al numărului și al modului cum a fost convocată, adunarea din Sibiu prezintă o importanță mult mai mică de cît cea din 3 Mai de pildă. Cînd i-a venit lui Puchner ideea să convoace două adunări românești cari să se ocupe de chestiunea: cum s'ar împedica excesele Romînilor, el a făcut o faptă de adîncă nepricepere politică și a dat o dovadă mai mult de ura ce purtă în al său suflet împotriva Romînilor. Ce poate fi mai absurd de cît în calitate de comandant Șef al unor armate aliate în timp de răsboi să întrebuițezi energie ca să-ți potolești tovarășii și față cu dușmani să lucrezi încetinel și cu timiditate? Nu aceasta se cade a fi purtarea unui ge-

¹⁾ Vezi *Memorialul* I 229—233 și *Barîț* II 381—382. Despre adunarea aceasta vezi și „*Transilvania*“ An. XVI 1885 No. 15—16.

neral, mai ales cînd putea să știe—dacă ar fi cercetat—că excesele la cari au ajuns Românii au fost o simplă răsplătă, au fost un contra efect al terorismului maghiar, pe care ei l au suferit luni de zile fără să zică nici un cuvînt.

Și apoi ce înțeles avea convocarea Romînilor *dupe confesiuni religioase* cînd era vorba de *afaceri militare*? Mai putea în cazul de față, să existe o asemenea deosebire?

Socotelile lui Puchner n'au eșit însă nici de acum așa cum și le închipuise el. E adevărat că adunarea a fost în majoritate a neuniților și puțini din uniți au luat parte,—dar în loc să se ocupe pur și simplu de chestiunea pusă în discuțiune de grațiosul comandant general al Transilvaniei, ea s'a transformat într'o adevărată adunare națională și a lucrat ca atare.

Din acest punct de vedere întrunirea din Sibiū are o deosebită importanță.

Are importanță pentru că în hotărîrile ei stabilește un punct capital și care acum pentru întîia oară se accentuează în mod oficial: *națiunea romîină din Transilvania să 'și aleagă un conducător, care să fie confirmat de împărat* Această cerere este bazată în mod natural pe principiul egalității naționalităților în statul monarhie constituțional poliglot, cum îl voiaū Romîinii și Sașii și Sirbii.

Celelalte puncte votate de Romîini sînt de două categorii: unele de natură a îndeplini trebuințele momentului; altele privitoare la viitor.

Ast fel ei cereaū în primul rînd arme de foc, formare de gardă națională și puscii de rezervă; apoi să se ajute satele aī căror bărbați mergeaū la luptă, să se desființeze guvernul din Cluj, să se dea deplină putere comitetului național romîn, să se dea despăgubiri de rășboiū.

Toate acestea eraū cerute de necesitățile luptelor ce se urmaū pe toată ziua.

În al doilea rînd eraū măsurile pentru viitor: deschiderea unei diete generale, deschiderea de școale romînești, alegerea funcționarilor dupe proporția naționalităților și în

fine marea chestiune a unui *cap național*, care va fi figura de aci înainte în toate petițiunile Românilor și în mod mai precis și mai folositor pentru națiune.

CAPITOLUL XIII

INTRAREA RUȘILOR ÎN TRANSILVANIA ȘI LUPTLE PÂNĂ LA FINELE LUI MARTIE 1849

Bem se coboară din nordul Transilvaniei. — Comitetul de apărare se gândește la un ajutor al Rușilor. — Chestiunea chemării Rușilor. — Românii acuzați de panslaviști din cauza aceasta. — Petițiunile către generalul rus. — Răspunsul lui Lüders. — Bem vine spre Sibiu. — Lovitura de la Galfalău. — Arderea Aiudului. — Lupta de la Sibiu. — Situațiunea armatei austriace. — Rușii se hotărăsc să vie. — Bătălia de la Saline. — Ungurii urmăriți. — Lupta de la Simeria. — Intrarea Rușilor. — Operațiunile lui Urban în Nord. — Bem contra lui Urban. — Bătălia de la Capsa și Mediaș. — Puchner urmărește pe Bem. — Bem atacă Sibiu. — Sibiu luat. — Colonelul Skariatin se retrage. Bem contra lui Kalliani. — Brașovul pierdut. — Evenimentele din Banat.

Gonind pe Urban și pe Wardener, Bem devinea acum stăpân pe tot nordul Transilvaniei.

Un general așa de experimentat cum era dânsul nu putea să lase neutilizată o asemenea situațiune, și profită de ea voind să devie stăpânul țării întregi.

De aceea se coborî în jos și Puchner își văzu luate toate pozițiunile sale, în cît nu-î mai rămăneau de cît două orașe: Sibiu și Brașovul ¹⁾. Locuitorii acestora erau foarte îngrijați și nu știau cum să facă spre a scăpa de Bem, care se apropia cu soldații săi. Adevărat că Sibiu era destul de bine întărit, dar ori-cum tot în mai favorabilă pozițiune era Bem, căci moralul oștirea ungurești se înălțase și contingentul gardelor naționale creștea mereu, putea deci să stărue la un asediu și să isbutească.

Comitetul de apărarea țării, compus, precum ne aducem aminte, din Sași și Români, se gândi la o cerere de ajutor

¹⁾ P. I. Cernătescu. Istoria contemporană pag. 205

rusesc, căci în acele momente Rușii țineau ocupate principatele.).

Balleydier ²⁾ spune că populațiunea din Sibiu și Brașov, văzînd că Ungurii se apropie de dînșii, cer intervenirea Rușilor și consiliul de războiî întreat de Puchner aprobă a ceasta și generalul Lüders, comandantul trupelor ruse din Muntenia, trimite două despărțiminte ca să apere sus numitele orașe.

Chestiunea este cu mult mai importantă în cît nu ne putem mărgini la indicațiuni atît de scurte, căci de ea s'au slujit Ungurii ca să arate pe Romîni în fața Europei ca unelte ale panslavismului.

De aceea o vom examina mai pe larg.

* * *

Ideea chemării Rușilor porni de la Șaguna, care o comunică lui Bărnuț și lui Laurian. Acestia se arătară foarte protivnici și alergară la colegii lor din comitet strigînd: trădare! trădare! ³⁾

Era la 30 Decembrie 1848 și chiar în ziua aceea s'a ținut ședință la comitet ⁴⁾. Generalul Pfersman, ca din partea lui Puchner spune ca să ceară Rușilor ajutor, comitetul celor două națiuni; să știe însă că cămandantul Puchner *va protesta în numele guvernului*. Acest protest va fi oficial numai de formă făcut, pe cînd în realitate *Puchner nu va împedeca defel*, ba chiar *va ajuta* intervenirea rusă. ⁵⁾

Ce însemna această purtare, care la prima vedere pare un non sens?

Un fel de tractative se urmau de mult între curtea Austriacă și cea Rusească pentru o intervenire și prin aceasta

¹⁾ *Memorialul Șaguna* I 233.

²⁾ *Gi erre de Hongrie*. pag 61

³⁾ Fapt mărturisit în *Istoria d-sale* II 4000 de d. Bariț, care făcea parte din comitetul mixt de apărare.

⁴⁾ Am fost față: generalul Pfersnion, comitele Salmen, Benigni, Glanz, baronul Reidieustein, Frideric Müller, etc. din partea Sașilor; din partea Românilor: Șaguna, Laurian, Bărnuț, Bălășescu, Bariț, etc.

⁵⁾ *Lariț*. II 401.

s'ar fi îndeplinit o parte din dorința cea mare a Rusiei de a întinde amestecul său în afacerile streine și peste munți¹⁾; dar nu se putuse ajunge la o deplină învoială și de aceea Puchner, după ordinele primite, nu putea chiar dînsul să cheme pe Ruși, dar în același timp, văzînd slăbiciunea armatei din Transilvania, simțea că e trebuință de un ajutor, vie ori de unde. De aceea zicea, ajutorul e bun, lasă să vie, eu am să mă prefac că nu 'l-vreau, dar am să mă slujesc de el, nefiind cerut de mine²⁾.

Aceasta este esPLICAREA tacticei lui Puchner.

În comitet s'a discutat chestiunea cu foarte mare aprindere. Nici deputații Romîni nici cei Sași nu se învoiau și merseră pînă acolo să spue că 'dacă Austria nu se simte în stare să apere Transilvania, atunci nu mai merită să domnească într'însa³⁾. Episcopul Șaguna însă susținu cu cea mai mare tărie ideea sa și merse pînă acolo ca să declare că de i se va respinge își dă demisiunea din Episcopat⁴⁾.

Resultatul a fost că comitetul a aprobat în principiu pe Episcop, dar a cerut ca barem să nu mai facă comandamentul Puchner protest cînd vor intra Rușii, căci în cazul acesta care va fi pozițiunea comitetului chiar? Această cerere se comunică lui Puchner și el renunță la ideea de a mai face protest.⁵⁾

După aceasta s'a discutat chestiunea dacă cererea trebuie să se facă în numele națiunii românești și săsești și s'a ajuns la concluziunea că din contra să vie cererea din partea municipiilor Sibiu și Brașov,⁶⁾

¹⁾ **Cernătescu** Ist. contimp. 205.

²⁾ **Barlț** II 402 vezi și 406.

³⁾ **Barlț**. 403. În privința acestei chestiuni relațiunile d-lui Barlț sunt de mare preț pentru-că d-sa a fost membru în comitet și a participat la ședințe.

⁴⁾ **Barlț** 403.

⁵⁾ Vezi adresa iscălită de Șaguna și Salmen către Puchner și răspunsul acestuia în *Memorialul Șaguna* I 234 și 235.

⁶⁾ **Barlț** 405.

S'au ales ca delegații cari să se ocupe în această afacere: Episcopul Șaguna și Gottfried Müller, profesor Sas. ¹⁾

Ei și plecară la București ²⁾. Mai înainte de a vedea ce isbîndă au făcut ei acolo, faptul cererei de ajutor fiind împlinit, să cugetăm puțin asnpă-î. x).

* * *

Ziceam mai nainte că Ungurii acuzau pe Români de din-calo că sunt înclinați către Rusia. orba de rău zboară ca gîndul și tot așa ajunse lucru de obște cunoscut că Români sunt partizani ai Muscalilor. Astfel Ioan Maiorescu, trimis de către emigrații români din Muntenia ca să sprijine cauza națională la cabinetul din Viena, spune într'o scrisoare către Nicolae Bălcescu ³⁾ că toți miniștrii îl întrebau: „*oare în adevăr să nu fie Români înclinați Rușilor? căci nouă tot din contra ni se spune*“ Așa știau miniștrii de Viena, căci calomnia străbate lesne peste tot. De sigur că Maiorescu va fi căutat să schimbe ideea miniștrilor, căci el era convins că nu e așa. Și aceasta o spune și amicului său Bălcescu în aceeași scrisoare ⁴⁾: „*Te înș li crezînd că oamenii aceea (Ardelenii) sunt înclinați Muscali or. Frica numai de Ungurî i-a adus la ace! pas disperat de a se gîndi să fie ajutați de Ruși*“

Și dovada cea mai puternică cum că Români — adică conducători lor — nu erau înclinați Rușilor este scrisoarea lui Bărnuz către Maiorescu ⁵⁾ în care nu numai că se adeverește acest fapt, dar încă arată că Români priveau

1) *Memorialul Șaguna* I 233. Vezi textul actului de împuternicirei Bariț 405 adaogă și pe G. Nica și un senator sas din Brașov, dar precum se vede din toate actele numai cei-lalți doi au avut în realitate conducerea afacerii.

2) **Bariț** 406.

x) Vezi și ziarul *Bucovina* No. 1 din 1849 supliment, — Vezi opera lui Desprez: *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie* vol. II pag. 183 și urm.

3) Amintiri din pribegie de Ioan Ghica. 173.

4) Din 7 Febr. 1849. I Ghica. Amintiri din pribegie. 171.

5) Din 24 Ianuarie Amintiri 172.

cu cea mai mare teamă întâmplarea aceasta a intervenirei Rușilor.

„Suntem într'o dilemă periculoasă, zice Bărnuz, *Deunăzi ne am încurcat, contra voei noastre* ¹⁾ *a da plenipotença d-lui Șaguna și profesorului sas Got. Müller ca să cheme Rușii în-
trajutor*“

Și știți de ce se teme Bărnuz? El cunoscea pe Rus cu nemăsurata i lăcomie și de aceea spune: „ . . . *ar fi de tot periculos pentru Români, că speșele resbelului numai cu Moldavia și România s'ar plăti*“

Bărnuz crede că nu e lucru serios și că nu vor ajunge împrejurările ca să intre Rușii.

Din toate acestea poate oare să rezulte cumva că Români erau aplecați spre Rusia, erau panslaviști? Au chemat în ajutor armata țarului ca să scape de o nevoie a momentului și nimic mai mult. Și iată o dovadă hotăritoare în cauză Nic. Bălcescu, cu data de 4 Ianuarie 1849, scrie către Ioan Ghica: „Românii din Banat și Transilvania doresc pe Ruși și i așteaptă să vie *ca pe niște mântuitori*. In Transilvania am stărui mult pe lângă comitetul român ca să facă propagandă în contra, dar nu s'a făcut nimic și cu puțin zile înainte de a pleca din Cronstadt poporul adunat în piață striga în gura marea să cheme să vie *Muscalu că îi prăpădesc Ungurii*“ a) Așa dar teama de a nu i prăpădi Ungurii face pe Români să recurgă la Ruși. De vom judeca altfel atunci mai panslaviști era Austriacii.

Ungurii însă au exploatat de minune această împrejurare și așa a mers vorba încît chiar Români din principate bănuiau că cei de dincolo țin cu Rușii

Adevărul este că nu se poate vedea în chemarea Rușilor o idee politică, ci o trebuință de moment

* * *

Precum am zis, delegațiunea Saso Română plecă la Bucu-

¹⁾ Deciziune s'a luat de comitet în mod legal, dar n'a avut de cit majoritate.

a) Amintiri din pribegie de I. Ghica pag. 244

rești. Aci cu data de 6 Iunuarie s. n. (25 Dec.) adresă o petițiune către generalul Lüders, comandantul trupelor rusești din principate. 1).

Iată cuprinsul acelei petițiuni:

Ea începe spunînd cum Ungurii au ridicat stindardul revoluționar contra monarhiei și au călcat și pustiit satele și chiar unele orașe ale Sașilor și Românilor, cari nu au voit să se facă complicii lor și au rămas credincioși împăratului.

Românii și Sașii au crezut că tot se vor putea împăca, dar s'au convins în fine că nu e chip de așa ceva și astfel s'a început războiul civil. În primele timpuri trupele imperiale, ajutate de Români și Sași, ținură în respect pe Unguri; dar soarta armelor se schimbă, căci insurgenții căpătară ajutoare din patria lor, — astfel că acuma suntem într'o pozițiune foarte grea. Armata baronului Puchner, strinsă pe o singură linie, trebuie să ție pept Ungurilor, iar o parte a țării a rămas fără apărare.

De aceea rugăm pe Excelența Voastră să ne dea un ajutor de trupe rusești.

Acesta e în esență copsinsul petițiunei,

Precum se vede, cererea intervențiunei nu este făcută numai în numele a două orașe, ci e în numele națiunilor ntregi: româneacă și săsească.

Delegații Brașoveni făcură o cerere mai parțială, pentru orașul lor. Lüders răspuse 2) că soldații 'nu poate trece peste graniță, dar va da toată protecțiunea sa acelor locuitori din părțile acelea cari vor voi să treacă munții încoace.

Și la petițiunea lui Șaguna generalul Lüders răspuse că fără învoirea împăratului nu poate să treacă trupele sale și că va face întrebare în acest sens; orî cum însă, pină când nu va avea o cerere formală de la Puchner nu poate în nici un caz să dea ajutor. 3).

1) Publicată în nemțește în „Memorialul Șaguna“ I pag. 237-238.

2) *Memorialul Șaguna* I 239, textul german al adresei lui Lüders către magistratul orașului Brașov.

3) **Bariț**, op. cit.

Acest răspuns îl comunică Șaguna pe deoparte, împreună cu Müller, comitetului pentru apărarea țării ¹⁾, iar pe de alta comitetului național român. ²⁾.

După multe greutateți — zice în esență în acest din urmă act episcopul — am ajuns cu deputatul săsesc la București și ne-am putut prezenta generalului rus Lüders cu petițiunea cuprinzătoare de cererile noastre. Generalul ne-a răspuns că fără împuternicirea împăratului său nu-i este ertat a transfera trupele sale peste granița țării românești; dar a adăugat și a promis că va trimite printr'un curier special cererea noastră la împărat (dupe cum trimisese și pe a celor doi deputați veniți de la Brașov) și imediat ce va căpăta permisiune va alergera în ajutorul nostru.

Rezultatul a fost că împăratul Nicolae a dat permisiunea. că „ vor cere națiunile ajutor “ ³⁾, ajutor s'a cerut și Rușii au intrat.

* * *

Dar pînă cînd să se îndeplinească aceste formalități, pînă cînd să se țină această corespondență, a trecut vreme la mijloc și Bem generalul nu a stat fără să profite.

Bem s'a coborît din nord către Tîrgul Marelui, crezînd că acolo va întîlni pe Puchner, dar s'a înșelat, căci chiar garnizona părăsise orașul și se dusesese spre Alba Iulia.

Puchner vedea acum că insurgenții vin drept spre capitală și înțelegea că toată silința trebuie să și-o dea ca s'o scape; prin urmare să întîmpine pe vrășmaș mai înainte și să l bată. Spre acest sfîrșit el hotărî să și strîngă trupele pe o singură linie și chemă atît pe Gedeon cît și pe Losenau.

Iată cum și a dispus armata:

A ocupat linia celor două Tîrnave pînă dincolo de Sighișoara cu armata sa regulată, iar în apus a așezat cetele

¹⁾ Vezi textul în *Memorialul Șaguna* I 233-239

²⁾ *Memorialul Șaguna* I 242.

³⁾ Vezi scrisoarea lui Bîrnuț către Ioan Maiorescu în „Amintiri din priegie“ pag. 172

de lănceri și vînători ale lui Axente, în partea Blajului spre Aiud.

Bem ajunse la 15 Ianuarie (s. n.) la Galfalău (Galfalva) și la 17 se întîlni aproape de această localitate cu Puchner, care nu isbutise să 'și aducă toată armata. Rezultatul luptei fu o groaznică învingere pentru armata Austriacă ¹⁾, în cît fu nevoită să se retragă mai întîiu la Mediaș, apoi spre Sibiu. ²⁾.

În timpul acesta trupele lui Axente năvălesc asupra Aiudului și 'i dau foc, făcînd un măcel și o devastațiune îngrozitoare.

Cum și de ce s'a întîmplat aceasta ?

Se înțelege că aici este interesant să ascultăm în primul rînd pe Axente, să vedem ce spune dănsul. ³⁾.

Prefectul se afla cu trupa sa aproape de Aiud și aproape și de colonelul Ladenau care se așezase în satul Bucurdea. La 8 Ianuarie vine știre că Maghiarii au intrat în Aiud; trimete îndată să cerceteze și află că n'au intrat în oraș, dar nu sunt departe și orășeni îi așteaptă cu mare bucurie și cu multe pregătiri și că așteaptă și din Turda ajutoare. Trebuia dar ca Axente să oprească ori ce comunicațiune între aceste două orașe, lucru la care a și procedat. Unul din despărțămintele însărcinate cu paza drumului întîlnesc o ceată de Maghiari și cu care venind din Turda, aceștia nu vor să se oprească la ordinul soldaților, se începe o mică luptă și apoi ungurii sunt fugăriți pînă în oraș. Aci ei intră în case și încep să se apere de acolo trăgînd cu puscile, iar Români dau foc la niște case vechi. De ani se pomenește incendiul care a distrus tot orașul. ⁴⁾.

¹⁾ **Iranyi** et **Chassin** II 303.

²⁾ **Bariț** op. cit. II 409.

³⁾ Liniile ce urmează sunt rezumate dupe raportul lui Axente publicat în *trei raporturi*: pag. 37 și 99.

⁴⁾ **Bariț** spune II 414, că au rămas numai 30 de case din 950, cite erau înainte în Aiud. Vezi asupra acestui eveniment și relația din *Albina Romînească* Iași 1849 No. 7.

Indată ce a aflat de această întâmplare, Axente a trimis trupe cari să stingă focul și tot deodată a cerut colonelului Losenau să vie cu corpul său ca să-lajute și la stinsul focului și să-l apere, căci i era teamă să nu i-se tae drumul de vreun despărțimint de cavalerie ungurească. Losenau refuză și declară că în nici un chip nu se va mișca din pozițiunea sa.

Acestea le spune Axente. Dupe descrierea lui incendiul e o întâmplare nenorocită a luat proporțiuni așa mari, dar n'au fost intențiuni rele din partea nimenui.

Dacă întrebăm pe istoricii unguri, de exemplu pe Kösari ¹⁾, ei ne vor spune că așa ca din senin au năvălit Românii în oraș și au dat foc, au împușcat, au omorît, au măcelărit, în fine au comis cruzimi pe cari nici Hunii nu le putea îndeplini.

Dar în asemenea cazuri e bine să fugim tot deauna de extreme. Axente nu voia să dea un blam soldaților săi, iar Ungurii caută să ne descrie în colorile cele mai negre.

Adevărul care să fie?

Nu mai încape îndoială: trupele românești au devastat și-au ars Aiudul.

Dar de ce?

Și când punem o asemenea întrebare nu voim să scuzăm, căci un asemenea fapt, fie comis de ai noștri, fie de vrășmași, rămîne tot vrednic de reprob. Noi căutăm o explicațiune și dacă ne vom readuce în memorie toate amarele suferințe ale sătenilor romini, prădăciunile și focurile, atrocitățile comise nu de mult de către Săcuî la Reghinul săsesc, dacă vom socoti că nu poți pretinde celor apăsați și striviți de veacuri ca atunci când roata se întoarce și puterea e în mina lor, fie și pentru o minută, nu poți pretinde ca ei să lucreze cu compasul, dacă vom cugeta că în istorie efectele sunt produsele fatale ale cauzelor, fără

¹⁾ La **Barîț** și cit II 414 et. și 99.

privire de sunt morale sau nu, — atunci ne vom convinge că purtarea sălbatică a Românilor în Aiud își are o explicațiune.

Cînd în piesa *Medea* a lui Legouvé, Medea își omoară copiii și venind tatăl lor Iason o întrebă: cine i-a omorît, dînsa răspunde:

— *Tu!*

Și răspunde așa pentru că el era cauza care silise pe mamă să comită crima.

Tot așa am putea să zicem și noi că adevărații autori ai măcelului și focului din Aiud sunt: *Ungurii*.

Asemenea lucruri sunt caracteristice războiului dintre Unguri și Romîni și sunt explicate. Decî să nu ne mai mirăm de ele și să trecem a examina operațiunile.

* * *

Am văzut că armata Austriacă învinsă se retrase prin Mediaș în direcția Sibiului. Armata lui Bem apucînd spre vest, făcu o întoarcere către sud și porni spre Sibiū.

În acest oraș, deși avea întăriri destul de puternice, se răspîndi o spaimă generală. Chiar autoritățile, în loc să dea curagiu populațiunei, începură să se gîndească cum s'ar asigura mai bine și luară măsuri extraordinare, mutînd casieriiile și arhivele la Turnul Roșu. ¹⁾

La 21 Ianuauie Bem ajunse dinaintea Sibiului. ²⁾ Pucher se găti de apărare, luînd însuși comanda generală a trupelor. Aripa stîngă era formată de brigada lui Losenau; în centru fu așezată brigada lui Kalliani ³⁾; iar aripa dreaptă fu comandată provizoriu de maiorul Riebel pînă să

¹⁾ Bariț II 417.

²⁾ Balleydier op. cit. ed II 82. Bariț II 419 Ivangi et Chassin op. cit II 303.

³⁾ Balleydier zice că brigada lui *Kalliani* forma aripa dreaptă. Ne pare mai probabilă așezarea pe care o dă Bariț, pentru că aripa dreaptă era mai puțin amenințată și din acea parte se aștepta trupa lui Gedeon care a și sosit la 22 Ianuarie. (Vezi Balleydier op. cit. 83).

vie trupa generalul lui Gedeon. ¹⁾ Afară de aceste trupe regulate și legiunea lui Axente, care făcuse parte din linia generală de la Tirnava, trebuia să se unească cu armata de la Sibiū; dar nu s'a întâmplat astfel pentru că trupele lui Axente, văzîndu-se părăsite de sprijinul lui Lasenau, care se retrăsese spre a intra în linie, și a putut să ție față cu armata lui Bem care se apropia și nu numai că s'au retras, dar s'au și risipit în mare parte și nu a putut merge la Sibiū să intre în luptă de cît trei sute de tineri. Cu toată această pierdere, tot a făcut ceva Axente: corpul lui Czeez, care trebuia să se unească cu Bem, a fost împiedicat și n'a putut să ia parte la lovirea din 21 Ianuarie. ²⁾

Nu putem să ne pronunțăm exact asupra forței numerice din care dispunea fie care din cei doi combatanți, pentru că mărturisirile autorilor sunt contrazicătoare: de sigur însă că nu ne vom lua dupe exagerațiunile ungarilor, cari vor să scuzeze învingerea suferită și stabilesc o disproporțiune mare între numărul oastei Austriace și a lor, arătînd'o pe cea d'întîi de două ori superioară. ³⁾ Ori cum ar fi e probabil că cifra d lui Bariț e mai adevărată, pentru că d-sa

¹⁾ **Bariț** 418-419 Balleydier 83. — Despre lupta de aci vezi telegrama din *Moniteur Universel* (de la Paris) No. 41 din 1849 pag. 444.

²⁾ Trei raporturi etc. Raportu lui Axente pag. 45

³⁾ **Bariț** (II 318) spune că Puchner avea 4280 infanterie, 520 cavalerie, 20 tunuri de cimp și 2 tunuri de asediu; erau și cîteva sute de gardiști naționali sași și — trebuia să adăogăm noi — cei 300 din oastea lui Axente. În total dar peste 5000. Iar Bem avea 4000 infanterie, 650 călăreți, un despărțimînt de voluntari și 24 de tunuri iar corpul lui Czeez avea 2000 infanterie, 250 cavalerie și 12 tunuri. În total aproape 8000. — Balleydier spune (82) că Puchner avea 4000 soldați și 18 tunuri mici; iar Bem 1200 soldați și 24 tunuri mari. — I-ranyi et Chassin spun că Puchner avea 11,000 de oameni și 54 tunuri „sans compter un nombre plus ou moins considérable de gardes nationaux“, iar Bem avea numai 4500 călăreți și 18 tunuri. Coloana lui Czeez era de 1700 sau 1800 soldați și autorii nu vorbesc de nici un tun.

facea parte din comitetul de apărare și avea în aceste momente reședința chiar la Sibiu, era dar în pozițiune mai bună să cunoască adevărul. Și afară de aceasta, precum se vede din notă, proporțiunea stabilită de d. Bariț e mai rațională: 5000 cu 8000 ai Ungurilor; pe câtă vreme Ungurii se numără pe ei 6000 față cu vre-o 12000.

Pentru noi care nu studiem asemenea lupte din punct de vedere militar, chestiunile de felul acesta au o importanță secundară. Destul este că lupta de la Sibiu s'a dat în condițiuni normale, în condițiuni aproape egale, cu atita diferență că Puchner avea rol de apărător al unui oraș, care se afla în urma sa, avea deci pentru orî ce întîmplare retragerea asigurată.

Lupta în ziua de 21 Ianuarie a ținut șapte ceasuri și Bem a fost nevoit să se retragă la Stolzenburg. 1).

La 22 sosi și trupa așteptată a lui Gedeon și peste cîte va zile 2) Bem fu atacat, dar știu să respingă atacul și să silească pe Puchner a se retrage în Sibiu. Cu toate acestea nici Bem nu s'a mai simțit tare în pozițiunea ce ocupa și de aceea s'a mutat de aci cu grosul armatei sale la orașelul Salinele Sibiului. 3).

* * *

Balleydier 4) spune că în aceste împrejurări s'au gîndit

1) Cu localitatea aceasta Stolzenburg sau Slimnic trebuie să identificăm — probabil — localitatea pe care Iranyi et Chassin o numesc ungurește Szellindek. Vezi Bariț II 423. - Iranyi et Chassin II 304. — Balleydier 83. Pentru defaliile acestei lupte la Bariț op. cit. II 419-422. — Albina romînească din Iași din 1849 No. 6 de la 20 Ianuarie pag. 24.

2) Bariț pune ziua de 24 Ianuarie; Iranyi et Chassin pun 30 Ianuarie. Albina romînească zice că s'a întîmplat aceasta la 23 și Bem a fost din nou invins. (No. 6 din 1849)

3) Bariț op. cit. 424 vezi și Albina romînească din Iași No. 11 din 1849.

4) op. cit. pag. 83.

locuitorii din Sibiu și Brașov să ceară ajutor rusesc și au comunicat dorința lor lui Puchner.

Afirmarea autorului belgian este greșită dintr'acest punct de vedere că nu acum s'au început tratativele cu Rușii, ci ele, precum văzurăm, țineau de la finele lui Decembrie anul trecut. Știm că generalul Lüders dăduse răspuns că numai atunci va trimite trupe cînd va avea o cerere din partea lui Puchner.

Acum situațiunea armatei austriace era foarte gravă. Săcuii se declarase în stare de revoltă și stăteau gata să intre în rîndurile lui Bem; de la Arad asemenea veneau coloane de insurgenți în ajutorul lui Bem. Acestea din urmă tăiau comunicația lui Puchner cu apusul, adică cu armata cea mare care opera în Ungaria, ¹⁾.

În aceste împrejurări Puchner convoacă un consiliu militar și se ia hotărîre a se trimite o adresă lui Lüders prin care să i se ceară trupe spre apărarea Brașovului și Sibiuului ²⁾. Comitetul român nu știa nimic despre demersurile lui Puchner și credea — precum am văzut că mărturisea Bărnuț — că nu e nimic serios în călătoria lui Șaguna și că Lüders a găsit un motiv de amîinare, dar nu va intra în Transilvania. Comitetul a rămas foarte mirat cînd a văzut pe Ruși intrați. Și aveau toată dreptatea, pentru că se vedeau înșelați de Austria. Românii apără cu sinceritate interesele monarhiei, fiindcă vedeau că în acel moment ele corespundeau cu interesele lor proprii. Sumă foarte mare de

¹⁾ Balleydier op. cit. 83.

²⁾ Barlt II 425. — Vezi despre această adresă pe larg un articol reproduș după *Gazeta oficială a Vienei* în *Albina Romînească*, Iași 1849 No. 16 pag. 62. Tot în această chestiune *Moniteur Universel*, gazeta republicii franceze, primește o telegramă cu data de 21 Februarie, [publicată în No. 59 din 1849 pag. 665], în care se spune că generalul Puchner a fost rugat din toate părțile să ceară ajutorul Rușilor și atuncia el, simțînd că trupele sale nu sint suficiente: „pour proteger le Sachsenland“, a adunat consiliu și a chemat pe Ruși. Aceasta arată cum ne cunoșteau pe noi streinii, cari numeau Transilvania: țara Săsească.

voluntari vin să se numere în rîndurile oastei și să se lupte sub drapelul imperial; dar săraci, lipsiți de arme și de organizație, cer atîta împăratului să-i înarmeze, căci cu lănci și cu furci nu puteau să stea în fața unei armate căreia i-se pusese la dispoziție milioane. Puchner nu vrea — după ordine mai înalte — să asculte întru nimic aceste cereri trupele romînești sunt lăsate la voia întîmplărei, și cînd vin momentele cele grele, în loc să facă un sacrificiū, grație căruia ar fi ridicat o oaste vitează de Romîni, vedem că Austriacii fac apel la Ruși ¹⁾.

Dar ce putea face comitetul romîn? Nu puteau să protesteze pentru că chiar din sînul său se făcuse cerere oficială și intrarea de acum a Rușilor era o simplă urmare a acelor demersuri.

* * *

Indată ce primi Puchner făgăduiala că vin Rușii, se gîti să ia ofensiva și să gonească pe Bem din pozițiunea ce ocupa la Salinele Sibiului (Salzburg) ²⁾. În acest scop trimise pe colonelul Losenau cu un escadron de dragoni ca să facă recunoaștere ³⁾. Iar în noaptea de 3 spre 4 Februarie tot corpul a fost dispus în linie de bătae.

S'a trimes mai întîiu o coloană comandată de maioru Riebel care să lovească aripa stînga a lui Bem. Linia principală era alcătuită din două brigade.: a lui Kalliani și a lui Strutterheim. În urma celei d'întîi se afla ca rezervă o brigadă comandată de colonelul Coppet Iar în aripa stîngă

¹⁾ Cu ocaziunea intrării trupelor ruse în Transilvania, ministerul de externe din Petersburg a adresat o circulară reprezentanților din streinătate cu data de ^{11/23} Februarie 1849, în care se esplică această intervențiune, zicînd că împăratul „a été uniquement guidé par des motifs d'humanité“ și că „il ne saurait s'agir ici que d'une mesure purement locale, qui n'a rien de commun avec une intervention armée dans les affaires intérieures du gouvernement autrichien“ Vezi circulara publicată în suplimentul „Albinea“ No. 21 din 13-Martie 1849.

²⁾ **Barit** 426.

³⁾ **Barit** II 427

se afla colonelul Losenau cu cavalerie. Apoi numeroase cete de gardă națională au fost risipite pe la Blaj și Săliște ca să oprească dacă ar veni cum-va lui Bem un ajutor din Ungaria ¹⁾.

Bem își așezase în centrul liniei sale 15 tunuri. În aripa dreaptă și stîngă avea numai cîte un batalion de infanterie, cîte 2 escadroane și 4 tunuri; partea cea mare a pedestrimii o desfăcuse în tiraliori, iar o parte o lăsase în oraș ca rezervă ²⁾.

Lupta se începu prin tiraliori; artileria lui Riebel deschise focul, însă nu putu rezista tunurilor lui Bem și atunci Puchner comandă atacul cu baioneta ³⁾. Rezultatul fu spargerea rîndurilor lui Bem, care se văzu nevoit a se retrage și a lua drumul Sas-Sebeșului (Mühlenbach). Parte din trupele lui însă luară direcțiunea opusă spre Mediaș ⁴⁾.

Imediat colonelul Losenau fu trimis în urmărirea lui Bem ⁵⁾, ajutat și de prefectul Axente cu o parte din ostașii lui ⁶⁾, cum și de garnizona din Alba-Iulia, care atacă în flanc oastea lui Bem; dar fu nevoit să se retragă ⁷⁾.

Care a fost rezultatul acestei urmăriri?

Din cauză că Puchner a făcut prin ordinele sale pe Losenau să întîrzieze în orașul Mercurea, retragerea lui Bem n'a fost în realitate întîrziată și el a putut să ocupe foarte lesne Sas-Sebeșul ⁸⁾.

¹⁾ **Barit** socotește armata lui Puchner 7357 infanterie, 772 cavalerie, 30 tunuri; afară de gloate. Iranyi et Chassin pun 12.000 (II. 305)

²⁾ **Barit** II. 423 — D-sa socotește armata lui Bem la 3800 pedestri, 400 călărime și 23 tunuri. Iranyi et Chassin numai 2000 (II. 305). Balleydier spune că avea 9000 de oameni Bem. (84).

³⁾ **Barit** II 429

⁴⁾ **Barit** II 430. Albina Rominească No. 11 din 1849.

⁵⁾ **Barit** op. cit. II 431.

⁶⁾ Trei raporturi etc... Rap. lui Axente 44.

⁷⁾ **Barit** 432.

⁸⁾ **Barit** 432. Iranyi et Chassin (II 305) spun că Sașii de aci din cetate și cu o ceată de Romîni dela Alba Iulia au omorît pe răniții maghiari care fusese aduși în acest oraș. Nu putem controla această afirmațiune, dar n'o putem nici primi bine, cunoscînd spiritul inventiv al Ungurilor.

Dar tot nu era percutată pozițiunea lui Puchner dacă ataca orașul, căci apărarea insurgenților era slabă. Altă idee a venit generalului. A trimis un parlamentar care să ceară lui Bem să depună armele. Se înțelege că acest lucru era o greșeală și imediat s'a și văzut că așa a fost. Parlamentarul a fost ținut cu vorbe și în vremea aceea — cînd Puchner nu putea să atace de vreme ce trimisul său nu se întorsese încă — Ungurii 'și' au scos frumusețea armata pe drumul spre Orăștie și s'a început o retragere repede 1).

Cînd a băgat de seamă această înșelăciune 2) era prea târziu. Totuși a comandat un atac contra Orăștiei. Ungurii au fost bătuiți și nevoiți să se retragă la Simeria, unde 'i' aștepta un ajutor însemnat din patrie 3).

Intărit cu acest ajutor, Bem se arată gata să primească lupta. Pozițiunea ce o luase d' a stînga rîului Strei (afluent al Mureșului) era cît se poate de tare, pentru că avea în stînga Mureșul, în față Streiul în spate niște dealuri, în dreapta un pod de lemn pe care'l dărimară și întăriră cîrciuma ce se afla la capătul din stînga. Austriacii erau în partea opusă. Ajunși pe țărmul drept al rîului așezară în linie două brigade 4), pe a treia, comandată de Losenau, o puseră în rezervă și afară de aceasta aștepta o trupă de peste Mureș, compusă din infanterie, cavalerie și trei tunuri 5).

1) Despre cheștiunea parlamentarului Iranyi et Chassin povestesc lucrurile într'un chip propriu a lor. Spun că fiind el polon de origină Bem l-a trimis înapoi cu dispreț. „Dar, văzînd că apărarea e imposibilă, eși din Sas-Sebeș și luptînd mereu se retrase la Orăștia.

2) **Bariț** 434.

3) Iranyi et Chassin II 306 Bariț, II. 434 - 435 A bina Romînească Iasi 1849 No. 15.

4) Brigada Kalliani și brigada Stutterheim.

5) **Bariț** (437) dă următoarea listă de compunerea brigadelor: I Kalliani: 2 bat., $\frac{2}{3}$ din reg. 1 grănit rom., $\frac{1}{3}$ din reg. 2 grănit rom., 2 escadroane cav. ușoară, 2 baterii; II Stutterheim: $\frac{1}{2}$ bat. vînători Sași, 2 bat., 1 escad. romîn, o baterie și $\frac{1}{2}$; Rezerva: 1 bat., 4 escad. ușoare, $\frac{1}{2}$ baterie Totalul armatei lui Puchner [după Bariț II 436]: 4225 infanterie, 510 cavalerie, 24 tunuri. Bem avea (după Bariț idem): 7000 infanterie, 1000 cavalerie și 28 tunuri. După Iranyi et Chassin Bem avea 7700 ostași și 28 tunuri.

După o scurtă luptă de artilerie, un batalion așa numit Bianchi trecu riul ¹⁾ cum putu și ocupă cîrciuma; apoi, ajutat de un despărțimînt de vînători ce trecu pe ruinele podului, ținu pept insurgenților și înlesni corpului de geniu să repare podul. Indată ce fu dres, se așezară două baterii la capătul din dreapta ca să-l apere. Ungurii voriră să se folosească ei de cazna vrășmașului. De aceea trecură odată podul, dar fură respinși îndată. Ca să facă a doua încercare luară mai întîiu cîrciuma și apoi trecură două escadroane, cari ar fi bătut pe Austriaci și Romîni, dacă nu venea în ajutor corpul de dincolo de Mureș, cu care Ungurii fură respinși; dar nici pozițiunea lui Puchner nu era sigură și de aceea s'a și retras noaptea în Orăștia ²⁾.

Orî-ce s'ar zice, lupta de la Simeria dacă nu se poate considera ca victorie pentru trupele imperiale, apoi de sigur nici pentru insurgenți nu este, precum pretinde Iranyi, „o învingere schimbată în victorie³⁾.”

E adevărat că chiar din partea alor noștri rezultatul luptei a fost judecat în deosebite feluri. Astfel prefectul Axente în raportul său ⁴⁾ zice următoarele: „Intr'aceea Bem... au „bătut pe generalul Puchner la Simeria și l-au silit să se retragă la Sibiu“. ⁵⁾ Dar pe de altă parte istoricul ungar Kövari spune că efectul ce a făcut corpul de peste Mureș năvălind în coasta insurgenților a fost dezastruos pentru aceștia: frica a cuprins toată oastea și au luat-o la fugă

¹⁾ Podul nu era desființat cu desăvîrșire, pe ruinele lui se putea trece.

²⁾ Vezi detalii despre această luptă în Iranyi et Chassin II 306 - 307; apoi Bariț II 437-441.

³⁾ Bariț II 441 — Iranyi... II 307.

⁴⁾ Trei raporturi. Raportul lui Axente p. 44.

⁵⁾ În privința locului de retragere al armatei austro-romîne Bariț (II 441-442) spune că „Puchner pe înoptate a plecat înapoi la Orăștia și dimineața la 10 Februarie își porni trupele pe la Sibot către Sas-sebeș“ și de aci pe urmă la 12 Febr. s'a dus la Sibiu.

și adaugă această frasă foarte caracteristică: „Se poate zice că numai Bem nu fugea“. 1)

De aceea socotim că sîntem în marginile adevărului cînd spunem numai atît că bătălia aceasta a fost o pierdere pentru amîndouă armatele.

* * *

Pe cînd se petreceau acestea, generalul Lüdgers își ținu făgăduiala și dete ordin ca două despărțiminte să intre în Transilvania și astfel la 1 Februarie generalul Engelhardt ocupă Brașovul, iar la 4 Februarie colonelul Skariatin intră în Sibiu 2). Venirea lor a dat curagiū locuitorilor din aceste orașe și mai ales Brașovenilor, cari rămîneau expuși la atacurile Săcuilor, de a căror teamă mulți din ei au și fugit în Muntenia.

Și aveau dreptate să se teamă de Săcuī, căci aceștia se organizase într'un corp puternic și pornise asupra orașului, fără să știe nimic despre venirea Rușilor 3)

Generalul Engelhardt a plecat în recunoaștere spre Olt îndată ce a aflat de mersul Săcuilor. Și nu a mers mult. L-a întălnit aproape de Olt 4), după ce ei trecuse riul și într'o bătălie scurtă oastea lui și cu cea austriacă i-au bătut și i-au pus pe fugă. N'a voit însă să-i urmărească, zicînd că a fost trimis numai ca să apere Brașovul, iar nu să se amestece în cealaltă parte a țării. 5)

În timpul acesta colonelul Urban, care, bătut în nord, se retrăsese în Bucovina, se hotărî să înainteze în Transilvania, deși avea puțină oaste și generalul Malkovschi 6) așezat cu trupe austriace în Bucovina nu numai nu a voit

1) **Balleydier** op. cit. 84. — Bariț op. cit. II 426. — Iranyi et Chassin II 315. — Albina Romînească No. 10 din 3 Febr. 1849. Iași.

2) Vezi și Bariț op. cit. II 444.

3) Vezi în privința ridicărei Săcuilor. „Albina Romînească“ din Iași 1849 No. 15.

4) La comuna st. Petru.

5) **Bariț** op. cit. II 454. Vezi în „Albina Romînească“ No. 10 din 1849 relația despre această luptă.

6) **Bariț** op. cit. II 456.

să-i dea nici un ajutor, dar l-a dezaprobat cu desăvîrșire și i-a lăsat lui toată răspunderea întreprinderii.

Deși era ger mare și țara acoperită de zăpadă, Urban a pornit cu trupa sa prin mijlocul atîtor greutăți și nevoi și la 6 Februarie a ajuns la comuna Mureșeni, unde se afla o garnizonă ungurească ¹⁾ Umblînd noaptea cu multă precauțiune, tot ascunzîndu-se și înșelînd sentinelele, isbutește să intre în comună și să pue mîna pe toți ofițerii și să dezarmeze pe soldați. După ce încercă mai multe sănii cu arme și munițiuni se întoarce în Bucovina. ²⁾

Afînd despre această isbîndă, generalul Malkovschi se decide să intre în luptă și trimise lui Urban trupe cu cari el înaintă pînă la Năsăud, Ungurii s'aũ întărit și ei în două comune de lîngă Bistrița sub comanda colonelului Riczko. La 17 Urban i-a atacat, i a fugărit pînă la satul Maghieruș, unde suferiră o învingere cumplită, perzînd și pe colonelul Riczko. De aci insurgenții se retraseră pînă la Dej, de unde se răspîndi spaima în toate orașele și satele din jur pînă la Cluj, ai căruți locuitori se găteau să fugă. ³⁾

Bem, afînd acest dezastru, plecă cu parte a armatei sale la 25 Februarie (s. n.) ca să asigure situațiunea în nord.

Acum ar fi fost un moment potrivit de a lovi pe Bem ca să-l distrugă. Dacă pe deoparte Puchner printr'un mers repede de la Sibiu ar fi atacat restul trupelor lui Bem de la Mediaș — unde se dusesese el după bătălia de la Simeria — și după ce le-ar fi învins, mai ales că acum avea și pe Ruși în Sibiu — să fi pornit în sus, în direcția în care plecase Bem; iar pe de altă parte dacă generalul Malkovschi ar fi pus toate trupele sale la dispozițiunea lui Urban și ar fi fost astfel Bem apucat între două focuri, — atunci se schimba în mod fundamental situațiunea și ungurii s'ar fi aflat în

¹⁾ **Barit** II 457.

²⁾ **Barit** 458.

³⁾ **Barit** 459-460. Iranyi et Chassin op. cit. 311. — Vezi și „Albina Rominească” Iași No. 14.

Transilvania în așa situațiune în cît, — întorcînd fraza lui Kövari — : „și Bem ar fi fugit.“

Dar n'a fost așa, Malkovschi s'a întors frumusețel acasă cu oastea ; Puchner nu s'a mișcat din loc și Urban, aproape singurul om de acțiune dintre toți comandantii armatei austro romîne, a fost silit să își proteagă retragerea ca să poată ajunge în Bucovina. ¹⁾

Iar Bem, stăpîn din nou pe nordul țării, se întoarse spre sud.

* * *

Bem își stabilește reședința trupei sale la Mediaș. ²⁾

Puchner se bucură că poate să stea în liniște la Sibiu și s'ar fi odihnit încă mult, dacă nu l-ar fi scos din amorțeață atît ofițerii superiori cît și locuitorii, cari nu se simțeau siguri, de vreme ce cunoșteau pe Bem și știaă că el, cînd cu gîndul n'ai gîndi, atuncî te lovește. Mai ales a contribuit la hotărîrea lui Puchner de a începe lupta, venirea a doi ofițeri distinși din armata austriacă : colonelul Van der Nüll și maiorul Maroiciei. Fiind bolnav în zilele acelea, Puchner dete comanda supremă generalului Kalliani și ținu pe colonelul Skariatîn să apere Sibiu. ³⁾

Bem își așezase antegarda la Copsa-mică, iar anteposturile pe aproape de comuna Frîna, pe drumul Sibiului ⁴⁾.

Armata imperială avea două brigade de luptă : una comandată de Van der Nüll și a doua de Stutterheim, afară de rezerva comandată de Uracca ⁵⁾,

1) **Bar't** 461-462. Iranyi et Chassin op cit II 311.

2) Vezi și „Albina Rominească“, după „Mesagerul Transilvan“, No. 16 din 24 Februarie 1849

3) **Barit** 464.

4) **Barit** spune că Bem avea 12000 soldați și 42 tunuri. Iranyi et Chassin numără numai 7000. Balleydier pune 14000.

5) Totalul trupelor imperiale e socotit astfel de **Barit**.

Brig. I	2800	inf.	180	cav.	12	tun.
„ II	2530	„	166	„	12	„
„ III	2740	„	580	„	12	„
Coloana baron. Heidte	1000					

Total , 10070 „ 926 „ 36 „
 Iranyi et Chassin [II 311] socotesc 16000 soldați.

Ziua bătăliei era fixată la 3 Martie

Brigada Van der Null porni mai înainte și la 2 Martie (s. n.) goni anteposturile inimice și fugări antegarda de la Copșa, care nu se opri de cât la riulețul Ibis (afluente ale Tîrnavei) unde se putu adăposti în niște șanțuri ¹⁾ pînă cînd să vie Bem de la Mediaș. Sosind acesta, se aruncă asupra brigadei austriace făcînd'o să dea acum ea înapoi pînă la Copșa și pînă la Frîna și cu atât mai lesne cu cît brigada lui Stutterheim nu sosise încă ²⁾.

Adouazi 3 Martie ambele brigade principale erau în linie de bătaie și sosise și rezerva. Lupta s'a început tot la Copșamică. Bem lovit, se retrase lăsînd una cîte una toate pozițiunile sale, pînă cînd putu să intre în Mediaș. Puchner n'a voit să-l atace, zicînd că e contra luptelor de stradă și astfel inimicul a putut să-și scoată armata binișor din oraș și să se retragă la Elisabetapoli și de acolo mai apoi la Sighișoara. Și toată această mișcare atât de importantă, care schimba situațiunea lui Bem, căci îl trimetea mai adînc spre Săcuî, de unde avea să aștepte ajutor sau dacă nu, cel puțin avea siguranță în partea aceea,—s'a executat de către insurgenți, fără ca oastea lui Puchner să le puie cea mai mică pedică. Pe de altă parte concentrarea trupelor austriace pe linia Tîrnavelor lăsa deschis cu totul drumul spre Sibiu lucru pe care trebuia să-l aibă în vedere Puchner. Rar se întîlnește în istoria deosebitelor răsboaie din lume o atare incapacitate, nepricepere și lipsă de acțiune. Pentru orî ce om care ar fi luat o hartă în mînă ca să vază pozițiunea ambelor armate și care ar fi cunoscut că Bem nu e om care să lase treaba de azi pe mîine,—era clar că de acum Sibiul era deschis focului inimicului și că printr'o lovire repede poate să fie luat.

Puchner n'a înțeles. Bem însă a căutat să profite de slăbiciunea adversarului și de situațiunea ce i se deschidea.

¹⁾ Bariț 465. *Albina romînească* No. 19 din 1849.

²⁾ Vezi *Albina romînească* din Iași No. 19 din 6 Martie 1849. Bariț 466.

Pentru dînsul fu din primul moment desemnat planul: „voiŭ lua Sibiul!“ Dar erau încă două chestiuni: va putea să ia linia paralelă cu a lui Puchner fără ca acesta să-î descopere mersul? și apoi dacă ar isbuti să ajungă nevătămat la Sibiul, nu va fi în primejdie să se vază cu austriacii în spinare? Ca teorie, Bem comitea o eroare, căci se da legat în mîna lui Puchner, a cărui armată putea să-l înconjoare printr'o mișcare repede de desfășurare și în al doilea rînd își lăsa pe inimic la spate Generalii cei mari însă țin foarte rar seamă de preceptele precise ale tacticei. Cînd cunosc pe adversar și l' știu că nu poate vedea mai departe de cît e bob numărat, atunci fac mișcări îndrăsnețe și mai totdeauna reușesc.

Puchner de sigur că va fi auzit din svon că Bem, pe care dînsul mergea să-l prinză în Sighișoara, a pornit la Sibiul, dar nici nu va fi voit să l crează: „De vreme ce e urmărit de mine... nu se poate!“ va fi exclamat el. Tot asemenea locoșitorul său din Sibiul Pfersman primi știre că însurgenții vin. „Nu credeți, răspunse el, nu sînt de cît niște mici despărțiminte rătăcite, cu cari n'avem ce alege în două ceasuri; corpul lui Bem are de lucru, căci e urmărit de ai noștri.“⁽¹⁾

Niște oameni mici ca Puchner și ca Pfersman nu puteau de fel pricepe pe un om superior, cum era Bem.

Astfel că toți rămaseră surprinși cînd se pomeniră la 11 Martie cu viteazul polon înaintea orașului. Ce era de făcut? Să dea orașul fără nici o luptă? Nu se putea aceasta, deși colonelul Skariatin vedea că are prea puține mijloace. Lupta se începu. Orașul fu atacat din două părți și cu multă greutate colonelul rus isbuti să-și facă drum printre rîndurile armatei opuse și să se retragă ast-fel la Turnul Roșu ca să aștepte pe Puchner.⁽²⁾

1] Cuvinte raportate de Bariț II 470

2] **Balleydier** op. cit. 85. Bariț 469 seqq. Iranyi et Chassin II 312. Vezi în *Moniteur Universelle* (din Paris) telegrama de la 18 Martie și cea de la 20 Martie 1849.

Acesta cînd se încredință că în adevăr Bem l-a înșelat și a atacat Sibiul—a hotărît să pornească asupra-î și să-l împedice. Cînd a ajuns însă, a văzut că era prea târziu și, fiind pe lîngă altele și bolnav, a demisionat, încredințînd comanda generală lui Kalliani. 1)

Pozițiunea acestui ofițer era cît se poate de grea și dacă voim să-l judecăm drept, trebuie să mărturisim că, deși el este comandantul sub care Transilvania a fost percutată, totuși cată să-i acordăm împrejurări ușurătoare. Puchner a. vusese în mîna conducerea în timpul cînd armata imperială era victorioasă și am văzut că a pierdut ocaziunile cele mai frumoase de a învinge, iar cînd a văzut că s'a încurcat rău, a zis ca ori-care om de rînd: eu mă duc să-mi văz de sănătate, faceți ce știți și eșiți cum puteți. În asemenea momente lasă comandant pe Kalliani, îl lasă numai pentru ca să nu fie legat numele său cu faptul pierderii Transilvaniei, ci un altul să ispășească păcatele sale.

Acum Sibiul era în mîna insurgenților; Brașovul în aceea zi era amenințat de Săcu și armata austriacă nu avea să se miște de cît pe teritoriul dintre Sibiu și Brașov. 2)

Kalliani hotărîse ca la 14 Martie să atace Sibiul. Bem, care prevăzuse aceasta, a și trimes o coloană ca să fie gata a întimpina pe Austriaci. 3) Dar o împrejurare neașteptată a scutit pe Bem de această osteneală. În noaptea de 13 spre 14 Kalliani primi scrisoare de la generalul Engelhardt că el nu mai e dispus să apere Brașovul amenințat și prin urmare să poftască acolo armata austriacă fiind-că dînsul voește să se retragă. 4)

Astfel fiind, Kalliani s'a hotărît să pornească spre Brașov ca să bată pe Săcu și a dat de știre în același timp

1) Dupe aceasta Puchner trecu în Muntenia la Călimănești. Bariț II 476

2) Bariț 477.

3) Vezi despre luarea Sibiului și *Albina Romîneasă* No. 21 supliment, note luate dupe Gazeta germană din București.

4) Bariț II 478.

lui Skariatin ca să ție în loc pe Bem și să nu-l lasea veni după dînsul.

Kalliani a plecat cu trei brigade spre Făgăraș și de aci la Brașov, iar colonelul rus a rămas să ție pept lui Bem, dar n'a putut, măcar că i s'a trimes un mic ajutor,—și s'a retras la Turnul Roșu, iar de aci a trecut în Muntenia. ¹⁾

Scăpat de ruși, Bem a pornit repede dupe austriaci. Kalliani voi să înduplece pe Engelhardt să ia parte la luptă, muscalul însă n'a voit cu nici un preț și s'a retras pe la Predeal la 21 Martie (s. n.) Atunci generalul austriac de teamă că prin perderea unei bătălii și-ar periclita linia de retragere în Muntenia, a preferit să renunțe la atac și s'a retras apărîndu se. Partea din urmă a armatei a fost lovită de Bem, care la 19 intră triumfător în Brașov²⁾.

Cu perderea Brașovului, cu trecerea rușilor peste munții Transilvania era percută pentru casa imperială.

* * *

Și victoria însurgenților se completă încă prin evenimentele din Banat.

Insurgenții tăiasă comunicațiunea pe aci între trupele austriace din Ungaria și cele din Transilvania. De aceea Puchner rugase consiliul de război din Timișoara să trimeată trupe contra insurgenților din Huniedoara ca să se restabilească comunicația.

Colonelul Wernhardt curăți Banatul pînă la Lugoș și tot atunci căpitanul Cernoevici fu trimis la Deva cu trei companii de grănițeri romîni. ³⁾

El își stabili reședința în Deva și așeză trei corpuri de apărare: unul de vînători din Ilia între comunele Zam și Vața, altul sub comanda prefectului Dobra, care să observe în direcțiunea Zlatnei, iar al treilea condus de prefectul Buteanu în partea Halmagiului. Din nenorocire trupele sale

¹⁾ **Barit** 479.—*Albina romîneasă* No. 25 din 27 Martie 1849.

²⁾ **Balleydler** op. cit. 86.—**Barit** II 480 seqq. Iranyi et Chassin II 319. .Vezi și *Albina* No 26 din 1849.

³⁾ **Barit** 445.

erau puține și se afla amenințat din două părți: Baronul Kemeny venea de la Saline cu două batalioane și două escadroane drept către Deva; iar din spre Arad veneau 10 batalioane și zece escadroane. Așa fiind, Cernoevici s'a retras prin Huniedoara la Hațeg. La 5 Februarie Cernoevici află că Kemeny a ocupat Deva și pornesc chiar în noaptea aceea să surprinză pe ocupanți. Ei însă au intrat în oraș făcând mare gălăgie și astfel în loc de a pune mâna pe oraș au suferit o învingere zdrobitoare. ¹⁾

Mai târziu a isbutit Cernoevici pe la finele lui Februarie, să intre în Deva; dar Transilvania era acum în posesiunea ungarilor. ²⁾

¹⁾ **Barit** 446—448.

²⁾ **Barit** 449, Vezi depeșa de la 6 Martie din *Moniteur Universez* dia Paris No. 75 din 1849.

CAPITOLUL XIV

SITUAȚIUNEA UNGURILOR ȘI A ROMINILOR DEPE VICTORIILE LUI BEM.

Victoriile Austriacilor la începutul anului 49. — Kossuth face apel la revoluționarii din alte țări. — Armata ungurească împărțită în două. — Wrbna contra lui Görgey. — Faimoasa retragere a lui Görgey. — Windischgrätz contra lui Perczel. — Victoria de la Kapolna. — Dembinski destituit. — Vetter comandant — Bătălia de la Waitzen. — Rebelii victorioși. — Ordinul de zi de la Waitzen al lui Görgey. — Parlamentul austriac la Kremsier. — Manifestul imperial de la 4 Martie. — Declarația de independență a Ungurilor. — Bem la Alba Iulia. Rolul gloatelor rominești. — Bem în Banat. Proclamațiile sale. — Csanyi stăpîn pe Transilvania. — Buda-Pesta cade în mina Ungurilor.

Să rezumăm în câteva vorbe starea lucrurilor în Ungaria de la ocuparea Pestei de către Austriaci și pînă în momentele în cari ne aflăm cu narațiunea.

Ne aducem aminte că la începutul anului 1849 guvernul unguresc din Pesta plecă la Debreczin și capitala fu copleșită ¹⁾.

Austriacii merg de acuma din victorie în victorie, ocupă Presburg, Wieselburg, Raab, Veszprim, Eisenburg și o parte din comitatul Comorn. Kossuth, face apel la revoluționarii din alte țări și mai ales din Polonia alergară mulți, între cari fu și generalul Dembinski ²⁾, care joacă însemnat rol în revoluțiunea Ungurilor. Situațiunea lor era cu atît mai critică cu cît aveau să lupte și cu Sirbii, cari îi învingeau mai la fie-care întîlnire. Armata ungurească, după luarea Pestei, se împarte în două coloane, dintre cari una sub comanda lui Görgey merge spre Waitzen, alta condusă de Mauriciu Perczel merge către Tisa. Acesta era urmărit de generalul Ottinger, care l respinge peste Tisa, dar aci Perczel primește ajutoare și așa întărit ia ofensiva și pune în retragere pe adversar. Ottinger se dă înapoi pînă cînd primește și el ajutoare și ține în respect pe Perczel ³⁾.

¹⁾ Vezi capitolul respectiv

²⁾ Iranyi et Chissin II. p. 268.

În potrivea lui Görgey s'a trimes generalul Wrba. Acesta porni mai întiu o antegardă puternică de cavalerie, care ocupă Waitzen și unindu-se apoi cu ea lovi ariergarda lui Görgey la orașul Ipoly-Sagh. Armata austriacă se întărește cu corpuri noi venite. Generalul Simunici ocupă orașul Neutra, generalul Csorich se afla în drum spre Leva, iar generalul Götz spre Mosocz. Aceștia închideaă pe Görgey într'un triunghiū din care era greu de eșit. Generalul maghiar nu stă mult la îndoială și începu a executa această retragere. Luînd pozițiune întărită la Schemnitz, Görgey este respins; dar urmează și de aci încolo același sistem provizoriū de apărare și știe să scape prin mijloacele sale strategice și de cele trei corpuri și de un al patrulea, al generalului Schlik, care l-ataca în coastă — și astfel prin Neusohl să ajungă în comitatul Gömör. „Campania lui Görgey peste Carpați, zice Balleydier, este, dupe opiniunea ofițerilor competenți, un fapt vrednic de a se compara cu faimoasa retragere a generalului Moreau“²⁾.

Mareșalul Windischgrätz la 20 Ianuarie pleacă din Pesta să conducă operațiunile contra armatei ungare de la Tisa³⁾ comandată de Mauriciū Perczel și alcătuită în total din 16 mii de oameni⁴⁾. Dupe cîteva întîlniri fără rezultate însemnătoare, mareșalul Windischgrätz isbuti să ocupe pozițiunile de la satul Kapolna, unde erau întăriți Ungurii, și Dembinski, care luase acum comanda în locul lui Perczel⁵⁾, fu respins cînd voia să puie din nou mîna pe Kapolna și silit să se retragă⁶⁾. Victoria aceasta a rămas însă fără nici un folos, pentru că Ungurii se putură retrage în toată siguranța⁷⁾.

¹⁾ **Balleydier** guerre de Hongrie ed. Bruxelles pag. 39—46. Iranyi et Chassin. Rév. de Hongrie. II pag. 268—269.

²⁾ Vezi Balleydier guerre de Hongrie. ed. Brux. p. 47—48. Vezi și Iranyi et Chassin Rév. de Hongrie. II 262 și urm.

³⁾ **Balleydier** op. cit. ed. cit. p. 49.

⁴⁾ **Balleydier** idem. 50.

⁵⁾ Vezi despre aceasta Iranyi et Chassin II 268.

⁶⁾ **Iranyi Chassin** II 277--280. Balleydier op. cit. ed. Brux. 56.

⁷⁾ **Balleydier** op. cit. ed. cit. pag. 57.

Învingerile acestea erau foarte adânc simțite de Unguri și ofițerii din statul maior aruncau vina pe Dembinski, care comanda. Părerea lor era împărtășită și de soldați și un murmur de neîncredere se ridică împotriva generalului. Întrebat cari sunt planurile sale ulterioare, răspunse că aci e secretul său și că dacă ar ști căciula sa din cap ce gânduri clocește el sub țeastă, ar arunca-o în foc și ar umbla toată viața cu capul gol. Szemere, comisarul guvernului, îl consideră atunci ca destituit și încredință provizoriu comanda corpurilor de aci lui Görgey, care se unise ¹⁾ și el cu oastea lui Perczel. Peste o zi sosi și Kossuth, căruia i se trimisese știre despre această întâmplare. El ascultă pe ofițeri, cari ziceau că greșelile lui Dembinski au produs perderile armatei ungare; ascultă și pe Dembinski, care arunca vina pe faptul că ofițerii nu i dadeau toată ascultarea necesară; apoi restituie pe Dembinski în funcțiunea de comandant și certă pe ofițeri. Polonul înțelese că aceste măsuri erau o simplă politeță către dînsul și de aceea demisionă și se înțelege că demisiunea a fost primită. În locul lui a fost numit Görgey. Mai târziu se dete generalului Vetter, înălțat la rangul de feldmareșal, comanda supremă a trupelor ungare, afară de cele din Transilvania, adică a corpurilor de armată de sub Görgey și a celui din Banat condus de Damianici ²⁾.

Se înțelege că această numire nu a satisfăcut nicidecum pe Görgey, dar el nu s'a retras, ci s'a mulțumit să lupte și într'un rol secundar. Și n'a greșit, căci împrejurările l-a duseră curînd în fruntea oștirea.

Mareșalul Vetter, punînd toate trupele în stare de ofensivă, făcu un plan detaliat de a pătrunde de la Tisa în sînul Ungariei, dar bolnăvindu-se, nu putu să conducă însuși operațiunile și fu înlocuit cu Görgey ³⁾.

¹⁾ Iranyi et Chassin II 277.

²⁾ Asupra acestor certuri dintre comandantul unguri vezi Balleydier op cit. 58—60, iar mai în detaliu și cu mai multă precizie: Iranyi et Chassin op. cit. II 281—287.

³⁾ Iranyi et Chassin II 291.

Nu vom urmări aci mișcările celor două armate, vom pomeni însă în primul rînd victoria Ungurilor dela Isaczeg ¹⁾, apoi bătălia de la Waitzen.

Dupe ce se văzură învingători la Isaczeg, Ungurii porniră spre Pesta. Armata imperială nu știa nimic despre acest plan și generalul Csorich primi ordin să pornească cu diviziunea sa dela Waitzen spre Pesta ca să se unească cu corpul principal. Plecînd în ziua de 7 Aprilie (s. n.), lăsară în oraș pe generalul Götz. Acesta fu atacat de Görgey și după o luptă scurtă, dar sîngeroasă, muri și orașul căzu în mîna Ungurilor ²⁾. Consiliul lor de război hotărî ca să nu meargă d'adrechtul la Pesta, ci să caute a libera mai întîiu fortăreața Komorn, pe care o ținea blocată Austriacii ³⁾. Dupe o luptă înfuriată, susținuți și de locuitorii cetății isbutiră s'o ia la 26 Aprilie ⁴⁾. În același timp armata imperială se văzu nevoită să părăsească Pesta ⁵⁾.

Văzînd împăratul că merge așa de rău armatelor sale, hotărî să ia lui Windischgrätz comanda și o dete baronului de Welden. La 15 Aprilie prințul părăsi tabăra, lăsînd provizoriu conducerea în mîna lui Ielacici și se duse la Olmütz ⁶⁾.

Noul comandant fu în capul oastei în ultimele împrejurări și, cu toată silința, nu putu să schimbe nimic din mersul evenimentelor.

Așa dară armata revoluționară ungurească mergea acum din victorie în victorie și imperialiștii se aflau într'o situație foarte precară.

„Rebelii își lărgise așa de repede cadrele în cât aveau sub drapel opt corpuri de armată, compuse din 107 bata-

¹⁾ **Iranyi et Chassin** II 294—295. Balleydier 66.

²⁾ **Balleydier** op. cit. 68—69 Iranyi et Chassin II 333.

³⁾ **Iranyi et Chassin** II 332.

⁴⁾ Vezi detalii în Iranyi et Chassin II 335—337.

⁵⁾ **Iranyi et Chassin** II 335.

⁶⁾ **Balleydier** op. cit. 69. Vezi *Albina Romînească* din Iași No 29 din 1849.

lioane, 454 escadroane și 800 tunuri, adică 178 mii de soldați pedestri și 12 mii husari“¹⁾

Totuși în cercurile înalte maghiare erau certuri mari. Görgey, opus tendințelor revoluționare ale lui Kossuth, dăduse dupe cea dintîiu victorie de la Waitzen un ordin de zi, care e un important document politic și care a produs mare ferebere printre compatrioții săi

Iată cum începe acel ordin de zi:

„Corpul de armată din partea de sus a Dunărei declară că Görgey a luat armele pentru regele Ferdinand V și pentru constituțiunea Ungariei sancționată de el. Credincioasă faptelor sale, armata jură că va continua să apere cu prețul singelui său și pe una și pe alta în contra orî cărui vrăjmaș din afară.

„Corpul de armată de sub ordinele mele va combate cu aceeași energie pe orî cine ar încerca în interiorul țerii să împedice, prin nepotrivite amăgiri republicane, triumful constituțiunei regatului“.

Maî departe Görgey declară că nu va asculta de cît de ordinele ce i va trimite „ministrul de războiî răspunzător“ sau locoțiitorul său „legal“²⁾.

* * *

Parlamentul austriac, strămutat de la Viena la Kremsier se ocupa numai cu discuțiuni teoretice și de aceea guvernul, voinđ a lucra pe un tărîm maî practic, convinse pe împărat să disolve parlamentul și să decreteze o nouă constituțiune³⁾. Impăratul Franz Iosef făcu aceasta la 4 Martie 1849, cînd apăru manifestul său. Il vom analiza în scurt.

Predecesorul nostru Ferdinand I a întins binefacerile unor instituțiuni liberale peste toată țara; însă evenimentele ulterioare n'au corespuns cu buna sa voință și prin uneltirile

1) **Balleydier**. Guerre de Hongrie Ed. Paris p 99.

2) **Balleydier** op. cit. 100--101 Iranyi et Chassin. Rév. de Hongrie. II 215.

3) **Iranyi et Chassin** op. cit. II 357.

unei partide contrarie tronului vedem patria aruncată într'un război civil. Rezultatele ce au decurs din abuzul libertății sînt cît se poate de întristătoare și de aceea dorința noastră este să înfrîmăm acest abuz și să stingem revoluția.

Parlamentul, chemat la Kremsier, de mai multe luni emite numai teorii și se ocupă cu o constituție numai pentru o parte a monarchiei. Acum, cînd *renașterea unei Austrii unite* este aproape asigurată prin victoriile armatei, se așteaptă de la noi un așezămînt care să fie o legătură comună pentru toate popoarele Austriei. De aceea declarăm că de la data acestui act adunarea este și rămîne disolvată.

Apoi împăratul se adresează la popoarele Austriei, spunîndu-le să se adune în jurul tronului și să fie sigure că unite în puteri, ele vor fi neînvînse de oricare dușman.

După această proclamațiune urmează principiile fundamentale ale constituțiunei.

Ele sînt :

- 1) Deplina libertate a cultului.
- 2) Fiecare biserică recunoscută își administrează în particular averile și își conduce interesele sale fiind, se înțelege, supusă legilor generale ale statului.
- 3) Invățămîntul este liber.
- 4) În părțile unde sînt populațiuni amestecate se va da și minorităților putință de a își dezvolta limba lor.
- 5) Cuvîntul, tiparul sînt libere.
- 6) Fiecare cetățean are dreptul a petiționa.
- 7) Cetățenii au drept să se adune și să formeze societăți.
- 8) Libertatea personală este garantată.
- 9) În cel mult 48 de ore fiecare arestat trebuie să fie prezentat autorităților judiciare sau liberat.
- 10) Domiciliul este inviolabil, afară de cazuri grave prescise de lege.
- 11) Secretul scrisorilor este garantat ¹⁾.

Aceste puncte sînt bazele unei constituțiuni făcute cu totul în interesul Austriei. Dela data aceasta, ne spune:

¹⁾ Manifestul s'a publicat în toate ziarele din timp.

manifestul, nu mai există Transilvania, Ungaria, Croația, etc., ci e o singură țară mare, sub un singur cap, și locuitorii ei se bucură de aceleași drepturi, au aceleași îndatoriri, o monarhie unitară sub numele de Austria.

Din punct de vedere egoist și fantesist, o asemenea constituțiune este excelentă, dar cînd am pune întrebarea : poate Austria să trăiască sub un asemenea regim ?—atunci fără îndoială răspunsul e negativ. Nu e locul să facem aci o examinare a acestui fapt. Ținem numai a constata că în fața pretențiunilor de *unitate de stat* ale Ungurilor, Austria era în drept să ceară și ea *unitate de stat*. Se înțelege însă că, depe dreapta rațiune, amîndouă erau pe un tărîm fals, pentru că nici Austriei pentru sine nici Ungariei nu e permis a spera o unitate în înțelesul lor. Aspirațiunile lor nu se pot îndrepta decît spre ideea federativă.

Dar să lăsăm discuțiunea teoretică și să vedem ce făcură Ungurii față cu manifestul imperial din 4 Martie.

Cîtă vreme a mers rău soarta armatelor lor, s'au ținut în rezervă și s'au mărginit să facă discursuri în dietă, fără să ia o atitudine hotărîtă. Cînd însă împrejurările se întoarseră în favorul lor, atunci Kossuth veni în dietă cu acea faimoasă propunere a declarării independenței.

Actul acesta se votă de dietă în ziua de 19 Aprilie 1849¹⁾

Iată cum începe :

„Prin această solemnă declarațiune, luînd Ungaria ale sale drepturi neclătite, o așezăm din nou cu toate părțile și provinciile sale în rîndul statelor independente ale Europei ;

„Inaintea lui Dumnezeu și a lumii doclarăm detronată înșelătoarea casă de Habsburg-Lorraine.“

După aceasta, dieta se crede îndatorată să expună motivele hotărîreii sale.

¹⁾ Iranyi et Chassin op. cit II 366 și urm.

Timp de trei secole această dinastie a apăsât Ungaria. Venind revoluțiunea franceză, care a mișcat toate statele Europei, Austria s'a văzut în neputință de a potoli focurile ce izbucniră în deosebite părți ale imperiului. În aceste împrejurări Ungaria **n'a voit să profite** și „să smulgă regalității niște drepturi nouă, ci **s'a mulțumit să și asigure autonomia și independența...**“

Ungaria, „**se înțelege, împreună cu Transilvania**“ n'a fost o parte a Austriei și aceasta se dovedește examinând sancțiunea pragmatică. Dar Austria n'a voit să ție seama și a căutat „să șteargă națiunea ungară din numărul națiunilor vii“ Spre acest sfârșit a ațîțat la revoltă pe Slavi și pe Croați, slujindu-se de banul Ielacici ca de un instrument.

Dupe ce insistă asupra mersului războiului cu Slavi, declarațiunea vorbește despre luptele din Transilvania „**pentru că avea scop disolvarea (?) violentă a uniunii intime între Transilvania și Ungaria, această unire care a fost realizată în anul trecut, conform cu legile făcute de dieta din Presburg și apoi de dieta Transilvaniei.**“ Iar populațiunea română, luînd arme ca să lupte *contra libertății (!)* „cu care fusese dotată de către lege“, a făcut cele mai grozave torturi asupra Maghiarilor.

Ungurii s'aû luptat cu trupele imperiale și aû învins în toate părțile atît pe generaliî austriaci cît și pe Ruși, cari veniră în ajutor și aû devenit stăpîni pe Transilvania și aû liberat pămîntul lor de armele imperiale. În urma acestor victorii, împăratul, prin constituția sa din Martie, a împărțit **teritoriul ungar (?)** în cinci părți: Ungaria, Transilvania, Croația, Slavonia și Fiume.

Față cu această trădare, dieta hotărăște :

„1. Ungaria și *Transilvania*, **legat unită cu dinsa**, și cu toate **părțile integrante** se declară stat european autonom și independent, iar integritatea teritorială completă a aceluî stat o declară indivizibilă și inviolabilă.

„2. Casa de Habsburg-Lorraine, devenind vinovată de tră-

dare, călcarea a jurământului și de *chemare la arme împotriva națiunii*; mergînd cu îndrăsneala pînă acolo ca să încerce *îmbucățirea integrității teritoriale* a țării, ca **să răpească Transilvania, Croația, Slavonia, Fiume și litoralul**, ca să distrugă existența noastră politică cu armele și ca să cheme spre acest sfîrșit în ajutor o altă națiune, cu care să poată mai bine lovi națiunea ungară; prin urmare rupînd prin aceste fapte sancțiunea pragmatică și legătura dintre ea și Ungaria pe baza tractatelor și obligațiunilor reciproce, — aceasta casă este prin aceste împrejurări de o sută de ori călcătoare de jurămînt și în numele națiunii e socotită ca detronată și lipsită de toate titlurile coroanei Ungariei, de toate drepturile politice și gonită pentru totdeauna de pe teritoriul acestui stat.

„3. Reintrînd astfel, depe ale sale drepturi naturale, în familia statelor europene ca stat autonom și independent, Ungaria declară statelor *cu cari a fost sub aceeași coroană* că voește și acum să rămîie în pace cu dînselle și să întreție raporturi de vecinătate.

„4. Țara va fi guvernată de Ludovic Kossuth, numit guvernator prezident.

„Impărtășim statelor civilizate rezoluțiunea noastră cu convingerea că ele vor primi națiunea ungurească în rîndul națiunilor independente și autonome, ca pe o soră a lor, cu toată prietenia și bună-voința pe care le o oferă în schimb națiunea ungurească.

„Facem știre tuturor locuitorilor Ungariei și *Transilvaniei unite* (!) că toate autoritățile sînt prin aceasta desfăcute de orice legătură de credință cu casa Habsburg, care e detronată; ba încă sînt oprite în numele națiunii și socotite vinovate de crimă de trădare dacă vor căuta să agite prin orice mijloc *pe cei ce ar voi să readucă puterea regală în Ungaria.*“ 1).

Separațiunea fu votată de dietă, deși nu cu mare entu-

1) Declarațiunea este iscălită de Sig. Perenyi, P. Almassy, Em. Szacsuvay.

siasm ¹⁾ și Kossuth deveni capul unui guvern provizoriu, său în realitate, regele fără coroană care făcu prin ideile sale primul pas spre ruina patriei ²⁾.

* * *

Va să zică Ungurii erau stăpîni ai situației atît în patria lor proprie cît și în provinciile romînești.

Dela finele lui Martie, Transilvania era pe mîna lui Bem și pe mîna comisarului Ladislau Csányi. Bem publică mai întîiu amnestia pentru cei ce aũ luptat contra Ungurilor și apoi începu să organizeze armata, așa că pînă în Maiu el formase un corp de treizeci de miî de oameni ³⁾.

Ca să ție piept unei mișcări prin Oltenia a lui Puchner, Bem se îndreptă spre Banat ⁴⁾.

Mai nainte însă s'a încercat să ia Alba Iulia.

Această cetate, care avea o pozițiune strategică destul de tare și un însemnat material de război ⁵⁾, ar fi fost pentru Unguri un mare cîștig. De aceea garnizona de aci, comandată de colonelul August, dupe căderea Sibiului a căutat să se întărească, aducînd materiale de hrană, ca să poată rezista unei impresurări și înmulțind trupele ⁶⁾. Pe la 24 Martie se și așezase o coloană de unguri la satul Teiuș și venise și

1) Cu toată votarea acestui act, în dietă părerile erau împărțite și această diviziune se resimțea și în sinul armatei, zice Balleydier în opul său citat p. 79. Lucrul e afirmat și de Iranyi et Chassin op. cit. II dela 390 inainte, unde cartă a respinge argumentele unei partide a păcii. Vezi și știrea ce publică „Albina Romînească“ în No. 47 pag. 193 pe anul 1849.

2) Cuvîntul e zis de chiar Görgey într'o conversație cu Damianici: „Kossuth va perde Ungaria.“ Balleydier op. cit. p 85. Vezi și scrisoarea lui N. Bălcescu către Ghica în „Amintiri din pribegie pag. 343.

3) **Barîț** Ist. Trans. II 485 In privința amnestiei vezi l. Ghica. Amintiri din pribegie pag. 189. „Amnistia acordată de Bem era dată din propria sa inițiativă, de aceea nici nu oprise pe Unguri de a comite cruzimi“

4) Vezi telegrama din *Moniteur universel* No. 112 din 1849 cu data de 15 Aprilie.

5) **Barîț** op. cit. 505.

6) Vezi înșirate trupele garnizonei la Barîț 506.

colonelul Kemény gata de atac, iar la 1 Aprilie și Bem începu să bată cetatea, dar speranțele lui fură înșelate: cetatea resistă ¹⁾, iar el își continuă drumul în spre Banat, conform ordinelor primite, după ce asemenea păți și la Deva, unde lăsă un corp destul de însemnat s'o ție blocată și s'o silească prin foame a se preda. ²⁾.

Garnizona din Alba Iulia, văzînd că vrășmașii sînt slabi, prinse curagiu și începu să facă din cînd în cînd eșiri, în cari loveau cu putere pe înconjurători.

În împrejurările acestea trupa romînească a prefectului Axente făcu un însemnat act de vitejie. Cerîndu-i-se să vie în cetate, ea — alcătuită numai din 800 de inși — își făcu drum printre rîndurile de peste 4000 ale dușmanului și intră în Alba Iulia.

Situațiunea lui Sever Axente era foarte critică. Consiliul de răsboi îl chema în cetatea înconjurată ³⁾. Avea drept să se întrebe: „Care va fi soarta noastră acolo?“ pentru că din siguranța munților trebuiau să meargă chiar în mijlocul inamicului, care era mult mai puternic. Și în această încercare nu i-a ajutat de fel garnizona; Romîniî au înșelat pe vrăjmași, trimițînd în altă direcțiune un număr de lănceri, iar ei s'au îndreptat în sensul opus ca să poată pătrunde în cetate.

Pătrunzînd, soldații lui Axente și o parte din garnizonă fură trimiși să facă la 26 Mai un atac contra înconjurătorilor. Romîniî se luptară cu tărie, siliră pe dușman să se ascunză, dar văzură că ei au fost scoși din cetate ca să fie trimesi iarăși în munți. Care va fi fost sensul acestei procedări din partea consiliului de răsboi din Alba Iulia, Dumnezeu știe. Singura explicație pare a fi svónul răs-pîndit prin cetate că Romîniî vor să ia comanda din mîna colonelului austriac și s'o dea unui romîn. Axente mărturisește că n'a fost nici decum vorbă de acest lucru, ci o spaimă din senin a comandantului. Oricum, întîmplarea

¹⁾ **Bariț** 507—509

²⁾ **Bariț** op. cit. 486—487.

³⁾ Vezi raportul lui Axente în broșura citată pag. 58.

aceasta arată cu cît de puțină sinceritate se purtau Austriacii față de Romîni ¹⁾).

Au mai făcut Ungurii încercări de a lua cetatea, dar la urmă s'au convins că ea nu va putea cădea în mîna lor pînă nu vor fi stăpîinii munților apuseni ²⁾).

* * *

Cum ajunse Bem în Banat, dete trei proclamațiuni: una către grănițeri, alta către Romîni și alta către Germanii de acolo. În aceste acte el vorbește ca un adevărat învingător, care dă din grație un ultimatum, întrebînd: sînteți cu noi sau contra noastră? Dacă sînteți cu noi „*veți face plăcerea lui Dumnezeu și va fi bine de voi,*“ dacă nu sînteți „*vă așteaptă pedeapsă, moarte și pustiire.*“ Maghiarii au vrut, depe aceste proclamațiuni, să reverse toate bunătățile peste toți locuitorii, dar uneltirile împăratului au stricat efectele ce trebuiau să producă aceste măsuri asupra popoarelor și astfel, zice Bem, adresîndu-se Romînilor Bănățeni, „*frații voștri din Ardeal, amăgiți de intrigile camarilei curței împărătești, s'au resculat în contra fraților lor Maghiari.*“ ³⁾). Aceeași sistemă de minciună și de calomnie ca și a adevăraților Unguri.

De îndată ce Bem plecă, Transilvania rămase în stăpînirea lui Csányi, om răsbunător și cu un temperament furios. Acesta înființă îndată tribunale criminale în toată țara și dete ordin ca toți Romîni și Sașii în timp de douăzeci și patru de ceasuri să lase armele și totdeodată publică spre cunoștința generală ca toți Romîni și Sașii să se întoarcă în opt zile, căci altfel li se vor confisca averile. Și aceste amenințări nu rămaseră vorbe. Ungurii începură acum să'si facă dreptate — așa cum înțelegeau ei

¹⁾ Detaliu vezi în raportul lui Axente, broșura citată, pag. 59 și urm.

²⁾ Raportul lui Iancu pag. 52.

³⁾ Actele de cari pomenim aci sînt publicate în *Memorialul Șaguna*: Cel către grănițeri la pag. 327, cel către Romîni bănățeni la pag. 328 și cel către Germanii la pag. 329.

dreptatea : mii de familii românești fură despuiate de averi și de pământuri, sub pretext că le răpise de la Maghiari mai nainte. Aceste fapte tiranice aŭ mers așa de departe, încît chiar Csányi a fost nevoit să le recunoască și — de ochii lumii, — să caute a le stîrpi, instituind niște tribunale și niște trupe ambulante pentru ținerea liniștei ¹⁾.

Iată ce zice el într'o ordonanță :

„Imi sosesc rapoarte oficiale ce spun că sînt **tirani nu ascunși ci pe față**, cari, neascultînd de legi, *silesc la robote cu forța pe foștii lor iobași deși nu le mai sînt acum stăpîni*“ ²⁾.

Cine erau acei tirani de cît Ungurii, nobilimea ungurească cea lăudată în toate ocaziunile, zicîndu-se că a renunțat de bunăvoie la privilegiile sale, cînd în realitatea ea urma aceleași privilegii *cu sila* ?

În timp de aproape patru luni cît a stăpînit în Transilvania acest tiran nesăturat de sînge, n'auziai de cît vaete și suspine ale morții. Si nu numai pe ici colo, în unghiuri izolate, ci pretutindenî : „poporul românesc, depe expresiunea d-lui Bariș, era întreg proscris.“ Amnistia pe care o proclamase Bem fu desființată și Csányi primi din partea lui Kossuth deplina putere de a aplica „principiile cele mari“ ale revoluțiunei ungurești. Și îndată comisarul unguresc desfășurâ stindardul omorului și al torturei. Fiecare maghiar se credea autorizat să devie judecător și să osîndească. Șase mii de Romîni ³⁾ periră în zilele acestea victime ale furiei și cruzimei ungurești. Ce comentarii s'ar putea face ? Romîni erau desarmați, iar Ungurii organizați militărește și stăpîni pe țară. În asemenea împrejurări duc ei focul și jaful pretutindenî pe unde trec. Cruzime și lașitate ! De aceea aŭ avut și ei mai tîrziu să sufere de la Romîni ; de

¹⁾ Bariș 488—491.

²⁾ Vezi acest act în anexele dela volumul II din Ist. Trans de Bariș pag. 775.

³⁾ Vezi „Pomelnicul celor omoriți la 1848“ publicat de P. Alexi în revista *Transilvania* No. 19 și 20 din 1870 și No. 4 pînă la 13 din 1871. Vezi și Bariș oșera citată.

aceea milă și îndurare n'au arătat țăraniî noștri pentru unguri; pentru că nu puteau să uite valurile de sânge ce înroșise râurile, focul ce pustiise satele, jaful ce distrusese țărinele. Și de aceea au fost atît de cruzi Romîniî încît au speriat pe Unguri și au făcut pe Kossuth să zică la 1859 lui Napoleon III, care 'l îndemna să ridice în Transilvania pe Unguriî contra Austriei: „Nu pot glumi cu sângele națiunei mele; se pot găsi printre Romîni oamenî cari să repete cruzimile din 1849 ¹⁾.”

Domni absoluți ai Transilvaniei, stăpîni pe fortăreța Kormorn, prin urmare aproape de capitală, Unguriî porniră spre Budapesta. Armata austriacă se luptă cu tărie, dar nu putea să opue nimic aceluî entusiasm care stăpînea acum trupele maghiare. Asediul cetății a ținut de la 4 Mai pînă la 21 și în fine stindardul unguresc se înălță în capitală, dar se înălță d'asupra ruinelor și a mormanelor de cadavre, depe expresiunea lui Balleydier ²⁾.

În aceste grave împrejurări casa austriacă se hotărăște să ceară ajutorul împăratului Nicolae al Rusiei.

¹⁾ Ion Ghica. Amintiri din pribegie pag 190.

²⁾ Vezi Balleydier op cit. p 87 și urm.; asemenea Iranyi et Chassin op. cit. II 430 și urm. Vezi și „Albina Romînească din 1849 No. 42 pag. 172, No 43 pag. 176.

CAPITOLUL XV.

EVENIMENTELE DIN MUNȚII APUSENI

Munții apuseni. — Caracterul locuitorilor. — Insemnătatea acestor munți pentru Români. — Semnalul revoltei. — Notițe despre Iancu — Dezarmarea Abrudului. — Catastrofa de la Zlatna. — Lupta dela Crișcău. — Rolul trupelor Române. — Starea trupelor Române. — Iancu se coboară spre Turda. — Buteanu la Huedin. — Atacul Traianșului — Măsurile lui Iancu de a apăra munții în 49. — Luptele dela Mărișel. — Armata din munți părăsită. — Ungurii vor să facă pace. — Venirea lui Dragoș. — Scrisoarea lui Kossuth. — Dragoș vorbește către popor. — Se aude că vine Hatvani. — Ce zice Dragoș? — Hatvani prinde pe capi Români. — Cum trebuie judecată venirea lui Dragoș? — Ungurii vor să explice altfel lucrul. — Iancu chiamă pe popor la luptă. — Prima luptă cu Hatvani. — A doua luptă — Venirea lui Kemeni. — Lupta de la Fintinele.

Munții apuseni ai Transilvaniei, zice d. Teofil Frîncu, se înalță pe d'asupra șesurilor ungare și cîmpiilor române și sunt atît de fermecători, încît nici fantazia poetică nu'și-poate închipui alții mai frumoși și mai romantici.¹⁾

Sub numirea de munți apuseni se înțelege regiunea din nord vestul Transilvaniei pînă la Mureș în jos și pînă la Someșul cald și rece pe de o parte, pînă la izvoarele Crișurilor pe de alta.

În aceste părți locuiesc grupuri foarte compacte de Români, purtînd depe localitate — diferite numiri: Mocăni, Crișeni, Băeși, Moți sau Topi.

Locurile sunt muntoase, satele rare și răslătite și nu poți călători de cît călare prin potecuțele strîmte și sucite ca să vezi toate acele frumuseți naturale și acele pozițiuni strategice, cari fac din munții apuseni o adevărată cetate a Transilvaniei.

Locuitorii sunt oameni țapeni, serioși, se însuflețesc repede și au o tărie de caracter, care-i face a trece prin foc și apă numai să ducă la bun sfîrșit ceea ce 'și propun. Ei se ocupă cu plugăria, creșterea vitelor, cu diferite meserii.

1) Români din munții apuseni de Frîncu și Candrea pag. 3.

și unii cu exploatarea minelor Traiul lor e simplu și cumpătat. 1).

Pentru Romîni această regiune trebuie să fie un pămînt sacru, căci ungurii singurii mărturisesc că acest „străvechiu cuib al Horilor“ este un „district memorabil“.

„In acest district, zice un ziar maghiar, a devastat Horia și Cloșca, aci au tăbărit oastea lor cu care au pornit spre stîrpirea Maghiarilor. Aci a lucrat Catarina Varga, acea femeie misterioasă, despre care nu se știe de unde a venit și ce s'a ales de dînsa după judecată, care a organizat o gardă romînească în jurul ei și a fost în stare a răscula țărănimea pînă cînd episcopul Șaguna o prinse și o dete justiției să fie judecată. Aci a fost reședința lui Iancu la 48, de aici a condus regele munților legiunile romînești“ 2).

Am văzut că la toate mișcările tinerimei și ale poporului, înainte de începerea războiului, au luat parte și romîni din munții apuseni, conduși de Iancu, de Buteanu, s. a.

La Rusalii în 1818 fiind bilciu în orașelul Cîmpeni, Avram Iancu s'a suit pe o masă în mijlocul bilciului și a îndemnat poporul să se înarmeze, căci a venit timpul ca el să fie liber Poporul a primit cu cel mai mare entuziasm îndemnul lui Iancu și chiar în sara aceea s'a făcut o adunare, în care s'a decis răscularea poporului. 3).

În noaptea de 10 Iunie s'a dat semnalul revoltei prin tragerea clopotelor și prin strigătul: la arme! Atunci locuitorii maghiari din Abrud, Roșia, Zlatna și Ofenbaia au cerut armată de la guvern. La 20 Iunie au și sosit cinci companii împreună cu o comisiune dn anchetă, care arestă pe Balint și pe Iosif Moga și umblă în același timp să prinză pe Iancu, — dar în zadar. 4).

1) Vezi pentru detalii etnografice lucrarea d-lor Frincu și Candrea: Romîni din munții apuseni.

2) „Budapesti Hirlap“ din 6 Noembrie 1885 în studiul d-lui Șuluț din „Gazeta Transilvaniei“ pe 1889;

3) Au luat parte: Iancu, Sim. Balint, I. Nobili, M. Andreica, N. Corcheș, I. Aiuzan și I. Ciurileanu.

4) Fragmente istorice de I. Ciurileanu pag. 7-9.

În urmă comisiunea arestă și pe alți Romîni, iar pe cei doi d'întîi i a trimes la Aiud. 1).

În adunarea dela Blaj s'a cerut și eliberarea lui Balint și Iancu a declarat că va preface Aiudul în cenușe de nu va fi ascultată această dorință. Balint a fost scos din închi-soare și adus chiar atunci în cîmpul libertății. 2).

În această adunare se hotărăște 3) ca și poporul să aibă gardă națională; dar lucrul se accentuă mai clar în cea din Septembrie, în care se declară că garda se va înființa imediat spre apărare contra terorismului maghiar.

În baza deciziunii luate aci, Avram Iancu veni în munți și începu să strîngă trupe. Din toate părțile țăraniî alergau la dînsul ca la un liberator; în curînd el deveni un adevărat „rege al munților“ și chiar atunci cînd Ungurii erau stăpîniî Transilvanieiî putu să păstreze neîntinat stindardul Romînismului.

Cine este acest Iancu?

Avram Iancu s'a născut în Vidra-de-sus la anul 1824, Tatăl său, sătean inteligent și cu dare de mină, văzînd pe „Avrămuț“ că are tragere de inimă la învățatură, îl dete la scoală. După terminarea studiilor juridice s'a dus la Oșorheiu la tabla regească de acolo. A luat parte în Martie și Aprilie la mișcările tinerilor din acest oraș, la ³/₁₅ Maiu a venit la adunare cu o numeroasă ceată de munteni. După înarmarea Romînilor deveni prefect al legiunei „auraria“ și primi apoi numirea de *general* și de el ascultau și alți prefecti: Balint Axente, Prodan, s. a. 4).

D. Șuluț raportează în memoriile sale 5) că venind odată ungurul Vasváry acasă la Iancu în munți în anul 48, pe cînd începuse a se agita chestiunea unirei, dar neînțelegerile dintre Romîni și Ungurii nu intrase în faza cea a

1) Fragm. ist. de Ciurileanu pag. 10-12.

2) Fragm. ist. de Ciurileanu pag. 12.

3) La punctul x.

4) Notițe dupe *Panteonul Romîn* de Iosef Vulcan.

5) O lacrimă ferbinte (vol. I al Memoriilor) pag. 48.

cută — i a spus că Unguriî țin cu orî ce preț să se îndeplinească acest act al unirei, căruia ei îi dau o mare valoare. La aceasta Iancu i-a răspuns :

— „ Să nu vă înpingă infernul la acest pas, căci atunci v'a cîntat cocoșul. Să știi că eu sînt nepotul lui Horia, care a crescut în casa asta unde ne aflăm noi . . . *sînt gata a î urma lui, dară unirea n'o primesc*“.

Aceasta arată cît de hotărît era Iancu și cît era de gata în orî ce moment a'și apăra convingerile. Chiar Vásvary a fost nevoit să recunoască această înaltă calitate a marelui Român, căci a zis despre dînsul : „ Acesta este un om extraordinar ; e un om cu sînge rece, talentat, dar cînd vorbește despre suferințele națiunei sale e fanatic, îi schintee ochii și poți vedea într'înșii făclia revoluțiunei aprinsă“.¹⁾

Romîniî, mai ales cei din munți, aveau o încredere oarbă în Iancu.

Ca să ne încredințăm de aceasta, e destul să cităm următorul pasagiu dintr'o scrisoare ce-i adresează prefectul Prodan :

„Ca un bun și de D-zeu însuflat viî român al nostru mai mare, scrie-ne ceva nou și ne mai dă poruncî, că noi încă cînd putem și ne slujește mintea a duce cu sine lipsă facem, dar ni se par mai bune și mai dulci poruncile tale și poporul cu o peste fire iubire ascultă glasul tău ; cînd le citesc o carte (scrisoare) dela tine pare că reinvie“.

Iată cine era Iancu.³⁾

* * *

Troupele romîne formate în toamna anului 48, adunate în Cimpeni, Bistra și Bucium, aî început cerînd Ungurilor să depună armele. Iancu și-a pus în practică măsurile sale mai întiiu în Abrud, unde intrase cu oastea și voia să

1) Șuluț Memorii I 40.

2) Documentele din *Gazeta Transilvaniei* No 122 din 1891.

3) Vezi despre Iancu și *Bucovina*, ziar din Cernăuți, supliment la No 18 din 1849.

facă dezarmare cu forța, dar cîți-va cetățeni l-au rugat să procedeze în mod pacinic și atunci el a dat termen dela 21 Octombrie pînă la 24 ca Ungurii să depună armele, să scoată steagurile pentru unire, să jure credință împăratului și să pue steaguri împărătești. Implinindu-*e* condițiunile, orașul a stat liniștit șease luni. Așa s'a întîmplat și prin unele sate și orașe, în cît nu se poate zice că Ungurii din aceste părți au suferit ceva dela Romîni în primele timpuri ale răsboiului civil¹⁾.

Dar Ungurii nu puteau să se astîmpere și din pricina purtării lor mișelești se dete prima ciocnire, semnalul de începerea răsboiului în munți. Aceasta s'a întîmplat în Zlatna. Aci venise trupe romînești ca să ceară Ungurilor din oraș să dezarmeze. Ei declarară că vor să se învoiască, dar în timpul tractativelor ambele părți să depue armele. Romîniî esecutară cu bunăcredință aceasta și așteptau liniștiți rezultatul consfătuirii șefilor, cînd colo aud deodată „Foc!” și Maghiarii să reped asupra lor și omoară cîți pot și pe alții îi fugăresc. Nu trece însă mult și Romîniî se reculeg, vin din nou la luptă înfuriați; orașul devine prada luptătorilor și o bună parte e prefăcut în cenușă²⁾. Victoria rămase a Romînilor.

De acuma se înțelege că pe calea pacinică nu se mai putea urma și prima luptă regulată s'a dat la Cricău³⁾. Fiind pusă pe fugă oastea lui Axente, care tocmai își așeza trupele adunate, Ungurii luară curagiū și atacă la 28 Octombrie lagărul romînesc stabilit la Cricău. Acest lagăr nu era comandat de Iancu, ci de vice-prefectul Blajan, căci prefectul era ocupat cu dezarmarea orașelor muntene. Romîniî susținură primul atac, dar lovitura era grea, de aceea se deteră înapoi și prin stratagema de a îmbrăca parii de

¹⁾ Raportul lui Iancu pag. 2. Bariț op. cit. pag. 341.

²⁾ Raportul lui Iancu pag. 4—5. — Ciurileanu Fragm ist. pag. 12. — Bariț op. cit. 348 și urm.

³⁾ Nu departe de Alba-Iulia.

la gard cu haine înșelără pe Unguri, îi loviră în coastă și-i respinseră ¹⁾).

Apoi luptele continuară. Trupele romînesci aveau două roluri în aceste timpuri. Mai întiiu, aflindu-se sub ascultarea generalilor austriaci, trebuiau să se supună ordinelor lor și adesea am întîlnit la deosebite lupte și gloate romînesci. Al doilea, în ținuturile lor trebuiau pe deoparte să ție în supunere pe Ungurii dezarmați și pe de alta să respingă atacurile trupelor cari întimplător puteau să-i atace chiar acolo.

Se înțelege că ar trebui să intrăm în preamari detalii, cari ar trece peste cadrul scrierei noastre, dacă am urmări în parte toate aceste *hărțueli*. Zic „hărțueli,” fiind că luptele pe cari le aū susținut muntenii, de și înfiorătoare, nu aū fost regulate, pentru că Romîniū nu aveau putință să facă aceasta. Să nu ne închipuim cînd auzim de legiunī, de prefecti și vice-prefecti, de tribuni și vice-tribuni, — că exista o organizațiune permanentă în felul acesta. Comitetul național — făcînd planuri pe hîrtie — i-a chemat pe toți Romîniū „la arme,” dar... n'a avut *arme*. Pe cînd Ungurii aveau o armată regulată, cu o direcțiune unică, cu arme și munițiuni, Romîniū își alcătuiră trupele lor într'un chip foarte original, dar foarte dăunător pentru dinși: cutare tribun da de știre în satele pe cari le avea sub comanda sa ca să se adune în cutare zi cu ce arme au și cu merinde, ca să plece contra Ungurilor în cutare loc. Țăraniū veneau cu coase, umblăcii, cu furci, cu ciomege, cei mai avuți cu puști de vînat — și cu merinde cît puteau lua în traistă și astfel porneau. Urmăreaū pe Unguri, lupta se da sau nu, dar mîncarea și praful se isprăveau și adesea fără nici o ciocnire trupa trebuia să se disolve ²⁾. Bu-

¹⁾ Raportul lui Iancu pag. 6 7.—

²⁾ Vezi documentele publicate de Silvestru Moldovan în *Gazeta Transilvaniei* pe 1891. În foarte multe din aceste scrisori vedem că dieftriū șefi se plîng de lipsa de mîncare, de lipsa de praf de pușcă și de lipsa de bani. Romînilor Transilvăneni la 48 le-a lipsit ele-

năvointă era, oamenii erau, dar ce folos? Tribuniî se plîngeau lui Iancu că sunt în lipsă, Iancu se plîngea generalilor austriaci¹⁾, iar generalii austriaci se făceau că n'aud, ba părea chiar că le e frică să nu fie Romîniî cu arme.

De aceea un scriitor care ar vrea să urmărească aceste lupte din punct de vedere strategic de sigur că puțin interes ar găsi. Noi însă vom însemna în scurt cîteva lovituri în cari s'a arătat cît de puternici erau Munteniî și cît ar fi putut ei să facă de s'ar fi aflat în alte condițiuni.

* * *

După ce dezarmă pe Unguriî din părțile de sus ale munților, Iancu, depre poruncile comandei generale, se coborî pe la Aiud, Vinț și Turda, unde potoli pe Unguriî mai mult cu voie bună și se întîlni apoi cu corpul generalului Gedeon și de aci încolo luă parte la operațiunile armatei austriace²⁾

Dar prefectul Buteanu, viteazul român care muri mai apoi spînzurat de Unguriî, cerca în timpul acesta (la începutul lui Noembrie) să ocupe Huedinul. În prima lui întîlnire cu Unguriî la Lacul-Negru îi bătu, dar se văzu nevoit să se retragă³⁾

Iancu a venit să-l ajute; n'a putut însă să urmărească întreprinderea căci, veneau atît de multe ordine de la comandantii austriaci, încît Romîniî nu știaî în care parte să mai apuce⁴⁾. Astfel primi și Iancu ordin ca, împreună

mentul primordial al unui războiî: banii. Vezi în colecțiunea de care vorbim scrisoarea vice-prefectului Ioachim Becille în No. 120, în care se vede cum se făcea înarmarea Romînilor. În No. 121 o scrisoare în care se vede cum fabricau ei gloanțe și încercau să facă tunuri. Vezi scrisoarea lui N. Vladuț în No. 127, care spune lui Iancu că strejile sale *môr de foame*.

¹⁾ Vezi scrisoarea lui în *Gazeta Transilvaniei* No. 127 din 1891.

²⁾ Raportul lui Iancu pag. 8.

³⁾ Raportul lui Iancu pag. 10—11.

⁴⁾ Vezi și *Amintiri istorice* de I. Ciurileanu, pag. 16—17, unde se adaugă și ordinele comitetului de pacificațiune.

cu căpitanul Ivanovici, să pornească contra anteposturilor ungurești de la Virful lui Traianuș. Iancu plănuise mai întâi să dea un atac de noapte, dar n'a putut să se apropie de anteposturi fără să fie văzuți și acestea retrăgându-se, se înțelege că Iancu n'a voit să dea un atac contra unui vrăjmaș pregătit și armat și în niște pozițiuni necunoscute încă. Căpitanul austriac ținea cu orice preț, să dea atacul, dar trupele nu s'au supus fără învoirea lui Iancu. Supărat de această nereușită a ideii sale, căpitanul în 7 Decembrie a început lupta fără știrea lui Iancu. Acesta cînd aude bubuitul tunurilor și află de unde venia, alergă cu ai săi în ajutorul lui Ivanovici, dar pînă să ajungă, căpitanul și poruncise tunurilor să se retragă. Iancu propune atunci ca să ocupe cu toții pozițiunea pe culmea Traianușului, căci de acolo puteau respinge orice atac, dar căpitanul n'a voit și retrăgindu-se el, a trebuit să se retragă și trupele romîne. Prin aceasta ele se descuragează și începură s'oa la fugă unii către Secuiei, alții către Rogoșel¹⁾.

Am insistat asupra acestei lupte, care s'a perdut numai din neînțelegerea între comandanți și din lipsa unei direcțiuni.

* * *

La începutul anului 49 comitetul de pacificațiune dete ordin lui Iancu ca, împreună cu Buteanu și cu Balint, să organizeze mai bine trupele din munți²⁾. Mari schimbări nu s'a putut face din pricină că lipseau mijloacele, dar Iancu a luat măsurile cari i au fost în putință. Către Turda și Cluj apăra munții prefectul Balint, strimtorile din comitatul Zarandului le apăra Buteanu ; iar celelalte puncte erau în seama lui Iancu, care subîmpărțise sarcina sa vice-prefectului Prodan, tribunilor Mateiu Nicola, Vasile Fodor, iar unele sate cu pozițiuni importante de trecere au fost lăsate pe seama locuitorilor și aceștia și-au făcut da-

¹⁾ Raportul lui Iancu 14 - 15.

²⁾ Raportul lui Iancu pag. 18.

toria cu sfințenie. Dintre aceștia trebuie să amintim aci pe cei din satul Mărișel, unde 80 de tineri ținură în loc la o strîmtoare 1000 de Maghiari, pînă cînd locuitorii își putură pune bine puținele averi ce posedau. Se înțelege că au fost nevoiți să se retragă curînd, căci nu s'ar fi încumetat la luptă mai la cîmp și satul fu ars, prefăcut în cenușă. Maghiarii mai încercară încă în două rînduri să pătrundă pe aci în munți, însă fură respinși; iar în lupta de la 12 Martie luară parte și femeile. Bravele muntence puseră pe cap pălării bărbătești și, pentru că trebuia dintr'o anume direcțiune să se facă un atac simulat, porniră călare în acea direcțiune comandate tot de o munteancă numită *Pelaghia Roșia*. Astfel ele ajutară ca atacul general să reușească și inamicul se retrase cu mari perderi!).

Lupte curagioase din partea Muntenilor se deteră în multe puncte; Iancu cu Axente și cu Buteanu țineau în loc armata ungurească. ²⁾ Dar evenimentele se schimbă, curînd veni veste că Sibiul a fost luat de Bem, că trupele austriace au fost risipite, că Transilvania e în mîna Ungurilor. Armata din munți fu cu totul uitată și numai ea singură se susținu pînă la venirea Rușilor și—apărîndu-și moșia—spălmîntă pe Unguri așa că ei ținură multă vreme amintirea acelor teribili Moți, cari numai cu ciomege și furci, țineau încă sus stindardul romînismului. „Aci, depe expresiunea unui luptător de atunci, își concentrază Romîni toată puterile, căci numai în munții apusenii era scăpare pentru Ardeal și pentru neamul nostru.“ ³⁾

Iată ce zice o gazetă din timp:

„^{2/14} Iunie. Cunoscutul Iancu, prefect al gloatelor înarmate în ținutul Abrud Banian nu contenește a se apăra între munți în contra Maghiarilor, chiar acum cînd în țara aceea nu se mai află trupe austriene,—ba încă tot îi a-

¹⁾ Raportul lui Iancu 19—22. Bariț op. cit. pag. 553 și urm.

²⁾ Amintiri din pribegie pag. 188. Amintiri istorice de I. Ciurileanu pag. 44—45.

Albina Romînească din 1849 No 34 pag 137.

³⁾ I. Ciurileanu. Amintiri istorice pag. 44.

tacă... Gazeta ungară *Kezleni* află de cuviință a se mira că ăst om este așa de nerușinat a se ținea încă în o țară ce de dușman s'au părăsit. In luna trecută avu curaj să atace Clujul...¹⁾

* * *

Tăria Romînilor din munți insufla Ungurilor frică mare. De aceea se gîndiră cum ar putea să le paralizaze loviturile și mai ales să distrugă pe Iancu. Arma de care s'au slujit în aceste împrejurări au fost din cele mai sigure: mișelia.

Kossuth s'a gîndit că nu va putea mai bine să intre în înțelegere cu Romîniî de cît dacă va trimete la ei tot un Romîn, căci acesta avea să le inspire mai multă încredere. Pentru ăcest scop fu ales deputatul din dietă Ioan Dragoș.²⁾ El scrie mai întîiu lui Buteanu, întrebându-l dacă nu vor capiî Romînitor din munți să aibă o întrevorbire cu dînsul. Acestia stătură citva la îndoială, mai ales că Axente se opunea la orî ce fel de tractative, zicînd că el nu are nici o încredere în Kossuthiști.³⁾ Mai apoi se gîndiră că încercarea nu strică și că în orî ce caz nu vor putea să piarză nimic⁴⁾. Astfel Dragoș veni la Mihăilenî și spuse că-peteniilor adunate acolo (Iancu, Buteanu, Dobra, Vlăduț și alții) că Ungurii sînt dispuși să acorde concesiuni cu condițiune ca Romîniî să dezarmeze⁵⁾. Să ni sé acorde mai întîiu un armistițiu, îi spuseră Româniî—Aceasta nu sunt autorizat s'o fac, răspuse el.

Dragoș ceru atunci să-l lase a merge să se înțeleagă cu Kossuth și le va aduce răspunsul.

Așa dar dupe convorbirea de la 25 Aprilie, Dragoș plecă

1). *Albina Romînească* pe 1849 No. 45 pag. 184.

2). **Bariț** op. cit. 526—527.

3). Vezi în documentele publicate de *Gazeta Transilvanicî* scrisoarea lui către Iancu în No. 126 din 1891.

4). Raportul lui Iancu pag. 27 **Bariț**. op. cit. pag. 528 Raportul lui Axente Sever pag. 53.

5). Raportul lui Iancu pag. 28

și se întoarce peste opt zile la Abrud cu o scrisoare de la Kossuth

Iată principalele pasaje din acea scrisoare :

Incepe, cum avea obiceiul, să se laude :

„*Eă sînt omul libertății, care nu vrea să exerciteze, nici nu poate suferi tirania.*“

Apoi zice :

„Dacă poporul românesc răscolat va depune armele și se va întoarce la fidelitate către stat și la ascultare față de guvern, eu prin aceasta ți asigur că va fi părtaș dreptului comun, libertății comune, în măsură egală cu toți locuitorii Ungariei, fărăosebire de limbă și religione..

„Ce s'atinge de limbă, nici eu nici națiunea maghiară n'am voit niciodată și nu voim să apăsăm limba patrioților noștri de altă naționalitate, ci noi am voit și voim numai atîta ca precum țara este una, așa și limba ei diplomatică în dietă și în guvernarea țarei să fie una, pentru că altmintrelea țara nu poate exista...

„Nu numai garantz libera întrebuintare a limbei poporului român, atît în scoalele, bisericile și la ceremoniile sale religioase, cît și în viața comunală, ci în cît mijloacele pentru buna organizare a scoalelor și pentru înaintarea științifică a lor nu s'ar putea ajunge din propriile lor fundațiuni, îi asigur și despre ajutorul statului în aceeași măsură în care statul va îngriji de mijloacele educațiunei orî cărui cetățean de altă limbă și religione.

„Afară de acestea mai asigur că orî cine va adresa guvernului petițiunii... poate face aceasta în orî ce limbă. În procesele criminale, avînd a se institui juriul și procedura verbală, fiecare se poate apăra înaintea tribunalelor cu vorba și guvernul se va îngriji ca legile și ordinele guvernului să se publice și în limba poporului..

„Ce s'atinge de religiunea lor, libertatea conștiinței o socotesc drept divin și asigur că preoții orientali sau uniți vor primi ajutor ca preoții orîcărei alte religiuni și, cu su-

pravegherea statului, le garantez dreptul de a îngriji liber de afacerile lor bisericești...

„Asemenea voiî îngriji ca compatrioții noștri de limbă românească, pe baza egalității de drepturi, să se împărtășească de funcțiunile civile și militare ale statului, dupe merit și capacitate. Intr'un cuvînt: drept comun, libertate comună și împărtășire comună de toate bunătățile legei, nu numai liber exercițiu, ci și dezvoltare și cultivare a mbei lor, scutire și sprijin egal pentru organismul lor religios : acestea sînt cele ce ofer poporului român spre împăcăciune....

„Deci dacă poporul român răscolat va depune armele și se va întoarce la credință și la ascultare... încă în acest moment poate avea parte de toate darurile și bunătățile...

„În numele păcii voiî putea să arunc vâl asupra delicteilor politice din trecut... cu excepțiunea aceluî om... numit Andreiî Șaguna...

„Dacă trimișii poporului răscolat ar voi să vină înaintea mea sau a dietei pentru a depune închinăciuni și a câștiga garanțiile acestor favoruri, d-ta îi poți asigura în numele meu că pot veni și se vor înturna liberi și siguri ¹⁾.

Dragoș ceru voie să vorbească el singur către popor și la 5 Maiî (s. n) se convocă o adunare la Cîmpeni, veni lume multă și Dragoș vorbi, căutînd să î convingă că uniunea Romînilor cu împăratul este o greșeală și un rău ²⁾.

Adunarea se răspîndi fără rezultat.

Chiar în ziua aceea se răspîndise vorba că niște trupe ungurești înaintează spre Abrud și a doua zi se află curat că maiorul Hatvani înaintează cu trupe. Dragoș întrebat despre aceasta, răspunde că nu știe nimic; dar, adause dînsul, voiî scrie lui Hatvani. D'abia a trecut o oră și strejile aduseră veste că Hatvani este la hotarul Abrudului. Se înțelege că atunci comandanții romîni somară pe Dragoș să se explice. El declară a doua oară că nu știe nimic

¹⁾ Transilvania No. 2 din anul 1877

²⁾ Raportul lui Iancu pag 33.

și spuse că chiar de ar veni Hatvani în oraș nu se va întâmpla nici un rău căpitanilor români. Buteanu, Dobra și alți câțiva se mulțumiră cu această încredințare, dar Iancu încălecă și se duse la Cîmpeni. În seara aceea Hatvani intră în oraș și e primit cu mare entuziasm de către Maghiari, cari aleargă să se înscrie în rândurile soldaților lui¹⁾.

Dragoș, prinzind acum curagiū, scrie două epistole lui Iancu, spunîndu-i să depună armele și să vie în oraș. Se înțelege că Iancu n'a răspuns nimic, ci a chemat la Cîmpeni pe toți Romîni să se gătească de luptă.

Hatvani intră în oraș nu cu gânduri pacifice, ci puse îndată mîna pe capi Romînilor cari se aflau acolo. Buteanu și Dobra fură arestați, iar un Romîn care protestase în piață contra trădărei fu înjunghiat pe loc chiar de mîna lui Hatvani²⁾. Arestații avură o soartă tot așa de crudă. La 8 Maiū Dobra fu împușcat; iar Buteanu fu purtat în lanțuri pînă după bătălia de la Iosaș și la 23 Maiū fu spînzurat³⁾.

Ast fel periră acești bravi Romîni victime ale trădărei și ale mișeliei⁴⁾.

Ce fel s'a întîmplat aceasta? Fost-a fapta singuratică a unui comandant său s'a îndeplinit depe ordine mai de sus?

În primul rînd este o chestiune mai de detaliu, care trebuie să ne dea mult de gîndit. La 25 Aprilie avusese loc convorbirea de la Mihăileni. Serisoarea lui Kossuth, pe care el a adus-o la 5 Maiū purta data de 26 Aprilie. Va să zică e făcută înainte de a se fi întors Dragoș și a-i fi comunicat cererea de armistițiū a Romînilor. Dacă era hotărît Kossuth să acorde ceva Romînilor de ce nu a dat această comunicare de la început lui Dragoș? Nu se naște oare bănuiala că prima venire a lui Dragoș a fost făcută numai cu scop de a spiona?

1). Raportul lui Iancu pag. 34—35.

2). Raportul lui Iancu pag. 36.

3). *Transilvania* No 8 din 1873 Raportul lui Iancu pag. 50.

4). Vezi și Desprez: *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie* pag. 190—191 vol. II.

Ungurii pretind și chiar unii scriitori d'ăi noștri afirmă că Dragoș ar fi fost strein de lovitura care se pregătea și că, ucis fiind de Romîni, el „a căzut victimă a relei credințe a Ungurilor“ ¹⁾. Pentru noi este clar că el a fost un instrument și că cu bunăștiință a trădat pe compatrioții săi.

Zice și lăncu acest lucru adresîndu-se deputatului Gozman :

„Dragoș fu orb instrument ca Hatvani fără de pericol să poată intra la noi și întrebuițat și de camarila voastră, dupe cum se adeverește și din secretele ce nu mai pot circula sub sigile...“ ²⁾.

Și apoi noi avem două dovezi ce nu se pot sdrobi.

Întîi Kossuth nu a acordat armistițiū ; decî a spus neadevăr Dragoș cînd a zis că Romîniî pot să tracteze cu dînsul în siguranță. Iată ce spune Kossuth :

„Dragoș mi-a cerut să acord armistițiū. Eū la aceasta am declarat că pentru asemeni exprimentări nesigure nu voiū da armistițiū niciodată și nu voiū concede să se împedice operațiunile de rășboiū.“ ³⁾.

Al doilea. Kossuth dăduse ordin lui Hatvani să atace pe Romîni și Dragoș era în legătură cu maiorul ungur. Aceasta se vede dintr'o scrisoare a lui Kossuth către Hatvani din 11 Maiū 1849, din care reproducem următorul pasagiū :

„... Raportul d tale, relativ la misiunea lui Dragoș, l-am primit cu mulțumire și ți fac cunoscut că aprob și eū părerile d-tale—iară la raportul lui Dragoș trimis tot prin curierul d-tale, am răspuns că nu mă învoesc cu insurgență la nici o negociațiune ; — **cel ce vrea amnistia să o oeară**, guvernul va ști să grațieze unde se va cădea. Totdeodatū i-am dat instrucțiune că sub pretextul armistițiū'ūi saū al pacificațiunei nicidecum **să nu împedice operațiunile militare**, ceea ce-ți comunic ca să știi—și, pînă la sosirea lui, în acest înțeles și **incă cu toată energia să continui operațiunile**, necugetînd la interese secundare.“ ⁴⁾.

Iată dar ce fel de cursă se întindea Romînilor. Se tri-

¹⁾ P. Cernătescu *Istoria contemporană* pag 209.

²⁾ *Transilvania* pe anul 1887 No. 6

³⁾ Scrisoarea către colonelul Simonffî în *Transilvania* pe anul 1877 No. 6—7.

⁴⁾ *Transilvania* No. 2 din 1877.

mite unul din ai lor care să îi poftască la niște tractative și să-î facă a sta nepregătiți, crezînd că sînt în armistițiu, pe de altă parte Kossuth spune că nu încetează operațiunile militare.

Și în definitiv, ce acorda Kossuth Romînilor? Naționalitatea? Nu! pentru că el declară într'o scrisoare către colonelul Simonffi: „*O părere n'am putut s'o înțeleg nici odată: ca adecă într'o țară să poată exista deosebite naționalități politice.*“ Prin urmare punctul principal din cererile Romînilor nu vrea Kossuth să-l acorde. Era posibilă dară înțelegerea? Kossuth știa prea bine că nu, și fiindcă credea că prin înșelăciune îi va putea supune, nu s'a dat înapoi, el „omul leal,“ și Hatvani a încercat lovitura. Cum a plătit oastea lui aceasta, vom vedea, căci știaū Romîni să 'și răsbune.

* * *

Ungurii caută să înfățișeze lucrul cu totul în alt chip. Generalul Klapka în *memcriile* sale spune că Dragoș a venit la Iancu „în scopul de a încheia un armistițiu de două luni.“ Am văzut că nu acesta era scopul venirei lui Dragoș. Apoi espli că astfel fapta lui Hatvani: Romîni erau foarte mult înclinați să primească împăciuirea, cînd un comandant ungur, „**surprins într'o luptă intempestivă**“ ceru de la Kossuth voe să atace pe Romîni, pretinzînd că **Romîni și cu Dragoș au plănuit o trădare.** Kossuth dete voe și Hatvani — *deși ministrul de războiū ordonase să rămînă în tabără* — porni spre Abrud. Hatvani fu învins și toți Ungurii cari locuiaū pe acolo *fură omoriți sau mutilați.* Hatvani a fost apoi trimis înaintea curței marțiale, dar nu știū — zice Klapka — ce pedeapsă i s'a dat.

Această povestire fantastică nu are trebuință de comentariu. Totuși ne mirăm cum poate să susție că Hatvani a fost surprins în luptă, căci nicăiri nu aflăm că Romîni să fi atacat întiū pe Hatvani. Și apoi la ce ar fi fost trimis el înaintea curței marțiale? Nu lucrase el cu un ordin su-

perior ministrului de război? Poate pentru alt fapt, dar de sigur nu pentru că omorise doi din căpeteniile Românilor.

* * *

Vrednică de însemnat este versiunea unui alt scriitor ungar ¹⁾, care prezintă lucrurile, într'un chip care ne pune în mirare.

El spune că guvernul „a făcut o supremă încercare ca să potolească cea din urmă dintre revoltele interioare ce sta încă nedoborâtă: a Românilor din Transilvania.“ În acest scop un deputat *Valah*, Dragoș, a fost însărcinat să tracteze cu Iancu. Din nenorocire **prostia unui soldat a făcut să se strice negociațiunile**. Hatvani prin greșala sa a produs un eveniment *atît de deplorabil*. Hatvani dară a atacat pe Romîni și aceștia au eșit la luptă.—Apoi scriitorul ungar adaugă că **Romîni** au omorît pe Dragoș ²⁾ și „pe Dobra și puseră în închisoare pe doi alții, pe *Buthyan* (?) și pe *Viczian* (?)“ Se știe că Buteanu și cu Dobra au fost omorîți de **Unguri** și scriitorul ungar cu rea voință comite această enormitate.—Mai departe *Iranyi* spune că *ar fi fost bine* ca guvernul să previe pe șefii corpurilor din fața insurecțiilor romîni „că s'au început negociațiunile și să le poruncească să stea nemișcați pînă la un nou ordin.“

Am raportat în scurt versiunea lui *Iranyi*. Se naște acum întrebarea: poate fi adevărat că Hatvani numai din greșeală a atacat pe Romîni? De sigur că în fața frazei lui *Kossuth* care-i spune „să nu întrerupă ostilitățile pentru interese secundare,“ îndoială nu mai poate fi.

¹⁾ *Iranyi* în colaborație cu *Chassin*, în opul citat, la pag 418 și urm a vol. II.

²⁾ Despre omorirea lui Dragoș d. *Suluț* zice în memoriile sale:

„Aflind pe Dragoș l-au scos în uliță și în înțelesul strict al cuvîntului l-au tăiat în o mie de bucăți ca pe un șarpe și se zice că n'au fost unicul lăncier care să nu fi mers acolo și să nu-și fi implintat lancea în carnea lui Dragoș risipită, zicînd: — Spurcatule! așa să pieră toți cari își vînd singeie lor.“

Despre episodul cu Dragoș d. *Suluț* vorbește în vol. I pag. 51—59.

Toate aceste contradicțiuni în cari cad scriitorii unguri arată că n'aũ dreptate, căci *adevărul* n'are trebuință să fie sucit în atâtea chipuri și de ar fi fost în partea lor ar fi eșit lesne la lumină.

* * *

Dar Iancu se afla în mijlocul muntenilor săi. Adunându-i în jurul său, îi încuragiă pe toți la luptă și toți jurară că nu-și vor părăsi căpitanul.

Indată poporul fu împărțit în șase coloane: trei d'a dreapta și trei d'a stînga drumului care duce de la Cîmpeni peste Abrud la Zlatna ¹⁾. Vrășmașul, închis, căută să-și facă drum către Brad și atacă aripa dreaptă. Fu respins, dar nu cu mari pierderi. În aripa stîngă, la Roșia, a fost o luptă mai cumplită, unde în 8 Maiu vrășmașul a fost bătut, mulți dintre rebeli prinși și omoriți, și ușini d'abia scăpați cu fuga. Hatvani, văzîndu-se învins în toate punctele, își răsbună împușcînd pe mulți din Romîni prinși la Abrud. Dar purtarea aceasta înfuriă și mai mult pe Romîni și se luă deciziunea să se dea un atac general ²⁾. Diferitele coloane se repeziră cu toată furia; soldații înflăcărați de comandantii Iancu, Andreica, Vlăduț, se luptară cu mult curagiu și vrășmașul, lovit din toate părțile, se închise în oraș. A doua zi, la 10 Maiu, a voit să se retragă spre Brad, dar, după ce eși neobservat din linia trupelor romîne, fu atacat pe neașteptate din două părți de către tribunii cari îi descoperiseră mersul. Lupta fu cruntă, Abrudul căzu în mîna Romînilor cari îi deteră foc și numai venirea lui Axente potoli furia soldaților ³⁾.

Aceasta fu prima bătălie cu Hatvani.

* * *

A doua bătălie fu și mai turbată.

Hatvani la 16 Maiu cu 2800 de luptători și patru tunuri veni pe la Blăjenii și, neîntîlnind mai nici o rezistență, luă

¹⁾ Vezi detaliile în Raportul lui Iancu pag. 37.

²⁾ Raportul lui Iancu pag. 38-39.

³⁾ Raportul lui Iancu pag. 40-42.

din nou Abrudul. Indată ce află aceasta, Iancu dete ordin ca toate trupele să se concentreze și căpitanii să-și ia fiecare pozițiunea ce o avuse în primul rînd. Adoua zi lupta ținu cu furie mai toată ziua și d'abia seara se potoli. La 18 Maiu bătălia urmă, schimbîndu-se puterea focului cînd într'un punct cînd într'altul; iar pentru ziua următoare era hotărîtă lovitura definitivă, căci Romîniî așteptaū și pe prefec-tul Balint în ajutor. La 9 de dimineată Romîniî încep atacul. Bătut în spre Cernița, vrășmașul își strînse puterile asupra aripei stîngi a Romînilor. Primele rînduri sînt nevoite să se retragă, dar trupe nouă sînt trimise în acea direcțiune și astfel pînă la amiază Hatvani e nevoit să se retragă în oraș. După amiază decise să meargă spre Zlatna și puse cîteva companii să-i acopere retragerea. Din nefericirea lui, fu observat că vrea să fugă și, trupele atacîndu-l, se văzu nevoit să și transforme mersul în retragere silită. De aci încolo la tot locul se repeziaū Romîniî din munți și 'l-loviaū și în spate și în coastă. Femeile romîne se adunaū pe înălțimi și așteptaū vrășmașul să treacă și atunci prăvăleaū bolovanî, cari în drumul lor luaū alții, rupeaū pomi și cădeaū urlînd în mijlocul trupelor ungurești și ele, îndesate pe cărări de munte, muriaū fără să știe de unde le vine moartea: de la oameni ori din cer. Ciți vor fi scăpat din Unguri nu se știe, dar numărul lor n'a trecut peste sută. Hatvani a fost personal favorizat de soartă și cum-cum s'a strecurat cu viață.

* * *

Încă două momente din acest războiū muntean avem să însemnăm.

Voind guvernul unguresc să răsbune lovitura dată lui Hatvani și văzînd că Alba Iulia nu se poate lua și Transilvania nu se poate stăpîni în realitate fără a fi domn peste munții apusenî, trimise o armată de aproape 7000 de pedestri, un escadron de cavalerie și mai mult de 20 de tunuri sub comanda lui Lupul Kemeni și Forro. Romîniî

plănuiră întiiu să ție pe vrășmaș în loc și să nu-l lase să intre în Abrud. Pe la sfîrșitul lui Maiu Kemeni se așeză în Brad și trupele sale ardeaū și jăfuiău satele dimprejur. La 8 Iuniu Kemeni plecâ spre Abrud. Parohul Groza nu cuteză—din cauza numărului mic al trupeii sale—să-i stea în față, dar îl lovi în coastă și-i pricinui perderi însemnate. La 9 Iuniu lupta a continuat, dar a douazi nu aū fost de cît ciocniri de anteposturi. La 11 Iuniu comandantii romîni socotind că nu vor putea să reziste oastei lui Kemeni, îl lăsară să intre în Abrud; dar îl atacă după prînz cînd el se credea liniștit și în luptă era aproape să 'și piarză viața. Fiind trădate pozițiunile Romînilor de către un Sas care venise ca prieten în tabăra lor, ei avură cîteva momente grele, dar tot putură respinge pe vrășmaș. In zilele următoare loviturile continuară cu noroc schimbător, iar pentru 15 Iuniu se decise darea unui atac general. Spre acest scop se ocupară diferite pozițiuni, dîndu-se comanda aripei stîngi lui Balint, a centrului lui Vlăduț și comanda dreptei dîndu se tot acestuia, ajutat de tribuni Andreica, Olteanu și Rusu. Kemeni începu singur atacul, dar suferi perderi numeroase. Adouazi Romîni se pregateau de un nou atac, însă el îi scuti de aceasta, căci începu retragerea. Ce a pățit în această retragere în care a fost urmărit și hărțuit de trupele muntene, își poate orî cine închipui cînd se gîndește că fiecare sătean nu mai știa ce să facă spre a 'și-răsbuna pe acela care 'l-ținuse într'o luptă continuă de nouă zile. ¹⁾

* *

Un ultim, dar important episod.

E vorba de lupta de la *Fîntînele*.

D. Șuluț ²⁾ spune că aflîndu-se pe la începutul lui Iuliu 1849 în munții apusenî, ședea într'o zi într'o pădure aproa-

¹⁾ Raportul uî Iancu pag. 52—63. Raportul lui Balint pag. 22—25. Raportul lui Axente pag. 69—71.

²⁾ Intr'un articol publicat în *Transilvania* No. 7 din 1877, reprodus apoi și în *Memorii*.

pe de Fintînele cu o altă persoană, cînd aude împuşcături repezi și repetate și apoi o gălăgie ciudată.

Dar să reproducem acest pasagiū caracteristic :

„Vedem vreosută femeii, mare parte călare, ținînd în brațe copii mici, cu desagi pe cai; din desagi vedeai capete de copii, de miei, capre și alte animale de casă. Plîsete și sberete cumplite îți străbătea pînă la măduvă. Ne-am repezit într'acolo și am întreat : ce este ?

— Ce să fie, domnule? aū venit Ungurii peste noi ca locustele, bărbații și femeile mai tinere aū mers la luptă, iar noi bătrînele neputincioase fugim cu copilașii cei micuți ca fearele sălbatice prin codri... sîntem ruți de foame, mai ales copiii cei mici; mumele lor sunt în bătaie, păzesc strimtorile munților pe la Fintînele; nu avem ce le da mîncare, vai de noi! De erî dimineață se aud tunurile Ungurilor și împuşcăturiie. Rele zile am ajuns; munții noștri cei liniștiți unde numai fluierul și tulnicul păstorului se auzia, acum par'că se apropie sfîrșitul lumei: așa lucru grozave...

— Dar ce socotiți d-voastră, putea-vor Romîniî împedica să nu răsbească Ungurii? am întreat eū.

— Da ce gîndești, domnule, mi-a răspuns o babă bătrînă, bărbații și feciorii (tinerii) noștri sînt oameni, nu tufe.

— E! E! a reflectat alta, dar în sfîrșit omul e om și nu smeū; bărbații noștri n'aū arme; Ungurii aū arme.

— Ași, vor căștiga ai noștri și arme. Dar n'avem ce mîncă, a răcnit cealaltă. De mai multe zile mîncăm scoartă de lemn. Mai bine era dacă rămîneam în sat și ne omora Ungurii pe toți; am fi scăpat de tot necazul și n'am rătăci ca lupii prin munți. Și în sfîrșit tot se poate întîmpla să ne învingă Ungurii.

— Bate-ți gura, femeie slabă, i-a zis o muere girbovită de bătrînețe, nu te teme. N'ai auzit preotul ce a zis către bărbații noștri erî cînd aū pornit la bătaie și i-a binecu-

vintat? „Oamenii buni să nu vă uitați că Ungurii sînt mai „mulți, mai bine îmbrăcați, armați și hrăniți, că noi ne „batem pentru casa și brasda noastră, pentru acele locuri „sfinte unde sînt înmormîntați părinții noștri, că D-zeu e „cu noi și dacă n'aș putut străbate în acești munți Turcii „și Tătarii, cum vor putea Ungurii?”

Să vedem acum cum s'a petrecut lupta care pusese tot satul pe fugă.

Affind Iancu că Ungurii înaintează spre Fintînele, trimise pe maiorul Corcheș ¹⁾ ca să dea ajutor muntenilor strînși acolo sub diferiți centurioni

Dimineața la 5 Iuliu ²⁾ Corcheș a dispus ostașii săi și cu cei aflați din Albac. Ungurii se aflau la Mărișel. Pe un căpitan l'a așezat dupe niște stînci de piatră în spatele inamicului. Unui alt căpitan i-a poruncit să se așeze în pîrul Fintînelor de partea stîngă și așa să-i atace din coastă. Corcheș s'a așezat la crucea Fintînelor așteptînd pe inamic în față.

Indată ce Ungurii, avînd comandant suprem pe Vasvari coborîră spre stîna Fintînelor, începură Romîni să dea puști din toate părțile. Peste vreun sfert de ceas se lăsă o negură așa de deasă în cît nu se mai vedea om de om.

Ast-fel, Romîni nu eraaș de fel văzuți de dușman. Ei se plecară pe vine ca să vază picioarele Ungurilor, ochiaș, apoi ridicau ceva mai sus pușca pînă socoteau că e în dreptul peptului și trăgeau.

Focul a ținut de la 8 dimineață pînă la 6 seara.

Cînd negura se răsîndi, se putu vedea că Ungurii fug spre Rîu Calatii. Dar aci îi aștepta altă nenorocire. Munteții noștri tăiasă arbori și închisese drumul, iar în dosul acestui parapet ședea gata de luptă. O învălmașeală mare se produse printre Unguri ajungînd acolo și pînă s'apuce a se desmetici bine fură ajunși din urmă de locuitorii din

1) Corcheș spune că a plecat fără ordinul lui Iancu.

2) Raportul lui Iancu zice 6 Iuliu

Scărișocra și din Albac și măcelăriți fără cruțare. Vreo 400 dintre ei, ca să scape, săriră peste stînci la o ezătură, dar toți aflare acolo moartea înecîndu-se. Femeile din satul Mărișel și dimprejur contribuîră și ele la încercătura și spaima Ungurilor, căci săriră cu furci, cu umblăci, cu pietre și și ajutoră astfel bărbații și frații, arătînd cît foc patriotic arde și în inima lor Admirabil exemplu pentru istorie ¹⁾.

¹⁾ Descrierea acestei lupte e făcută dupe raportul lui Iancu pagina 64—66 și dupe descrierea maiorului Corcheș în Documentele aduse de d. N. Densușianu la Academie. — În privința perderilor suferite de ambele părți e divergență între aceste două isvo re: Iancu zice că din Romini au fost 4 morți și 12 răniți, iar din Unguri 850; Corcheș spune că Ungurii au perdut 2000 de oameni și Romini 1 mort și un rănit.

CAPITOLUL XVI

CAUZA ROMÎNĂ ÎN DIPLOMAȚIE

Romîniî hotărâsc să facă petiții noului împărat.—Discursul lui Șaguna către împărat —Memorabila petițiune de la 25 Februariu —Răspunsul împăratului.—Adrese de curtenire.—Corespondențe între Șaguna și comitetul național.—Memorandul către minister.—Fundus regius decretat pămînt săsesc.—Protestarea Romînilor. Petițiuni pe la diferite persoane sus puse.—Protestarea contra voivodinei Sirbești —Memorandul împreună cu Croații și Slavonii.—Petițiunea din Iunie dată de Bănățeni —Răspunsul împăratului.—Petițiunea de la 18 Iuliu.—Răspunsul împăratului și explicațiunea ministerului.—Adresa delegațiunei — Petițiunii pentru liberarea Romînilor prinși. — Acțiunea Ungurilor în diplomația europeană.—Slăbiciunea Romînilor pe acest teren.

Cu venirea pe tron a noului împărat, Frantz Iosef, Romîniî sperau că se va începe o nouă stare de lucruri pentru ei. De aceea hotărî comitetul să se trimeată la Olmütz o delegațiune sub conducerea lui Șaguna spre a înfățișa monarhului cererile Romînilor. Astfel Șaguna plecă din București la 1 Decembre 1848 (s. n.), iar Laurian și Popazu plecară din Transilvania ca să se întilnească la Olmütz cu mitropolitul.¹⁾

Mai întiiî fiind primit în audiență singur dînsul la 6 Februarie, ținu o cuvîntare împăratului în numele națiunei romîne.²⁾

Cînd Maiestatea voastră a urcat treptele tronului și a publicat manifestul din 2 Decembre în care sînt proclamate principiile de libertate și egalitate,—zice în esență cuvîntarea mitropolitului,—noi Romîniî ne am umplut inima de bucurie și venim să vă arătăm sentimentele noastre de devotament și să vă aducem aminte că națiunea noastră a fost aceea care înainte de începerea turburărilor, a depus în adunarea de la Blaj jurămînt de credință către tron. Ea a ridicat armele contra Maghiarilor cînd acestia au început a lovi tronul și cînd generalul Puchner a luat comanda

¹ Memorialul Șaguna 243.—Bariț op. cit. II 406.

² Memorial pag. 243 Ziarul *Bucovina* No 2 din 1849

trupelor din Transilvania, oștile noastre s'au unit cu cele împărătești ca să lupte contra rebelilor. Națiunea romină a suferit și suferă încă din pricina relelor acestui război pustiitor, dar e mulțumită că poate să-și manifesteze ali-pirea către tron. De aceea nădăjduște că Maiestatea voastră o va face părtașă de toate libertățile constituționale ca și pe celelalte naționalități.

Cam aceste vorbe mitropolitul către împărat ¹⁾ și comunică rezultatul audienței printr'o scrisoare către consistoriu și către comitetul național. ²⁾

Cînd veniră și deputații ceilalți, prezentară cu toții o petițiune împăratului, cu data de 25 Februarie 1849. Ea este un act istoric de cea mai mare importanță, este stabilirea definitivă a programului politic al Romînilor. Este culminațiunea în luptele lor pentru naționalitate; de acolo încoace ei au renunțat mereu la cîte unul din punctele de la Februaru 49. ³⁾

Primul punct pe care trebuie să-l atingem vorbind despre actul acesta este: cine dă petițiunea și în numele cui?

Petițiunea este semnată de 13 deputați romîni din *Ardeal, Banat, Ungaria și Bucovina*, ⁴⁾ și ei vorbesc pentru **„națiunea romină din marele principat al Ardealului, din Banat, din părțile vecine ale Ungariei”** ⁵⁾ și din Bucovina.“

Aci este un progres foarte important căci pînă acuma am văzut că se adresaū împăratului numai Romîni din

¹⁾ Vezi discursul în limba romină publicat în *Memorialul* lui Șaguna pag 243—246.

²⁾ Vezi scrisoarea în *Memorialul Șaguna* pag. 246.

³⁾ Vezi-o în *Memorialul Șaguna* 247 și urm., cum și într'o broșură apărută la Viena, cuprinzînd petițiunile Romînilor, pag. 1 și urm. Asemenea în *Magazinul istoric* tom. VII apărut la Viena. Vezi anexele... Vezi și ziarul *Bucovina* No 3 din 1849.

⁴⁾ Iată numele deputaților: Andr. Șaguna, I. Popasu, I. Stoica, Laurian, V Ciupe, I Bologa—din Ardeal; I. Mocioni, I. Dobran, L. Mocioni—din Banat; Ev. Hurmuzachi, M. Botnariu—din Bucovina; I. Pop, C. Pomuț—din Ungaria.

⁵⁾ Maramureșul și Crișiana.

Transilvania în mod separat și din cauza aceasta exista un fel de răceală, o lipsă de solidaritate între Transilvănenii pe deoparte și între Bănățeni, Bucovineni, Maramureșeni, etc, pe de altă parte. Acum toți dau mâna și se prezintă împăratului ca o națiune compactă. ¹⁾

Romîni se adresează tronului cu cererile lor, venind cu următoarele dovezi că au sprijinit tronul :

- 1) declarația Romînilor în adunarea de la Blaj;
- 2) declarația regimentului romîn din Banat în Iulie contra ministerului unguresc;
- 3) declarația reg. I din Ardeal;
- 4) declarația regimentului II romîn din Ardeal;
- 5) declarația națiunii în Septembrie;
- 6) ridicarea a 195000 de soldați romîni contra Săcuilor și Maghiarilor;
- 7) formarea de batalioane romînești în Banat.

Toate acestea erau fapte împlinite și nimeni nu le putea tăgădui. În baza lor și conform principiului „drepturi egale pentru toate națiunile“ care fusese proclamate de la înălțimea tronului, Romîni cer :

„Unirea tuturor Romînilor din statul austriac într'o singură națiune de sine stătătoare sub sceptrul Austriei, ca parte întregitoare a monarhiei.“

Acesta este punctul principal, iar celelalte sînt urmări naturale ale lui și anume :

- *Administrațiune națională politică bisericească independentă.*
- *Deschiderea unei adunări naționale pentru :*
 - a) a alege un cap național,
 - b) a alege un senat romîn,
 - c) a alege un cap bisericesc,
 - d) a organiza administrațiunea,
 - e) a organiza școalele
- *Introducerea limbii Romînilor în toate afacerile ce-i privesc.*
- *O adunare anuală a națiunii*

¹⁾ Vezi în „Amintiri din pribegie“ scrisoarea lui Bălcescu către I. Ghica, pag 239.

- *Reprezentarea Românilor în dieta imperiului*
- *Existența unui organ al națiunii la ministerul imperial.*
- *Impăratul să poarte titlul de mare duce al Românilor.*

Pentru noi aceasta este adevăratul teren pe care trebuie pusă lupta de revendicare a Românilor Transcarpații. Din nefericire, e adevărat că împrejurările politice silesc une-ori pe popoare să renunțe momentan la un ideal îndepărtat, spre a trage folos dintr'o situațiune dată. La 1848 Româniile aveau numai să se pronunțe: vor să devie supuși ai Ungurilor și să se maghiarizeze sau vor să fie sub Austria și să aibă nădejdea de a conserva naționalitatea.

Voiaș deci ca națiunea română să fie un membru al monarhiei austriace și prin urmare să-și reguleze pozițiunea în acest stat. Care era principiul pe baza căruia aveau să-și formuleze cererile? Acest principiu era indicat de împărat chiar: „îndreptățire egală pentru națiuni.“ Fiind Româniile o naționalitate compactă între Carpați și Tisa, veneau cu toți împreună și ziceau: avem dreptul a cere o așa pozițiune în stat în cât să nu atîrnăm de cît de împărat.

Se poate să fie adevărat în teorie ceea ce spune Kossuth că „Austria *federalistă* este imposibilă“ și că nu se poate vorbi de federațiune între națiuni cari să aibă un *suveran comun*, căci atunci voința lui și interesele lui planează peste voința și interesele părților și în cazul acesta statele federate așa nu mai sînt libere. Federațiunea zice dînsul, nu se poate împăca de cît cu regimul republican ¹⁾.

Să nu uităm însă că în politică e de mare importanță a ști să te mulțumești și să faci concesiuni. Ca teorie, Româniile ar trebui să formeze toți un stat și să nu aibă nimic nici cu Austria nici cu Ungaria. Dar politica zicea că nu se poate și că trebuie să cerem ceva mai puțin. Tot asemenea, cea mai perfectă federațiune e între republici. Aceasta însă nu se putea face și Româniile se mulțumeau foarte bine la 48 cu o libertate mai restrînsă—in înțelesul

1). *Souvenirs et écrits de mon exil* par Kossuth. pag. XXI.

libertății de stat, nu libertății individuale—și să depinză de împăratul Austriei, dupe cum depindea și Ungaria. Kosuth va zice: *aceasta este egalitate în sclavie!* În teorie, da; în practică, nu! Și răspundem *nu* pentru simplul motiv că această *sclavie*—cum o voiaș Romîni și cum o aș astăzi Ungurii—îți lăsa o liberă dezvoltare înăuntru, de și în afară te încătușa.

De aceea să nu ne încintăm de vorbe. Să preferim a dobîndi libertatea chiar dacă am numi-o „sclavie“. Din păcate aș fost și de acești Romîni la 48, cari țineaș cu Ungurii ¹⁾, crezînd că țin cu cauza libertății ²⁾; nu e trebuință să insistăm mult pentru a dovedi că erau greșiți. O cit de mică observare a împrejurărilor va arăta oricui aceasta.

Afirmăm dar că foarte bine făceau Romîni cînd se adresaș la împărat și-î cereaș să le acorde ca toți uniș să formeze „un membru neapărat trebuincios spre susținerea coroanei Maiestății Sale și a întregii monarhii austriace.“

Ce răspunde împăratul?

„*Primesc cu bucurie asigurarea despre credința și alipirea inimooșei națiunii romîne și **recunosc cu mulțumire** jertfele cari le a adus ea pentru tronul meu și monarhia întregă în contra unei partide călcătoare de legi care a început rășboiul civil și-l face, prin cerbicia ei,—să tot mai ție Petițiunea credinciooșei națiunii romîne o voiș da să se ia în atentivă desbatere și **o voiș deslega în cel mai scurt timp spre mulțumirea ei.**“ ³⁾.*

* * *

După ce dete împăratului petițiunea de care vorbirăm, Șaguna comunică consistoriului demersurile deputațiunei pe lingă împărat, spunînd cu bucurie că de cîte ori s'aș adresat la acesta aș căpătat răspunsuri satisfăcătoare și

1). *Amintiri din pribegie*. 250.

2). *Amintiri din pribegie* pag. 253.

3). Vezi *Memorialul* 250, *Broșura* 5, Magazinul istoric tom. VII.

are nădejde că lucrurile se vor întoarce în bine pentru Romîni. ¹⁾.

Tot cu această ocaziune deputații romîni prezentară adrese de curtenire către părinții împăratului și către arhiducele Frantz Carol, căutînd să facă pe cît se poate partizanî ai Romînilor în cercurile înalte ale Vienei ²⁾. Apoi primi episcopul de la comitetul național o scrisoare în care îi comunică starea tristă a lucrurilor din Transilvania, exprimînd în același timp speranța că împăratul nu va uita sacrificiile ce națiunea romînă a făcut pentru tron și pentru dinastie. Roagă totdeodată pe Șaguna ca să se slujească de influența sa pe lîngă membrii delegațiunei ca să nu se întimple divergințe, cari ar fi primejdioase cauzei celei mari ce aveau să apere ³⁾. La aceasta răspunde episcopul că în tot ce a făcut delegațiunea a predominat cea mai frățească armonie și bună înțelegere și *speră* că rezolvirea petițiunei romîne se va face în sensul dorit de Romîni. ⁴⁾.

Speranță! Avea destulă delegațiunea din Viena, dar trebuia să fie neobosită ca să vadă lucrul dus la bun sfîrșit. În acest scop se consultară cu toții și hotărîră să facă alte petițiuni ca să ție mereu chestiunea în agitare.

Ast-fel, adresează către minister un memorandum, în care explica punctele petițiunei și insista mai ales asupra celui de căpetenie, adică : unirea tuturor Romînilor din Austria într'un singur corp, pentru că putea da naștere la interpretări de cari s'ar fi slujit dușmanii Romînilor spre a-i face să fie ascultați cu neîncredere de către împărat, se zicea că Romîniî vor să se desfacă de Austria și pe această temă se înțelege că gazetele ungurești, ba și cele șase brodaū articole peste articole contra alor noștri.

Trebuia dar o explicațiune și acest lucru întreprind delegații, spunînd ministerului că „spre a nu da prilej la în-

1). Vezi scrisoarea în *Memorialul Șaguna* pag. 251.

2). Vezi-le în *Memorialul Șaguna* 252, 253.

3). Publicată în *Memorial* pag. 254 și urm.

4). Vezi *Memorialul* pag. 256.

telesuri sucite“ declară că *existența separată*, pe care o cer Romîni, e privitoare *la starea dinăuntru și față cu celelalte națiuni* și nici docum nu e vorba aci de o deslipire de casa austriacă.

Așezată în partea de răsărit a monarhiei, alături cu națiunii străine și cari o asupriră în toate chipurile cînd putură, națiunea romînă de vreo șaizeci de ani cugetă serios asupra pozițiunei și existenței sale și a ajuns la convingerea că ea trebuie să fie an ante-mergător al popoarelor civilizate ale Europei și un mijloc de legătură al civilizațiunei apusene cu cea resăriteană. De mai nainte a cerut ca să i se recunoască însemnătatea sa în monarhie, dar de cîteori bărbații însemnați ai noștri au ridicat glasul în acest scop, dușmanii noștri au aruncat asupra-ne tot felul de învinuirii. Așa, după adunarea de la Blaj, guvernul din Cluj a spus că națiunea romînă are sentimente rusești, iar mai tîrziu alte calomnii răutăcioase au răspîndit. Dar pe toate noi le-am respins și le-am declarat false în adunarea de la Sibiu.

Sfătuiți de împrejurări, noi vedem mîntuirea noastră în unirea într'un singur corp sub sceptrul Austriei și sperăm că dorința ni se va împlini, bazați pe „*principiul de drepturi asemenea de mari pentru toate naționalitățile, care s'a pronunțat de doi împărați și s'a garantat cu cuvîntul lor împărătesc și s'a pus de minister în programa sa, drept normă și bază la noua prefacere a Austriei*“. Prin urmare de aci înainte nu va mai fi nici o națiune care să domnească și nici o națiune supusă. Fiecare naționalitate se va grupa în jurul unui centru propriu și apoi națiunile ast-fel constituite se vor uni „*ca membre ale unui tot mai mare*“.

Cu chipul acesta se va nimici neîncrederea și ura dintre națiuni, va dispăre ori-ce sămîntă de desbinare și ele toate, întinerite prin instituțiuni libere, vor trăi în pace și bună înțelegere.

În constituirea naționalităților zicem să nu se țină seamă de teritoriū. Aceasta n'o facem de teamă că națiunea romînă

dupe asemenea considerațiune ar avea mai puține drepturi; dimpotrivă „din cele mai depărtate margini ale monarhiei pînă într'o prea mică depărtare de Tisa, *națiunea romînă formează populațiunea cea mai numeroasă*“.

Dar mai e încă un argument în favoarea ideei de unirea Romînilor. Sașii din miazăzi și cei din miazănoapte, deși sunt despărțiți prin o distanță mare, sunt totuși uniți prin universitatea lor și ascultă de un comite.

Prin urmare nu vedem nimic care să se opună dorinței Romînilor și „n'ar fi nimic mai trist și mai disperat pentru această națiune atît de încercată decît respingerea cererilor coprinse în petițiune, *despre cari este convinsă că sînt drepte și amăsurate timpului*“.

Acestea sînt deslușirile pe cari delegațiunea romînă le-a dat ministerului austriac ¹⁾.

* * *

Drepturile Romînilor erau așa de bine întemeiate și așa de bine motivate încît se credea peste putință ca împăratul să nu le asculte, mai ales acum cînd Ardelenii ca și Bănă-țenii dădeau dovezi de devotament către tron, murind cu arma în mînă pe cîmpul de luptă.

Toți cei ce voiau să judece drept vedeau că Romîni cer lucruri bazate pe principiile proclamate de cei doi împărați și opiniunea publică era favorabilă cauzei lor. Se și vorbea prin Viena despre succesul acestei cauze, lucru pe care aflîndu-l Bălcescu îl comunică d-lui Ion Ghica, spunînd: „Intr'o scrisoare din Viena se zice că Romîni din Transilvania și Banat *ar fi primit de la împăratul dreptul de a fi guvernați de un voevod romîn*“. Și atît de mare bucurie produce aceasta lui Bălcescu, încît marele patriot adaugă: De o fi adevărat, apoi e un mare pas al naționalității noastre în aceste părți. *Pentru mine, chestia naționalității o pui mai presus de libertate. Pînă cînd un popor nu va exista ca na-*

¹⁾ Vezi textul memorandumului în *Memorial* 258, în broșura citată pag. 6 și în *Mag. ist.* tom. VII.

ție, n'are ce face cu libertatea. *Libertatea se poate lesne redobîndi cînd se va perde, iar naționalitatea nu.*¹⁾“

Pline de adevăr sînt cuvintele nemuritorului istoric, dar par'că avea un fel de presimțire ciudată cînd zicea: „de o fi adevărat!“ Curînd Romîniî se văzură înșelați în speranțele lor, căci în constituțiunea ce decretă împăratul la începutul lui Martie se pomeniră că pămînturile din sudetul Ardealului, unde locuesc Sașii risipiți printre Romîni, *sînt declarate de pămînt Săsesc.*

Acest fapt umple de durere pe deputații romîni și fac imediat la 12 Martie o petițiune către împărat, în care protestă cu energie, spunînd că se tem că, dupe purtarea monarhului, națiunea romînă „va rămîne iară desbinată, ba încă supusă la națiunile privilegiate mai nainte.“ Fapta suveranului nu este alta de cît o declarațiune că *ținutul locuit de o majoritate mai veche a unui popor e proprietate a unei minorități venite mai tîrziu.*

Și petițiunea esplică istoricește acestea. Inainte de venirea Ungurilor, Ardealul și părțile învecinate erau proprietatea Romînilor. In timpul cînd regii Ungariei aũ chemat în țară pe coloniștii germani, părțile Ardealului unde s'aũ așezat aceștia n'aũ fost pustii, ci locuite de Romîni, cari aũ primit în mijlocul lor pe Sași. Imprejurările ulterioare, unirea celor trei națiuni (1438), aũ făcut pe Sași să fie în rîndul stăpînitorilor, iar Romîniî supuși; dar procesul dintre unii și alții a fost lung și toțdeauna aũ protestat Romîniî contra numirei de *pămînt săsesc*, pe care nouii veniți il dedeaũ.

Roagă deci delegațiunea pe împărat să revie asupra acestei fapte nedrepte și afirmă că „*națiunea romînă este convinsă, că ea numai de la dreptii împărați ai Austriei poate aștepta drept și dreptate.*“ Afirmățiunea e prețioasă și merită s'o ținem minte.²⁾

1) Amin iri din pribegie pag. 246.

2). Vezi textul in *Memorial* 264, in broșură pag. 14 și in Mag. tom VII.

Ca să fie mai siguri de izbîndă delegații fac o deslușire către minister ¹⁾, în care precizează două puncte :

1). Că la 1770 s'a dat un rescript imperial care zice : „cu neplăcere am băgat de seamă că națiunea săsească vrea să se facă singură stăpîină peste pămîntul în care locuște.“

2). Că, din punct de vedere numeric, Romîniî din acele părți ²⁾ întrec pe Sași cu 133887, de vreme ce Romîniî sînt 297783, iar Sașiî 163896.

În același timp episcopul Șaguna cum și ceilalți delegați încep să se adreseze la deosebite persoane influente, cerîndu-le să sprijinească interesele Romînilor atît față de împărat cît și față de minister.

Ast-fel se adresează în două rînduri către Puchner, comandantul general al Ardealului ; prin episcopul Bucovinei, Hacman, scrie colonelului Urban și tot atunci vrea să facă favorabil pe prințul Windisgraetz, pe atunci comandant general al trupelor austriace. ³⁾

Tot cu scopul acesta se adresă și baronului Zenobiu C. Pop, Romîn transilvănean, care și căpătase mare vază prin cercurile înalte ale Vienei ⁴⁾. Cu dînsul episcopul ținu o corespondență mai întinsă, din care se dovedește că Pop era un bun Romîn, care se interesa din inimă de cauza națională și căuta să uzeze de toată influența sa spre a face ceva în folosul Romînilor. Petițiunea delegațiunei dîndu-se ministrului președinte Stadion, Șaguna îi comunică știrea și-l roagă să întilnească pe ministru și să-și dea sîlînța a-l îndupleca să facă ceva pentru satisfacerea Romînilor. Pop răspunde că a făcut tot ce i-a stat prin putîntă, dar ministrul a declarat că punctul întîiî (unirea Romî-

¹⁾. Textul în *Memorial* 267, în broșură 18 și în Mag. ist. tom. VII

²⁾. Anume: În scaunele: Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Cîncul mare, Cohalm, Sebeș, Noerich, Mercurea; în districtul Brașov și Făgăraș, în comitatul Cetății de baltă.

³⁾. Vezi aceste scrisori în *Memorialul Șaguna* pag. 269, 270, 273, 276

⁴⁾. *Memorial* 288. Vezi textul corespondenței dintre Z. Pop și Șaguna în citatul *Memorial* pag. 278 și urm.

nilor într'un corp) *nu se poate împlini deocamdată*. La acestea Pop adaugă că, depe cum e starea lucrurilor, crede că „**cu anevoe** va da ministerul o rezoluție mulțumitoare.“

Cită desnădejde produce în sufletul lui Șaguna temerea lui Pop, își poate ori-cine închipui, cînd se gîndește cu cît foc lupta el pentru cauza națională. *E cu puțință, se întreabă, ca poporul românesc, care totdeauna s'a arătat credincios către monarch, care a dat mîi de tineri să formeze regimente atît de graniță cît și din celelalte, care și-a vărsat rîuri de sînge identificînd cauza sa cu a tronului, — e cu puțință ca tocmai acest popor să fie disprețuit de tron și „să rămîie gemînd sub jugul streinului în timpul libertății tuturor popoarelor?“* Și exclamă cu convingerea adîncă a unui om care luptă pentru triumful binelui: „*Nu! Aceasta nu e voea lui Dumnezeu!*“

E! Dar din nenorocire, în lumea noastră cîte sînt acelea ce se fac dupe voia lui Dumnezeu, socotind că voia lui Dumnezeu e dreptatea?

Ce fel? strigă disperat episcopul, Croații, Sirbii, Sașii s'aû putut uni și conduce de sine; s'aû putut governa separat Ungurii, cari s'aû arătat gata chiar să se despartă de monarchie și noi, Romîni, cari de cîte ori am zis „trăiască națiunea,“ am zis și „trăiască împăratul,“—noi să fim loviți atît de nemilos și cauza noastră cea dreaptă să se nesocotească?...

Desnădejdea nu trebuie însă să cuprinză sufletele mari.

De aceea nici Șaguna cu ceilalți nu se deteră la o parte din această luptă diplomatică începută.

Episcopul era la Olmütz și de aci corespundea, se sfătuia, prin scrisori, cu Laurian, cu Dobran și cu alții cari se aflau în Viena ¹⁾. Ast-fel hotărîră să dea o adresă lui Schwarzenberg ²⁾ și alta lui Ielacici ca să sprijine pe Romîni ³⁾. Unii ziceau să se adreseze și lui Welden, dar părerea nu avu trecere. Se mai decise și trimiterea unui memorandum

¹⁾ Vezi scrisorile publicate în *Memorialul Șaguna* pagina 284—287.

²⁾ *Memorialul Șaguna* pag. 311.

³⁾ *Memorialul lui Șaguna* pag 312.

către minister, făcut în numele Romînilor, Slovacilor și Croaților.

Înainte de acest memorandum al națiunilor unite, deputații romîni adresară ministerului un protest în contra modului cum Sirbiî își stabileau fruntaria voivodinei lor ¹⁾.

În scurt, acest act spune că Sirbiî — în demnitatea ce fac — cuprind în voivodina lor Banatul și granița militară. Această purtare e în contradicție cu legea de egalitate decretată și de aceea cere ca să se numească o comisiune care să determine granițele și să dea fiecărei națiuni ce i se cuvine; iar pînă atunci să se oprească stabilirea granițelor voivodinei, mai ales în Banat, unde Sirbiî numără 200000, iar Romîniî aproape 800000 locuitori

Dupe ce protestară contra voivodinei, adresară memorandumul din partea lor și a Croaților ²⁾. În el spun că atît unii cît și alții s'au luptat „pentru libertatea și unitatea Austriei și *prin aceasta pentru propria lor libertate*“; declară apoi că condiția de viață a Austriei actuale și *vii-toare* e principiul egalității naționalităților. Cer ca atît Slavii cît și Romîniî să fie recunoscuți ca naționalități și Romîniî să fie uniți toți într'o țară de coroană.

O delegațiune din Banat ³⁾ dete în 26 Iunie o nouă petițiune către monarch, tot în numele națiunei întregi și dezvoltînd drepturile Romînilor cu gînd că doar se va convinge împăratul și va satisface cererile lor ⁴⁾.

„Mișcați de credința înăscută pentru augusta dinastie,“ Romîniî se declarară contra Ungurilor încă înainte de a se da manifestul din 3 Octombrie 1848 către popoarele monarchiei. Multe rele am avut de suferit, dar ne-am bucurat cînd am văzut manifestul din 2 Decembrie 1848 care dă drepturi egale popoarelor din monarchia întregă. Ne-am

¹⁾ Publicat în *Memorial* pag. 287

²⁾ Vezi-l în *Memorialul Șaguna I.*

³⁾ Petru Mocioni, Petru Germena, Ion Dobran.

⁴⁾ Petițiunea e publicată în *Memorial* 331 și urm., în broșura citată p. 20 și urm., cum și în *Mag. ist.* VII.

adresat la 25 Februarie către tron printr'o petițiune bazată pe principiul proclamat de Maiestatea Voastră și nădăjduiam că veți da o rezoluțiune satisfăcătoare. Ne-am înșelat însă! Constituțiunea ce ați dat în 4 Martie nu primește nici numele nostru și ne lasă și de aci înainte supuși Maghiarilor; nu numai că nu ne pune pe aceeași linie cu celealte popoare, cari formează țări de coroană deosebite, dar încă ne lasă tot împărțiți în Ungaria, Banat și Bucovina și prin aceasta ne slăbește cu totul.

În aceste împrejurări ar fi fost foarte natural ca Romîni să înceteze lupta și să caute a se pune bine cu aceia destinați a le fi stăpîni. N'aș voiț însă să facă astfel. Alipiți cu sinceritate de casa austriacă, aș continuat lupta și în același timp a trimes oamenii ai săi de încredere ca să se roage de Maiestatea Voastră să le dați... dreptate, căci ce poate fi mai trist de cît pe rebeli săi vezi răsplătiți și pe credincioși disprețuiți?

Așa zice în esență petițiunea din Iuniu, la care împăratul răspunde într'un mod foarte ciudat, afirmă că *constituțiunea din Martie garantează drepturi egale și pentru Români (!)* și că e vorba numai de aplicarea principiului, lucru de care *va îngriji guvernul, așa ca să se satisfacă trebuințele adevărate ale poporului romînesc.*

E aproape de mintea omului că de vreme ce nu există *aceleași drepturi* nu mai e *egalitate*. Împăratul însă spune că știe o *egalitate care face deosebiri*.

În asemenea împrejurare, discuția e chiar zadarnică, dar delegațiunea trebuia să și facă datoria și să încerce pînă în capăt.

De aceea adresează în 18 Iuliu o nouă plîngere către monarh¹⁾, în care caută a lămuri două puncte:

Primul. Se zicea pe ici colo: cum să le dăm Romînilor administrație separată, căci ei n'aș oamenii destoinici? La

¹⁾ Publicată în *Memorial* pag. 335 și urm., broșura citată pag 24 și urm, *Mag. ist.* VII.

această culpabilă învinuire, adusă de vrășmașii neamului românesc, delegații răspund cu dovezi din ultimii timpî, arătînd cum s'aũ găsit într'o clipă la izbucnirea răsboiului, bărbați cari să organizeze și să conducă poporul. De n'aũ făcut în realitate lucruri mari, cauza a fost lipsa mijloacelor materiale: arme și munițiuni, dar nu priceperea. Dacă acestea și purtarea întregă a Romînilor în lunile din urmă nu pot fi destule motive de convingere, „atunci zice petițiunea, *trebuie să dispereze omul de dreptatea din lumea asta.*“

Al doilea. Nici ministerul nici împăratul nu se arătaũ dispuși a acorda Romînilor unirea într'un singur corp. Delegațiunea spunea că decretarea egalității de drepturi e neînsemnată fără existența unirei națiunei. Și rău face împăratul de nu voește să acorde aceasta, pentru că consolidarea națiunei romînești va fi o stavilă puternică contra poftelor maghiare, căci națiunea romînă a fost totdeauna credincioasă tronului. Pe dealtă parte ea cere *cu drept* de la împărat această unire, de vreme ce par. 5 al constituțiunei acordă fiecărei națiuni dreptul de a-și păstra naționalitatea și acest drept ar fi pentru Romîni iluzoriũ dacă n'ar fi uniți și neatîrnați de celelalte popoare.

Împăratul răspunde foarte scurt la plîngerea delegaților:

„Voiũ da îndată poruncă miniștrilor mei pentru rezoluțiune la petițiunea voastră și *puteți fi incredințați că pentru națiunea romînă se va face tot ce va fi cu putință.*“

Ce va fi cu putință! Să vedem ce este cu putință.

Aceasta ne-o spune ministrul Bach, în numele întregului guvern, într'o adresă către episcopul Șaguna ¹⁾. Acest act e caracteristic prin faptul că opune numai frase goale la punctele cit se poate de precise ale delegațiunei. Cum voiți, zice el, ca ministerul să decidă pînă nu va avea raporturi din toate părțile monarchiei „din punctul de privire al noiei legiuri fundamentale de stat? Aveți dar răb-

1) Publicată în *Memorial* pag. 341, în broșura citată p. 33.

dare, pînă vom împlini toate formalitățile necesare. Și ce voiți voi? Cererea voastră „cea mai însemnată și esențială“ e să aveți *drepturi egale*. Acestea s'au garantat prin constituțiune și aplicarea ei va fi un mijloc și mai bun de a vă desvolta naționalitatea. Prin urmare dorințele voastre sînt îndeplinite și rămîne numai ca voi, bărbații conducători, să învățați pe popor să fie recunoscător Maiestății sale și să stea alipit tronului.

Acesta e înțelesul răspunsului ministerial.

Atunci delegațiunea, supărată, îi trimete o adresă foarte energică, deși scrisă în stil reverențios ¹⁾, în care zice în esență :

Ne spuneți că ni s'au garantat drepturi egale cu celelalte națiuni și valoare asemenea. Noi însă *sîntem convinși că nu s'au dat națiunii noastre egalitate de drepturi cu celelalte națiuni ale împărăției*. Și iată, să vă demonstrăm. Sașilor, cari sînt cam 200000 în Ardeal, li s'a dat putința ca administrațiunea centrală săsească să fie în raport direct cu ministerul austriac și să fie reprezentată la dieta universală a imperiului, ba încă s'a dat numirea de „pămînt săsesc“ unui teritoriū, în care majoritatea e romînească. Sirbilor, cari nu trec peste 200000, li s'a asigurat voivodatul. Romînilor însă, *cari sînt peste 3000000*, li se ia și dreptul de a purta numele; ei rămîn împărțiți și legați cu țări ale coroanei ce nu sînt de o viță cu dînșii. Aceasta este egalitate de drepturi? Noi nu înțelegem așa și vedem că pentru noi nu s'a aplicat principiul proclamat în constituție: drepturi egale pentru toate popoarele.

*
* *

După răsboiul cu Bem, armata austriacă se retrase în Muntenia și cu ea trecură și mulți dintre Romîinii Ardeleni. Acestia însă erau persecutați de către guvernul de atunci ²⁾. De aceea deputațiunea din Viena se adresă mi-

¹⁾ Publicată în *Memorial* pag. 343, în broșura citată pag. 35.

²⁾ *Memorial* pag. 324.

nisterului imperial, rugându-l să intervie pentru liberarea fraților noștri ¹⁾. Mai apoi se plînseră din nou pentru Gheorghes Barit, care fusese luat și dus în închisoare la Cernăuți ²⁾.

Se făcură și alte petițiuni, cerînd voe ca să se înroleze Romîniî ca voluntari, cerînd o facultate romînească; apoi din deosebite județe veniră și petițiuni parțiale pentru drepturi ³⁾.

* * *

Această luptă de petițiuni, memorande, adrese, interveniri pe lingă persoanele influente, erau singurele mijloace de acțiune diplomatică ale Romînilor transcarpatini. Din înșirarea lor s'a văzut că aveau puțină nădejde, de a dobîndi ce cereau dela împărat. Cercetarea situațiunei Romînilor după revoluție ne va arăta care a fost rezultatul real al acestor stăruințe, pe cari le-a făcut delegațiunea romînească trimisă în Viena, avînd în frunte pe Șaguna.

Dar de sigur că nu la Schwartzenberg și la Bach se mărginea toată diplomația europeană. Trebuia ca și cealtă lume să știe ce se petrece aci în monarhia austriacă și să-și esplice cauzele acestor evenimente sîngeroase.

Ungurii în această privință aũ fost mai pricepuți și mai norocoși. Și norocul cel orb i-a ajutat deși apăraũ o cauză nedreaptă. De îndată ce se ivi conflictul cu Austria, Ungurii adresară apeluri către revoluționarii din alte țări, trimiseră oameni stăruitori prin capitalele Europei, publicară manifeste, precum a fost al comitelui Teleki ⁴⁾, în care acesta striga sus și tare:

„Sîntem un popor liber și independent.... Crima noastră este că am înălțat în răsăritul Europei stindardul libertății și al progresului. Și pentru ca să ne pedepsească, ca să răstoarne ce

¹⁾ Publicată petiția în *Memorialul Șaguna* pag. 325.

²⁾ Vezi în *Memorial* pag. 348

³⁾ Vezi *Memorialul* 354, 349, 353, 360.

⁴⁾ Despre care am vorbit.

am ridicat noi, s'aû îndreptat în contră-ne mai multe armate deodată¹⁾.

Şi Europa, care nu ştia de cît atît că există în răsărit un popor al Ungurilor, citind asemenea lucruri exclama: iată un popor nobil, care merită să fie ajutat.

Mai ales în Anglia se pornise un foarte mare curent de simpatie în favoarea Ungurilor. Se ţineau meetinguri, vorbeau oratori în favoarea lor, socotind că lupta Ungurilor este *lupta civilizaţiei contra barbariei*²⁾.

Simpatia pentru Unguri era la modă pe atunci. Francezii în numele principiilor cu cari Ungurii făceau mare gălăgie, Italienii din ură contra Austriei, cu care se găseau în război, Englezii din excentricitate că au găsit ceva nou, Polonii — socotind pe Unguri naţie asuprită — prin simpatie: toţi îmbrăţişau cauza maghiară, care se înfăţişa sub o lumină foarte favorabilă Ungurilor, deşi cu desăvîşire falsă.

Pentru cauza Romînilor asupriţi, nimic din toate acestea Cîţi va emigraţi din principate, cari intrase în relaţiuni cu unele curţi europene, adresară în adevăr petiţiuni şi memorande, dar fiindcă — vorbă veche — e mai aproape pielea de cît cămaşa şi fiindcă nu s'aû luat înţelegeri între cei de dincoaci cu cei de dincolo, toate acestea erau unilaterale, vorbeau despre chestiunea moldo-valachă, fără să îmbrăţişeze tot neamul laolaltă.³⁾ E drept că s'a vorbit odată şi de Romîni din Austria şi Ungaria: în memorandele date Germaniei de către Ion Măiorescu.⁴⁾ Acolo se zicea: poporul romîn este un popor mare şi compact, întinzîndu-se, afară de Muntenia şi Moldova, în Transilvania Bucovina, Banat, Basarabia, etc. În alt loc erau apăraţi Romîni contra acuzaţiilor ungureşti: insurgenţa din Transilvania n'are

1) La Hongrie aux peuples civilisés p. 51.

2) Balleydier. Guerre de Hongrie 195 şi urm.

3) Vezi adresa către Palmerston în „Amintiri din pribegie“ pag. 117 şi urm.

4) Amintiri din pribegie pag. 120 şi urm., pag. 132 şi urm.

nică o tendință reacționară și nu țintește la stingerea Maghiarilor; e o luptă contra pretențiunilor și contra terorismului partidei maghiarizătoare, care guvernă țara. Români se luptă pentru egalitatea de drepturi, așa cum s'a garantat de constituțiunea imperială.

Dar asemenea deslușiri—de altfel foarte importante—erau date în mod secundar, vorbindu-se în general de politica orientală și erau date de către Maiorescu în calitate de „plenipotent al principatelor dunărene.” Pentru ca să facă un efect și să poată interesa pe toți cauza *întregului* românism, trebuia ca deputații ce mergeau pela curțile europene să fie reprezentanți, ai *întregii* națiuni, așa împărțită cum e în bucățele anexate statelor mai puternice dimprejur.

La așa ceva n'aū cugetat bărbații conducători ai Românilor de peste munți. Eraū, adevărat, prea grele evenimentele ce treceaū peste capul lor, dar ar fi putut face și una ca aceasta, căci mult le ar fi slujit un curent favorabil în Europa. Dacă n'ar fi avut delegațiunile prin Europa alt rezultat de cit să deștepte dorința de cercetare a *adevărului* în oamenii de stat și în opinia publică, — ar fi fost destul, căci adevărul și dreptatea erau în partea noastră și nu s'ar fi putut să nu le vază... numai ochii să fi deschis.

CAPITOLUL XVII.

ACȚIUNEA EMIGRAȚILOR DIN PRINCIPATE.

Despărțirea politică a unei națiuni nu e o despărțire absolută.— În timpul lui Horia.— În timpul războiului turco-austriac — Vin de dincolo profesori.— Răsunetul revoluției franceze în principate.— Revoluționarii exilați — Organizarea emigrațiunei.— Unii dintre Rominii emigrați voiau că frații de dincolo să se unească cu Ungurii — Examinarea posibilității unei împăcări. — Chestiunea legiunei rominești. — Chestiunea concesiunilor.— Situația gravă în care se aflau Rominii.— Rezultatul acțiunei emigraților.

Poetul Văcărescu zicea, adresându-se Milcovului:

De unde 'ți-vine numele, piriu far' de putere,
Ce despărțirea neamului tu îndrăznești a cere?
Desprețuire frații dau puteri-ți ne'nsemnate,
Caci despărțit orî depărtat, fratele e tot frate!

Despărțirea politică a unui popor nu poate fi de cît momentană și nu e nici odată o despărțire absolută. De aceea nu putem studia viața Romînilor de peste munți fără să ținem seamă de legăturile dintre ei și cești de dincoace. Noi luptăm azi ca legăturile să fie cît se poate de strînse pentru ca vie să se păstreze conștiința națională și să se întărească prin încrederea în puterile nației. Cînd ridică Horia pe țărani în contra asupririlor nobilimei, cînd chestiunea agrară ia o înfățișare atît de singeroasă, vedem pe domnii din principate dînd porunci ca să se oprească Ardelenii a veni dincoace pentru ca nu cumva și țărani de aci să înțeleagă că de vreme ce nu merge în lume „cu judecata, ci cu lopata,“ să ia și ei „lopata“ la spinare și toporul și să-și facă singuri dreptate. Asemenea dispozițiuni sînt dovezi pozitive de legăturile zilnice ce existau între Rominii de dincolo și Rominii de dincoace.

Chiar evenimentele triste contribuîră la creșterea acestor legături. Astfel, în războiul turco-austriac din timpul lui Mavroghene ¹⁾, veniră în Muntenia oști austriace, alcătuite

1). Vezi Istoria Romînilor de V. A. Urechîă.

în mare parte de Români. Își poate ori cine închipui că a produs asupra-le o vie impresie de a vedea alături de țara lor o altă țară locuită de frați de aceeași limbă, avînd o organizație și un guvern propriu. Acei țărani, veniți poate de prin munții Crișanei și ai Maramureșului duseră cu bucurie știri despre statul românesc ce descoperise.

În secolul nostru relațiunile se înmulțiră și un schimb de idei se stabili între pătura inteligentă de dincolo și de dincoaci. Nu e trebuință a intra aci în detaliu ca să dovedim aceasta. Numele atîtor profesori veniți de peste munți sînt în mintea tuturor și fie cine cunoaște pe Eftimie Murgu, dascălul lui Bălcescu ¹⁾, pe Gheorghe Lazăr, pe Ion și Vasile Maiorescu, pe Florian Aaron, Laurian, și alte nume, din cari unele ilustre.

Așa fiind, era natural ca și în 48 să constatăm asemenea legături. Ce fel aũ fost, ce rezultate aũ dat: vom studia în acest capitol.

* * *

Revoluțiunea franceză a avut în principate un puternic răsunset. Ideile liberale și democratice înflăcărău tinerimea și în ambele țări ea făcea pentru ele o întinsă propagandă. Se părea la început că reformele nouă se vor putea stabili chiar cu învoirea guvernului. Dar lucrurile n'aũ mers așa.

În Moldova se înaintă prințului Sturza o petițiune prin care se cereau oarecari ușurări pentru țărani, se cerea libertatea de presă, garda civilă, responsabilitatea miniștrilor. Domnul primi hîrtia, dar—drept răspuns—arestă pe cei mai mulți dintre subscriitorii și-i trimise sub escortă afară din țară în Turcia ²⁾

Revoluționarii din Muntenia crezură că pentru ei lucrurile vor merge mai bine, căci isbutiră la 9 Iunie să proclame o constituție nouă de 22 de articole la Islaz, să facă pe domn a pleca și să stabilească un guvern provizoriu

¹⁾ Vezi biografia lui N. Bălcescu de Gr. G. Tocilescu în „Columna lui Traian“.

²⁾ Istoria contemporană de P. I. Cernătescu p. 179.

dintre capiî lor. Dar iluziunea le fu scurtă, pentru că Poarta, în înțelegere cu Rusia, trimise aci armată care să desființeze noua stare de lucruri, să alunge peste graniță pe revoluționari și să stabilească iar guvern reacționar ¹⁾.

Așa dară încercările revoluționare căzură și în urma arestărilor din 13 Septembrie și instalarea în căimăcămie a lui Constantin Cantacuzino, partizanii guvernului provizoriu fură împărțiți în mai multe categorii. Membrii guvernului ²⁾ fură duși la fruntaria Transilvaniei la Turnu Roșu și de aci fură puși în libertate. Alții ³⁾ fură trimiși la Giurgiu și porniți pe Dunăre pînă la Orșova. Aci după trei săptămîni de călătorie pe apă — fură puși în libertate. Cei mai mulți dintre arestați la Cotroceni au fost siliți să treacă peste graniță ori încotro vor voi. ⁴⁾

Aflindu-se alungați și răspîndiți, emigrații romîni cugetară cum ar proceda ca să dispue opinia publică în favoarea Romînilor. Trebuia dar ca emigrațiunea romînă să fie organizată. În această privință ideile erau împărțite și o înțelegere perfectă nu s'a putut stabili, pentru că o diviziune se iscase între revoluționari încă de cînd se aflau în țară și pentru că purtară cu dinșii resentimentele vechi și cînd erau nevoiți să mănînce „pîinea amară a exilului“. Ba poate, cum zice d. Ion Ghica, tocmai situațiunea de exilați îi făcea să fie mai aspri unii cu alții și mai neiertători. ⁵⁾

Erau toți învoii asupra unui singur punct: că trebuia o mină care să conducă întreaga acțiune a emigraților. Dar *cum* și *cine* să fie? Aci nu se înțelegeau și de aci porniră chiar inimiciții, încît unii nici nu voiaū să lucreze împre-

¹⁾ Istoria contimp. de P. I. Cernătescu 181 și urm. „Amintiri din pribegie“ de I. Ghica. pag. 24 și urm. Asemenea scrisoarea lui N. Bălcescu publicată la pag. 39 și urm.

²⁾ Eliade, Tel, N. Golescu.

³⁾ C. și N. Bălcescu, D. și I. Brătianu, Ștefan, Radu, A. C. Golescu și C. Boliac și ciți va alții.

⁴⁾ Vezi aceasta la I. Ghica: Amintiri din pribegie p. 37.

⁵⁾ Amintiri pag. 5.

ună cu emigrațiunea. ¹⁾ Așa d. Ion Ghica zicea să se numească un singur șef și acela să fie sau fostul domn Alexandru Ghica sau Nicolae Golescu. ²⁾ Mai erau și alții cari voiau un șef, dar nu erau hotărâți asupra persoanei, ³⁾. Alții însă voiau un comitet conducător. ⁴⁾ Incurcătura era cu atât mai mare cu cât o parte din emigrați, adunați la Sibiu, proclamase șef pe Eliade și pe Golescu, iar o altă parte adunați la Paris, nu voiau să recunoască hotărîrea celorlalți. ⁵⁾ In definitiv din toate desbaterile și neînțelegerile a urmat că emigrații au lucrat în tot timpul fără nici o direcție, și cum a tăiat capul pe fie-care. ⁶⁾

Să vedem ce au făcut ei față cu împrejurările din Austria.

* * *

Cei mai mulți dintre Romîni din principate cari se aflau prin Transilvania ⁷⁾ și Ungaria voiau a face cauză comună cu insurgenții maghiari. ⁸⁾ Cum s'a născut această idee? Inflăcărati de principiile cele mari revoluționare, suspinînd dupe „republica universală“ ⁹⁾ ei nu căutară să studieze mai întîi situațiunea de peste munți, să vază ce urmăresc Romîni, ci începură să-i acuze, „că au făcut rău de au unit cauza lor cu Austria“ ¹⁰⁾ și luaū drept monetă bună toate vorbele late ale Ungurilor. Merseră pînă acolo să crează că unguriî vor reforma Europa, vor preface statele în republici și un om genial ca Bălcescu ofta că n'au luat în mînă Romîniî stindardul pe care l'au ridicat Unguriî, căci atunci am fi avut noi **gloria de a scăpa lumea din robie, iar nu Unguriî** Unguriî scăpau lumea din robie! . . . Azi, cînd

1) Ghica : Amintiri din pribegie 62-63.

2) Amintiri 51-52.

3) Așa era Bălcescu, A. G. Golescu, Bălăceanu ș. a.

4) Ghica : Amintiri 60, 72

5) Ghica : Amintiri pag. 647.

6) Amintiri pag 468.

7) In Transilvania erau peste 200 de emigrați. Amintiri 156

8) Amintiri 61.

9) Vezi scrisoarea lui Roseti în Amintiri pag. 70 și urm.

10) Bălcescu către I. Ghica în Amintiri 277.

am văzut ce este și „Ungaria democratică“, se înțelege că nu mai putem fi înșelați; dar atunci chiar, observarea împrejurărilor ar fi putut să deschiză ochii emigraților și să-i facă să judece cu măsură și să nu arunce o vină egală pe Romîni ca pe Unguri. 1).

Dar faptul e așa, istoria trebuie să-l înregistreze; emigrații voiau să împace, voiau să unească pe Romîni cu Ungurii. Pentru acest sfîrșit ei căutară să se pună în înțelegere cu capiî Ungurilor. E interesant a citi scrisorile pe cari N. Bălcescu — cel însărcinat în special cu această misiune — le adresa prietenului său Ion Ghica pentru a vedea cu cîtă ușurătate au procedat emigrații noștri în acele momente. O declarațiune cu vorbe pompoase, cu făgădueli încîntătoare la prima vedere îl făcea să se bucure și să spere. La urmă iluziile i s'au sfărîmat toate în vînt și chiar în timpul misiunei a încercat multe lovituri morale. Astfel, cînd a vorbit cu Bem — și Bem se știe că era mai liberal de cît cei-lalți și mai favorabil Romînilor, el e proclamatul amnistiei, după coprinderea Transilvaniei, amnistie revocată de Kossuth — cînd a vorbit cu el și i-a zis: „Sînt gata să lucrez pentru împăcarea cu Romîni“ Bem i-a răspuns: „*Avem oaste și tunuri!*“ 2).

Se înțelege că un asemenea răspuns mîndru, dar vrednic de un ostaș ca Bem, n'a plăcut lui Bălcescu. De aceea el plecă la Pesta ca să se înțeleagă acolo cu Batthyany, cu Kossuth și cu cei lalți. 3). Bălcescu avea deplină putere, căci învoiala între emigrați era stabilită, și iată cum motivau împăcarea cu Ungurii, pe care o credeau urgentă: „Dacă maghiarii ar triumfa fără ajutorul Romînilor, nu se va face nimica bun pentru Romîni, iar dacă ar triumfa prin cooperarea Romînilor atunci Maghiarii nu vor putea să tăgăduiască sau să nu recunoască drepturile naționale ale Romî-

1) Amintiri 346.

2) Amintiri pag. 269.

3). Amintiri pag. 283.

nilor, căci altfel poate vorbi omul cînd are arma în mînă“.1). Dupe această argumentare, pe care o făcea d-l Ion Ghica, urma ca Romîni să meargă alături cu Maghiarii din primele momente, să nu le puie nici un fel de condițiune pentru ajutorul ce le dă, să 'și dea toată silința pentru triumful Maghiarilor, trăgînd nădejde că la urmă „nu vor putea“ să nu acorde drepturi Romînilor. Nu e greu a dovedi că această judecată este eronată. Același raționament care se face pentru Romîni față de Maghiari, s'ar putea face față de Austria. Austria a triumfat cu ajutorul Romînilor și totuși „drepturile naționale“ nu sînt nici pînă azi recunoscute. Ceea ce spune d-l Ghica ar fi adevărat numai într'un caz — și aci stă falsitatea argumentării d-lui Ion Ghica. Ungurii ar fi dat drepturi în caz cînd Romîni *cu arma în mînă* ar fi impus aceasta. Dar aveau Romîni o organizațiune militară a lor proprie care să'i puie în pozițiune — în momentul cînd Ungurii le ar fi refuzat drepturile — să reziste la doi inimiți: Ungurii și Austria? De sigur că nici d-nul Ghica nu va putea răspunde că da, căci tocmai aci a stat slăbiciunea Romînilor: în lipsa de arme și de bani. Și la ce ar fi folosit prin urmare Romînilor unirea cu Ungurii? La nimic alt de cît spre a da prilej Maghiarilor să zică: cum cereți drepturi egale, cînd ați fost cu noi și ați primit toată programa noastră de la 48? Cel puțin, în situațiunea în care s'aũ aflat Romîni aũ fost înșelați, e adevărat; dar ei n'aũ cedat nimica de bună voie, s'aũ plecat sub puterea evenimentelor și pretențiunile lor rămîn întregi și ori cînd pot, cu fruntea sus, să ceară îndeplinirea programului lor, de la care nu s'aũ abătut nici o dată.

Nu așa judecaũ emigrații și, în furia lor contra Rușilor, făceaũ declarațiuni de felul acesta: „*E necesar ca toți cîți iubesc libertatea să susție pe Maghiari, căci ei sunt singurul popor armat care combate contra Rusiei și contra despoților, aliați ei*“.²⁾ Și lucra Bălcescu pentru îndeplinirea acestui lucru „necesar“

1) **Ion Ghica** în Amintiri pag. 176.

2) **Bălcescu** către Ghica: Amintiri pag. 288.

Iată, zicea el: noi să formăm o legiune românească spre a lupta contra Austriei, iar voi Ungurii să faceți cîte va concesiuni Romînilor și lucrul e gata, împăcarea e făcută.

Dar n'aũ mers treburile așa de ușor cum își închipuia Bălcescu în primele momente. Să cercetăm dar aseste două puncte în cursul tractativelor dintre dînsul și Ungurii.

* * *

Cum s'a născut ideea legiunei ?

„Pe la începutul anului 1849, zice d. Ion Ghica, venind Nicu Bălcescu cu Iancu Bălăceanu la Constantinopol, am conceput împreună ideea formării unei legiuni romîne în Transilvania, care să lupte **alături cu Ungurii** contra absolutismului și pentru liberarea naționalităților, căutînd a împăca pe Romîni cu Maghiarii ¹⁾).

Pînă la finele lui Aprilie chestiunea creării legiunei era cunoscută mai de toți emigrații ²⁾ și în general aprobată; unii chiar o credeau „indispensabilă cauzei romînismului“ ³⁾. Trebuia dar să se înceapă tractativele cu Ungurii în această privință. Bălcescu plecă dar să întîlnească pe Bem—comandantul oștirilor din Transilvania, căci lui avea să se adreseze în primul rînd—și-î expuse tot planul pentru legiune. Acesta îi răspunse că nu poate să ia nici o hotărîre fără autorizarea guvernului, trebuia dar să se ducă Bălcescu la Debreczin — unde era guvernul — și Bem îi făgădui că, în cazul cînd se va ajunge la o înțelegere, va da tot sprijinul său pentru această întreprindere ⁴⁾. Bălcescu se duce la

1). Amintiri pag. 175. În această pagină d. I. Ghica face o afirmare pe care nu pot să n'o relev. Spune că „conducătorii Romînilor își dau titlul fioros de *comitet de măcel*“ Noi nu știm să fi existat alt comitet afară de cele două despre cari am vorbit, și anume: 1) comitet național romînesc numit comitet de *pacificațiune*; 2) comitet compus din Romîni și Sași, numit comitet *pentru apărarea țării*. Era bine dacă d. Ghica indica unde a găsit această numire.

2). Vezi scrisoarea din Paris a lui A. G. Goleșcu către I. Ghica în Amintiri pag. 207

3). A. G. Goleșcu în Amintiri pag. 234.

4). Amintiri pag. 267.

Debrezin, se întâlnește cu Kossuth și acesta îi spune că primește bucuros să se formeze legiunea ¹⁾; însă să se adreseze în mod oficial ministrului de externe. Și așa adresează el în 30 Maiu 1849 o petițiune foarte măgulitoare pentru Unguri, cerând permisiunea de a forma legiunea „care să se pună la dispozițiunea guvernului unguresc” și se înțelege că acesta va avea să poarte grijă de armarea și întreținerea lui. Bathyany îi răspunde că condițiunile formării legiunii le vor tracta la Pesta, îndată ce va ajunge guvernul acolo ²⁾.

Cu data de 22 Iunie, după ce guvernul unguresc se stabilise în Pesta—comunică Bălcescu că s'a înțeles cu Bathyany să facă dînsul un proiect de convențiune pentru organizarea legiunii ³⁾.

Iată expunerea de motive a convențiunii:

„Opiniunea guvernului unguresc cum și a patrioților conducători mai înainte și acum ai mișcării liberale în România este că națiunea ungurească și românească, prin pozițiunea topografică, prin asemănarea intereselor și mai ales prin *pericolul din partea panslavismului*, trebuie să se ajute între ele și să lupte azi sub același stindard împotriva panslavismului pentru apărarea libertății, după cum luptau odinioară împreună pentru apărarea creștinătății. Aceste considerațiuni au îndemnat pe patrioții Moldo Valachii a propune guvernului să le dea voie să formeze o legiune pentru a combate în Ungaria pe Austria și pe Rusia, care amenință libertatea comună.“ ⁴⁾

Să vedem acum principalele articole din acea convențiune.

Intrunirea voluntarilor români se va face într'un oraș de la fruntaria Transilvaniei și a Munteniei. Guvernul ungu-

¹⁾ Amintiri 272.

²⁾ Vezi ambele aceste acte în „Amintiri din pribegie“ pag. 291 și 292.

³⁾ Amintiri pag. 300.

⁴⁾ Amintiri. pag. 376.

resc va arma și va întreține deocamdată un batalion, restul se va forma treptat. Solda ofițerilor, sub-ofițerilor și soldaților va fi ca și la armata ungurească. Batalionul se compune din 6 companii de linie și una de voltigeori, patru tunuri și o trăsură pentru farmacie. Compania se compune din 150–200 de voluntari. Legiunea va fi sub ordinele guvernului unguresc. Orî cine a servit în legiune este de drept cetățean ungur. Comandele vor fi date în limba romînească. Ofițerii, pînă la gradul de căpitan, vor fi numiți de comandantul legiunei; ofițerii superiori vor fi propuși de comandant și întăriți de guvern; comandantul este propus de trimisul partidului național și de delegații speciali ai emigrațiunei. Legiunea este inrolată pe tot timpul cît va ține războiul. Ea jură credință Romîniei și Ungariei și se leagă a lupta pentru libertate și independență.

Convențiunea e iscălită de Bălcescu, Boliac pe de o parte și de Kossuth pe de alta. El adaugă: „aprobat în principiu, detaliile vor fi regulate de locotenentul general Bem⁴¹⁾).

Prin urmare în principiu lucrul era hotărît și Români se gîndeau: pe cine să pue în fruntea legiunei? Mulți erau de părere că Magheru este cel mai bun pentru aceasta²⁾. Dar pînă să se facă înțelegere cu Magheru, pînă să se invoiască Bem cu Romîni, timpul trecu și temerea lui A. Golescu, că prea tîrziu a venit ideia cu înființarea legiunei se îndeplini³⁾. Bălcescu, după ce a umblat trei săptămîni ca să dea de Bem, s'a văzut nevoit să fugă, strecurîndu-se cu multă greutate prin Austria, și se duse la Paris⁴⁾.

Astfel încercarea cu legiunea căzu.

* * *

¹⁾ Vezi textul convențiunei publicat în „Amintiri“, pag. 377–384.

²⁾ Vezi scrisoarea lui A. G. Golescu în Amintiri, pag. 208, idem, pag. 213.

³⁾ „...ne fallait-il pas songer a organiser une légion roumaine?... oui, sans doute, seulement je crains qu'il ne soit trop tard.“ Către Ghica în Amintiri 212.

⁴⁾ Amintiri 407 și urm.

Să vedem chestiunea împăcării prin concesiuni.

Nicolae Bălcescu, ca agent al emigrațiunei, a avut dese convorbiri cu conducătorii Ungurilor și le-a spus că emigrații vor împăca pe Romîni, se înțelege cu anume condițiuni. La început, pe când Ungurii se credea stăpîni ai situației, conducătorii lor spuneau că nu vîd pentru ce ar face concesiuni Romînilor și ce folos ar aduce aceasta. Dar timpul schimbă și părerile oamenilor și iată-i pe Unguri, dispuși *a sta de vorbă* cu Romîni. Să facem concesiuni, zicea Battyani, dar nu cît cereți voi. Și pentru aceasta nici nu voia ministrul să însărcineze pe Bem cu tractativele cu Romîni, pentru că l' știa că e mai dispus de cît dînsul să înțeleagă principiile de libertate.¹⁾ Cu toate acestea emigrații cultivau pretenia lui Bem și aŭ mers pînă acolo ca să pue pe Bolliac să i spue că *Românii ar fi dispuși să l' facă domn saŭ rege*. Nu știu dacă Bem i-aŭ luat în serios și nu știu dacă ei făceau în *serios* asemenea propuneri saŭ nu mai cu gînd de a-i căpăta simpatia.

Tractativele dintre Bălcescu și Unguri aŭ avut de rezultat facerea unui „proect de pacificațiune“, pe care ministrul de externe îl trimete lui Bălcescu cu o adresă în care îi spune că aŭ făcut oarecari modificări la primul proect înfățișat de dînsul și l' roagă să convingă pe Romîni „*a lăsa armele*“ și a veni cu condițiunile lor „*sub formă de cerere*“ la *ministerul unguresc*.²⁾

Se înțelege că față cu asemenea îndrăsneală trebuiau rupte tractativele cu Ungurii și emigrații nu aveau dreptul să mai continue și nici să vorbească în numele Ardelenilor, Bănățenilor ș. c. l. fără autorizarea lor și nu se puteau abate cu o literă de la acele puncte ale petițiunei lor, pe care aceia o adresase împăratului.³⁾

¹⁾ Amintiri 342.

²⁾ Amintiri pag. 371.

³⁾ Bălcescu zice într'o scrisoare că a vorbit cu deputații Romînilor și aceștia i-aŭ arătat cari sint cererile Romînilor, dar nu știu de unde scoate o petițiune, un fel de proect de lege (Amintiri pag. 293) care nu corespunde de loc cu petițiunea Romînilor în Februarie 49.

Dar să vedem ce voiaŭ să *dea* Ungurii.

1. Valahii vor purta de aci înainte numele de Romîni.
2. Guvernul unguresc acordă Romînilor mai multe garanții naționale
3. Limba ungurească se va întrebuița în legislațiune și în administrația afacerilor publice întru cît ea este necesară pentru menținerea unității Statului.
4. În comitatele exclusiv romîne se va putea face uz de limba romînă și protocolul se va face în limba romînă și maghiară. Corespondențele cu dieta și cu guvernul se vor face în limba maghiară.
5. În școlile actuale și cele ce se vor funda pentru Romîni limba de învățămînt va fi romînă.
6. Cînd se va introduce procedura verbală ¹⁾ în tribunalele inferioare se va putea face pertactarea proceselor în romînește sau ungurește.
7. Romîniî vor fi liberi să petiționeze în limba lor
8. Româniî de ritul greco oriental vor fi liberi în administrațiunea bisericilor și școalelor lor.
9. La ministerul de instrucțiune va fi o secțiune pentru afacerile ritului greco-oriental, compusă din Romîni de acest rit.
10. Școalele și bisericile greco-orientale vor participa la toate avantajele acordate celorlalte biserici.
11. Fondurile bisericilor și școalelor le vor administra ei singuri.
12. La universitatea din Pesta se va înființa o facultate teologică pentru greco-orientali.
13. Romîniî—cu voia guvrnului—se vor putea aduna în sinoade pentru școli și biserici sub privegherea unui comisar al guvernului.

¹⁾ De atunci și pînă azi la tribunale și curți în Ungaria pertractarea proceselor se face în scris. Părțile prin avocații lor depun memoriî la tribunale, apoi replice și duplicate și în urmă tribunalul însărcinează pe un membru să studieze dosarul și să refere și dă apoi hotărîrea. Se înțelege că această procedare este dăunătoare justițiilor.

14. În comunitățile unde limba română predomină, comăndele gardei naționale se vor face în românește.

15. Romînii vor fi admiși deopotrivă cu ceilalți cetățeni la toate funcțiunile statului.

16. Romînii cari s'au sculat contra Ungurilor vor depune armele în mîna autorităților ungare.

17. Se va acorda completă amnistie Romînilor compromiși în ultimele evenimente.

18. Romînii răsculați, dupe ce vor fi depus armele, vor jura pentru independența ungurească. Ori-cine nu va satisface această îndatorire va fi exclus din amnistie. ¹⁾

Dacă citim astă-zî aceste puncte, cînd avem în vedere starea Romînilor, se înțelege că se par de o mare importanță și zicem că dacă le ar avea Romînii azi ar fi un mare cîștig pentru dînșii. Trebuie însă să judecăm acest proiect de împăcare față cu împrejurările de atunci. Romînii erau cu armele în mîna, erau în război cu Ungurii și, nerecunoscînd autoritatea guvernului stabilit în 15 Martie, merse la împărat ²⁾ cu cererile lor făcute din următorul punct de vedere: ne considerăm membri ai statului austriac poliglot, iar nu ai statului unguresc. Iată principiul pe care trebuia să-l admită Ungurii pentru ca să poată Romînii să stea la vorbă cu ei. Dacă citim proiectul lor de împăcare, vedem că ei pornesc de la această idee: *Romînii fac parte din statul unguresc; s'au revoltat acum, dar noi Ungurii îi er-tăm, le dăm școale, biserici și posibilitatea de a intra în func-țiuni, dacă jură pentru independența ungurească, dacă prin urmare se despărțesc de Austria.*

Dacă considerăm lucrul ast-fel—și numai ast-fel trebuie considerat—atunci înțelegem că cea mai mare greșală poli-tică pe care o puteau comite Romînii transcarpatini ar fi fost învoirea cu o asemenea convențiune. Și de o făceau, s'ar fi închis pentru dînșii orî-ce drum pentru ideea cea

¹⁾ Amintiri pag. 372 și urm.

²⁾ Vezi **Bariț** op. cit. II 602.

mare a Romînismului. Austria *nu putea*—și cu atît mai mult *nu mai poate*—să aibă tendința de a preface statul într'o monarhie unitară austriacă, pe cîtă vreme Ungurii n'avem nevoie să mai dovedim că asta vor. Prin urmare într'un stat austriac Romîniî transcarpatiniî pot avea speranțe mari pentru viitor, iar într'un stat unguresc nimic din toate acestea.

Dar o asemenea considerațiune nu a fost pricepută de emigrați și de aceea aș continuat încercarea lor de a împăca pe Romîni cu Ungurii și vom vedea ce aș făcut.

Totdeauna ura orbește și ura contra Muscalilor i-a orbit într'atîta pe emigrați încît nu mai pricepeau că Ungurii aproape *iși bat joc de ei*.

Și susțin aceasta. Nu e oare destul pentru a dovedi să cităm invoirea ce se făcuse între Bălcescu și Kossuth ca să treacă Iancu în Muntenia, el care singur ținea pept Ungurilor chiar cînd aceștia stăpîneau Transilvania, el care făcuse pe Bem să stea în loc și care era singurul om ce putea lua în mînă conducerea tuturor Romînilor de peste munți dacă luaș lucrurile dela început altă față?

De sigur că nimeni n'ar crede aceasta, dacă n'ar exista scrisoarea lui Bălcescu publicată de d. I. Ghica. 1) „M'am învoit cu Kossuth. zice dînsul, ca Iancu să facă cererile și el să le aprobeze, făgăduind a le face a se aproba și de dietă și tot el (Iancu) **să ceară a merge în Valahia mare spre a ne mîntui de Muscali**“. Și în altă scrisoare spune: „*Inchipuește-ți bucuria mea cînd Kossuth mi-a propus ca să iaș pe Iancu cu toată armata lui în Valahia mare.*“ 2) Tot în aceeași scrisoare repoartă și cuvintele lui Kossuth că „*toți Romîniî din Transilvania și Banat trebuie să meargă să mîntuiască principatele, unde este temelul naționalității romine.*“

Cred că nu mai e nevoie a arăta că un asemenea fapt

1) Amintiri 369.

2) Idem pag. 366.

ar fi fost ridicul, căci Romîniî de aceea n'aû putut impune voința lor la 48, pentrucă n'aû avut organizațiune armată și singura putere militară pe care o aveau era Iancu — și tocmai pe el să-l iei?...

Și Bălcescu exlama gîndindu-se la această întîmplare :

„Acum cred că cauza libertății va isbuti. N'am fost niciodată așa fericit ca în acest minut.“

* * *

Dar „fericirea“ lui Bălcescu nu s'a realizat, după cum nu s'a realizat nici împăcarea cu Ungurii, nici legiunea

Care a fost dar rezultatul amestecului emigraților noștri în Transilvania la 1848—1849?

A spus-o chiar atunci tot un emigrat :

„Cînd emigrații noștri aû venit în Transilvania n'aû putut vedea în ce era greșită politica Romînilor din Transilvania și aû început fără socoteală să strige în dreapta și în stînga că trebuiaû să se alieze cu Maghiarii spre a răsturna perfida dinastie a Austriei, socotind că ar ajunge ca ei, necunoscuți în țară, să vorbească și să predice alianța maghiară, pentru ca să schimbe deodată ideile și prejudițiile poporului contra Maghiarilor. Ei numai aû compromis pe Romîni înaintea cabinetului din Viena fără să facă nimic pentru cauza Maghiară, căci gîndesc că vre-o cîte-va vorbe asvîrlite încoaci și încolo n'aû făcut nimic pentru armata lui Bem.“¹⁾

Și Alexandru Goleșcu, care spunea aceasta, era tot din cei cari susțineau politica emigraților și era înfocat părtaș al înființării legiunei romîne.

Mai tîrziu și cei lalți toți s'aû convins că nu se putea face nimic și Bălcescu chiar a ajuns să zică :

*Noi sîntem împăcați în conștiință că ne am făcut datoria, dar Ungurii nu pot spune aceasta.*²⁾ *Am încercat tot, dar ura e a-*

¹⁾ Amintiri pag. 212.

²⁾ Amintiri pag. 347, 317.

şa de mare între unii şi alţii încît nu se poate cu nimic împăca.
Şi în aceasta vina cea mare e a Ungurilor. ¹⁾

Aşa dar putem zice că emigraţii n'au fost orbîţi pînă la sfişit şi s'au convins cine sînt Ungurii şi ce vor.

CAPITOLUL XVIII

LUPTELE DIN VARA ANULUI 1849.

Intervenirea rusească.—Ungurii protestează în faţa Europei.—Asemenea iaă şi măsuri în launtru.—Numărul oamenilor din cele două armate inimice.—Primele ciocniri.—Bănueli contra lui Görgey.—Luarea Pestei şi alte victorii ale armatei austriace.—Isbinzile lui Nugent.—Generalul Lüdgers intră în Transilvania.—Braşovul luat.—Intrarea lui Engelhardt din Muntenia.—Lüdgers ia Feldioara.—Lüdgers pleacă spre Sibiu şi 'l ia.—Bem vine în Transilvania.—Intrarea lui Bem în Moldova.—Lupta de la Semeria.—Grotenhelm şi cu Urban vin prin Bucovina.—Primele lupte.—Lovirea cu Bem.—Bătălia de la Sighişoara.—Bem ia Sibiu, dar îl pierde curînd.—Trupele încep a se risipi.

Am lăsat firul istoric al războiului dintre Austriaci şi Unguri într'un moment foarte critic pentru cei d'întîiu. Văzînd că singură nu poate să potolească focul revoluţionar, Austria cere intervenirea Rusiei. ²⁾

Se înţelege că nu deodată s'a făcut această intervenire, ci chestiunea a trebuit să fie mai mult timp discutată de diplomaţia celor două puteri, pînă cînd să se poată stabili punctele pe baza cărora să se îndeplinească un act atît de important.

La începutul lui Mai lucrul era stabilit, pentru că la 11

¹⁾ Amintiri pag 346.

²⁾ Nu este exactă aserţiunea d-lui P. Cernătescu că: „Chemarea intervenţiei ruse *decise* pe Unguri de a rupe de tot legăturile cu casa Austriei şi se declarară independenţi. „(Ist. Contimp 166). Declaraarea independenţii s'a făcut în 14 Aprilie, cu mult înainte de intervenirea rusă şi pricina producătoare a fost constituţia din 4 Martie, iar nu intervenirea rusă, despre care nici nu pomeneşte vre un cuvînt declaraţiunea de independenţă

Maiu s. n. împăratul Nicolae dă un manifest prin care declară că va trimite trupele sale peste fruntariile Austriei nu cu gândul de a-și întinde posesiunile, ci pe de o parte ca să apere hotarele imperiului—căci în fruntea insurecțiunei ungurești se aflau Polonezii, — pe de alta ca să ajute pe Austria atacată de inamicii interni și lovită de propriile ei trupe, cari se aflau întâmplător sub stindardul revoluției ¹⁾.

Vestea că o armată rusă de 40000 venia prin Galiția, înfățișarea situației care pune pe Unguri între două focuri, i'a silit să recurgă la mijloace și mai energice. Pe de o parte au început să proteste în fața lumii, trimițând delegați pe la toate guvernele Europei și spunind: Noi voim să stabilim un stat liberal și puterile cele absolutiste vor să ne sugrume, vor să oprească *emanciparea popoarelor*. Vorbe mari! Dar tot pe ici, pe colo au aflat răsunset. E adevărat că în Franța generalul Cavaignac a răspuns că nu poate să le fie favorabil pentru că *nu înțelege* mișcarea lor, dar în schimb în Anglia insurecțiunea ungurească a fost îmbrățișată cu cea mai mare căldură și anume tot pentru că nici acolo nu se *înțelegea* mișcarea lor ²⁾. Nicăiri adevărata stare de lucruri nu era cunoscută. Un întuneric a acoperit pînă în uitimii ani evenimentele din Orient. Occidentul știa numai că există un stat mare „Austria“ și un stat mare „Turcia“, dar despre acele popoare cari gemeau sub jugul apăsător al uneia sau alteia din puteri nu se cunoștea nimic și numai puternicele mișcări ale lor făcute de

¹⁾ **Balleydier** *Rév. de Hongrie* pag. 100. — *Amintiri din pribegie* pag 254.—**Bariț** op. cit. II 585. — **Desprez**. *Les peuples.* etc. II pag. 225. La venirea Rușilor Kossuth dă o proclamațiune în care spune între altele: „Nobil popor, casa de Habsburg a voit să ne sape groapa; a căzut singură într'însa. **Amicii noștri**, Rușii, vin la chemarea Habsburgilor, dar *vin tocmai pentru că ne sînt amici*, iar *nu ca să ajute pe Habsburgii*.“ (Vezi *Monit. univ. Paris* No. 132 din 1849 pag' 1764). O însemnăm aci fiindcă e caracteristică: arată cum știa Kossuth să ascundă adevărul

²⁾ **Balleydier** op. cit. 121—123.—**Desprez**. *Les peuples.* II 230 și urm.—**Bariț** II 587—588.

curînd a  deşteptat un interes deosebit pentru intîmpl rile din „depărtatul orient european.“ Dar bună-voința ce a  arătat Ungurilor unii  i al ii nu le-a servit la nimic în mod pozitiv. De aceea a  trebuit să se pregătească singuri pentru rezisten . 1)

Măsurile luate de unguri sînt cel puțin ciudate, căci sînt investite cu un exagerat caracter religios, care nu se potrivea nicidecum cu împrejurările. Iată punctele publicate de guvern la 18 Mai  :

1. Să se adreseze Europei un manifest.
2. Să se proclame ridicarea poporului în cruciadă.
3. Să se facă servicii religioase pentru a se dob ndi binecuv ntarea cerească.
4. La 6 Iunie toți cetăţenii vor posti.
5. Clopotul va suna în toate bisericile.
6. Preo ii vor merge în fruntea credincio ilor.
7. Lucrurile de hrană vor fi distruse la hotarele amenin ate 2).

* * *

Vom însemna în scurt mișcările militare din Ungaria.

Armata austriacă unită cu cea rusă avea vre-o 65000 de oameni 3)  i comanda ei se dete generalului Haynau în locul lui Welden 4). Armata Ungurilor, împreună cu garnizona din Komorn, se ridica la aproape 60000 5).

 n consiliul de r sboi  unguresc erau două părerii. Klapka zicea să se țină armata în defensivă; iar G rgey  i Kossuth erau de opiniune să slăbească pe Haynau  i să'l silească a se retrage în nordul Ungariei. Acest ultim mod de a vedea fu adoptat  i la 16 Iunie fu luată ofensiva pe toată linia.

1). Iranyi et Chassin II 462.

2). Iranyi et Chassin, II 486.—Bari . II 589.

3). Cifra aceasta pare a fi mai exactă căci e dată de un general Maghiar : de Klapka. Dupe alte date ar fi fost de 82000.

4). Iranyi II 510.

5). Cifra e luată dupe un isvor austriac, dar  i G rgey zice că erau 55000.

Primele lovituri fură nenorocite pentru Unguri. Ielacii obținū și dînsul în sud cîteva succese¹⁾. Invingător la Perea, Haynau se hotărî să meargă să atace Pesta²⁾. Acum situațiunea era pentru insurgenți cît se poate de grea.

După bătălia de la Raab, Görgey comunică guvernului că el nu poate să garanteze de siguranța capitalei. Primi ordin să apere capitala Răspunzînd că nu poate să facă aceasta, se produsēră mari nemulțumiri în sînul cercurilor conducătoare ungurești; ici-colo se pronunță cuvîntul de *trădare*. În cele din urmă se luă deciziune ca Görgey să fie scos din funcțiunea de comandant general al armatei și să rămîie—căci le avea pe amîndouă—numai ministru de războiū.³⁾ Görgey însă a demisionat din ministru și a rămas comandant⁴⁾.

Luptele urmate—deși ici-colo încoronate de succese—nu schimbară situațiunea. Debretzinul fu luat,—guvernul revoluționar fugi din Pesta și Görgey perdu la 17 Iuliu bătălia de la Waitzen⁵⁾. Haynau intră în capitală și de aci se îndreptă spre Szeged, unde era noua reședință a guvernului unguresc⁶⁾.

Corpul II de armată austriacă concentrat la Pettau în Siria, sub comanda feldmareșalului comite Nugent, începuse operațiunile sale cu izbîndă. Scopul său era să împrăstie cetele rebele din jurul lacului Balaton și apoi, stabilindu-și comunicațiuni din loc în loc, să poată ajunge pînă la Dunăre și să intre în legătură cu armata de sud.

1). Balleydier op. cit. 103. — Iranyi et Chassin. II 512. — *Amintiri* pag. 322.

2). Balleydier op. cit. 156. — Iranyi et Chassin II 514. — *Amintiri* pag. 328.

3). Balleydier op. cit. 158. — *Amintiri* pag. 348 — Iranyi et Chassin II 515, 519 - 523.

4). *Amintiri* 360.

5). Balleydier op. cit. 161, 162—163, 166 și urm., 175—177, — *Amintiri* 591. — Iranyi et Chassin II 534.

6). Iranyi et Chassin II 535—536.

Îi merse atât de bine comitelui Nugent, încît la 6 August isbuti să se așeze la un punct al Dunărei de unde putea lesne să comunice cu armata principală care se afla la Szegedin 1).

Armata rusă, prin victoriile repurtate, se afla acum în deplină libertate de mișcări și localizase incendiul insurecțiunii maghiare mai mult în sudul Ungariei 2).

* * *

Să venim acum la luptele din Transilvania.

La începutul intervențiunii rusești două corpuri ruse primise ordin să intre în Transilvania: unul prin Muntenia, altul prin Bucovina. Cel d'întîi era comandat de generalul Lüders, celălalt de generalul Grottenhelm.

Generalul Lüders își adună armata la Sinaia ca să treacă pe la Predeal, unde se afla comandantul ungar Kiss cu 4000 de oameni 3).

Generalul Lüders îl atacă la 1 Iuliu, avînd o armată foarte numeroasă. La început Kiss se ținu bine dar fiind lovit din față și amenințat din spate, se retrase. Lüders socotind că Kiss va ataca armata sa din locul de unde se retrăsese, își împărți trupele în trei coloane și porni, comandînd el pe cea principală.

Peste două ceasuri întîlniră pe Unguri Ei erau stabiliți în pozițiuni întărite și loveau cu tunurile pe Ruși care treceau prin defileu.

Generalul isbuti, după o luptă însemnată și cu pierderi destule, să bată pe Unguri și să-i facă a părăsi pozițiunea și a lua fuga lăsînd arme, tunuri, prinși, între care fu și comandantul oastei lor 4).

La Brașov era o garnizonă foarte mică, dar câte-va sute

1) **Balleydier** 178.

2) **Balleydier** 179.

3) **Balleydier** 179. — **Iranyi** et **Chassin** II 543 —

4) **Balleydier** op. cit. 180. — **Bariț** 589. — **Iranyi** et **Chassin** II 543. —
Vezi telegrama din *Moniteur universel* pe 1849 No. 189.

de insurgenți se închisese în cetate sub comanda maiorului polonez Sildowski și răspunseră negativ la invitațiunea ce li se făcu să li se predea. Atunci Lüders dete ordin să așeze cite-va tunuri pe un deal și să înceapă bombardarea. După o rezistență de trei ore, poarta se deschide și Ruși intrară. Comandantul se sinucise ¹⁾.

În timpul acesta generalul Engelhardt trecu din Muntenia pe la pasul-Bran, ajunse la 21 Iuniu la Brașov, de unde porni spre Făgăraș ²⁾.

Lüders, după ocuparea Brașovului, voia să-și asigure în aceste părți o bază pentru operațiunile sale și să ușureze pozițiunea generalului Clamm, care avea să vie cu un corp austriac. De aceea ocupă Feldioara și trimise o coloană de observație spre Kezdi-Vasarhely. ³⁾

Față cu pericolul, se făcură mari pregătiri în țara Săcuilor și comanda trupelor o luă Șandor Gál. Prima luptă se dete la podul de la Kőkös și insurgenții fură învinși. De aci Gál se retrase repede către Seps.-st.-Görgy ca să-l apere, dar nu fu mai fericit, orașul căzu în mâna Rușilor. Aceeași soartă avură Săcuii și la toate cele lalte lovituri; astfel că fără multă greutate toată partea aceasta fu dezarmată ⁴⁾.

Stăpîn acum pe situațiune în sudetul Transilvaniei, Lüders se hotărî să plece Spre Sibiū. Tocmai atunci la 15 Iuliū sosi și generalul Clamm Gallas cu trupele austriace retrase în Muntenia. Acestuia 'i-lăsă apărarea Brașovului și el plecă. Făgărașul și Turnul-Roșu erau în mâna Ungurilor; prin urmare ca să poată merge cu siguranță la Sibiū trebuia să se asigure de aceste două puncte. Antegarda lui ocupă Făgărașul mai nainte de a ajunge Engelhardt acolo.

Acesta primi ordin să lovească trupa lui *Thasz* de la Turnu-Roșu, o învinse și o sili să se retragă în Muntenia, unde

¹⁾ **Balleydler** op. cit. 181.— Bariț II 590.— Iranyi et Chassin II 543.

²⁾ **Bariț** op. cit. II 591.— Iranyi et Chassin II 543.—

³⁾ **Balleydler** op. cit. 181.

⁴⁾ **Iranyi et Chassin** II 544.— Balleydier 181.— Bariț II 582.

trebui să desarmeze. Garnizona din Sibiu cînd auzi aceasta se și retrase spre Mediaș (la 19 Iuliu s. n.); astfel că Lüders intră fără luptă în Sibiu, fiind primit cu mare entuziasm de către populațiune. ¹⁾.

* * *

În timpul acesta Bem vine în Transilvania la Săcuî, dar văzînd că nu e nădejde de a respinge pe Ruși, se pregăti pentru o expedițiune în Moldova — dupe ordinul lui Kosuth — cu scop ca să răscoale pe locuitorii de acolo în contra Muscalilor. Cu o armată de 3000 de oameni trecu pe la Pasul Oituz, respingînd garnizona rusească de acolo și ajunse la Onești, de unde adresă poporului o proclamațiune datată din Oituz la 19 Iuliu 1849.

Rușii — zice proclamațiunea — au intrat din nou în Ungaria. Europa tace la această crimă; „dar *Ungurii sînt destul de puternici ca să sdrobească pe vrășmași*“. Și fiind-că am început lupta voim ca să se folosească și celelalte popoare apăsate de Ruși. Popor al Moldovei! dacă vrei să fii liber, dă mîna cu noi Ungurii ca să luptăm contra Rușilor. ²⁾.

Apoi trimese o adresă către autoritatea din districtul Ocna ca să dea de știre la toată lumea despre proclamațiunea lui, chemînd la arme pe toți aceia „cari voesc a contribui la această *faptă sfîntă*“. ³⁾.

Rezultatul a fost că nimeni nu a răspuns acestui apel pentru simplul motiv că Romîniî nu puteau pricepe cum s'ar fi unit cu aceia cari luptau cu frații lor de dincolo. Bem fu nevoit să se întoarcă în Transilvania, nu fără cîteva lovituri cu trupele muscălești de la hotare. ⁴⁾.

* * *

Pe cînd lui Bem îi mergea așa de rău în Moldova, Gál

¹⁾ *Barîț* II 603. — *Balleydler* 182. — *Irany* et *Chassin* II 544.

²⁾ Proclamațiunea e publicată în *Amintiri din pribegie* pag. 391.

³⁾ *Amintiri* pag. 395.

⁴⁾ Despre expediția lui Bem în Moldova vezi *Barîț* II 594: *Iranyi* et *Chassin* II 445;

Sândor cu o armată de 8000 de oameni ocupă la Semeria pozițiuni foarte favorabile și aștepta pe inamic.

Clam-Gallas, aflînd aceasta, înainte cu trupe unite. Rezerva, formată de brigada Eisler era la Ilașfalău. Brigada Van der Nüll se așază la satul Sin-Craiă. Brigada Rusă Renenkampf era pe malul stîng al Oltului la Kilyen¹⁾, gata să taie retragerea trupelor maghiare spre Ciuc, în cazul cînd s'ar întîmpla un atac la Sepsi-st. Görgy. Brigada Stutterheim sta pe a doua linie, în stînga drumului mare ce mergea pe la Semeria și St. Görgy.

Ungurii 'și aveau trupele răspîndite prin păduri și pe dealuri și artileria lor se afla foarte aproape de Sin-Craiă și mai departe de Semeria, unde erau concentrate toate forțele.

Generalul Clam-Gallas, în ziua de 22 Iuliu, veni la brigada Van der Nüll și comandă atac de artilerie. După o scurtă schimbare de focuri, Ungurii se văzură nevoiți a 'și retrage tunurile la Semeria, apoi — aprinzîndu se satul — la Sepsi-st. Görgy, de unde fură puși pe fugă și ajunseră noaptea aproape de Bikszađ, cu mari perderi: peste 500 de morți și răniți.²⁾

Gál se retrage cu trupele sale la Odorheiă, dar după ce află că Clam-Gallas a cuprins Cic Sereda, fuge și de aci la Oșorheiă.³⁾

* * *

Pe cînd Lüders intra în Transilvania prin sud, de la nord generalul Grotenhjelm cu gen. Pavlov cu colonelul Urban veneau prin Bucovina în districtul Năsăudului⁴⁾.

Armata unită era concentrată la Poiana-Stampi în Bucovina. De aci ea intră în Transilvania pe două coloane

¹⁾ Pe rominește nu am aflat numele corespunzător

²⁾ Vezi despre această luptă descrierea pe larg în Sommerfeldzug Asemenea **Bariț** II 595.— **Irauy** et **Chassin** II 546.

³⁾ **Bariț** II 596.

⁴⁾ Armata totală unită a acestora, dupe **Irauy**, era 13 000 oameni. Vezi **Bariț** II 597; **Irauy** et **Chassin** II 543; **Balleydier** 181

paralele: una comandată de însuși Grotenhjelm, alta de generalul Pavlov. Cea dintîi merse pe la Borgo-Prund și ajunse la 21 Iuniu la Borgo-Tiha după ce se lovise cu insurgenții. Cealaltă intră prin valea Someșului¹⁾.

Primele lupte fură fericite pentru armatele unite și Ungurii se retraseră pînă la Dej. Grotenhjelm își stabili lagărul lîngă comuna Ruș²⁾

Bem veni la Dej și adunînd aci trupele la 27 Iuniu se lovi pentru prima oară cu armatele aliate. Dar steaua viteazului general începuse să apună și, cu toată puterea ce o exercita el asupra trupelor, nu mai putea să ațîțe în soldați entuziasmul de altădată. Mai în toate luptele pe cari le vom pomeni de acum înainte vedem descuragiarea în rîndurile Maghiarilor. Acum, în aceste momente de pericol, fiecare se întrea: pentru ce luptă? pentru ce merge la moarte? și de sigur că atît soldații de rînd cît și ofițerii, cînd căutară să-și dea adînc seama de situație, nu înțelegeau nimic.

La întîia lovitură Bem a bătut; a doua zi Grotenhjelm îl urmărește și-l bate iar. După ce se întoarse în lagăr, generalul rus trimite o trupă către Reghinul Săsesc ca să stea gata la un atac ce s'ar putea face din acea parte sau să vadă dacă nu cumva vine Lüders. Această trupă bate un batalion de honvezi și pune mîna pe vre o sută de care ce întilnește în drum. Bem face o nouă încercare și la 10 Iulie se dete o luptă lîngă Bistrița tot nenorocită pentru Bem. Invins, își luă nădejdea de a bate pe Muscali cu trupele sale și trecu în Moldova³⁾.

Asigurat în Nord, Grotenhjelm se gîndi să coboare pentru a se întilni cu Lüders. Respingînd pe insurgenții cari îi stau în cale, ajunse pînă la Țsorheiū, unde se întilni iarăși cu Bem, întors din Moldova

* * *

1) Barit II 597.

2) Barit II 598.

3) Barit II 598—599.

În timpul acesta se dete, între alte lovituri mai mici, și bătălia memorabilă de la Sighișoara.

Lüders ocupase Sighișoara și Bem cu o armată de 5000 de oameni și numai 11 tunuri porni ca să-l gonească de acolo.

Sighișoara se află pe partea stîngă a Tîrnavei. Mai spre răsărit, tot pe aceeași parte și despărțită printr'un riuleț, este comuna Weiskirchen. Între acestea se află o vale închisă pe deoparte de riu, pe de alta de înălțimi cu păduri. Printre aceste înălțimi se află una mai ridicată și foarte păduroasă care poartă numele de Waldberg.

În ziua de 31 Iuliu dis de dimineață patrulele rusești deteără de știre că trupe ungurești se apropie din spre Odorhei.

Lüders așează trupe în pădure ca să apere din acea parte aripa dreaptă dacă ar fi atacată. Bem ajunge cu oastea sa la Weiskirchen șiși așează artileria pe o înălțime bine aleasă.

Văzînd generalul rus că sînt atît de puțini insurgenții, crezu că e vorba numai de o stratagemă și că poate ade-vărata lovire are s'o aștepte din spre Tîrgul Mureșului. Trimise un corp de observațiune în direcțiunea aceea; dar mai tîrziu văzu că fusese înșelat.

Lupta se începu de artilerie, stricăciuni se făcură multe, mai ales în tabăra ungurească; dar nu se putea ajunge la un rezultat. Atunci Lüders trimise 4 escadroane de ulani și două tunuri sa să atace aripa dreaptă a lui Bem. Corpul pe care generalul Polon îl opuse fu sdrobit; sdrobite fură și ajutoarele care i se trimise și fugărite spre Cristur. De asemenea a fost respinsă și coloana care fu trimisă ca să înconjure grin pădure armata rusă.

Lupta se termină cu perderi forte mari din partea Ungurilor. Tunuri, steaguri, care cu munițiuni, acte de ale statului major căzură în mîna Rușilor și chiar Bem d'abia scăpă cu viață, ascunzîndu-se cu venirea nopței într'o baltă de unde fugi la Tîrgul Mureșului. Tot aci peri și poetul

Petöfi, despre care unii zic că a fost omorît în luptă, alții că s'a înecat în baltă¹⁾.

Un alt comandant în asemenea nenorocită pozițiune, precum zice un autor ungar, s'ar fi descurajat cu totul. Dar tocmai aci era meritul lui Bem: că îndată ce cădea avea puterea să se ridice. O îndrăsneală fără margini, o nepăsare pentru soarta trupelor cași pentru soarta sa personală i-au dat adesea victorii strălucite. Ne aducem aminte că în războiul cu Puchner toate actele lui „nebu-nești,” am putea zice, toate stratagemele lui isbuteau. Îndată însă ce s'a schimbat situațiunea în partea adversarului, îndată ce a avut în fața-i o armată cu mult mai numeroasă și condusă cu dibăcie, Bem n'a mai avut succese.

La 5 August, cu trupele adunate la Tîrgul-Mureșului¹⁾ Bem pornește asupra Șibiului, pe care 'l știa rău apărat.

Aflînd de venirea inamicului, generalul Hasford care comanda garnizona în cetate, eși ca să-l întîmpine la Ocna Șibiului. La Șura-Mare adversarii se întîlniră, lupta se începu prin artilerie; dar neputînd să reziste ministrului Hasford se retrase în cetate pe care o apăra cu vitejie pînă cînd se văzu silit a părăsi terenul și se retrase la Vestem.

Astfel Bem deveni iarăși stăpînul Șibiului și trimise pe Foro să urmărească pe Hasford, iar el se găti să iasă înaintea lui Lüders, despre care primise știri că vine.

Soarta nu i-a îngăduit să fie multă vreme stăpîn pe laurii cîștigați aci. A douazi Lüders sosi cu trupele sale O luptă sîngeroasă se dete la Șibiu și Bem, învins, lăsă comanda generalului Stein și trecu în Banat, zicîndu-i să se apere cum va putea pînă ce vor sosi ajutoare din Ungaria.

Invingerea de la Șibiu fu socotită ca o lovitură defini-

¹⁾ Vezi despre această luptă **Iranyi** et **Chassin** II 546 Detaliile de aci sînt luate dupe **Barit**, *Ist Trans.* II 604-606, cari se află și în *Sommerfeldzug* la capitolul relativ la această luptă. Vezi și știrile din *Moniteur universel* din Paris pe 1849 No. 230 pag. 2733. Vezi asemenea *Bucovina*, ziar din Cernăuți, în suplimentul No. 24 din 1849.

tivă dată insurgenților. Mulți din rebeli aruncară armele, unii ducându-se pe la casele lor, alții supuindu se Ungurilor¹⁾. Stein se retrase către Deva, iar Sandor. Cel din secuiume către Baia Mare din Maramureș²⁾.

CAPITOLUL XIX

SFÎRȘITUL REVOLUȚIUNII

Cîmpul pînii.—Ungurii învinși.—Dembinski la Temișoara.—Bătălia de la Timișoara.—Kossuth vrea prinț rus.—Abdicarea lui Kossuth.—Capitularea.—Răsboiul se sfîrșește.

Asistăm acum la ultimul act al acestei drame sîngeroase care a prefăcut sate și orașe în ruină, a prăpădit mii de vieți fără altă pricină de cît ideile bolnave ale unor conducători înflăcărați, fără alt rezultat de cît o nenorocire și pentru ei și pentru aceia pe cari aū crezut că aū dreptul a-i stăpîni.

În Cîmpul pînii, se întîmplă în ziua de 12 August 1849 un măcel îngrozitor în care trupele insurgente prinse de Ruși și din față și din spate, suferiră teribile pierderi. Și pozițiunea lor a fost cu atît mai grea cu cît le aū atacat și Romîniî din garnizona Albeî Iulii.³⁾

Făcînd aluziune la această bătălie, zice poetul :

La riurile de sînge ce aū curs în Cîmpul pînii,
Au n'aū avut în parte amestec și Romîniî ? ..⁴⁾

După aceasta Lüdgers hotărî să stea în pozițiunile căpătate pînă cînd va afla cum merg lucrurile în Ungaria.

Mergeaū rău pentru Unguri.

La 2 August armata austriacă comandată de mareșalul Haynau luă Szegedinul. Dembinski, comandantul general în

¹⁾ Despre luptele de la Sibiu vezi: **Baileydier** pag. 192-194; **Barlț** II 606-609; **Iranyi et Chassin** II,

²⁾ **Iranyi et Chassin** II 547.

³⁾ **Barlț** II 611.

⁴⁾ Andr. Mureșianu în poezia „Glasul unui romin.”

aceste momente, voi să oprească pe Austriaci de a trece Tisa, dar fură învinși la Szöreg. ¹⁾

Acum comandantul Ungurilor avea să aleagă: sau să se retragă spre Arad, unde se afla guvernul, sau către Timișoara. Cetatea aceasta, blocată de mult timp de trupele insurgente, se afla într'o situațiune foarte nenorocită, căci era în pericol a nu putea să mai reziste multă vreme. Cu nădejdea că are să pue mîna pe cetate și că se va uni cu corpul lui Kméty, care se afla în partea de jos a Tisei, Dembinski porni către Timișoara ²⁾

La 9 August ajunge în fața Timișoarei și armata insurgenților ia o pozițiune minunată înaintea orașului ³⁾. Baro-nul Haynau hotărî din parte-i să dea o lovitură decisivă ca să scape cetatea. De aceea porni aco'o cu armată.

O zi întregă ținu lupta. Bem—care primise în fine comanda generală a armatei, pe care mai de mult i-o oferise Kossuth—conducea însuși operațiunile. Și de o parte și de alta era mare înverșunare, pentru că de la rezultatul acestei zile atîrna soarta răsboiului. Bătălia fu cîștigată de Austriaci ⁴⁾

Răsboiul se putea socoti ca sfîrșit și Kossuth căuta mijlocul cel mai bun de a-i pune capăt. Acum republicanul înflăcărat se gîndi că de vreme ce aî rupt cu Austria nu se mai pot întoarce la dînsa și crezu că ar fi bine dacă tronul Ungariei celei *independente* l-ar ocupa un prinț sau duce rus ⁵⁾ și trimise pe miniștri Szemere și Batthyani în tabăra lui Görgey ca să se sfătuiască cum ar putea oferi tronul Ungariei ducelui de Leuchtemberg. Se înțelege că o asemenea socoteală din partea „marelui patriot“ era și nedemnă și inoportună. Era nedemnă pentru că — dacă era vorba să renunțe la credința republicană — putea să se a-

¹⁾ Balleydier 199 201.— Iranyi et Chassin II 556—557.

²⁾ Balleydier op cit. 204

³⁾ Balleydier 202.

⁴⁾ Iranyi et Chassin II 562 și urm. Balleydier op. cit. 205—206. Barit. II 612. Ziarul *Bucovina* din Cernăuți pe 1849 No. 23.

⁵⁾ Balleydier pag. 202—203. Vezi și Iranyi et Chassin opul citat.

dreseze la un prinț din orî care altă familie domnitoare din Europa, dar nu la aceia cari dădeau mîna Austriei „ca să-î sdrobească,” cum ziceaŭ ei. Renunțarea la o idee ce nu poate fi realizată într'un moment dat — se poate socoti că e o politică; dar procedarea lui Kossuth de a căuta prinț rus — era o lingușire. Inoportună era, pentru că nu puteaŭ Rușii în nici un chip să primească, de vreme ce pe de o parte erau amici cu Austria și aceasta ar fi fost o lovitură pentru ea, pe de altă parte Europa nu admisesese intervențiunea armată a Rusiei în Ungaria de cît cu scop de a potoli revolta și de a ajuta monarchiei habsburgice, prin urmare nu ar fi suferit ca Rusia să-și — *stabilească* aci domnia sa.

Ce era dar de făcut?

Supunerea era singura deslegare a situației. Kossuth însă, doritor să-și păstreze gloria căpătată de „părinte al patriei” își făcu următoarea judecată: — Bine, să cază patria; dar de ce să caz și eŭ?

De aceea dete un manifest prin care făcu cunoscut poporului că abdică și toată autoritatea civilă și militară trece în mîna lui Artur Görgey, căruia îi dete trista misiune de a îndeplini actul *supunerii*.¹⁾ Și Görgey a primit să facă această jertfă, și-a legat numele de așa cunoscuta „capitulare de la Villagoș.”²⁾ Totuși Ungurii în toate scrierile lor nu încetează de a arunca blesteme acestui om, de a-l acuza că a fost trădător, vînzător ș. a... pe cînd Kossuth e pînă astăzi glorificat și numit „mare patriot.”

Se înțelege că pentru noi prezintă puțină importanță asemenea lucruri; am voit însă să precizăm acest fapt spre a arăta cît de mult se încîntă Ungurii de vorbe goale și cît de puțin știŭ să prețuiască un sacrificiu real.

Așa dar Görgey deveni dictator la 11 August. La 12 el

¹⁾ **Balleydler** op. cit. 212—213, **Iranyi** et **Chassin** II 570 și urm. Vezi *Moniteur universel* No. 220 din 1849.

²⁾ Îi dau numirea aceasta pentru că așa se află în toate cărțile crise de streini. Numele rominesc e Șiria.

adresă generalului rus Rüdiger o scrisoare în care îi spune între altele :

„... Politica Europei a cerut ca M. S. Impăratul Nicolae să se alieze cu Austria sa să ne învingă și în acest chip nu mai e cu putință urmarea luptei noastre ca să ne apărăm constituțiunea... Guvernul provizoriu nu mai există: istoria va spune că în minutul primejdiei s'a arătat cât se poate de slab... Guvernul provizoriu a abdicat de bună voie, lăsînd în mîna mea puterile sale.. Mă folosesc de această împrejurare pentru ca, depe convingerile mele, să evit vărsarea de sînge... Cred că împăratul Rusiei nu va da poporul Ungariei, zdrobit de nenorociri, în prada răsbunării vrășmașului lui. Va ajunge ca eu să fiu singura victimă care să plătesc pentru toți...“ Apoi declară că nu voește să se supună de cît armatei ruse „singura armată înaintea căreia trupele mele sînt dispuse să depună armele de bună voie.“ ¹⁾

La 13 August 1849 în orașul Șiria (Villagos) Görgey depuse armele dinaintea generalului Rüdiger, care reprezenta pe comandantul suprem Paskievici. ²⁾

Fortăreța Comorn a căzut mai tîrziu în mîna învingătorilor ³⁾, Bem n'a voit să consimță la actul lui Görgey și a continuat lupta în Transilvania ⁴⁾. Dar, ori ce s'ar mai fi făcut, insurecțiunea Ungurilor căzuse.

Bem a fost nevoit să fugă în Turcia – unde a trecut la islamism ; – iar trupele sale din Transilvania depuseră armele ⁵⁾.

După aceasta ambiî împărați. adresară armatelor cîte un

¹⁾. Balleydier 217–219.

²⁾. Balleydier 219–220. Chassin et Iranyi II.. Bariț II 612. *Moniteur universel* din 1849 No 235.

³⁾. Iranyi et Chassin II 590. Balleydier 227.

⁴⁾. Balleydier op. cit. 214–216

⁵⁾. Bariț II 617.

ordin de zi, în care le anunța că războiul s'a sfârșit și le mulțumea pentru vitejia ce au arătat. ¹⁾).

Așa s'au terminat evenimentele războinice din Ungaria și Transilvania în anul 1849...

CAPITOLUL XX

CAUZELE REVOLUȚIUNII

Romii acuzați de instrumente ale Austriei. — Examinarea acestei acuzațiuni. — De ce s'au ridicat Romii? — Ce fel era aristocrația ungurească? — Ce zice Jakab? — Situația nu se mai putea tolera. — De ce au fost Romii alături de Austria?

După ce am văzut în întregul lor toate evenimentele așa cum s'au desfășurat, după ce am spus într'un mod cit se poate de rece și prea arid poate, întâmplările, — să căutăm a le examina de aproape.

Cari au fost cauzele ce au provocat mișcarea Romilor?

Înainte de a răspunde la această întrebare câtă să amintim aci acuzațiunea pe care unii au răspîndit-o în toate părțile, că Romii în 48 au fost instrumente ale Austriei.

Iată ce zice Iranyi în această privință :

„*Valachii ca și Sîrbii și Croații fură tristele victime ale politicei austriace.* În Transilvania ca și în Ungaria sluji de *pretext* chestiunea naționalității ...

„În adevăr *semnalul mișcării* porni din *Hermanstadt* (Sibiu) reședința oficială a comandantului militar și a episcopului Grecilor neuniți ²⁾, sediul Tesaurariatului principatului - și fără îndoială (?) *acest semnal s'a dat dupe ordinul trimis de curtea Vienii.*“ ³⁾.

Cred că după ce am văzut modul cum s'a întâmplat ridicarea Romilor, desăvîrșita neatîrnare de „curtea Vie-

1). Vezi-le în **Balleydler** la pag. 225 și 227.

2). Romii ortodocși neuniți

3). **Iranyi** et **Chassin** op. cit. I 295.

neî,“ ba chiar *pedica* pe care o puneă „curtea Vienei“ a-
cestei ridicări—este foarte lesne să respingem acuzațiunea.

Să rezumăm dar faptele.

Indată după proclamarea celor 12 puncte din 15 Martie.
dintre cari făcea parte și „unirea Transilvaniei“—s'a înce-
put în presa română discuțiunea asupra acestei chestiuni
și unii admiteau unirea *ca fiind o mai bună garanție* pentru
naționalitate, alții o respingeau *ca nefiind garanție*, — pînă
cînd răspîndirea proclamațiunii lui Bărnuză a stabilit un
curent unic contra unirii. Apoi în adunarea de la Blaj s'a
luat hotărîre în numele poporului că unirea nu se primește.
De sigur că și istoricii unguri trebuie să recunoască că,
Austria nu avea nici un interes în această împrejurare și
decî n'avea la ce să se amestece, mai ales că ea aprobase
constituțiunea ungurească.

Ungurii aveau ca deviză a lor „unirea saŭ moartea.“
Romîniî nu primeau unirea. Motivul de luptă era găsit și
cu această ocaziune izbucni dorul de răsburare pe care Ro-
mîniî il purtau în pept de secole și pentru că ranele so-
ciale erau adînc săpate, de aceea și ura a fost atît de pu-
ternică, furia atît de grozavă.

Ațîțare din partea Vienei?... Dar Romîniî aveau trebuință
să fie potoliți, nu ațîțați. Cînd la răspîntiile drumurilor, rău
spînzurători, cînd satele se ardeau, cînd se întimplau scene
de teroare pe toată ziua din partea Ungurilor, — mai tre-
buia să primească ordine Romîniî de la Viena?

Se vede lămurit că acuzațiunea de mai sus e cu desă-
vîrșire nefundată.

Dacă, pe lîngă acestea, vom adăuga și faptul că Austria
—nepricepînd interesul său propriu— a pus piedici ridicării
și înarmării Romînilor, atunci și cea mai mică umbră de
îndoială trebuie să dispară. E destul să pomenim numele
lui Puchner pentru ca cititorii noștri să-și amintească de
toate actele comise de el în contra Romînilor. Dar să ci-
tăm ce zice un scriitor strein—pentru ca să nu fie bănuît
de parțialitate— în privința purtării Austriei față de Romîni:

„Guvernul austriac *se credea atât de sigur de victorie* în această parte (în Transilvania) în cît **refuzase să inar-meze pe Romîni**, *nevoind*—fără o urgentă necesitate—*să le dea încredere în forța lor* Romîni s'au sculat cu nădejdea de a păstra o Transilvanie independentă de Maghiari; dar îndată ce s'a socotit la Viena că insurecțiunea maghiară e învinsă, s'a căutat mijlocul de a face pe Romîni să renunțe la orî ce gînd de război: Austria se temeă să nu devie periculoși pentru dînsa dacă le ar da armele pe cari ei le cereau ca s'o apere.“¹⁾

* * *

Așa dar, de la ei, împinși de propriile lor necesități, s'au ridicat Romîni.

Legile neumane cari declarau majoritatea țării de tolerată pînă la bunul plac al minorității; lipsa totală de școale și de orî ce mijloc de cultură; neputința Romînilor de a ocupa funcțiuni publice; situațiunea economică nenorocită și asupririle acelor domni feudali cari nu voiau să recunoască emanciparea iobagilor; persecuțiunile clerului și terorismul exercitat după proclamarea unirii; și mai pe sus de toate imposibilitatea de a îndeplini în acele zile de libertate idealul lor național: iată ce a ridicat pe Romîni la 48.

„Nici o aristocrație pe pămînt, zice Papiu Ilarian, n'a asuprit pe țărani într'o atîta măsură, nici și-a susținut și mărit vre una drepturile asupra țăranilor cu atîta cerbicie tenace pînă în timpul cel mai recent, ca aristocrația ungurească.“²⁾

Ne putem raporta pentru aceasta chiar la un Ungur. Jakab Elek³⁾ spune că nenorocirile întîmplăte la 48 se datoresc: *purtării respingătoare a societății maghiare către cei de alte naționalități, trufiiei nemărginite a maghiarilor, egoismului*

1). **Desprez.** *Les peuples de l'Autriche...* pag. 181 vol. II

2). **Papiu** Ist. Rom. din Dacia Sup. I. 147—8.

3). Citat la **Barî** II 65.

legislațiunii transilvane, în fine *legei urbariale din 47*. El recunoaște că statul austriac nu a trăit de cît *ca stat aristocratic* și adaugă: „Fiind că Românul, ca Romîn, mai virtos în comitate în urmarea caracterului aristocratic al instituțiilor, nu putea cîștiga avuții mai mari și așa nici nu era să ajungă la un grad mai înalt de cultură — *societatea maghiară îi imputa lui acea scădere ca păcat, se uita la el cu dispreț, în relațiunile sale cu Romîni era aspră și îngîmfată, îi ținea în distanță mare de la sine.*“

O asemenea situațiune nu putea să fie suferită și cu atît mai bine vom înțelege, cînd vom adăuga la acest tabel — făcut de un ungar — că spînzurătorile și țepele „simbolul puterii aristocratice,“ cum le numește prea bine d. Bariț ¹⁾, erau în permanență în toate comunele, că gîzii erau considerați ca funcționari publici și numiți *executores justitiae* că Romîni erau numiți *venetici, adunături din alte țări, hoți, ucigași* și alte epitete.

Iată de ce s'a'u sculat Romîni. S'a'u sculat „*pentru scăparea și apărarea libertății naționale.*“ ²⁾.

* * *

În momentul în care lupta Romînilor contra Ungurilor trebuia să se înceapă, Ungurii se ridică împotriva Austriei.

Care era dar situațiunea Romînilor?

Ungurii nu voiaŭ să lase nimic din planurile de desnaționalizare și declaraŭ că nu recunosc în Ungaria de cît Ungurii. Austria promitea respectarea naționalității. De sigur că nu puteaŭ Romîni să meargă cu Ungurii, căci aceasta ar fi fost o *sinucidere*. Era aproape de mîntea omului că dacă Ungurii în momentele cele grele ale lor nu voiaŭ să recunoască naționalitățile, cu atît mai mult nu le ar fi recunoscut în cazul cînd ar fi învins pe Austria. Ce puteaŭ prin urmare să aștepte Romîni de la ei?

Aŭ zis unii din ai noștri ³⁾ că dacă ajutaŭ Romîni pe

1). Bariț op. cit. II 67.

2). Papiu op. cit. II 55.

3). *Amintiri din pribegie* 176.

Ungurii nu se putea ca aceștia să nu le recunoască drepturile când ar fi fost învingători

Ca să răspundem la aceasta e destul să cităm un pasagiū din circulara pe care o adresează ministrul de externe Bathyani ¹⁾ către agenții diplomatici. In articolul 4 se spune că la orii ce împăcare ar fi vorba să se facă cu naționalitățile trebuie să se ție în seamă trei principii:

- 1). Unitatea statului;
- 2) Integritatea teritoriului statului cum există de secole;
- 3) Supremația elementului unguresc cum a fost stabilit de o mie de ani *cu armele în mînă* și recunoașterea limbii ungurești ca limbă *diplomatică*. ²⁾

Și prin „limbă diplomatică“ se înțelege ca ea să fie în-trebuințată *în corpurile legiuitoare, în administrațiunea internă, în tribunalele inferioare și superioare, în școalele superioare.*

Mai putea fi vorba de acțiune comună cu Ungurii, când spuneau așa de lămurit Romînilor ca și Slavilor, ca și celorlalți, la ce au să se aștepte?

Iată pentru ce s'au ridicat Romîni, iată pentru ce au fost alături cu Austria în 1848.

1). La 10 Iunie 1849.

2). *Amintiri din pribegie* 295 și urm. **Balleydier** op. cit. 125.

CAPITOLUL XXI

DEILE ROMÎNILOR ȘI CONDUCĂTORII LOR ÎN 1848

Romînii de peste munți la 1848 au avut conducători. — Bărnuf. — Iancu. — Șaguna — Alți bărbați de frunte. — Romînii n'aveau bani. — Pentru ce luptau Romînii? — Scrisoarea lui Buteanu Judecat-au rău Romînii? — Ce zice d. D. Brătianu? — Caracteristica revoluției din 1848.

Vorbind despre revoluțiunile de peste munți dinainte de de 48, ziceam că toate sînt pur țărănești. Acest caracter nu-l mai vedem la revoluțiunea de care ne ocupăm Luptătorii cei mulți, cetele de oșteni, sînt tot țărani, dar acum conducătorii sînt din stratul cult al societății. Studenții, profesorii, advocații se află în fruntea mișcării. De vom cerceta însă, vom găsi că toți aceștia se trag din familii țărănești sau din familii sărace de prin orașe, — în tot cazul cu aristocrații nu avem a face.

În descrierea evenimentelor am pomenit pe toți din aceia cari au jucat un rol mai însemnat. E timpul să-i judecăm pe toți împreună.

Au avut la 1848 Romînii de dincolo „oamenii”?

La această întrebare vom răspunde cu toată tăria în mod afirmativ. Acum s'a adeverit zisa multor scriitori că necesitățile momentului produc și oameni cari să le îndeplinească. În ajunul întîmplărilor pe cari le descriserăm se părea că Romînii nu vor avea fruntași, că nu vor putea să urmărească o direcțiune politică. Din fericire, calomniile vrășmașilor și temerile celor slabi dintre ai noștri nu se realizează. O generațiune de bărbați mari eși ca prin minune în momentele grele și mișcarea din 48 se ilustră din partea noastră cu suflete patriotice și caractere rari ce pot servi de model în istoria omenirii

Fără îndoială, figurile cari rees în primul plan sînt ale lui Iancu și Bărnuf

D. Bariț zice ¹⁾ despre Iancu că *a fost omul acțiunii*. Noi putem aplica fără greș această judecată și lui Bărnuf.

¹⁾ *Transilvania* No. 20 din 1872.

Cind Romîniî din Transilvania, surprinși de evenimente, nu știaû ce direcțiune să ia și cînd d. Bariț 1) suspina dupe bărbatul „care să arate drumul cel bun,“ atunci se auzi vocea lui Bărnuf chemînd la adunare pe Romîni și respingînd unirea cu Ungaria — prin acea proclamațiune din 25 Martie 2). In ajunul desbaterilor de la 3 Maiu Bărnuf rosti acel discurs celebru în piața cea mare a Blajului și de atunci tot Romînul știu ce are să facă și din calea pe care Bărnuf o însemnase nu se abătură pînă în ultimele momente ale luptei.

Bărnuf pune bazele mișcării; Iancu, devenit om de arme, ia steagul din mîna prietenului său și chiamă pe Romîni la luptă. Și in toate părțile ei alergară să devie ostași, mîndri de a și apăra patria, mîndri de a fi sub poruncile lui Iancu și mergeau la atac intonînd:

Astăzi cu bucurie Romînilor veniți
Pe Iancu in cîmpie cu toți să-l însoțiți! 3).

care devenise un fel de marsiliează a noastră în acele vremuri.

Ce a făcut Iancu cită vreme a fost el „craiu muntîlor“ am văzut în deajuns. Și, citind vitejeștile lui fapte, adorațiunea soldaților pentru dînsul, ne pare rău că împrejurările nu i-au permis de la începutul luptei să devie capul Romînilor din toate părțile și să dea mișcărilor lor o direcțiune unitară. Poate că cu totul alta ar fi fost atunci soarta Romînilor de peste muntî

A treia figură mare de la 1848 este mitropolitul Șaguna. Poporul romîn de dincolo a păstrat credința că numai preoțimea poate să-i fie conducători și cei ce staû în fruntea clerului trebuie să stea și în fruntea națiunii. Azi lucrurile s'au mai schimbat și nimeni nu mai cere ca de pildă pâr. Miron Romanul să ia conducerea politică și toți bunii

1). In „Foaia pentru minte, inimă și literatură.“

2). Vezi biografia lui Bărnuf din *Panteonul Romîn* de **Vulcan**.

3) *Transilvania* No. 20 din 1872.

Romîni de dincolo s'ar mulțumi dacă episcopii ar fi numai rezervați și de n'ar fi unii din ei și închinați față cu Maghiarii. La 48 Romîni n'aveau altă reprezentățione legală de cît pe episcopi, numai ei puteau sta de vorbă cu autoritățile țării. De aceea episcopii fură convocătorii și apoi prezidenții adunărilor ce se ținură și cînd apoi se trimiseră delegațiuni cari să agite chestiunea romînă în diplomația Vienei, pe episcop îl vedem în frunte. Deosebirea cea mare, pe care trebuie s'o facem în favorul lui Șaguna, este aceasta că el nu s'a mulțumit a fi un om de pae, pus de paradă cu titlul de prezident, ci a avut ambițiunea de a fi sufletul delegațiunii și pînă în ultimele momente a stat fidel la post, dîndu-și toate silințele ca să ajungă la un sfîrșit bun.

Acesta fu rolul marelui romîn în 48 și numai de aceste fapte ne am crezut datorî a ne ocupa, lăsînd la o parte și ce a făcut mai tîrziu cît a păstorit el și ce a făcut mai nainte. Greșeli a avut și dînsul; le am semnalat la locul lor și am căutat să le explicăm sau să le scuzăm, căci toate aũ fost pornite din încredere prea mare în aceia cari n'o meritaũ.

Ceilalți conducători ai Romînilor lucrară unii cu condeiful și cu vorba, alții cu arma. Laurian, Cipariu, Bariț, Mocioni bătrînul, Papiu Ilarian ș. a. fură oratori la întruniri și agenți diplomatici. Buteanu, Axente, Balint, Dobra, și alții mulți, fără cunoștințe speciale de arta militară, dar împinși de iubirea de patrie și gata a muri pentru ea, ridicară cetele de popor, deveniră ofițeri și mulți muriră ca martiri de mîna sălbaticilor dușmani. Buteanu, despre care protopopul Balint zicea că e unul din aceia cari aũ chemare apostolică, ¹⁾ fu prins împreună cu Dobra și alții, grație trădării lui Dragoș, și spînzurat. Și cîți din cei mai puțin cunoscuți periră în lupte sau în timpul terorismului!

* * *

¹⁾ *Transilvania* No. 8 An. VI 1873.

Oamenii avură Romîniî, dar le a lipsit cu desăvirşire mijloacele de luptă şi putinţa unei organizări.

Ca să susţii o mişcare e trebuinţă de bani şi Romîniî de dincolo aũ fost şi sînt săraci. Şi mult le strică această sărăcie! — De ar fi avut barem cine să-i ajute, tot ar fi fost ceva; dar ai noştri de dincoace erau în așa împrejurări că nu puteau face nimic. Şi cei bogaţi erau pribegii şi averile lor secestrate. Astfel, se plingeau unii către alţii, fără să se poată ajuta.

E caracteristică în această privinţă o scrisoare ¹⁾ pe care unul din Goleşti o adresează lui Iancu. Acolo îi spune Goleşcu: „Iată, frate, că atîta ne am amarat în tine, cît ţie descoperim *tot secretul* în interesul principatelor.“ Şi care e acest „secret.“ ? — „... *sîntem lipsiţi de bani pentru a lucra în atîta cît cei din Paris n'au avut cu ce tipări memoarele pentru cabinetele Europei*.“ Aci noi am putea adăuga că lipsa lor mergea pînă acolo de se împrumutau ori unde găseaũ cu camete ori cît de mari, cereau fără ruşine bani de drum diferitelor persoane politice şi uneori n'aveau nici ce să mănînce. ²⁾ După destăinuire, Goleşcu zice: „Noi am scris lui Bărnuţ, rugîndu-l să ne dea ajutor. . Aşteptînd răspunsul său, noi te rugăm şi pe tine ca *sau prin o colectă secretă să cerem mila Ardelenilor.... sau prin împrumut pe ipotecă de moşie.*“

Săracii cereau mila altora mai săraci, cari n'aveau nici măcar moşii de ipotecat. Să fi fost acum nobilimea romînă cu averi şi romînă, altă soartă ar fi avut lucrurile în 48. De aceea, cînd am vorbit la început despre rolul nobilimei în istoria noastră, nu am găsit destule cuvinte de a înfiera trădarea ei.

* * *

Săraci erau într'adevăr, dar lupta pentru idei le da putere să îndure tot şi să cerce soarta pînă în sfîrşit.

¹⁾ Publicată în *Gazeta Transilvaniei* No. 122 din 1891.

²⁾ Vezi în scrisorile lui Bălcescu din *Amintiri...*, pag. 271, 344.

Pentru ce luptău Romîniî de dincolo la 1848 ?

Cel mai bun răspuns la această întrebare este scrisoarea adresată de Buteanu maiorului ungar Csutak și care formează toată explicarea întregii purtări a Romînilor în 48 i).

Spuneți—zice în esență Buteanu — că vă luptați pentru principiile egalității, libertății și fraternității. Și noi luptăm pentru acestea, pentru ele trăim și murim. Voi însă ne acuzați că sîntem alături cu absolutismul. Dar n'am cercat noi să ne unim cu voi, numai să ne recunoașteți naționalitatea și să stabiliți egalitatea cea adevărată?... „*Credeți, a trecut timpul de a mai subjugă un popor.*“... *Nu înțelegeți că aveți nevoie de prietenia noastră? Stăm în mijlocul Slavilor, cari vor să ne înghită; dar, „elementul român e mult mai compact de la Dunăre la Tisa de cît al vostru și nu poate peri din firul popoarelor“* Voi însă în loc de a vă face prieteni, tovarășii cu noi, ardeți satele, împușcați femeii și copiii, profanați biserică, comiteți fapte cari numai sub stăpînirea Turcilor și Tătarilor se petreceau. *Aceasta e libertatea și fraternitatea?... „Noi sîntem gata a peri pentru principiul nostru. Soarta va hotărî. Noi ne vom bate pînă la moarte ca să nu cază pe noi blestemul nepoților noștri. Libertatea voastră sînt furcile, egalitatea drepturilor stă într'aceea ca celelalte neamuri cari locuiesc cu voi într'o țară să le topiți în elementul maghiar.“* *Treziți-vă pînă mai e vreme; cugetați că o po'itică rea poate trînti la pămînt un neam.*

Așa zice Buteanu și furcile aŭ fost răsplata pentru sfaturile lui înțelepte și prietenești. Așa înțelegeau Romîniî de dincolo situațiunea.

Aŭ înțeles'o rău ?

S'a zis aceasta de către emigrații din principate; am văzut că aŭ cercat să impue o altă direcție politică celor de dincolo, dar încercările aŭ rămas fără succes, împăcare nu s'a putut face între Romîni și Maghiari din cauza fanatismului acestora. D. D. Brătianu, unul din emigrații cari sus-

1). Publicată în *Transilvania* din 1877 No. 7 pag. 78 și în *Amintiri din pribegie* pag. 325

țineau împăcarea, spune lămurit într'o scrisoare a sa ¹⁾: „Și în prostul lor orgoliu (Ungurii) înaintară pînă a refuza ștergerea din codurile lor a termenilor injurioși pentru națiunea și clerul român, căci ziceau ei: am vesteji memoria străbunilor noștri, recunoscînd nedreptățile lor.“

Hotărît, împăcarea cu Ungurii era peste putință. Nu s'a găsit la ei nu o partidă, dar nici măcar un singur om care să spue: singura noastră scăpare e egalitatea națiunilor și a indivizilor; am fost o mie de ani nedrepti cu naționalitățile, să dăm acuma mîna, să facem o confederațiune care va garanta fericirea viitorului nostru. ²⁾

E adevărat că la 48 a proclamat Ungurii principiile democratice, dar focul și sabia, violențele și spoliațiunile a fost realizarea practică a acelor principii. ³⁾

Foarte bine le spune d. D. Brătianu. Să presupunem că s'ar întemeia o republică în Austria și vă va zice, vouă Ungurilor: Vechia Ungarie încetează de a exista. De acum nainte sînteți cetățeni ai republicii austriace și vă veți bucura de toate drepturile, parlamentul austriac va fi și al vostru, scoalele austriace vor fi și ale voastre, limba austriacă va fi și a voastră. Ați primi voi această situațiune? De sigur că nu, ci v'ați răscula și ați lupta. „Ei bine, nu vi se cere alt ceva. *Fiți drepti și suferiți să facă și alții ceea ce ați face voi în circumstanțe analoge.*“ ⁴⁾

Dar din nenorocire de sute de ani Romîniilor nu zic Ungurilor de cît aceasta: „Fiți drepti!“ și dreptatea a pierit de pe pămîntul asupriților noștri frați.

* * *

În rezumat, ce a făcut Ungurii și ce a făcut Romîniilor la 48?

Toți cari a studiat aceste evenimente — atară de Un-

¹⁾. Publicată în *La Presse* din Paris. Vezi broșura în care s'a publicat romînește scrisorile d-lui Brătianu pag. 9

²⁾. **Papiu.** Ist. Rom. din Dacia sup II. LXXXVIII.

³⁾. **Maniu.** Cauza romînă etc. pag. 50-51.

⁴⁾. Vezi broșura pag. 18-19.

guri,—dar nu numai Romîni, ci și alte națiuni, au recunoscut că resculara Maghiarilor n'a avut nicîdecum caracter democratic, ci dimpotrivă s'a înfățișat cu cele mai asupritoare tendințe. ¹⁾ În luptele ce au purtat—și în cari au fost favoriți de toate împrejurările, căci au avut bani și comandanți experimentați în ale războiului—au introdus cea mai grozavă ură între națiuni și vorba de „cruțare“ nu s'a auzit în mijlocul exceselor lor. ²⁾

Romîni, aflați în împrejurări mai grele de cît toate celelalte națiuni conlocuitoare, se mișcă „cu spontaneitate“ și „în perfectă independență.“ Ei nu avură un Rajacici, un Ielacici, care să se pue în fruntea poporului și să intereseze direct tronul. ³⁾ Se încercară să și cucerească drepturile, lipsiți de mijloace, mai întiiu pe cale pacinică. Dar n'aveau cu cine să se înțeleagă. Cînd fură nevoiți să ia armele, conducătorii lor predicaū poporului purtare cruțătoare, căci *omul e om chiar cînd sîntem cu el în luptă.* ⁴⁾

Kossuth zicea: **Să exterminăm!** — Romîni ziceau: **Să trăim!**

În aceste cuvinte se cuprinde adevărata caracteristică a revoluției din 1848.

¹⁾ Papiu, Ist. Rom. din Dacia sup. II XXII. — Balleydier op. cit. 229.

²⁾ Balleydier zice: „Excesele insurgenților trecuse în unele ținuturi chiar peste limitele barbariei. Mauriciu Perczel decretase teroarea *nu numai în orașe și în sate, dar și în biserică...*“ Dar și din partea popoarelor nemaghiare li se răspundea cu aceeași ură (op. cit. 186).

³⁾ Papiu op. cit. II 54 55.

⁴⁾ Apelul la arme al comitetului român. Vezi și scrisoarea lui Iancu către subalternii săi (în Docum. din Gazeta Trans. No. 120 din 1891) în care zice: „Cu toate puterile să fiți a răspîndi o idee de blîndă tractare cu Ungurii.“

CAPITOLUL XXII

URMĂRILE REVOLUȚIUNII

Tribunalele militare — Transilvania separată de Ungaria — Bach. —
Ce răsplată s'a dat Rominilor? — Invățămîntul ce rezultă

Tot-d'auna cînd o revoluțiune s'a potolit prin arme, învingătorul a fost aspru cu cel învins. Așa s'a întîmplat și în imperiul austriac. Tribunale militare fură instituite ca să judece pe cei cari luase parte la războiul contra împăratului. ¹⁾

Contele Battyany, fostul președinte al consiliului, fu împușcat la 6 Octombre la Pesta ²⁾; apoi fostul ministru L. Csány, generalii Nagy Sándor, Aulich, Damyanics, Kiss, ș. a. umplură lista celor omoriți — prin împușcare sau spînzurătoare — completată cu zeci de ofițeri, și alții mai puțin însemnați. ³⁾

De vreme ce tot ce se decretase de Unguri în timpul revoluțiunii fu abrogat, și unirea Transilvaniei cu Ungaria se desființă. „Principatul Transilvaniei, zice Iranyi, unit cu regatul prin consimțimîntul regelui și prin dorința dietelor, fu din nou izolat **de sora patrie (?)**“ ⁴⁾. Se înțelege că este neexact ceea ce spune acest autor, — lăsînd a se înțelege că toate popoarele din Transilvania au aprobat actul nedrept al unirei. Dacă ne amintim însă cum s'a votat de dieta de la Cluj unirea, atunci înțelegem cit e de tendențios autorul ungar.

Dar este exact faptul că Transilvania a devenit iar provincie despărțită de Ungaria. Împăratul numi guvernator pe baronul de Wohlgemuth și peste puțin i se dete ca ajutor, în calitate de comisar civil, Ed. Bach, fratele ministrului Al. Bach. ⁵⁾

¹⁾ Barit, op. cit. II 637.

²⁾ Barit, idem II 641

³⁾ Barit, II pag 639—642.

⁴⁾ Iranyi et Chassin op. cit 610.

⁵⁾ Barit, op. cit. II 623. Vezi și ziarul *Bucovina* No. 23 din 1849.

Tendința guvernării lor a fost ca printr'un absolutism dus la exces să realizeze o unitate de stat și cu dreptate zice Papiu că Bach n'a făcut altceva de cît *a tradus pe Kossuth în nemțește*: ¹⁾. Kossuth voia o Ungarie pe mormîntul tuturor celorlalte naționalități; Bach voia o țară nemțească. Ungurilor li se plătea bine, de vreme ce li se măsura cu măsura ce întrebuițase ei cînd aveau apa la moară.

* * *

Dar pentru Romîni ce a rezultat?— „*Ni s'a dat drept răsplată ceea ce s'a dat Ungurilor ca pedeapsă!*“ ²⁾.

Aceasta a fost convingerea popoarelor cari, pe lîngă lupta pentru apărarea drepturilor lor, aû dat—pe cît aû putut—ajutor și împăratului. In specie Bach s'a arătat foarte nerecunoscător către Romîni și a aplicat măsurile cele severe „în mod egal“ în Transilvania.

Petițiunile date de Romîni, atît cele colective,—prezentate împăratului de către comitetul din Viena,—cît și cele din partea uneia și alteia din provincii, rămaseră fără rezultat.

Pe lîngă acestea Romîniî se văzură calomniati de către unii publiciști Sași și de ziarele Săsești de atunci, acuzați că sînt barbari, lipsiți de cultură, răsvrătitori. Această campanie nenorocită, căreia Romîniî, cu părere de rău, se văzură nevoiți să răspundă, luîndu-se la ceartă cu aceia cari trebuia să le fie prietenî, era făcută în scop ca Sașii să tragă folos din împrejurări, să se arate împăratului că numai ei sînt susținatori ai tronului și să dobîndească astfel o situațiune preponderentă în Ardeal. ³⁾.

Nevoi înainte de momentele cele grele din 48, nenorociri cît țînură acestea, persecuțiuni după ce trecură: aceea a fost soarta Romînilor.

* * *

¹⁾ *Independența constituțională a Transilvaniei* 1861. I, 36.

²⁾ *Iranyi et (hassin op. cit. II 613. Papiu Independența constituțională.. 35-36.*

³⁾ *Barit op. cit. II, 624-625.*

Triste învățăminte scoatem din evenimentele ce le examinăm.

Vrednici aũ fost Romîinii în acele timpuri; virtuți mari s'aũ dat la lumină; îndemnătoare pilde se pot culege pentru tinerime. Dar virtutea, vrednicia, faptele mari, ce roade aũ adus? Ce s'a ales de o cauză dreaptă susținută cu atîta putere? Dreptate! Îți vine a crede că e un cuvînt gol, care se rostește la ocazii și realitate nu are nici odată.

Dacă n'am ști cîtă putere de rezistență este în națiunea noastră, dacă nădejdea unui triumf apropiat nu ne ar întări inima și brațul, dacă n'am vedea o schimbare în opinia publică a Europei, o mișcare în țara noastră, — atuncî ar trebui să ne plecăm capul la securea dușmanului și, stăpîniți numai de gîndul morții, să-ı zicem: lovește!

Dar avem încredere în viitorul națiunii noastre și dacă triste aũ fost urmările revoluției, tristă starea Romînilor și din ce în ce mai nenorocită a devenit; ele aũ dat un mare învățămînt, care s'ar putea exprima în următorul mod — cu care terminăm lucrarea noastră:

Căutați Romînilor să vă întăriți și să vă știți cît mai mult uniți între voi, căci numai așa puteți nădăjdui că se vor îndeplini dreptele voastre cereri.

SFIRȘIT

GREȘELI DE TIPAR

- Pagina 2 rindul 12 în loc de *tionum* să se citească *nationum*.
36 rindul 4 citațiunea se închide după vorba *muri*, lipsesc
semnele.
- Pag. 42 notele ce poartă numerele 21 și 22 să se citească 1 și 2.
Pag. 46 rind 9 în loc de *Slavilor* să se citească *Slavilor* ?
Pag. 63 rind 7 după cuvântul *romîne* se termină citațiunea, lipsă
semnele.
- Pag 85 rind 3 în loc de *vin* să se citească *viu*.
„ 86 nota *a* rind penultim în loc de *print* să se citească *point*.
„ 87 rind 13 în loc de *între* să se citească *către*.
„ 88 rind 5 în loc de *enumerotate* să se citească *enumerated*.
„ 88 rind 8 în loc de *citare* să se citească *citite*.
„ 88 nota 4 rind 3 de la fine. în loc de *Sikörcari* să se citească
și *Kövári*.
- Pag. 91 rind 22 în loc de *subscrisă* să se cit. *subscriseră*.
„ rind 29 în loc de *moșiei* să se cit *moșiilor*.
„ rind 20 în loc de *pădurilor de* să se cit. *pădurilor, de*.
„ 128 nota 3 în loc de *Ladislau, Madarás* să se cit *Ladislau*
Madarás.
- Pag. 134 rind 9 în loc de *carî organizaü* s. s. cit. *carî se organizaü*.
„ 147 rind 13 în loc de *nostru* să se cit. *vostru*.
„ 147 rind 18 în loc de *minorilor* să se cit. *muerilor*.
„ 147 rind 23 la cuvântul *nostru* se termină citațiunea.
„ 151 sumar r. 7 i. l. d. *bărut Perczel* să se cit *bătut, Perczel*
„ 153 rind 2 în loc de *vorbit; în* să se cit. *vorbit, în*.
„ 160 nota 5 în loc de *Assallantz* să se cit. *assaillants*.
„ 160 idem în loc de *troup* să se cit. *troupes*.
„ 160 idem în loc de *mais* să se cit. *mains*.
„ 167 rind 1 de sus în loc de *Dacă* să se cit *De ce*.
„ 175 rind 3 în loc de *2006* să se cit. *2000*.
„ 175 rind 8 în loc de *Hecedin* să se cit. *Huedin*
„ 183 nota 3 în loc de *4000* să se cit *400*
„ 189 rind 16 în loc de *Ladenau* să se cit *Losenau*.
„ 189 rindul de jos în loc de *pomeneste* să se cit. *pornește*.
„ 169 idem în loc de *ani* să se cit. *aci*.
„ 189 nota 3 în loc de *99* să se cit. *39*.
„ 190 rind 9 în loc de *nenorocită a...* s. s. c. *nenorocită care a*.
„ 190 rind 12 în loc de *Kösari* să se c. *Kövári*,
„ 192 rind 5 în loc de *Lasenau* să se cit. *Losenau*.
„ 192 rind 6 în loc de *și a* să se cit. *n'a*
„ 219 rind 4 în loc de *Csányi* să se cit *Csányi*.
„ 232 la allniatul 2 lipsesc semnele de citațiune.
„ 232 rind 21 lipsesc semnele, după cuvântul „siguri“ se ter-
mină citațiunea.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

- Pag. 240 rînd 3 de jos în loc de *șase* să se cit. *sase*.
 „ 242 rînd 3 de jos înaintea cuvîntului „De“ lipsesc semnele de citare. aci se încep vorbele lui Bălcescu.
 Pag. 246 rînd 7 în loc de *demnitatea* să se cit. *delimitarea*.
 „ 248 rînd 6 în loc de *priceperea* să se cit. *nepriceperea*.
 „ 248 rînd ultim după cuvîntul „stat?“ lipsesc semnele de citațiune.
 „ 259 rînd 13 după cuvîntul „Maghiarii“ lipsesc semnele, se închide citația
 „ 260 rînd 8 în loc de *lui* să se cit. *ei*.
 „ 261 rînd 5 în loc de *iarmacie* să se cit. *farmacie*.
 „ 264 rînd 19 în loc de *mersese* să se cit. *mersese*.

I N S E M N A R E

Imprejurările în cari s'a tipărit această lucrare ne a oprit de a reproduce la urmă actele la cari ne reportăm în unele note. Vom însemna numai unele din ele, pe cari special le-am pomenit.

Anexa I, citată la pag. 2, se află în *Magazinul istoric* tom III pag. 150—151.

Anexa XXIV, citată la pag. 15, se află în *Magazinul istoric* tom. III pag. 329.

Anexa II, citată la pag. 15, se află în *Istoria Daciei superioare* a lui Papiu pag. 82—83 a tomului II.

Anexa III, citată la pag. 18, se găsește în *Istoria* lui Papiu tom. II 243.

Anexa V, citată la pag. 25, se poate găsi în *Istoria Trans.* a d lui Bariț, pag. 650—651 tom. I.

Anexa VI de la pag. 28, se găsește în *Magazinul Istoric* tom. III pag. 272 și urm.

Anexa VIII de la pag. 28, privește un manifest împărătesc care garantează foloase Romînilor cari trec între uniți și se află în *Magazinul istoric* tom III pag. 285—293.

Anexa XIII de la pag. 87 este relativă la un articol ce se găsește în *Gazeta Transilvaniei* pe 1848.

VERIFICAT
19

